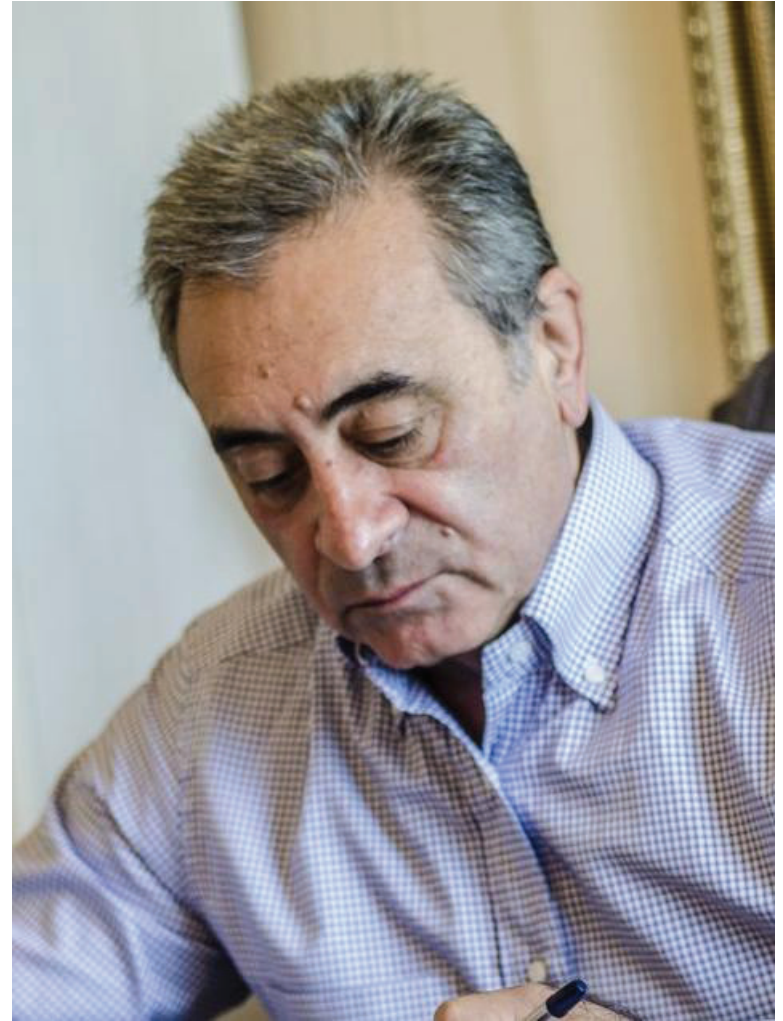

Prof. Dr. İlham RAHİMOV

Suç ve Ceza Felsefesi

EkoAvrasya

I. Rahimov

Kitabın çeviri, dağıtım ve tanıtım çalışmaları
Veto Grup Yayıncılık Ltd. Şti.'nin danışmanlığında yürütülmüştür.

SUÇ ve CEZA FELSEFESİ

EkoAvrasya Yayın No: 2014/3

ISBN 978-605-84882-0-5

Genel Koordinatör

Tuğrul VELİ

Teknik Koordinatör

Murat DAVUTOĞLU

Tasarım

Enver AYDIN

Basım Adeti

1.500 (Birinci Baskı)

Basım Tarihi

Ekim 2014

Teknik Yapım - Baskı

SATA Reklam Tasarım

Arjantin Cad. Halıcı Sok. No: 6/1 GOP / ANKARA

Tel.: +90 (312) 468 72 82 - 83

www.satareklam.com

EkoAvrasya

Estergon Türk Kültür Merkezi No: 12

Keçiören / ANKARA

Tel: +90 (312) 358 94 49

iletisim@ekoavrasya.net

www.ekoavrasya.net

© Ekim 2014, EkoAvrasya Yayınları. Tüm yayın hakları Avrasya Ekonomik Sosyal İlişkiler Derneğine aittir. Avrasya Ekonomik Sosyal İlişkiler Derneği'nin yazılı izni olmaksızın kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik mekanik ya da fotokopi yoluyla veya başka herhangi bir yöntem ile izinsiz basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak gösterilerek akademik ve basın amaçlı alıntı yapılabilir. Eğitim amaçlı sınırlı çoğaltmalar için izin alınması gerekmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ (Prof. Dr. Burhan KUZU).....	7
TAKDİM (A. V. SALNİKOV)	9
SUNUŞ	13

I. BÖLÜM: SUÇ

(Kavram ve Mahiyeti, Neden ve Kaynakları,

*Suçlunun Kimliği, Suçun Geleceği).....*21

1.1. Suçun Kavram ve Mahiyeti.....	23
1.2. Suçun Neden ve Kaynakları.....	44
1.3. Suçlunun Kimliği.....	100
1.4. Suçun Geleceği.....	105

II. BÖLÜM: CEZA

(Kavram ve Mahiyeti, İçerik ve Özelliği,

*Cezalandırma Hakkı, Cezanın Geleceği).....*113

2.1. Cezanın Kavram ve Mahiyeti	115
2.2. Cezanın İçerik ve Özelliği	141
2.3. Cezalandırma Hakkı.....	168
2.4. Cezanın Geleceği.....	176

SONUÇ..... 201

EKLER..... 203

Yasalarla İlgili Özdeyişler.....	203
Suçla İlgili Özdeyişler	209
Ceza ile İlgili Özdeyişler.....	213
“Suç ve Ceza Felsefesi” Kitabı Üzerine Düşünceler	217

KAYNAKÇA..... 223

ÖNSÖZ

Suç ve ceza, insanlığın tarihi boyunca birbiriyle olan ilişkisi ve öncelikle toplum düzeni açılarından üzerinde tartışmaların hiç bitmediği kavramlardır. Suç nedir, suçlu kimdir, işlenen suç nasıl cezalandırılmalıdır? Bu sorular antik filozoflardan günümüzün liberal düşünürlerine kadar konuyla ilgisi olan tüm aydınlar için bitmek bilmeyen bir entelektüel tartışma alanıdır. Değişen çağlar ve koşullar getirdikleri farklı yaklaşımlarla suç ve ceza kavramlarının değişik coğrafyalarda farklı anlaşılmasına yol açmıştır. Özellikle suçun mahiyeti, kapsamı ve suçu doğuran nedenler, suçlunun kimliği ve özelliklerindeki anlayış farklılıkları tarih boyunca değişik devlet ve toplumlarda zıt uygulamalara yol açmıştır. Aynı şekilde cezanın mahiyeti, cezanın nasıl infaz edilmesi gerektiği, içeriği ve özelliği bugün de üzerinde tartışılan konular olmaya devam etmektedir.

Suç ve cezanın sadece hukuk bilimi çerçevesinde ele alınması hiçbir zaman yeterli olmamıştır. Toplum bilimi, siyaset bilimi, antropoloji ve temel bilimler de suç ve ceza konularında tartışmaların daima tarafı olmuşlardır. Bu alanlardaki tartışmalar hukukun içinden çıktığı felsefe için de çağlar boyunca vazgeçilemez bir ilgi alanı olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Bu konularda aslında dünya üzerinde söylenmedik pek bir şey kalmamış olmakla birlikte, tartışmaların değişen toplumsal ve siyasal koşullarda gelecekte de devam edeceğine kuşku duyulmamaktadır.

Azerbaycan'ın ünlü hukukçusu Prof. Dr. İlham Rahimov elinizde tuttuğunuz bu kitapla Türk okuyucusunun karşısına suç ve ceza konularına felsefi bir bakış açısıyla çıkıyor. Prof. Rahimov derin hukuk deneyimi ve güçlü akademik altyapısıyla suç ve ceza felsefesine ilişkin söylenmiş ne varsa tarihin karanlıklarına giden bir ufuk turu ile okuyucunun da ufkunu açacak şekilde akıllardaki sorulara yanıtlar vermeye çalışıyor ve değişen toplumların gelecek vizyonlarına ışık tutuyor. Bunu yaparken de batının düşün dünyasının derinliklerine girmekle kalmıyor, genellikle çok bilinmeyen eski Sovyetler Birliği'ndeki tartışmalar hakkında da değerli bilgiler sunuyor. Suç ve ceza ile ilgili tartışmaların belki de en önemli kaynakları olan dinsel referanslar da yazarın bu alandaki yetkinliğinin en önemli göstergelerinden birini oluşturmakta.

EkoAvrasya'nın okuyucularına takdim etmekten gurur duyduğu Prof. Dr. İlham Rahimov'un bu değerli eserinin hukukçularımıza, öğrencilerimize ve ilgili çevrelere yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Burhan KUZU

İstanbul Milletvekili

T.B.M.M. Anayasa Komisyonu Başkanı

TAKDİM

Prof İ. M. Rahimov'un suç ve ceza ile ilgili Ceza Hukukunun temel meseleleriyle ilgili daha önceki çalışmasının devamıdır. Bundan önce yazarın "Suç ve Ceza" (Moskova, 2012) monografisi yayınlanmıştı.

"Suç ve Ceza Felsefesi" adlı monografinin konusu zaten yazarın cevaplamayı amaçladığı soruların kolay olmayacağını habercisidir. Onun cevap aradığı sorular şunlardır: "Ceza kanunu dışındaki suç ne anlama geliyor? İnsan davranışının, özellikle de suç eyleminin kökeni nerededir? Cezanın mahiyeti nedir? Onun kökeni nereden geliyor? Neden ve neye göre ceza verilir? Kimi ve nasıl cezalandırıyorlar? Cezalandırma hakkı kime aittir ve ona bu hakkı kim tanımıştır? Topluma ceza gerekli mi ve ceza nasıl olacak?"

Suç ve cezanın felsefesi konusunu geçmişin ve çağımızın birçok düşünürleri ele alarak incelemişlerdir. Onlar arasında sadece hukukçu ve filozoflar değil, aynı zamanda psikologlar, tabipler, sosyologlar, din adamları, yazarlar, siyasetçiler de vardır. Yani, suç ve ceza felsefesine ait sorulara verilen cevaplar bir yandan sadece hukukçuların ilgi alanı değildir, diğer taraftan ise onlar sadece ceza hukuku araştırmalar çerçevesinde çözülemezler. Bu husus yazar tarafından defalarca vurgulanmış ve önem verilmiştir.

Bununla ilgili olarak monografide, diğer bilim dallarında da ilgili sorulara cevap verilmesine dikkat edilmiştir. Özellikle dini öğretilerde suç ve cezanın izahı ayrıca analiz edilmektedir. Eserde, filozofların, sosyologların, psikologların bu tür olayların mahiyetiyle ilgili tahliline yer verilmiş, elbette ki, Ceza Hukuku bilimi alanındaki teoriler de analiz edilmiştir. Bu da, tabiri caizse, sorunlara yüksekte bakmak ve bilimsel açıdan ilgi çekici sonuçlara varmak olanağı sunmaktadır.

Kitap mantıksal ve tutarlı bir plan çerçevesinde yazılmış ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde suçun, ikincisinde ise cezanın felsefesi yönleri irdelenmiş ve cezanın geleceği konusunda tespitlerde bulunulmuştur.

Suçun mahiyeti konusunda düşünen, yazar şöyle bir sonuca varmaktadır: Suçu zaman ve mekan dışında ele almak, onun varlığını doğuran sosyal mekanı dikkate almamak mümkün değildir ve ayrıca bunun hiçbir anlamı da yoktur". Bu tespit üzerinde mutabakata varmanın mümkün olduğunu düşünüyorum. Suçun felsefi mahiyeti konusundaki sonuç da dikkat çekmektedir.

Bu sonuca göre, "Suçun felsefi özü insan davranışının özgür iradesinden kaynaklanmaktadır. Onun kökeni olumsuz dış sosyoekonomik koşullar ve durumun etkisi sonucu oluşan kimliğin psikofizyoloji özelliklerindedir".

Kuşkusuz, yazara dikkata şayan sonuçlara varmak imkanını sunan suç felsefesine ilişkin düşünceleri ilgi uyandırmaktadır. Şöyle ki, cezanın mümkün alternatifi olan acı çekirtmeyen etkinin uygulanması sorununu tahlil ederek, yazar haklı olarak, şöyle bir tespitte bulunmaktadır: "Suçlulara karşı acı çekirtmeyen etki, sadece insanın suçu kendi iradesiyle değil, ondan bağımsız nedenler yüzünden yaptığı ispatlanırsa ve bu sebepler sadece ceza tedbirleri alınmadan ortadan kalkabileceği takdirde etkili olacaktır."

Kitapta İ. Rahimov'un cezanın geleceğine ilişkin tespitleri de ilgi çekicidir. Yazara göre, "Cezanın geleceği, cezalandırma mahiyeti, dinamiği ve seviyesine bağlı olacaktır. Bu ise, şimdi bize malum olmayan suçların ortaya çıkması nedeni ile cezanın yeni alternatif türlerinin oluşmasına yol açacaktır. Suçun niteliği ve düzeyine dayanarak söylemek mümkündür ki, hapis edilenlerin büyük çoğunluğu bugünün talepleri doğrultusunda ıslah edilmekteler".

Elbette ki, her bir ciddi bilimsel eserde olduğu gibi, İ. M. Rahimov'un kitabında da ele alınan birçok konunun daha derinden incelenmesine ihtiyaç vardır. Bu konulardan biri de cezanın geleceği ve ayrıca türleri konusundaki tahminlerdir. Yazara göre: "Cezanın geleceği, yargı kararlarının genişlemesi ile ilişkilidir. Çünkü cezanın alt ve üst sınırları genişletilecek, aynı zamanda yeni alternatif cezalar ortaya çıkacaktır. Kısa süreli ceza türleri zamanla "moda" olmaktan çıkacak ve onların yerini büyük ceza yaptırımları alacaktır. Bazı ülkeler, ağır ve en ağır suçların artması nedeniyle yeniden idam cezasına geri dönecektir".

Bu tahminler ceza müessesesinin gelişim tarihinin tahliline, hukuki ve sosyal düzenleyici fonksiyonunun belirlenmesine, istatistiksel göstergelerin incelenmesine dayanmaktadır. Bu gibi tahminlerin esaslandırılması yönündeki çalışmaların sürdürülmesi gerekir. İ. M. Rahimov zaten bu zarureti özellikle vurgulamaktadır.

Mevzuatın değiştirilmesine dair yazarın başka önerisi de dikkat çekmektedir. Yazara göre, ağırlaştırıcı ceza gerektiren kasıtlı suç eylemleri sonucu yaşanan can kayıplarına, aynı zamanda reşit olmayanlara tecavüz suçuna göre mevzuatta iki tür ceza öngörülmüştür: İdam cezası ve müebbet hapis cezası. Bunların arasında seçim hakkının suçluya tanınması isabetli olacaktır.

Genel olarak yazarın suç ve ceza felsefesinin temel konularına ilişkin görüşleri başarılı bir şekilde yansıtılırken, bu konular mantıksal olarak birbirine bağlı ve düzenli bir sistem halinde verilmiştir.

Kitabın sonunda yasa, suç ve ceza ile ilgili özdeyişlerin yer alması da isabetli olmuştur. Burada okuyucu filozofların, hukukçuların, yazarların, şairlerin, yöneticilerin, tanınmış doktorların hikmetli sözlerini, dini kitaplardaki kutsal kelimeleri, yasa, suç ve ceza ile ilgili atasözlerini okuyabilecektir.

Kitabın çok iyi edebi dilde yazıldığını söyleyebiliriz ve bu özellik kitabı okuyucular açısından anlaşılır kılmaktadır.

Tüm bu hususlar İ. M. Rahimov'un kitabının yayınlanmasının önemli kılmaktadır. Bu kitabın değişik alanlarda faaliyet gösteren uzmanlar, hukuk fakülteleri öğrencileri, yargı ve emniyet mensupları, ayrıca suç ve ceza sorunlarıyla ilgilenen her kes için faydalı olacağı kanaatindeyim.

A. V. SALNİKOV

*Rusya Federasyonu Başsavcılık Akademisi,
St. Petersburg Hukuk Enstitüsü (Şube) Müdür Yardımcısı,
Rusya Federasyonu Emektar Savcısı, Hukuk Doktoru*

SUNUŞ

I. Uzun süre ceza sorunu üzerinde çalışırken herhangi bir bilim dalı ile ilgili hiçbir bilginin tam kapsamlı olmadığı sonucuna vardım. İnsan; sosyal, doğal, maddi ve manevi âlemin hiçbir gerçekliğini sonuna kadar öğrenemez. Ama o, hep doğru olanı yapmaya çalışacaktır. Bu ise herhangi sorun üzerine derin ve uzun süreli bir çalışma sonucu ile mümkündür.

Ceza sorununun mahiyetinin derinliklerine vardıkça, bu karmaşık fenomenin idrak edilmesinin sadece hukuki yaklaşımla sınırlandırıldığı sonucuna vardım. Bu nedenle, söz konusu sorunun incelenmesi sırasında Ceza Hukuku ve Kriminoloji bilimlerinin çerçevesi dışına çıkma gereksinimi hissettim.

Aynı zamanda suçu ve sebeplerini felsefi olarak anlamadan cezayı ve mahiyetini idrak etmek imkânsızdır. Çünkü insan davranışlarını ve bundan doğan tepkiyi ceza olarak adlandırmak için öncelikle suçun kendisini anlamak gerekir.

Bu ilkelere dayanarak, ceza kavramını suç ve nedenleri ile birlikte ele almaya çalıştım. Bu soruna sadece hukuki değil, aynı zamanda felsefi açıdan baktım. Sonuçta bahsedilen soruna ait daha önce söylediğim bazı düşüncelerimi de değiştirdim. O sırada da kendimi Amerikalı filozof, şair ve yazar James Russell Lowell'in: "Sadece aptallar ve ölümler düşüncelerini hiç değiştirmezler" sözleri ile avuttum.

Tam anlamıyla suç ve ceza sorunları ile ilgili gerçeğe ulaşacağımdan emin değildim. Zira bu alandaki bilimsel tartışmalar, halen devam etmektedir. O yüzden sadece kendi düşüncemi yeni argümanlarla denemeye çalışıyorum. Bunu yapabileceğimden emin değilim. Hegel'e göre: "Gerçeğin arayışında cesaret ve aklın gücüne inanç, felsefeyle uğraşmanın öncelikli şartlarından biridir. İnsan kendisine saygı duymalı ve kendine en üstün, en değerli şeyleri yakıştırmalıdır. Ruhun gücü ve sırrı hakkında ne kadar yüksek görüşte olsak bile, yine de bunlar yeterli değildir. Evrenin gizli mahiyetinde idrak etmeye direnecek öyle bir güç yoktur. O, onun (Evren insanın) önünde mahiyetini ve doğasının derinliklerini açmalı ve ona bunlardan haz alma imkânı sunmalıdır"¹.

Öncelikle araştırmamızın konusunu oluşturan suç ve ceza kavramlarının felsefi bana çok karışık gelmişti. Bu izlenim çok sayıda felsefi tanım ve kav-

1 Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. М., 1974. Т. 1. с. 83.

ramlara başvurmama sebep oldu. Bu kavramların çokluğu ve karmaşıklığı beni bazen korkutarak, çalışmama devam etmeye engel oluyordu. Buna rağmen idrakin bilgisizlikten-bilgiye, anlaşılmalardan-anlamaya ve sırdan gerçeğe doğru ilerleyen bir süreç olduğunu biliyordum. Bir zamanlar Leningrad Devlet Üniversitesi'nden (Sankt-Petersburg Devlet Üniversitesi) hocam, Akademisyen C. A. Kerimov'un: "İdrak da dünya, hayat, varlık aynı zamanda hukukun varlığı gibi sonsuzdur"² fikri beni hep düşündürmüştür.

Seçtiğim idrak yolunun zorluk ve engellerle dolu olduğunu anlamıştım. Şunu da vurgulamak gerekir ki bizden öncekilerin sürekli çalışması olmasaydı biz kendi gücümüzle ilerleyemezdik. Sonunda G. Leibniz'in: "Bugün, geçmişin oğlu, geleceğin babasıdır" görüşü idrak yolunun dünyanın evrim yasasına uygunluğunun göstergesidir.

Dünyada ve hayatımızda daha önce hakkında söz söylenmemiş hiçbir konu yoktur. Tabiri caizse "her bir yeni şey iyice unutulmuş eski şeydir". Hiçbir açıklama ve yazılmış eser geçmişte yaşayan düşünürlerin eserleri ile tanıştıktan sonra alınan izlenimin yerini alamaz ve bir zamanlar söylenilmiş fikirlerin gerçek anlamlarını açamaz. Ben felsefe, din, hukuk tarihi, hatta suç ve ceza konusu ile ilgili diğer bilimlerle tanıştıktan sonra böyle bir kanaate vardım.

II. Ceza Hukukunda sıkça sorulan bir soru vardır: Biz suç ve cezayı yalnızca hukuki çerçevede incelemekle yetinebilir miyiz? Bunu yaparken amacımıza ulaşabilir miyiz?"

Ceza Hukukunun kapsamının genişlemesini talep eden ilk akademisyenlerden biri olmuş Profesör M. V. Duhovski'ye itiraz eden A. F. Kistyakovski'ye göre: "Yazar, Ceza Hukukuna sadece suçu araştıran bir bilim dalı olarak bakmayı doğru bulmuyorsa, onun nedenlerini araştırmadan ayrıca bir olgu olarak görüyorsa, o zaman şöyle bir soru sormak gerekecektir: O sosyal hayatın biçimlerine göre biz sadece suç ve uygun cezayı incelemek zorunda kalmamız için bilim adına ne önerebiliriz?"³.

Şüphesiz, suç ve cezanın hukuki açıdan öğrenilmesi önemli ve gereklidir. M. P. Çubinski'nin tabiriyle dersek: "Her bir reformist önerinin kabul edilmesi

2 Керимов Д.А. *Методология права. Предмет, функции, проблемы философии права.* М., 2011. с. 7.

3 Alıntı: Сергиевский Н.Д. *Философские приемы и наука уголовного права. Сергиевский Н.Д. Избр. труды.* М., 2008. с. 208.

ve uygulanması gerekir"⁴. Ama bize bu durumda suç ve ceza kavramlarının temelinde duran zihinsel ve fiziksel faktörler, hatta suçlunun ahlakı, alışkanlıkları, eğilimlerine ilişkin bilgiler gerekir. Ayrıca suçlunun etik ve hukuki kurallara uygun davranması ve işlediği suç eyleminin hukuki ve felsefi yönden değerlendirilmesi önemlidir. Çünkü Ceza Hukuku bu konuda önemli olan gerekli bilgileri sağlamaz. Bu nedenle bizim, insanın suçlu davranışını, aynı zamanda suç ve cezanın mahiyetini anlamak için diğer bilimlerin elde ettiği verileri de kullanmamız lazım. Burada söz konusu hukuk alanına ait olmayan bilimsel yöntem ve araçların ceza hukukunun (suç ve ceza olarak) incelenmesi ve açıklanması amacıyla kullanılmasıdır. Onların bu bilim alanına dâhil edilmesi hakkında hiçbir şey söylenmemektedir. Bu nedenle E. Ferri'nin "Geleceğin adli sistemi suça sosyal ortamda hareket eden bir biyokimyasal kimlik olarak bakacaktır" deyişi bu hususu doğruluyor. Bu nedenle hiçbir uzlaşma girişimine müsaade edilemez. Bilimin gelişimi için gerekli olan yeni yöntemler: "Suçun soyut hukuki mahiyet olarak incelenmesini imkânsız kılıyor"⁵ iddiası gerçek dışı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Aynı zamanda modern ceza sistemi, suçu hukuki ve felsefi mahiyet bağlamında ele alıyor. Bunu yaparken suçluların kimliğinin belirlenmesinde psikoloji, psikiyatri, genetik ve tıp gibi bilim dallarının verilerini kullanıyor. Yani günümüzde suç ve ceza ile ilgili sorunlar sadece Kriminoloji ve Ceza Hukuku bilimlerinde değil, aynı zamanda felsefe, sosyoloji, psikoloji ve ilahiyat alanlarında da en çok ilgi çeken konulardandır.

Bazen bu ve diğer anlayışın, günlük hayatta geniş kullanılmasına rağmen, tanımlanması çok zor ve hatta imkânsızdır. Bu nedenle sıradan insanlar genellikle suç ve suçluluktan bahsederken bu kavramların mahiyetine varmıyorlar. Onlar için bu çeşit anlayış ve ifadeler anlaşılır ve basittir. Bu onlara birbirlerini çok iyi anlama imkânı sunar. Bununla ilgili Augustinus şöyle yazıyordu: "Benden bu ve diğer kavramların anlamları hakkında sormasalar bile ben konunun neden bahsettiğini biliyorum. Benden onların anlamlarını başka insanlara anlatmayı istediklerinde ise bunu yapamıyorum".

Suç ve ceza kavramlarının karmaşıklığı ve zor anlaşılması onların felsefi mahiyeti ile açıklanmıştır. Bu işin karmaşık olmasına rağmen her şeyden önce bu fenomenlere yaklaşımda, onların felsefi mahiyetlerinin açılması için bütünleştirici ve bununla birlikte derin felsefi yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

4 Чубинский М.П. *Очерки уголовной политики.* М., 2010. с. 24.

5 Ферри Э. *Sociol crimin.* 1893. P. 14, 580, 584.

Y. V. Golik şöyle der: *“Hukukun felsefi sorunlarının detaylarına varmak isteyen insanların çok ilginç, aynı zamanda da ‘tehlikeli’ yola girmesi gerekir. Yani, felsefe herhangi bir sorunla ilgili fikir birliği olmayan bilimlerde arasında yer almaktadır. Çoğu zaman burada fikirler o kadar birbirinden farklıdır ki bazen burada herhangi bir istinat noktası bulmak çok zordur. Burada tartışmalar yıllar, yüzyıllar değil, hatta binyıllar boyu devam edebilir”*⁶.

Rus bilim adamı V. İ. Vernadski'nin: *“Biliyorum ki yanlış ve yanıltıcı yoldan ilerlemek beni çok derine götürecektir. Fakat benim o yollarla gitmemem gerekir. Çünkü düşüncemin her bir sorunu bende nefret doğuruyor. Ben düşüncemi önceden çizilmiş yoldan gitmeye mecbur edemem. Bu yol beni ilgilendiren soruların çözümünden alıkoymamalıdır. İşte bu arayışlar ve yönelmeler her bir bilimsel faaliyetin temelini oluşturuyor”* yaklaşımını tamamen doğru buluyorum ve araştırmacılara bilimsel etkinliğin temeli olarak tavsiye ediyorum.

Belli insanlar bilgi ve pratik açısından kesin cevabı bulunmayan birçok soruna, sorgulayarak cevap bulmaya çalışmıştır. Felsefenin görevi ise bu soruları inceleyip, mümkün olanları yanıtlamak olmuştur. Bu dünyanın yapısı nasıldır? O gelişiyor mu? Bu gelişme kanunlarını kim ve ne belirliyor? İnsan ölümüne mahkûm mudur? İnsan hayattaki görevini idrak edebilir mi? İnsanın idrak imkânları sınırlı mıdır?

Yani dolaylı yollardan olsa bile bunu demek hakkımız vardır: Felsefe beşeriyetin elde ettiği tüm başarılarda rol oynamıştır. Felsefe genel ve çok yönlü olduğu için insan kendi hayatının herhangi bir alanında onsuz yapamıyor. *“Her şey... Bilim alanı bizim bilmediğimiz mekânlarla sınırlandırılmıştır. İnsan bu alana girdiğinde, bilimsel mekânı terk edip soyut düşünceye kapanır. Bu soyut düşünceler de felsefenin bir parçasıdır. Hatta tüm bunları felsefe olarak kabullenmek mümkündür”* (B. Russell).

Bilindiği üzere felsefe kendi bünyesinde birçok alanı kapsamaktadır. Bunların arasında yasama ilkelerinin sonuçlarını inceleyen hukuk felsefesi de vardır. İyilik ve kötülük konuları, adalet kavramı da felsefenin bir alanı olan Etik Bilimine aittir. Demek ki bunlar hukuki değil, etik kategorilerdir. Aynı zamanda “suç” ve “ceza” kavramlarının da felsefi kategoriye dâhil edilmesi gerekiyor. Çünkü hukuk ve ilgili bilimlerde, özellikle de Ceza Hukuku ve Kriminolojinin bizi ilgilendiren sorulara cevap vermesi imkânsızdır.

6 Golik Ю.В. *Философия уголовного права*. СПб., 2004. с. 7.

Felsefe tüm bilimlerin, özellikle hukuki bilimlerde ve sorunların incelenmesi için bilimsel temele sahiptir. Örneğin, kefaret, ceza, acı çektirme vb. kavramları ancak felsefi açıdan değerlendirmek mümkündür.

Sosyal felsefe ve hukuk alanında ünlü bilim adamı olarak tanınan E.V. Spektorski'nin bu görüşleri dikkat çekmektedir: *“Hukuk bilimi felsefenin üç alanıyla Etik, Metafizik ve Epistemoloji ile sıkı bağlantılıdır. Dante'nin eserinde şeytanın anlattığı gibi: ‘Tu non pensavi ch'io loico fossi!’ – Senin, benim mantık düşüncemden şüphelen mi var! Hatta bu bakımdan hukuk bilimi ‘Sen de benim filozof olduğuma şüphe mi ediyorsun!’ diyebilir”*. Bu ifadenin anlaşılması onu yücelterek sıkça seslendirilen kınamalardan kurtarmalıdır. Çünkü felsefenin sadece umutsuzluğu aşıl原因 bir alan olduğu söyleniyor. Bunu anlamak aynı zamanda sorumluluğu arttırıyor. Böyle olunca gerek Hukuk Bilimi, gerekse de felsefeye ve sorunlarına daha çok dikkat etmelidir. Platon'a göre: *“Felsefeye ilginin olmaması aslında gerçek bilginin değil, kendisini beğenmiş olan nadanın yaklaşımıdır, hukukçuda bunun olmaması ise artık onun kendi mesleğine ilgisizliğinin belirtisidir. Bu ihmâl ona göre affedilemez ki, onun sonucunda hukuk bilimi başka dış öğretilerin müdahalesi sonucu yok olabilir”*⁷.

Kanaatimize göre yukarıda söylenen fikirler hukuk biliminin önemini bildiren pozitivistlere en tutarlı cevaptır. Onlara göre, felsefeyi, etik bilimi ve diğer bilimlerde hukuk kavramlarının mahiyetini açmak amacıyla kullanmak doğru değildir. Hegel ise haklı olarak yazmıştır: *“Hukuk bilimsel felsefenin bir parçasıdır”*⁸.

Gerçekten de, hukuk ilmi felsefe olmadan bilimsel kavramların mahiyetinin açılmasını veya çok sayıda hukuki sorunların farkına varılmasını sağlayabilir mi? Felsefenin pozitif bilimlerde çözemediği sorunlara cevap vermeye çalıştığını düşünürsek, o zaman bunun cevabı olumsuz olacaktır. Ancak tüm bu bilimlerde genel temeli ve amacı vardır. Bu da doğanın öğrenilmesi ve insanın refahı için onun kanunlarını keşfetmektir. Burada Arthamastran'ın (Eski Hindistan, M.Ö. 4. yüzyıl) sözlerini unutmamak gerekir: *“Felsefe tüm bilimlerde için bir ışık, her bir işin gerçekleşmesi için bir araç ve tüm kurallar için dayanak noktası olarak kabul edilir”*. Tarih şahittir ki, tüm dönemlerde insanı düşündürdiren sorular sadece filozoflar tarafından sorulmuş ve bu sorulara hukuktan önce cevap verilmeye çalışılmıştır. Bu da doğaldır. Çünkü felsefenin mahiyeti “evren – insan” düzleminde olan sorunlardan oluşur. Bu nedenle ceza nes-

7 Философия и юриспруденция. *Юридический вестник*. Кн. II. М., 13.

8 Гегель Г. В. Ф. *Философия права*. М., 1990. с. 17-18.

nesi, aynı zamanda suçun işlenmesinde tabi olarak görev yapan insansa, o zaman felsefede “suç – insan – ceza” sisteminin mahiyetini anlatmak mümkün değildir. Böyle durumlarda bazen hukuk, özellikle de, ceza hukuku ve kriminoloji güçsüz kalıyor.

Kant’a göre, “Felsefe aslında insan hakkında deneysel bilgiden başka bir şey değildir”⁹. Bu doğrultuda felsefe; suç ve cezaya, onların mahiyeti, genel sosyal mekanizmasında olan yeri ve rolü, etik açısından yasal doğasına beraat kazandırmalı, manevi ve ahlaki değerler açısından bakılmalıdır¹⁰. Buna göre de suç ve ceza hakkında öğretinin, metodolojik açıdan doğru tertip edilmesi ve topluma maksimum etki etmesi için, yalnız hukuk bilimlerine değil, aynı zamanda öncelikle felsefeye dâhil olan bilimsel idrakin amaçsal sisteminde bir araya gelen tüm sosyal bilimlere yönlendirilmesi gerekir.

Bazen birbirlerini anlamayan filozoflarla hukukçular karşılıklı suçlamalarda bulunmuşlardır. Filozoflara göre hukukçular bağımsız ve özgür fikir ileri sürmezler. Zira onlar resmi kanunların taleplerine tabidirler. Hukukçular ise filozofları biçimce güzel, ancak pratik yarardan uzak sözler söylediklerini iddia ediyorlar.

İtiraf edelim ki, felsefe bazen birçok olayları hukukçular tarafından kesin karşılanmayan, aşırı zor anlaşılır kavramlar ve kategorilerle söylüyorlar. Bu ise onların uygulanmasını zorlaştırır. Aslında sıkıntı felsefenin kendisinden değil, onu anlatan filozofların anlatma tarzlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca felsefi düşünce ne kadar zor, anlaşılmayan ve karışık anlatılırsa, o zaman filozof bir o kadar “büyük filozof” kabul edilir.

Eminim ki, suç ve ceza gibi zor ve karmaşık bir sorunun araştırılmasını üstlenmeye cesaret eden bir kişinin sadece ünlü hukukçuların değil, aynı zamanda ceza hukukunun diğer kavramlarıyla ilgili filozof, psikolog, sosyolog, hatta yazarların araştırmalarını da dikkatle ve yakından incelemesi gerekiyor. Elbette, burada unutmamak gerekir ki, hukuk sisteminde felsefe temel bilimdir. Onunla karşılaştırıldığında diğer alanlara ait olan bilimler uygulama açısından daha fazla önem taşımaktadır. Bunların başarılı bir şekilde gelişimi hem felsefe, hem de hukukun birliği ve karşılıklı etkileşimine bağlıdır.

9 Kant I. Из рукописного наследия. Прогресс, М. 2000. с. 78.

10 Вкз: Сыч К. А. Уголовное наказание и его классификации: опыт теоретического моделирования. СПб., 2002. с. 72.

A. Weber’e göre, “Felsefe o zaman ortaya çıkmıştır ki, düşünce efsaneleşmiş fantastik varlıklarla dünyayı anlatmaktan çekinmiştir. Bunun yerine tüm o şeyleri, sonsuz güç ve bilinçle veya onun kendi dili ile söylersek temel başlangıç ve nedenlerle birleştirir”. Bu nedenle, her şeyin felsefesi o olayın varoluş nedeninin, hatta varlığının ve uğradığı değişimin analizinden oluşmaktadır. Buna göre suç ve ceza felsefesi insan kendi davranışı hakkında düşünmeye başladığı anda ortaya çıkmıştır. Söz konusu davranışlar diğer insanlara ve topluma zarar verdiği için ve önlenmesi zorunlu davranışlardır.

Antik dönem filozoflarının vurguladıkları gibi biz sadece felsefi kategoriler aracılığıyla suç ve cezanın mahiyeti hakkında gerçekleri elde edebiliriz. İşte bu kategori toplumun kavranması yönünde evrensel metodolojik araçlardan oluşmaktadır.

I. BÖLÜM

SUÇ

Kavram ve Mahiyeti
Suçun Nedeni ve Kaynakları
Suçlunun Kimliği
Suçun Geleceği

Suç ve Ceza Felsefesi

1.1. SUÇUN ANLAM VE MAHİYETİ

I. "Suç" kavramının bilimsel açıdan anlaşılması için bu kelimenin ifade ettiği anlamları belirlemek gerekir. Aslında biz "suç" kelimesini kullanarak hayal ettiğimizi idrak etmeye çalışıyoruz. Bunun için suçun sadece yasal kategori olarak öğrenilip tanımlanması yeterli değildir. Buna göre suçu, bir olay gibi felsefi açıdan da anlatmak gerekir.

Suç kavramının eski ve geleneksel anlamı onun gerçek mahiyetini, cezanın doğru anlamını ve sosyal görevini idrak etmeye müsaade etmez. Bizce, verilen tanımların temel eksikliği, gerçekte yaşanan olaylarla bağlantılı olan ilişkilerin değil, Ceza Kanununda belirtilen suç eylemlerin analizi ile uğraşmasıdır. Bu durumda kanun dışında kalan benzeri olaylar görmezden geliniyor.

E. B. Kurkuzkina'ya göre suç kavramının gerçek anlamının kavranması sadece hukuk bilimleri çerçevesinde değildir. Bu kavramın gerçek anlamı hukuk bilimleri dışında aranmalıdır¹. Bu iddia neredeyse Hegel'in sözlerine uygundur. Hegel'e göre bir pozitif bilim olarak hukuk bilimi suçun anlamıyla değil, herhangi bir yerde ve zamanda yasa gibi tespit olunan normla uğraşır. Yani ceza hukuku suçun mahiyetini akıldan değil, nüfuz ve gücün kurulmasında görür.²

1 Kurkuzkina E. B. Понимание преступного. *Философские науки*. 2008. № 5. с. 84.

2 Вкз: Гегель Г. В. Ф. *Философия права*. М., 2007. с. 283.

Pratik açıdan böyle bir soru sormak mümkündür: Hangi eylem suç olarak kabul edilir? Cevabı ise çok basittir. Suç, cezayı doğuran bir eylem olarak kabul edilir. Ceza Hukuku suçun işlenmesini bu şekilde anlar. Daha da açıklamak gerekirse, Ceza Hukuku hükümleri, suç kavramını şöyle tanımlar: “*Hukuk düzeni kurallarını ihlal eden eylem suç olarak kabul edilir*”. Bir zamanlar Havari Pavlus şöyle demiştir: “*Yasanın olmadığı yerde suç da yoktur*” (Romalıları. 4: 15). Yirminci yüzyılda L. Hulsman bu sözleri başka şekilde ifade etmiştir: “*Suçun nerede olduğunu söyleyen kanun “suçu” oluşturur*”³. Ama “suç” kavramının yasal ve resmi tanımı aşağıdaki teorik sorulara cevap vermez: Çeşitli dönemlerde farklı milletler arasında “suçlu” olarak ceza almış insanların genel özellikleri nelerdir? Hangi eylemler kendi doğası itibarıyla suç olarak kabul edilebilir? Bütün yasalarda herhangi bir eylemin aynı türden suç olarak değerlendirilmesi mümkün mü? Çeşitli sosyal tabakalarda suçun bütün türleri için ortak olan özellikleri göstermek mümkün mü?

E. F. Pozdnyakov’un suçun belirlenmesinin resmi olmasıyla ilgili iddiası tamamen doğrudur. O, bu düşünceyi sürdürerek az olsa bile bu fenomenin mahiyetine varmak, onun temelini ve nedenlerini açmak isteğinin sağlanmasını vurguluyor⁴. Çünkü “suç” kavramının resmi karakteri iktidara çeşitli nedenler, ayrıca siyasi sebepler yüzünden bu anlayışı gerektiren sistemler oluşturmasını sağlar. Ceza Hukukunda *kriminalleşme* ve *kriminalleşmeden çıkış* kavramlarını yüksek derecede objektifliğe yönlendirmek isteklerine rağmen, onlar yasa koyma faaliyetiyle uğraşanların gönüllü yaklaşımlarından bağımsız olamamıştır. Genellikle, sosyal açıdan tehlikeli olmayan, sadece belli hâkimlerin sosyal çıkarlarının ihlaline beraat kazandıran ve tehlikeli sayılan eylemlerin kasten suç girişimleri de istisna edilemez⁵. Özellikle de, bu gibi durumlar otoriter rejimler için geçerlidir. Yani, Y. V. Golik’le bu konuda anlaşmak mümkündür: Hukukçuların suç kavramına tanım vermesi için uzun vadeli ve kayda geçmeyen girişimleri bugüne kadar hiçbir sonuç vermemiştir⁶.

Suçun yasal tanımı ile yetinmeyen bazı düşünürler bu kavramı suç yasalarından bağımsız olarak ortaya çıkarmayı düşünmüşler. E. Durkheim selefi R. Garofalo’dan sonra, suçu, hukuki tanımlamadan farklı bir sosyolojik tanımla yapmak istemiştir. Doğrusu, eski filozoflar suçun sosyal önemini anlamışlar-

3 Хулсман Л. *Picnes Perdue*. Paris, 1982. P. 68.

4 Поздняков Э. *Философия преступления*. М., 2001 с. 58.

5 Кургузкина Е. Б. с. 84.

6 Вкз: Голік Ю.В. *Философия уголовного права: современная постановка проблемы. Философия уголовного права*. СПб., 2004. с. 24.

di. Fransız sosyoloji okulunun temsilcilerinden G. Tarde’a göre, suç her şeyden önce sosyal, onun oluşması ise tarihi olaydır⁷.

Hegel’e göre, suçun mahiyeti mutlak değer olan hukukun sarsılmazlığı açısından önemsizdir. Filozofun aşağıdaki ifadesi böyle bu sonuca varmamızı sağlıyor: “*Suçun işlenme sebebi değişir ve onun kendisi ise söz konusu değişiklikte mevcuttur. Ama bu değişiklikten doğan varlık kendi kendisinin tersidir ve bu yüzden de o, önem taşımamaktadır. İşte hukuk bir bütün gibi aradan kaldırılamaz; buna göre de suç eylemi tek başına işe yaramaz. Bu önemsizlik de aslında suçun mahiyetidir*”⁸.

P. A. Sorokin’e göre suç psikolojik durumun göstergesidir: “*Suç içeren fiiller vardır ki, onlar tek kendisi değil, psikik durumda suç olarak değerlendirilebilir*”⁹. P.A. Sorokin bunu söylerken suçu, toplumda var olan davranış biçimlerinin ihtilafı gibi değerlendirmiştir¹⁰.

Bazı yazarlar suça sadece biyolojik açıdan yaklaşarak onu birey için “homeofag”dan (hanibalizm) vazgeçme imkânsızlığının ifadesi olarak belirtmektedirler. Bu açıdan suç, içgüdü ve streslerden kaynaklanan davranış olarak kabul edilir. Oysa insanın dış dünyadaki taleplerinin çeşitli yollardan sağlanması gerekir¹¹.

Utilitarizmin temsilcilerine göre suç, somut sosyal gruplara ait bireyler tarafından işlenen fiillerdir. O grubun diğer üyeleri ise bu fiili bu grup için zararlı kabul ederek fiili işleyenin toplum dışı moralini yüksek derecede değerlendiriyorlar. Bu yönde birinciler kendi refahlarını korumak amacıyla ona açık ve kolektif tepki veriyorlar.

Buna dayanarak onlar böyle bir sonuca varıyor: Suç devlet olayından çok, toplumsal bir olaydır. E.Ferri suçun bir olay gibi sadece sosyal karakterli olduğunu iddia eden L. P. Manouvrier’in¹² fikirlerini kabul etmeyerek suçu “*doğal ve sosyal olay*” olarak adlandırmıştır. Çünkü suç, sosyal olay gibi aynı zamanda bireylerin biyolojik özelliklerini uygulamaları sonucu ortaya çıkar¹³.

7 Тард Г.Д. *Преступник и преступление. Сравнительная преступность. Преступность толпы* (Сост. и предисл. В.с. Овчинского). М., 2004. с. 7.

8 Гегель Г.В.Ф. *Философия права*. М., 1990. с. 145.

9 Сорокин П.А. *Преступление и кара. Подвиг и награда*. СПб., 1914. с. 85.

10 Сорокин П.А. с. 128–130.

11 Вагар: Une nouvelle definition du crime basse sur la science biologique. *Revue pénitentiaire*. 1895. P. 739.

12 Manouvrier: *Les Aptitudes et les Actes*. (Bull. Soc. d’Anthr. 1890 et Revue scientifique 1891); Elle nouvelle, oct. 1893.

13 Ферри Э. *Уголовная социология*. М., 2005. с. 102.

Gördüğümüz gibi, yukarıda belirtilen ve diğer tanımların yetersiz olmasının nedeni suçun yasal tanımının şöyle bir soruya cevap vermemesinden kaynaklanıyor: Suçla ilgili anlayışın belirlenmesi için kanunla yasaklanan bir fiil yeterli midir?

Belirtmek gerekir ki son zamanlarda “suç” kavramının yasal tanımı ile birlikte, kriminoloji anlamda “suç” terimi de bilime dâhil edilmiştir¹⁴.

D. A. Şestakov’un ifade ettiğine göre suçu ceza korkusu altında yasaklanan esaslı işler olarak da ayırabiliriz. Hangi eylemler suç olarak kabul edilebilir, hangileri kabul edilemez? Bu soruya kesin cevap vermek mümkün değildir. Atina şehir yasalarına göre Sokrates de suçlu olarak görülüyordu. Ama bize onun “suç”u sadece vatanına değil, aynı zamanda bütün insanlığa fayda vermiştir. Sparta’da kusurlu doğmuş bebekler askere ve devlet hizmetine yarsız oldukları için öldürülüyorlardı. Araplarda ise Kur’an indirilmeden önce, doğan kızların diri diri toprağa gömülmesi suç değildi ve bu konuda toplumda hiçbir sosyal tepki olmamıştır. Çünkü o dönemde kadınlar birer değersiz yaratık olarak görülüyorlardı. Bu adet hem de savaşa katılmak için erkeklerin sayısının az olmasından da kaynaklanıyordu. Suçu olmayan dürüst Aristid Atina’dan kovulmuştur: Sebebi, Themistocles’le arasında ki rekabet Perslere mücadelede şehirdeki hiziplerin birliğine engel olmuştur. Zerdüşt’ün takipçileri için en ağır suç, ölmüş insanın toprağa gömülmesi idi. Bunun yerine ölmüş insanlar köpeklerle ve yırtıcı kuşlara yem olarak veriliyordu. Yunanlılarında ise en ağır suçlardan biri ölmüş insanın kefensiz gömülmesi olmuştur.

Her bir halkın tarihinde benzer örnekler vardır. G. V. Maltsev’e göre, “Eski ya da modern toplumda bireylerinin yaptıkları ortak menfaat için tehlikeli olduğunda suç kategorisine dahil edilir. Onlar topluma ve üyelerine zarar veriyor, sosyal örgütün dağılma tehlikesini doğuruyorlar. Bütün bunlar dikkate alınmadığında günümüzde, suç, sosyal açıdan tehlikeli bir fiil olarak tanımlanabilir”¹⁵.

Bahsedilen hususlardan böyle bir sonuca varabiliriz: “Suç” sadece belli sosyal durumlarda ortaya çıkan bir kavramdır. İçeriği aynı olan bir fiil, çeşitli tarihi aşamalarda, farklı toplumlarda ve sosyal bağlamda toplum kurallarına karşı gelen, sosyal açıdan tarafsız veya toplum tarafından kabul edilen kavramlar olarak değerlendirilebilir. Şöyle ki Arap Hilafeti döneminde Halife Ömer

14 Вкз.: Шестаков Д.А. Криминология: преступность как свойство общества. Краткий курс. СПб., 2001.

15 Мальцев Г.В. Месть и возмездие в древнем праве. М., 2012. с. 420.

“Şüpheli cezayı hafifletir” fikrini temel alarak, açlık baş gösteren bir yılda hırsızlığa göre verilen cezayı iptal etmiştir. T. Tarde’a göre, “Fazilet sistemi ceza sistemi gibi tarihin gidişatı ile birlikte değişiyor”¹⁶. Tarihte öyle halklar olmuştur ki, onların arasında yağma ve soygun suç değil, erdem olarak kabul edilmiştir.

Her bir toplum onun yapısını ve genel durumunu yansıtan, kendisinin suç olarak değerlendirdiği belli fiileri engeller. Suç kavramı bu veya diğer toplumda yaygın olan düşünceyle yakından ilişkilidir. Hatta, bunların hangisinden dolayı suç kabul edilerek ceza verilmesi, hangisine göre ceza verilmesi, söz konusu algılarla sık bağlıdır.

Birçok fiillerin suç olma niteliği, diğerlerinin ise idari ve hukuk ihlali olarak görülmesinin asıl nedenleri bu veya diğer halkın gelişimi ile ilgili bilgilerini elde edilmesinden sonra anlaşılıyor. Herhangi bir fiil belli zaman ve mekanda toplum tarafından kabul edilmeyebilir. Ama başka bir dönemde ise anlam değiştirerek toplumda takdir edilebilir. Bu davranışlardan hangisinin beğenilen, hangisinin ise beğenilmeyen olmasını belirlemek çok zordur. Suçu zaman ve mekanda dışında ele almak, onun varlığını doğuran sosyal mekanı dikkate almamak mümkün değildir. Bu nedenle, kimin suçlu olduğunu tarih gösteriyor.

Bununla ilgili olarak P. A. Sorokin şöyle der: “Somut davranışları karşılaştırarak belli suç içeren fiillerin toplumun çeşitli bireyleri tarafından kesin karşılanmadığını belirlemek mümkündür. Hatta cinayet gibi suçlar bile her zaman suç sayılmaz”¹⁷.

Bazen toplumda kabul edilmiş değerler ve davranış kuralları nedense kendi önemini kaybeder, nüfusun çoğu onların amacını ve adillliğini şüphe altına alıyor. Örneğin, yasadışı seyyar ticaret ve alıcıların aldatılması Sovyetler Birliğinde suç kabul ediliyordu. Ancak halk bu işlere göre birilerine ceza verilmesini anlamsız ve adalete uygun olmayan davranış olarak değerlendiriyordu.

Tarihten bilindiği üzere birçok halklarda alkol kullanımı geleneğinin kökenleri eskidir. Hatta bazıları için bu gelenek milli özellik olarak değerlendirilir. Bu nedenle, bir kısım suçlar sarhoş iken yapılır. Aynı zamanda alkollü içeceklerin aşırı kullanımı sonucunda, her yıl dünya genelinde yüzbinlerce insan

16 Тард Г.Д. Сравнительная преступность. М., 1907. с. 33.

17 Сорочкин П.А. Преступление и кара. Подвиг и награда: социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали (Сост., вступ. ст. и предисл. В.В. Сапова). М., 2006. с. 128–130.

hayatını kaybediyor. Yoksa bütün bunlar insan ve toplum için hoş olmayan olay değil midir? Öyle ise neden narkotik maddelerin kullanılması toplum için tehlikeli kabul edilirken, suç kapsamına alınırken, alkollü içeceklerin kullanımını bu kapsama alınmıyor?

Bir zamanlar Sovyetler Birliğinde Ceza Kanununda sarhoş halde işlenen suç hafifletici neden olarak değerlendiriliyordu. Ama sonra bundan vazgeçildi. Bu açıdan gelecekte de muhtemelen, sarhoşluk ve alkollü içeceklerin kullanımını suç olarak değerlendirilecektir. Genel olarak suç kapsamına alınan fiilerin sayısı gittikçe artmaktadır.

Kanunla, fuhuş yapan kadınların sayısının artmasını önlemek amacıyla onların sorumluluk altına alınması mümkündür. Bu gibi davranışlar da eski dönemlerden beri bilinmektedir. Eski dönemlerde fahişeler taşlanarak sosyal tepkiye maruz kalıyorlardı.

Geçmişte Kafkas halklarında (diğer uluslarda olduğu gibi) kız kaçırma adeti vardı. O dönemde bu bir suç değildi. Çünkü kız kaçıran insan bu fiili kızı ve akrabalarına zarar vermek niyetiyle yapmıyordu. Öte yandan kız bununla evlenmek ve aile kurmak imkânı kazanıyordu. Ahlaki açıdan bu adet kusurlu kabul edilebilir. Çünkü kız sevgisiz kocaya gitmek zorunda kalabiliyordu. O dönemler Kafkaslıların yaşam tarzlarına göre diyebiliriz ki kızların büyük çoğunluğu kiminle aile kuracaklarını bilmiyorlardı. Yani gelenekler böyle eylemleri suç olarak kabul etmiyordu. Bu o zamanlar normal bir olay olarak değerlendiriliyordu. Ancak Sovyet hükümeti kurulduktan sonra kızların kaçırılması “kaçırma suçu” olarak değerlendirilmiştir. Bu fiil geçmişin kalıntısı ve suç olarak kabul edilmiştir. Sonunda, dünyada öyle bir fiil yoktur ki o bütün uluslarda ve her zaman suç sayılsın.

Bütün yasalar gibi ceza kanunu da iyi gelenekleri takdir eder, zararlı olanları ise yasaklar. Aynı zamanda, birçok durumda yasa koyucu ve toplum aslında olumlu mahiyet taşıyan bazı görenek ve gelenekleri zararlı ve tehlikeli bulur. Bu eğilim tersine de olabilir. Şöyle ki eski İran yasaları oğlun anne ile cinsel ilişkiye girmesini yasaklamıyordu. Ancak başka dinden kadınla cinsel ilişkide bulunmak tehlikeli kabul edilir ve suç içeren fiil olarak değerlendiriliyordu. Bu açıdan görenekler yasalar için kaynak ve başlangıç noktası olarak kabul edilir.

Görenek kelimesinin etimolojisine dayanarak diyebiliriz ki o, toplumda tekrarlanan ve kendine yer etmiş olayın sonucu olarak tezahür ediyor¹⁸. D. A.

18 Bkz: *Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка*. СПб.-М., 1881. Т. 2. с. 637–638.

Drill'e göre, “Adetler gelecek nesiller için genel ve önceden tespit edilmiş kural değil, sadece sorunun çözümüdür. Ancak sık sık tekrar olunduğuna göre somut hale gelir. Bununla birlikte, yeni durumlar ve özellikler ortaya çıktığında adetler belli değişikliklere maruz kalıyor”¹⁹.

Hukuki adetlerin endüstriyel toplum yapılanmasında önceki dönemlere ait arkaik bir şey olduğuna dair görüşler doğru değildir. Her bir adet aynı zamanda toplum tarafından kabul edilmiş kurallar, modern toplumsal yaşamın sosyal yönetiminin gelişmekte olan unsurudur²⁰.

Kan davası adetin uzun zaman önce yasaklanmasına rağmen, bu gelenek günümüze kadar birçok halkların hayatında varlığını korumuştur. Burada şaşırarak hiçbir şey yoktur. Zira Kafkasya'dan olmayan herhangi bir kişi kan davasını geçmişin kalıntısı ve acımasız, vahşice öç alma olarak kabul eder. Belki de bu tür düşünen insanlar haklıdır. Bu bakımdan öç alma Avrupa yasalarının çoğundan daha dolaşık ve kapsamlıdır. Bu gelenekler boş yere ortaya çıkmamış ve aniden de ortadan kalkmaz. Her bir Kafkasyalı çocukluk döneminden itibaren öç almanın bütün kurallarını bilir ve kendi düşüncesinde korur. Prensipten diğer yandan kan davası çeşitli aşiret ve kabile katliamlarını ve toplu katliamları önleyen tek faktördür. İşte bu göreneğe göre Kafkasya'da uzun süre herkesin kabul ettiği disiplin ortamı hâkim olmuştur. Kısastan korkma olgusu toplumsal düzenin sağlanmasında çok etkiliydi. Düşmanı ölene kadar takip etmek Kafkaslıların kutsal borcu olarak düşünülüyordu.

Kan davası nedir? Bu kutsal borç olsa da, teorik olarak sonsuz can kayıplarına neden olan bir görenektir. Çünkü her bir kefarete yeni can kayıplarına neden oluyor. “Sadece kan davası değil, aslında ilkelden mükemmele doğru bütün ceza biçimlerini kısas adlandırabiliriz”²¹.

Gerçekte ise kısas neslin, topluluğun, bireyin, ailenin ve diğer insanların haksız öldürülmesine veya sakat bırakılmasına karşılık verilen tepkidir. Kısas zamanı saldırıya karşı savunma önlemi alınamıyor. Çünkü diğer taraf kendisine gelecek tehlikeden habersizdir. Sonunda, suç işlendikten sonra nedeni belli oluyor. Kan davası sadece zarar verene karşı değil, hem de grubun diğer üyelerine karşı yönelebilir. E. Fromm'a göre, güvenini kaybeden

19 *Дриль Д.А. Преступность и преступники. Учение о преступности и мерах борьбы с нею*. М., 2010. с. 224.

20 Bkz: *Ланаева В.В. Социология права*. М., 2011. с. 177.

21 *Menninger K.A. The Crime of Punishment*. New York, 1968.

insan kendisi yargılamaya mecbur oluyor. “Kıyası arzulayan insan hiçbir otoriteye gerek duymaz. O, kendisini “yüce hâkim” olarak görür ve öcünü alır. O anda kendini hem melek, hem de Tanrı olarak görür. Bu onun zafer anıdır”²².

Bununla ilgili 20. yüzyılın 90’lı yıllarının başlarında Azerbaycan’ın Lenkaran bölgesinde yaşanan bir olayı hatırlatmak isabetli örnek olacaktır. Reşit olmayan bir çocuk salonda insanların gözleri önünde kendi babasının katilini tüfekle ateş açarak öldürmüştür. Bu olay geçmişte değil, bizim çağımızda olmuştur. Peki o zaman kısas neden bu kadar kök salmış bir görenektir?

Belki adalet duygusu sadece insana mahsustur? Yukarıda gösterdiğimiz örnekteki çocuk, mahkemenin, babasının katiline karşı adaletsiz hüküm vereceğinden emindir. Bu nedenle yargılamayı kendisi kuruyor.

Psikologların iddiasına göre kısas, şahsiyetin derinliklerinde yatan bir duygu olarak, millete ve dine bakılmaksızın bütün insanlara aittir. İşte bu nedenle, E. Fromm’un Hıristiyan ve Budist ideallerine ulaşan insanın kısas duygusunun yok olması görüşünü kabul etmek zordur. Çünkü ister Hıristiyanlık’ta, gerekse İslam’da kısasın bir dayanak noktası vardır. Hem İncil’de, hem de Kur’an-ı Kerim’de kısasla ilgili ifadeler yer almaktadır.

E. Fromm’a göre insanlığın dini yönden gelişmesi kısas geleneğine son koyacaktır. Ama günümüzde dini ve manevi yönüyle yücelen insanları bulmak, oldukça zordur. Tam tersi, günümüzde dini zeminde baş gösteren katliamların sayısı gittikçe artmaktadır.

Zamanında kan davası toplumun istikrarlı yaşamasını sağlama yolunda belli bir öneme sahiptir. O toplumlarda ağır suçların önlenmesi için çok güçlü bir araç idi.

Mekke’de İslam’ın yayılmasından önce ne yargı, ne hapisane, ne de ceza vardı. Kabileler asayişi adetlere uyarak sağlardı. Özellikle kızlar sayıca çok oldukları için bedeviler onların sayısının azalması için en basit yöntemi uyguluyorlardı. Çölün acımasız yasalarına göre, yeni doğan kız bebekleri kabilelerine yük olmamaları ve anne sütünü içerek erkeklerin payını gasp etmemeleri için diri diri toprağa gömülebiliyorlardı. Bir kez Kabe’de Hz. Muhammed Peygamberin (S.A.V.) yanından bir kız geçiyormuş. O, çocuğu yanına çağırarak başını okşamış ve onun için çocuk şarkıları okumuştur. Orada oturan Kureyşiler

22 Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. М., 2004. с. 380.

bunu görmüş ve bu hareketten hoşlanmamışlar. Çünkü o dönemde kızlar değersiz yaratık olarak düşünülüyordu. Bunlardan biri buna dayanmayarak Hz. Muhammed Peygamberin (S.A.V.) yanına yaklaşıp: “Niçin çocuğu okşuyorsun? Bilmez misin ki kızları öldürmek gerekir” demişler. O zaman Peygamber ayağa kalkarak ve yeni nazil olan Kur’an ayetini beyan etmiştir: “Ana-babaya iyilik edin; Yoksulluk endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de, onların da rızıklarını Biz vermekteyiz” (Kur’an 6/151). Sonunda, yüzyıllardır çölde bulunan kız çocuklarının katledilmesi adetine son veren İslam’ın kendi tutumu şekillenmiştir.

Bazen gelenekler ve görenek insanların düşünce ve yaşam tarzında o kadar hâkim oluyor ki onların bir anda iptal edilmesi veya yasaklanması mümkün değildir. Bunun için belli bir zamana ihtiyaç vardır. Örneğin alkollü içeceklerin yasaklanması, birkaç müslümanın sarhoş olarak namaza gelmesi olayı ile ilgilidir. Bu yüzden Kur’an’da şöyle bir ayet vardır: “(Ey Muhammed!) Sana içki ve kumarla ilgili sorulara de: “Onlarda büyük günah ve insanlar için menfaat (dünya menfaati) vardır. Fakat günahları yararlarından daha büyüktür” (2/219).

Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki Oppenheimer Kur’an’ı bilmemesi yüzünden İslam’da alkollü içeceklerin yasaklanmasının sebebini doğru tanımlayamamıştır: “Örneğin biz emin olabiliriz ki İslamda, Çin’de ve Meksika yasalarında sarhoşluğa göre ceza verilmesinin nedeni cadiya inançta aranmalıdır. Orada alkolün başka zehirler gibi, özel etkisine göre doğaüstü özelliğe sahip olduğu inancı hâkimdi”²³. Gördüğümüz gibi, Kur’an’ın yukarıda geçen ayetinde alkollü içeceklerin içilmesi, ayrıca kumar oynanması kesinlikle yasaklanmamıştır. Çünkü bu işler sorumluluk doğurmamaktadır. Tam tersi söz konusu fiillerin bazı faydalarından bahsedilmektedir.

İslamda eski dönemlerde Araplar binyıllar boyu kendi geleneklerini ve manevi değerlerini yaratmışlardı. Özellikle de şarap içilmesini örnek verebiliriz. Araplar bunu sadece övünmek için yapmıyorlardı. Şarap içmekle cömertlik duygularının artacağına inanıyorlardı. İslam’dan önceki şiiir örneklerine dikkat edersek, orada şarabı tanımlayan birçok kelimeye rastlayabiliriz.

Kumarla ilgili de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Çünkü o dönemde kumar oynamak iyiliğin göstergesi olarak kabul ediliyordu. Kazanılan paraların büyük bir parçası yoksullar için harcanıyordu. Bu doğrultuda yukarıdaki

23 Оппенгеймер Г. Исторические исследования о происхождении наказания. М., 2012. с. 77.

ayet zorlama değil, anlatma niteliği taşıyor. Daha sonra ise Allah'tan bir ayet daha nazil olmuştur: *"Ey iman edenler! Sarhoşken ne dediğinizi bilininceye kadar, cünüp iken gusül edinceye kadar namaza (namaz kılınan yere) yaklaşmayın"* (4/43). Görüldüğü gibi, Kuran'ın alkollü içeceklerle yaklaşımı bu ayette daha serttir. Ama onlar önceleri günah veya hukuki dilde ifade etmek gerekiyorsa, suç sayılmamıştır.

Alkollü içecekler ve kumar konusunda sonradan nazil olmuş Kuran ayetleri bu fiilleri tamamen yasaklamış ve cezai sorumluluk getirmiştir: *"Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar, fal okları şeytan işi olarak bir pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz"* (5/90). *"Şeytan içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve namazdan ayrı koymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"* (Kur'an, 5: 91). Kur'an'ın bu gibi hükümlerine göre bazı Müslüman ülkeleri alkollü içeceklerin ikram edilmesini ve kumarı suç kapsamına almıştır. Kuran'da ve diğer Müslüman hukukunun kaynaklarında ceza hukukunun çeşitli müesseselerine ait olan konulara, özellikle suç müessesesi ayrıntılı ele alınır.

İslam hukukuna göre, davranış kuralları dini, yasal, ahlaki normlarla hatta adetlerle, nezaket ve etik kurallarıyla çizilir. Kur'an'a göre, insanın hayatı sürekli olarak Allah'ın kontrolü altındadır. O da herkesin davranışını dini kurallara uygunluğu açısından değerlendiriyor. Kuran'da defalarca belirtildiği üzere insanların yaptıklarını Allah görüyor ve *"Onun için yerde ve gökte hiçbir şeyi gizli kalmaz."*

Buna göre de her bir suç sadece bu dünyada cezalandırılacak bir eylem değildir. Bu aynı zamanda dinin günah olarak belirlediği bir eylemdir ve öbür dünyada onu büyük ceza ve azap bekliyor. Yani Kur'an'a göre suçlar hem yasal normlardan sapma, hem de dini günahdır.

Suç ve cezaya ait olan birçok hususlar Kur'an'ın 4. suresinin 33, 34, 94, 95 ayetlerinde yer alıyor. Söz konusu ayetlerin dini ve hukuki nitelikli olmasına rağmen, Kur'an'ı günümüzde bir yasa olarak kabul etmek mümkün değildir. Suç kavramını incelerken İslam hukukçuları iki ana kaynaktan yararlanmaktadır. Her şeyden önce onlar insanların bütün davranışlarının ve hatta düşüncelerinin bu veya diğer derecede Allah'ın iradesiyle belirlendiğini zannederlerdi. Ancak Kur'an'ın tespit ettiği gibi hayat boyu yaşanan olaylarda insanın kendisi için davranış kurallarını uygulaması mümkün değildir. Bu nedenle, Kur'an beş temel değer - dinin, hayatın, zihnin, mülkiyetin ve nesil artışının korunması için prensip ve normlar belirlemiştir.

İslam hukukunun en parlak temsilcilerine göre suçlar resmi ve hukuki anlamda Allah tarafından yasaklanmış hareketlerdir.

Bugün Müslüman ülkelerinin çoğunda Kur'an-ı Kerim hukuki araç olarak kullanılsa da onun önemi manevi düzlemde değerlendirilmektedir ve suçun önlenmesinde halen etkisini kaybetmemiştir. Bu açıdan seküler toplumda dini ahkamlar arasında çelişkiler ortaya çıkıyor. Bu da doğaldır. Çünkü kutsal kitap ne kadar derin, kapsamlı, evrensel ve somut olsa da O'nun bazı hükümleri ve talimatları modern İslam ülkelerinin ceza hukuk normlarına göre doğrudan kullanılamaz.

Suçun mahiyetinin idraki, istatistiksel, psikolojik ve sosyolojik araçlara başvurmadan, sadece yasal nitelikteki teorik ve uygulamalı kriminoloji araştırmaları aracılığıyla öğrenmek mümkün değildir. Kriminoloji, suçla ilgili kapsamlı hukuki, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik önerilerde bulunmaz. Topluma sadece suçun durumu ile ilgili bilgi verip, bu olaya karşı gereken mücadele araçları sunar. Suç fiillerinde her zaman derin kriminolojik tahlile sığmayan muammalı ve gizli özellikler de yer alır. Bunun sonucu olarak, kriminoloji ve diğer bilimlerdeki analiz araçlarının eksikliği sorunu ortaya çıkıyor.

Objektif göstergelere dayanarak suçun toplumda oluşmuş gruplar, insanlar ve kişiler arası düzenin ihlaline yönelik girişim olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle suç sosyalleşmiştir. Çünkü bu veya diğer birimlerin ilişkisi sosyal olayın mahiyetini oluşturmaktadır. Çeşitli suçlar işleyen insan toplumun diğer üyeleriyle, aynı zamanda bütün sosyal gruplar ve bütün toplumla karşılıklı ilişkidedir. Ama bu karşılıklı ilişki kesin olarak anlaşılmaz. Çünkü bu ilişkilerin sadece insanlar arasında olması söz konusudur. Suç bu yüzden sosyal olay olarak anlaşılmalıdır ve bu veya diğer davranışların beraberinde psikolojik heyecanın olması söz konusudur.

Genelde, insanlar kendi aralarındaki karşılıklı psikoloji etki biçimlerine göre sosyal olaylara dahil değildir. Bildiğimiz üzere suçlar psişik heyecanlarla ortaya çıkar. P. Sorokin'e göre: *"Psişik nitelikte bir karşılıklı ilişki, kimlerin arasında olursa olsun, sosyal olay olarak kabul edilir"*²⁴.

Karşılıklı psikolojik ilişkilerde olan bireylerin birliği sosyal grubu veya sosyal mekanizmayı oluşturuyor. Buna göre suç insanların karşılıklı psikolojik ilişkilerinin mümkünlüğü için gerekli durumun olmamasının sonucudur. Neti-

24 Сорокин П. Преступление и кара. Подвиг и награда. СПб., 1914. с. 19.

cede, toplumun çeşitli üyeleri arasında psikolojik heyecanlar aynı değildir. Yani toplumdaki sosyal durum insanlar için eşit olmayan şartlar meydana getirir. Bu da onlar arasında doğru olmayan karşılıklı psikolojik ilişkilere, yani anlaşmazlığa sebep oluyor.

Ama konu sadece dış sosyal durumla ilişkili değildir. Toplum veya grup üyeleri insan doğasının farklılığı nedeniyle, yaşadığı toplumda bu veya diğer durumu aynı şekilde algılamaz ve aynı şekilde kabul etmez. Bu nedenle toplumla bireyin çıkarları çatışır. Bu ise bazen suçların meydana gelmesine neden oluyor. Sonuçta, biz toplumdaki ayrılmış özel sosyal gruplara sahip oluyoruz. Bu gruplar tekrar edilir, kitlesel, tipik, toplumsal tehlikelilik gibi özelliklerle karakterize edilirken sosyolojik analizin başlangıç anını oluşturur. Sonunda, suç sosyolojisinin konusu, sonuçta insan davranışında, özel olarak suçlunun eyleminde ortaya çıkar. Buna göre de, suç prensipte sosyal-psikolojik bir olay olarak değerlendirmek mümkündür. Ama suçun mahiyetini anlamak için bu yeterli değildir. Bunun için bu fenomenin felsefi açıdan anlaşılması gerekiyor.

Son zamanlarda felsefe literatüründe suç ve suçlulukla ilgili sorunlara yeterince ciddi önem verilmektedir. Örneğin bu konuda E. A. Pozdnyakov'un "Cinayetın Felsefesi" monografisi yayınlanmıştır. Felsefe doktoru unvanı almak için D. S. Babiçev'in "Suçluluk Felsefesinin Siyasi-Hukuki Değerlendirmesi" adlı tezini de örnek gösterebiliriz. A. P. Dubnov ve V. A. Dubrovtssev'in "Suçluluk Felsefesi ve Rus Toplumunun Kriminalleşmesi"(1999) adlı kitabı bu alanda yazılmış diğer bir eserdir. Nihayet, son zamanlarda konu ile ilgili A.İ. Aleksandrov'un "Kötülük ve Suç Felsefesi" adlı yazısı yayınlanmıştır (2013).

Bu yazarlar "suç felsefesi" ve "suçluluk felsefesi" kavramlarını birbirinden ayırmıyorlar. Konuyla ilgili D. S. Babiçev şöyle demiştir: "Suç felsefesini incelerken, suç fenomenine kaçınılmaz gerçeklik olarak dikkat etmek gerekir. Bu yolla onun kesintisiz varlığını ve gelişimini görebilirsin"²⁵. Başka yerde yazar suç felsefesinin incelenmesinde felsefeden, hukuk felsefesinden, sosyolojiden ve diğer bilimlerden alınmış bilgileri kullanmayı önerir²⁶.

Yazar "suçluluk felsefesi" kavramı ile beraber "suç felsefesi" kavramını kullanıyor. Ona göre suçluluk felsefesinin araştırılması yasa ihlali fenomeninin

25 Бабичев Д.С. Политико-правовое исследование философии преступности: Дис. ... канд. юрид. наук. Уфа, 2004. с. 40.

26 Бабичев Д.С. с. 22

felsefi açıdan kavranması ve onun mahiyetine insan doğasından ileri gelen "kötülük" açısından bakılmasıdır. İşte insan doğasında olan, onun mahiyetini oluşturan ve davranışını yöneten "kötülük" bir olay olarak suçu meydana getirir. Bu tezi kabul etmek imkânsızdır. Çünkü D. S. Babiçev'in çok doğru olarak belirttiği gibi suçlu davranışın nedenlerini insanın kendisinde aramak gerekir. Sonunda yazar "İnsan neden suç işler?" felsefi sorusuna cevap veriyor. Bununla da o, "suçluluk felsefesi" değil, "suç felsefesi" kavramının işlenmesinin doğruluğunu tasdik etmiş oluyor.

Hatta, A. İ. Aleksandrov'un "suçluluk felsefesi" kavramının kullanılmasına dair delillerini de kabullenmek mümkün değildir. Yazar bu kavramı kullanarak, aslında "suç felsefesi" kavramı ile ilgili bilgi veriyor ve monografisinin 65. sayfasında şöyle yazmaktadır: "Suçluluk felsefesinin vazifesi gerek yasa ihlali fenomeninin felsefi ve teorik anlamını ve mahiyetini, sınırlarını ve yasaya uygun davranış seviyesinin oranını yeterince kavramak; suç eyleminin oluşmasının ve sürekliliğinin korunmasının temel nedenlerini tespit etmek; aynı zamanda onu iptal etmese bile, en azından azalmasının metodolojik zeminini oluşturmaktır"²⁷. İşte bu husus, bilimsel araştırmanın serbest ve umut verici yönü olarak suçluluk felsefesinin inceleme konusunu oluşturur.

Birincisi, yasa ihlali fenomeninin anlamı ve mahiyeti, suçlar, suç davranışının kökeni, nedeni ve diğer konuların araştırılması suç felsefesinin konusudur. Çünkü suçun aslında ne olduğu, onun kaynağı nedir ve neyle ilgili olması sorusuna suçluluğun değil, suç felsefesi cevap veriyor.

69. sayfada yazar yine de bu konuya dönerek şöyle yazar: "Suçun felsefi araştırılması zamanı birkaç soruya cevap vermek gerekir: İnsan neden suç işliyor? Onu suç olarak değerlendirilen fiilleri işlemeye ne zorluyor?"

Eğer bu sorular suçluluk felsefesine ait edilirse, o zaman suç felsefesinin hangi sorulara cevap vermesi gerekiyor? Bunun ilkesel öneme sahip olmaması hükümlerine dayanarak diyebiliriz ki "suç" ve "suçluluk" kavramları arasında hiç bir fark yoktur. A. İ. Aleksandrov bu olaylara tek ve toplamın kalite ve çoğunluk ilişkisi olarak görüyor (s. 85).

İkincisi, bizim düşüncemize göre yazarın, "suçluluk felsefesi" kavramı suç işlenmesinin sonlandırılması açısından metodolojik zemini oluşturmasa da, bu tezin en azından onun azaltılması yönünde ileri sürdüğü iddiası yanlış-

27 Александров А.И. Философия зла и философия преступности. СПб., 2013.

tır. Aslında burada suçlulukla mücadelenin politikası söz konusudur. Bu ise felsefenin değil, kriminolojinin ve ceza hukukunun araştırma alanına aittir. Fakat, “suç felsefesi” ve “suçluluk felsefesi” kavramlarının doğru kullanılması için düşüncemize göre, “suç” ve “suçluluk” kavramlarının göreceliği karşılıklı ilişkilerini ve bağımsızlığını araştırmak gerekiyor.

Bu kavramların birbirinden ayrılmasının gerekliliği ve zorunlu olması suç ve suçluluğun nedenlerinin araştırılmasının metodolojik yaklaşımları, onların karşılıklı ilişkilerinin anlaşılmasına bağlıdır. Yani suçluluk suçtan niteliğine göre ayrılıyorsa ve o zaman belli suç eylemlerinin idrak edilmesi yoluyla suçluluğun incelenmesi konusunda başarı sağlanamayacaktır.

II. “Suçluluk” ve “suç” kavramlarını bütün ve parçanın ilişkileri olarak değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle, bu sorunların doğru algılanması için felsefi kategorilerden sayılan genel ve özel kavramların kullanılması gerekir. Aristo’dan başlayarak, eski düşünürler bu kavramların tanımlanmasında belli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu sıkıntıları ortadan kaldırmak isteyen Hegel çok derin araştırmalar yapmıştır. Biz hukukçular ise kendi araştırmamızda sadece herkes tarafından kabul edilen bu kavramları kullanıyoruz.

Hegele göre: “... her bir eşyanın olduğu gibi olması onların miktar oranı, onların “kendisinin” sadece bütünüdür. Aynı zamanda o başka maddenin belirli miktarından ve başka şeylerden ibarettir. Eşya sadece herhangi bir bağlantının olmamasından oluşan ilişkiyi düzenliyor”²⁸.

Suçluluğun eşya gibi kavranmasıyla ilgili olarak A. Leps şöyle bir sonuca varmaktadır: “Suçluluk bir eşya gibi çeşitli suçlardan oluşmaktadır ki onlar da çeşitli suçlar veya grupları, “sadece kendi toplamına” veya “suçların kendilerinin” arasında herhangi bir miktar oranına sahiptirler. Hatta çeşitli suçların toplamı olan suçluluğun diğer suçlarla ilgisinin olmadığını söyleyebiliriz”²⁹.

Daha sonra yazar teorilerden pratik düzleme geçerek şöyle bir iddiada bulunuyor: “Modern kriminoloji herhangi bir bölgede işlenen bütün suçları toplar ve bunun sonucu olarak yeni olay olan suçluluk oluşur. Bu sürece dinamik bakılıyor, yapısı öğreniliyor ve nüfusun sayısı ile karşılaştırılıyor. Elbette, hukuk kurumlarının çalışmasında bile “raporların” belli operasyonel önemi vardır.

28 Гегель Г.В.Ф. Наука логики. СПб., 2002. с. 448.

29 Лепс А. Философия Гегеля и преступность как явление сущности. Юридические науки и образование. 2012. № 35. с. 167.

Böyle “raporlar” bilimsel değerler sunmaya çalışırken, bilimsellikten de hayli uzaktırlar”³⁰.

Sonunda A. Leps “suçluluk yeni bir olay olarak belli bölgede çeşitli suçların sonucudur” diye düşünüyor. Bununla da yazar “suçluluk” kavramının istatistiksel karakterini belirtmeye çalışıyor. Buna karşı her hangi bir itiraz söz konusu değildir. A. Leps’e göre “suçluluk” bir olaydır. Onun yapısı, dinamiği, yönlenmesi, karakteri vb. özellikleri vardır. O zaman böyle bir soru ortaya çıkar: Suçluluğu yukarıda sayılan özellikleri yansıtan olay gibi, kaliteye ait olan özellikler olmadan sadece miktar göstergeleri ile karakterize edebilir miyiz? Bununla ilgili sadece teorik değil, hem de pratik açıdan önem arz eden birçok ilkesel sorular oluşuyor. Çeşitli suçlar suçluluğun içinde bütünü oluşturan bölümler, bağımsız veya ondan ayrılmaz parçalar olarak var mıdır? Çeşitli suçlar suçluluk haline doğal yoksa yapay yolla mı işleniyor? Suçlar suçluluk haline miktar yoksa kalite özellikleri aracılığıyla mı dönüşüyor? Suçlulukla çeşitli suçların ilişkileri onun yeni (onların bölümlerine özgü olmayan) özelliklerinin oluşmasına neden oluyor mu? Daha önce ne oluşur: bir bütünün parçası olan suç veya bir bütün olan suçmu?

Günümüzde suçluluk bir yandan olumsuz sosyal ve hukuki olay olarak değerlendiriliyor. Öte yandan bu sosyal, aynı zamanda toplumsal mekanizmanın durumunu niteleyen toplum parametrelerinden biri olarak, onun parçalarının uyuşmamasını sağlayan felsefi ve hukuki olaydır³¹.

A. İ. Aleksandrov suç kavramına orjinal bir tanım vermiştir: “Suç insanların yasaları ihlal ederek kendi sorunlarını toplu şekilde çözmesi sürecidir”³². Bu tanımla nasıl bir sonuca varmak mümkündür? İnsanların toplu olarak kendi sorunlarını çözmesi suçun kendiliğinden değil, düzenlenmiş, düşünülmüş, amaçlı karakter taşımasını gösteriyor. Diğer bir deyişle, belli insanlar grubu, daha doğrusu belli bir kesim, kendi sorunlarını çözmek için toplanır, önceden anlaşır ve belli bölgede, belli bir zaman kesiminde, suçların işlenmesi ile ilgili yasal yasağı ihlal etmek konusunda anlaşılırlar. Burada suçların karakteri önem taşımamaktadır. Böyle bir kitle ile karar vermek mümkün mü?

Sadece eski Sovyet coğrafyasında değil, aynı zamanda yabancı ülkelerin kriminolojisinde başka bir yaklaşım söz konusudur: Suç mevcut bölgede veya

30 Лепс А. с. 468-470.

31 Вкз: Криминология. Учебник (Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова). М., 1997; Криминология для юридических вузов (Под ред. А.И. Долговой). М., 1997; Спиридонов Л.И. Социология преступности. М., 1978 vs.

32 Александров А.И. с. 71.

toplumda belirli bir sürede işlenmiş bütün suçların toplamıdır.³³ Bazı yazarlara göre, bu tanım resmi karakterlidir. Çünkü suçun sadece normatif yönünü belirler ve bu sosyal olayın mahiyetini açıklayamaz³⁴.

Bilindiği üzere her bir sosyal olay sosyal sistemin bir unsuru olarak görülüyor. Bu sistem çerçevesinde bütün karşılıklı ilişkilerde olan süreçler ve sosyal olaylar analiz edilir. Bu olaylardan biri de toplumdur. İstatistiksel algılama yöntemini kullanarak, sosyoloji suçun miktar ve derinliği konusundaki değişikliklerle ilgili bilgi sunar. Bunların temelinde kriminoloji suçun durumunu, dinamiğini, yapısını ve diğer konularını inceler. O, insanların toplumda işlediği ve toplumun çıkarlarına aykırı olan fiillerin toplamından oluşuyor.

Her bir işlenmiş suç insanın düşünülmüş faaliyetinin bir sonucudur. Suçla ilgili rakamlarsa kaotik olarak toplanmaktadır. Yani suç istatistikleri gerçeğe uygun olmayabilir. Elbette, burada suçun sosyal ve tarihi varoluş sürecini dikkate almadan, sadece istatistiksel analizle yetinmeyiz. Suç aynı zamanda kitle, tarihi açısından değişken, sosyal ve hukuki karaktere sahip olaydır. Fakat suçun sosyal karakteri onun sosyal esas ve sebeplerinin olması ile değil, sosyal mahiyeti ile ilgilidir. Burada ne kastediliyor?

İnsanların davranışı sosyal kategoriye aittir, suç ise bilindiği gibi davranışın bir türüdür. Bu nedenle, suçluların davranışını sosyal kategoriye ait olan bir olay olarak incelemektense, sosyal davranışın tanımının verilmesi gerekir. L. Gumplowicz'e göre: "Sosyal olay derken, biz insan gruplarının ve iletişimlerinin karşılıklı etkilerinden doğan ilişkileri kastediyoruz"³⁵. K. Zimmel'e göre, "Sosyal olay veya toplum birkaç bireyin karşılıklı ilişkilerinin olduğu yerde var oluyor"³⁶. Gördüğümüz gibi, K. Zimmel ve L. Gumplowicz'in görüşleri arasındaki fark şundan ibarettir: L. Gumplowicz karşılıklı ilişkinin unsuru gibi bireyi değil, grubu alıyor. Şunu da belirtmek gerekir ki bunun prensip olarak farkı yoktur. Çünkü "birkaç insanı" grup olarak kabul etmek mümkündür.

Sosyolojik açıdan sosyal olay, sosyolojinin konusu olarak her şeyden önce bu veya diğer merkezlerin karşılıklı ilişkileri ya da kendine özgü özelliklere

33 Вкз.: **Криминология** (Под ред. И.И. Карпеца, В.Н. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецовой, А.Б. Сахарова). М., 1976; **Криминология** (Под ред. В.Г. Звирибуля, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского). М., 1979; **Вермет М. Основные проблемы криминологии** (Пер. с венг.). Прогресс. М.: 1978; **Хольст Б. Криминология. Основные проблемы** (Пер. с польск.). М., 1980 vs.

34 Вкз.: **Шаниев С. Преступность и общество** (Криминологическое теоретико-прикладное исследование): Дис. ... докт. юрид. наук. СПб., 2000, с. 31–32.

35 **Гумплович Л. Основы социологии**. СПб., 1899. с. 113, 105, 106, 116, 265 vs.

36 **Simmel G. Sociologie**. Leipzig, 1908. с. 5–7, 31–39.

sahip karşılıklı ilişkilerdir. Fakat iletişimde olan insanların karşılıklı ilişkileri belirli dâhili süreçlerle uygulanıyor. Bir başka deyişle, birey ve grupların çeşitli davranışlarını, sosyal tezahürlerini, davranışlarının psikolojik taraflarını analiz ederek inceleyebiliriz.

Bu nedenle, bütün psikolojik heyecanların analizi insanın herhangi bir suçlu davranışının anlatılmasına yardımcı olacaktır. Bu ise sosyal olaylarda psikolojik kategorilerin ve kavramların çalıştırılması sırasında ortaya çıkabilir. Bu istikamette her bir karşılıklı ilişkiyi değil, sadece psikolojik doğaya sahip olanı sosyal olay olarak kabul etmek mümkündür. Bütün bunların kimin arasında ve neyin aracılığı ile ortaya çıktığının hiç bir farkı yoktur. Peki o zaman psikolojik karşılıklı ilişki neden oluşuyor?

Psikolojik (iç) açıdan bu karşılıklı etkilenme değişmeye ve isteklere neden olur. Bütün bunlar psikolojik durumdan kaynaklanmaktadır. Buradaki karşılıklı etkilenmenin sürekli olması önemli değildir. Psikolojik heyecan için karşılıklı etkilenmenin uzun vadeli ve tesadüfi olması yeterlidir. Buna hazırlıksız ve önceden düşünülmemiş suçun işlendiğini örnek göstermek mümkündür.

Bu açıdan suçun sosyalleşmesi çeşitli suçların işlenmesi sonucu gerçekleştirilen karşılıklı ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Ne zaman suçluluk ortadan kalkarsa, o zaman "suçluluk sosyal olaydır" kavramının da kullanılmasına gerek kalmayacaktır.

Sonunda, eğer biz suçluluğa istatistiksel rakam göstergesi olarak bakarsak (örneğin Azerbaycan'da 2011 yılında 24000 suç işlenmiştir), o zaman suçun sosyal nitelikli olduğu kanaatine varmamız zordur. Çünkü bu olay insanların karşılıklı ilişkilerinin ürünü değildir. Dolayısıyla cins, yaş, boy, saç rengi ve diğer göstergeler sosyal olay olarak kabul ediliyor. Suçluluk suçların toplamı olarak algılanırsa, o zaman onun tekrar olunması, toplamı, sosyal tehlikesi, belirtileri ve özellikleri tespit edilmemelidir. Bu açıdan suç sosyal olay gibi kriminolojide ve sosyolojik araştırmada dayanık noktasına dönüşüyor.

Yine de Hegel'in görüşlerine dönelim. Hegel şöyle der: "Bir bütün parçalarından oluşmaktadır. Zaten onlar hiçbir anlam ifade etmiyor... Bu nedenle, bütün ve parçalar birbirini tamamlar... Her biri kendi içinde bağımsızdır ve iki bağımsız varlık olarak birbirine karşı yabancıdırlar... Bütün bölümlere ve bölümler bütüne eşittir"³⁷.

37 **Ленс А.** с. 173.

Bütünün parça ile ilişkilerinin mantığına dayanarak, doğrudan suç ve suçluluk olaylarındaki tezahürlerinin tahliline geçelim. Parça derken biz ayrıca olay veya somut suçu kast ediyoruz. Bu suçun karakterinin, niteliklerinin, belirtilerinin toplamı onun özelliğini ve niteliğini belirler. Bununla da onu başka bölümlerden, suçlardan ayırır. Örneğin cinayet tecavüzden farklıdır. Gerçi ikisi de parça olarak bir bütüne dahildir. Hatta, ayrı ayrı suç olaylarının çoğunluğuna rağmen, onların en azından ikisinin bile tam benzerliği imkânsızdır. Çünkü, tam olarak aynı suç değildirler. Ayrıca, onları işleyen insanlar da birbirine benzemezler. Bununla birlikte, başka suç olaylarından ayrılmış ve bağlantısız suç yoktur. Örneğin soygunculuğun içeriğini anlamadan yağmalanmayı anlamak mümkün değildir. Aksi takdirde biz onları doğru değerlendiremeyiz.

Genelde, hiçbir suç siyasi, hukuki, sosyal, manevi ve ahlaki hayatın diğer olaylarıyla ilişkisi olmadan ortaya çıkamaz veya yok olamaz. Eğer ayrı ayrı suçlar (onların parçaları) kendi aralarında karşılıklı ilişkilerdeyse, sonuçta onlar umumi yönlerini ortaya koyar ve bir başlık altında bir araya gelirler.

Kesin olarak, bu özellik bütün suçlara ait suç fiilinin mahiyetini oluşturmaktadır. Bize göre kötülük (şer), bir felsefi kategori olarak, suçun merkezinde bulunmaktadır. İşte kötülük kategorisinin yardımıyla diğer suçların karşılaştırmalı karakteristiğini verebiliriz. Örneğin, cinayet tecavüzden birçok özellikleri ile farklıdır. Ama onları birleştiren ve her ikisinde de mevcut olan kötülüktür. Demek, bütün olarak aynı suçların olmadığı gibi, tamamen farklı suçlar da yoktur. Farklılıklar sadece kötülüğün derecesi ve karakterine bağlıdır. Sonunda, suçlarda genellik derken hepsine ait olan özelliklerin ve niteliklerin birliği anlaşılmaktadır. Bununla ilgili C. A. Kerimov: "Bütünün oluşması o zaman mümkündür ki onun parçaları, gerçekte mevcut olsun. Çünkü onların birliği belli bir bütünü oluşturuyor"³⁸ demiştir.

Bütün bunlara dayanarak şunu söyleyebiliriz: Suç olmazsa, suçluluk (bütünlük) olmaz. Aynı zamanda, bu fikrin tersini de düşünmek mümkündür. Onlar doğal olarak karşılıklı ilişkilerde ve birbirine bağımlı durumdadırlar. Suç bütün bir varlık olarak kendisinde sadece suçun ayrı ayrı önemli özelliklerini değil, hem de ait olan bütün özelliklerin toplamını kapsar. Demek ki suçun bünyesinde suç kavramının tam anlamı vardır. Yani bunun sonucunda oluşan varlık, yani suç içinde suçun mahiyetini oluşturan kötülüğün olduğu özellikleri alır. Sonunda suçluluk da, suç da bir mahiyetle karakterize olunur: kötülükte (şerde). Suçluluk bütün bir varlık gibi, sadece suçların toplamı değildir.

38 Kerimov D.A. *Методология права*. с. 212.

Suçluluk bir bütün gibi çeşitli suçlara (bölümlere) baktığımızda da öznel niteliktedir. Daha doğrusu suçluluk doğal, onun oluşması ise zorunluluktur. L. O. Volt'a göre: "Her hangi bir bütün doğal tasarıma, parçaların düzenlenmesi-ne sahip olduğu için mekanik aygıttan farklıdır"³⁹.

Bu nedenle, suçluluğa sistem olarak bakılması gerekir. Çünkü V. K. Afanasyev'e göre: "Şüphesiz, her bütünü sistem olarak adlandırabiliriz"⁴⁰. Çünkü yeni bütünleştirici özelliğin var olmasını belirleyen suçların toplamı ile karşılıklı ilişkiler aslında sistem oluşturmaktadır. Suçluluk da aynı zamanda belli yapıya sahiptir.

Suçluluğun bir bütün olarak tezahürü onun mecburi olan genel yapısına yansıyor. Bu yapısal suçun ayrıca bölümlerini birleştirir ve izini onlarda sürer.

V. İ. Sviderski'ye göre, yapı derken "ilke, yöntem, bütünün elemanlarının iletişim kanunları, mevcut olan bütünün elemanlarının karşılıklı ilişkilerinin sistem çerçevesi" anlaşılmaktadır⁴¹. Suçluluğun yapısı onun dâhili şekli ile karakterize olunur. Bu çerçevede çeşitli suçlar kendi alametlerine göre başka bütüne dahildirler. Örneğin, ağır suç işleyenlerin veya olgunluk yaşına ermeyenlerin işledikleri suç gruplarını gösterebiliriz.

Suçluluk değişken ve istikrarsızdır. Onun seviyesi ayrı suçların dinamiğine, karakterine, özelliklerine ve doğasına bağlıdır. Bu yüzden iddia etmek mümkündür ki, çeşitli suçlar, yani bütünün parçaları, suçluluktan (bütünlükten) öndedir. Eski suçlar ise ikinci derecedir. Bunlar sonradan suç sayılan olaylara aittir. C. A. Kerimov'a göre: "İşte bütün dediğimiz o şey, temeli atar, onun üzerinde parçalar gelişir ve işlenir. Bu nedenle, bütünün içerdiği bölümlerin önemi-ne bakılmaksızın, sonuçta onlar bütüne oranla ikinci derecedirler"⁴².

Bu yönde ayrı ayrı parçalar (ayrı ayrı suçların) aslında bağımsız suçlardır. Dolayısıyla bütün (suçluluk) değişkendir. Sadece somut suçların ayrıntılı analizi ve öğrenilmesi sayesinde suçluluğun mahiyetinin idrak edilmesini derinleştirmek, yenilerini keşfetmek, onun gelişimini belirli kurallara kesinleştirmek. Bu hiç de suçluluğun genel nedenlerinin araştırma nesnesi olarak bütünün önemini azaltmıyor. Bu yüzden hem ayrıca suçlar (parçalar), hem de genel olarak suçluluk (bütünlük) bağımsız bilimsel araştırmanın konusudur. Bu bağlamda K. Fischer şöyle der: "Bütün bağımsız parçalar ise bu topluluğun

39 *Вольт Л.О.* Соотношение структуры и элементов. *Вопросы философии*. 1963. № 5. с. 45.

40 *Афанасьев В.Г.* Проблема целостности в философии и биологии. М., 1964. с. 8-10.

41 *Свидерский В.И.* Некоторые особенности развития в объективном мире. Л., 1964. с. 135.

42 *Керимов Д.А.* с. 219.

sadece içeriğidir; aynı zamanda onlar da bağımsızdırlar, refleksif birlik ise onların ortaya çıkma anıdır"⁴³.

Suçluluğun sosyal olay olarak sunulması zorunlu olarak onun özel sosyal nedenlerle bağlantılı olduğunu itiraf etmeye neden oluyor. Yani, suçluluk ayrıca işlenen suçtan farklı olarak, "bağımsız iradenin" göstergesi değilse, o zaman onun varlığı insan iradesinden bağımsız herhangi bir değişmez güç ve nedenlerle sağlanıyor.

Suçluluk toplumda insanlar tarafından topluma karşı işlenmiş fiillerin bir bütünüdür. Her bir sosyal değişim, ne kadar küçük görünse bile doğrudan veya dolaylı yollarla suçun dinamiğini ve seviyesini etkiler. Ancak bunu suçluluğun nedenleri ile ilişkilendirmek mümkün değildir. Çünkü bu değişiklikler de dâhil olmak üzere mevcut olan sosyal koşullar suçluluğu bireyler aracılığıyla etkiler ve davranışlarında olumsuz izler bırakır.

Sosyoloji ve kriminoloji bilimleri sık sık suçluluğun çeşitli türlerinin dinamiğini, yapısını, seviyesini, durumunu etkileyen faktörlerin ve genellikle olumsuz tanımlamaların arayışına defalarca başvurmuştur. Bu yönde birçok ekonomik, siyasi, demografik ve hatta kozmik faktörler tespit edilmiştir. Burada şöyle bir soru doğar: Bu faktörler kimi etkiliyor? Şahsiyeti, bireyi veya ayrı ayrı suçların bir bütünü olan suçluluğu mu? Bu durumda bizim neyi incelememiz gerekiyor? Bu faktörlerin insana etkisini mi, yoksa ayrıca suçlar olmadan varlığının mümkün olmadığı suçluluğu mu? Suçluluğun nedenleri ile ilgili sorulara cevap vermeye çalışırken biz onu fiilin öznesini suçu işlemiş bireyde arıyoruz. Sonunda, suçluluğun sebepleri ile ilgili soru arka planda kalıyor. Buna göre K. Manheim'in: "Suçluluğun nedenlerinin aranmasından vazgeçmek dönemi gelmiştir"⁴⁴ fikrini kabul edemeyiz ve insan davranışının, özellikle suç içeren davranışını ciddi bir şekilde incelememiz gerekir.

Suçluluk fenomenini sadece felsefi düzlemde çözmek mümkün değildir. Çünkü suçluluk çok yönlü ve her şeyden önce içsel özelliklere ve gelişme özelliklerine sahip sosyal ve hukuki olaydır. Aslında suç ve suçluluk farklı kavramlardır. Bu nedenle, onları eşit saymak doğru değildir.

İstatistiksel algılama metodunu uygulayarak sosyoloji, suçluluğun özelliği ve miktar değişiklikleri ile ilgili objektif göstergeleri ortaya koyar. Bunların

43 Фишер К. Гегель: его жизнь, сомнения и учения. М.; Л., 1933. с. 390.

44 Manheim H. Comparative Criminology. London, 1965. p. 208.

temelinde kriminoloji suçluluğun durumu, dinamiği ve yapısını tetkik etmeli ve bu yönde suçluluğun istatistiklerine ait hususları da araştırmalıdır. İnsanın suçlu davranışının sebeplerine gelince, bu kriminolojinin değil, diğer bilimlerin araştırma konusudur diyebiliriz. Bu bilimler felsefe, psikoloji, biyoloji, genetik olmakla insan mahiyetini geniş anlamda inceler. Düşünüyoruz ki, suçluluk nedenlerini değil, insanın suçlu davranışının nedenlerini, hatta bu işlere sebep olan koşulları ve ayrıntıları incelemek gerekir.

Suçluluk insanın suçlu davranışının nedenlerinin tespit edilmesi amacıyla değil, bu olay ile mücadelede teorik ve pratik açıdan bilgilerin özetleri, daha doğrusu istatistiksel bilgileri araştırma sonucudur. Bu nedenle "suç felsefesi" ile ilgili konuşmak mümkün değildir. Aynı zamanda "suçun sosyolojisi" terimi de uygulanmalıdır. Çünkü suçluluk aynı zamanda sosyal ve hukuki olaydır. Bu bağlamda sosyoloji, aynı zamanda felsefe, sonuçta insan davranışı, özellikle de suçlulukla yakından ilişkilidir.

Suç felsefesi ile ilgili konuşurken suçun sosyolojisi ve psikolojisinin de söz konusu olduğunu vurgulamamız gerekir. Suç sosyal psikolojik ve felsefi hukuki kavramdır. Bu yüzden de biz: "Suç yasal nitelik taşımamalıdır ve başka türlü olamaz" diyen E. A. Pozdnyakov'un bu tespitine katılamayız⁴⁵.

Sadece insanın özgür iradesinin araştırılmasından sonra suçun felsefi mahiyetini anlamak mümkündür. Bu da felsefenin bir bilim olarak görevlerinden kaynaklanmaktadır.

Araştırma konusu olarak suç felsefesi daha da somuttur. Bu nedenle, felsefedeki sorunun çözümüne nasıl yaklaşılması önemlidir. Felsefe şöyle bir soruya cevap vermeye çalışıyor: Niçin insan şu veya bu durumda suç işliyor? N. A. Neklyudov'a göre, suç felsefesi suçun istatistiğinin temelinde suçu tetkik etmekle uğraşan bilimdir: "Suçun bir fiil gibi felsefesi keyfiyet ve miktar istatistiğinin soyut tasavvurundan başka şey değildir"⁴⁶.

Yazara göre ruhumuzdaki davranışlar suç felsefesinde araştırma konusu olarak ele alınmamaktadır. Suçların öznel felsefesi vardır. Başlangıç noktası öznel felsefedir. Doğrusu, suçun sebebi kötü (şer) iradeden kaynaklanmaktadır. Yani öznel felsefenin nesnesi öznel felsefenin konusu olan kötü (şer) iradeden kaynaklanan fiillerdir.

45 Поздняков Э.А. Философия преступления. с. 82.

46 Неклюдов Н.А. Уголовные статистические этюды. М., 2010. с. 5.

Yazara göre suçların objektif felsefesi açısından bakıldığında suçun işlenmesi sadece şer (kötü) iradeden kaynaklanmıyor; onun kendisi üretken olmayabilir, ayrıca dış şartlara bağımlı olabilir.

Birincisi, suç istatistiklerine dayanarak, suçun araştırılması ile uğraşan bilim sahasını suç felsefesi olarak görmek yanlıştır. Her şeyden önce bu bilim dalı, suçla mücadelede tavsiyelerin hazırlanması amacıyla istatistiksel sonuçları analiz etmekle uğraşan kriminolojidir.

İkincisi, suçlunun ve suçun zaman ve mekan dışında yoğun ilişkide oldukları ve varlığını sağladıkları mevcut sosyal ortamdan yapay bir şekilde ayırarak incelenmesi imkânsızdır ve ayrıca hiçbir anlamı yoktur.

Üçüncüsü, suç felsefesinden bahsederken, dış ortamla ilgisi olmayan insanla bağlantılı bir fiilden bahsediyoruz. Yani, söz konusu olan “doğru fiil”dir. Bu durumda aşağıdaki soruya cevap arıyoruz: Suç işleyen insan davranış tercinde özgür müdür, yoksa değil midir? Bizi, onun düşüğü ve bu fiili işleme teşvik eden ortam ve durum ilgilendirmiyor. İşte bu yüzden de suç felsefesini öznel ve nesnel türlere ayırmanın anlamsız olduğu kanaatindeyiz.

Suç felsefesi, insanın kendi iradesinde özgür olup olmadığı, suçun kökeninin neden ibaret olması ile ilgili sorulara ebedi cevapların aranmasıdır.

1.2. SUÇUN NEDENİ VE KAYNAKLARI

I. Tarihi gezi: Suçun nedenleri ile ilgili eğitim, çeşitli teoriler, orijinal görüşler, hatta filozofların, hukukçuların, psikologların, sosyologların, tıpçıların, din adamlarının ve yazarların ilginç fikirleri ile dolu çok büyük gelişme tarihi geçmiştir. Konuya bakıldığında onların bazıları çok ilkel, hatta anlaşılmayan ve bilimsel temelden yoksun görünmektedir. Buna rağmen, suçun nedenlerinin incelenmesinde yukarıda belirtilen faktörler çok büyük ilgi uyandırmaktadır. Sonuçta bugün suçun işlenmesini doğuran nedenlerle ilgili herkes tarafından kabul edilen aşağıdaki yaklaşımlar söz konusudur: normatif ve yasal, felsefi, etik, dini, antropolojik (insanın biyolojik ve doğal özelliklerinin sonucu), sosyolojik ve diğer yaklaşımlar buraya dahildir.

Bu konu Antik Yunan filozoflarının dikkatini çekmiştir. Onlar kendi yazılarında suçun anlamı ve nedenlerini incelemişlerdi. Antik Yunan filozofları hukuki konuları felsefenin genel bilimsel konuları çerçevesinde analiz etmişler.

Suçun sosyal önemi ve onu ortaya çıkaran nedenler eski Yunan filozofları Platon ve Aristo’dan daha önce Solon, Pisagor, Protagoras gibi düşünürlerin ilgisini çekmiştir. Platon “Gorgias” eserinde suçun nedenini suçlunun ruhsal hastalığı değil, devletin hastalığı olarak belirtir. O, bu sorunların çözümünü devlete havale ediyor. Aslında Platon suçun nedenlerini kişilerde değil, toplumun sosyal temelinde arıyor.

Platon’dan farklı olarak, Aristo’nun konuya ilişkin görüşleri daha olgundur. Çünkü o, suçun nedenlerine Platon gibi soyut felsefi bakış açısıyla değil, suç ve siyaset nazarından yaklaşmıştır. Aristo suçun nedenlerini sosyal şer güçlerinin içinde arıyor ve onu sosyal temellere bağlıyor. Onun için Aristo sosyal şerle mücadeleyi ve onun önünü almanın gerekli olduğunu düşünüyor. Kozmopolit felsefenin takipçilerinden olmuş stoacılar okulunun temsilcileri ise suç işlemeyi insan doğasının tahrip edilmesi manasına geldiğini söylüyorlardı. Ancak eski Yunan filozofları suç ve nedenleriyle ilgili herhangi bir gelişmiş teori ortaya koymuş değildirler. Buna rağmen, söz konusu sorunla ilgili görüşleri ve düşünceleri Ceza Hukuku biliminin gelişmesinde oldukça büyük öneme sahipti.

İkinci dönem klasik ceza hukuku okullarının kurulması ile başlar. Bu dönemde tarihte iki önemli gelişme yaşanmıştı. Bu iki gelişme tarihte Hümanizm ve Reformasyon olarak biliniyor. M. P. Çubinski’nin yazdığı gibi “Eğer Hümanizm ve Reformasyon olmasaydı, ceza hukuku öğretilerinin gelişmesine yol açan modern yasal doktrinleri de oluşamayacaktı”⁴⁷.

O dönemde siyaset adamları, filozoflar ve hukukçular suçu ortaya çıkaran nedenlerle ilgili yeni yaklaşımlar ortaya atmaya başlamışlar. Onlardan Hugo Grotius, Hobbes, Spinoza, Locke, Fichte, Homel, Feuerbach ve diğerlerini göstermek mümkündür. Hiç şüphesiz ki onlar suç kavramına, onu ortaya çıkaran nedenler ve bu olayları önleyen yöntemlerle ilgili eski yaklaşımlara karşı mücadele etmişlerdi. Bütün bunlara rağmen hiçbirisi bilim dalının gelişmesinde C. Beccaria kadar önemli rol oynamamışlardı.

E. Ferri’ye göre: “Romalılar sivil hukuku doğru şekilde tertip etmemiş, Orta Çağ’ın hukukçuları Ceza Hukukunu felsefi sistem olarak geliştirememişlerdir. İlk kez Beccaria salt bilimsel değil, daha çok duygu çabasıyla suç ve cezalarla ilgili öğretiyi geliştirmiştir”⁴⁸.

47 Чубинский М.П. Очерки уголовной политики. М., 2010. с. 136.

48 Ферри Э. с. 22.

Gerçekten de, ceza hukuku klasik okulunun kurululuğu C. Beccaria'nın adıyla bağlıdır. Uygar dünyadaki ceza hukuku sistemi onun ilkeleri üzerine kurulmuştur. Bu okulun bilimsel metodolojisi suçu a priori (önsel) açıdan ele almaktadır. Klasik okulun en ünlü temsilcilerinden biri olan F. Carrara şöyle demiştir: *"Suç hareket değil, yasal olay ve sapıklıktır"*⁴⁹.

Rusya'da klasik okulun en ünlü temsilcileri suçu *"yasal ilişki"*⁵⁰ yönüyle araştırma konusu olan bir olay olarak kabul etmişlerdi. Bu şekilde araştırma, S. N. Tagansev'in tabirince *"suç fillerinin hukuki konstruksiyonunun incelenmesidir"*⁵¹.

Klasik okul, suçun, hukuki anlayışın dışında yer aldığını, fiilen kriminoloji biliminin araştırma sahasına girmediğini iddia ediyordu. Çünkü ceza hukukuyla ilgili V. D. Nabokov'un *"suç ve ceza anlayışın özüdür"*⁵² sözleri dikkat çekmektedir.

Suç kavramının bu şekilde konstrüksiyonu zorunlu olarak suçlunun kimliğinin inkâr edilmesine yol açmıştır. Sonuçta klasiklere itiraz edilerek şöyle bir soru sorulmuştur: Suçu, suçlunun kimliğini bilmeden öğrenmek mümkün mü? Bu konuda E. Ferri şöyle demiştir: *"Klasik kriminalist için suçlunun kimliği ikinci dereceli önem arz eder. Hasta doktorun nazarında nasılsa, suçlu da onun gözünde öyledir: Ona teorik formüller uygulanır, bu açıdan hâkim tarafından arkasına Ceza Kanununun maddesi yapııştırılmış canlı mankindir. Mahkeme kararının uygulanmasında o kendisi de numara olur"*⁵³.

Nihayet, klasik okul, suça hukuki bir olay olarak değer vermemekle, suçun incelenmesini sadece hukuki bir olay olarak sınırlamakla, böylece ceza hukuku biliminin içeriğini daraltmakla suçlanmıştır⁵⁴. Fakat, klasik okula karşı en sert eleştiri, suç işlemenin, insana ait özgür iradenin yansıması olarak kabul edilmesi fikrine yönelik olan eleştiridir. Bu okula göre suç işlemek veya işlememek, onu şu veya bu tarzda gerçekleştirmek, çok veya az yapmak seçimi insanların özgür iradesine bağlıdır⁵⁵.

49 Carrara. **Programma, parte generale**. 6-e ed., 1886. P. 1, 21–23.

50 Набоков В.Д. **Сборник статей по уголовному праву**. СПб., 1904. с. 8.

51 Таганцев Н.С. **Русское уголовное право**. СПб., 1902. Т. 1. с. 16.

52 Набоков В.Д. с. 5.

53 Ферри Э. с. 32.

54 Вкз: Чарыхов Х.М. **Учение о факторах преступности. Социологическая школа в науке уголовного права**. М., 1910. с. 1.

55 Ферри Э. с. 33.

Aslında klasik okul suçluların araştırılması olanaklarını reddetmemiştir. Onlar sadece bunu dikkate almamışlardı. Klasik okul suçluyu, işlenmiş suç açısından incelemiştir. Aynı zamanda bu okul onu işleyen kimliğini belirlemeden suçun araştırılmasının imkânsız olduğunu itiraf ediyordu. Bunun için klasik okulun bir taraftan suça sadece hukuki açıdan bakması, diğer taraftan insani ve sosyal faktörlerin suça etkisini inkâr etmesiyle ilgili iddialar gerçeğe uygun değildir. Bununla ilgili, C. Beccaria'nın *"Suçlar ve Cezalar"* eserine atıfta bulunmak mümkündür. M. P. Çubinski'nin haklı olarak ifade ettiği gibi *"Beccaria'dan sonra güçlü bir reformcu nesil gelişmiştir. Sonuçta adaletin eski ilkelerinin ortadan kaldırılması ve yeni düzenin oluşturulmasına katkıda bulunmuşlardı. O düzen kendi prensip ve düzen kurallarına göre geçmişte olanlara karşı daha sert bir tutum sergilemiştir"*⁵⁶.

C. Montesquieu'nün eserleri C. Beccaria'nın görüşlerini etkilemiştir. O, kendinden öncekilerden pozitivist yaklaşımlarıyla seçiliyordu. Bu açıdan F.Bacon istisna sayılabilir. O, sadece suç politikası konusunda faydalı fikirler ileri sürmekle kalmamış, aynı zamanda onları doğrulamaya çalışmıştır. Belli ki ne Beccaria'nın ne de Montesquieu'nün elinde pozitivistlerde olan zengin sosyolojik, istatistik ve antropolojik malzeme yoktu. Onlar tarihi malzemedan yararlanmışlardı.

Bizce suçun öznesinin psikofizyolojik yapısının incelenmesi hukuki, özellikle de kriminolojik araştırmanın nesnesi olamaz. Çünkü insanın fiziksel, biyolojik, psikolojik mahiyetinin araştırılması antropolojik ve sosyolojik araştırmanın bağımsız alanlarıdır.

Aksi takdirde *"legal tanım"* denilen ve suç mevzuatında belirlenmiş suç kavramı ile birlikte kriminolojideki anlayışları da kullanmak gerekir. Bu da *"maddi"* veya *"kriminoloji"* tanımıdır.

19. yüzyılın başlarında suçla ilgili, daha çok istatistik incelemeler başlatılmıştır. Bu tarih suçlunun kimliği ile ilgili suçun doğası ve kavramının incelenmesinin üçüncü dönemidir.

Bilindiği üzere, suçun ait olduğu sosyal olayları fiziksel, biyolojik ve deneysel açıdan kesin olarak incelemek mümkün değildir. Bu nedenle, sosyoloji alanındaki bilimsel araştırmalarda gözlem metoduyla yetinmek zorunda kalıyoruz. Bu gibi gözlemler için en faydalı ve verimli araç istatistiktir.

56 Чубинский М.П. с. 218.

G. D. Tarde'a göre, "İstatistik gelişmekte olan sosyal hissiyata benziyor: Doğada hayvanların görme kabiliyeti ne ise toplumda da istatistik odur. Bu benzerlik, hem belirginlik, hem tedricilik, hem kendi tablolarının gittikçe artan fazlalığıyla, hem de grafik bakımdan eğri ve renkli haritalarla gün geçtikçe şaşırtıcı hale gelmektedir. Gerçekten göz optik dalgalanmaların sık ve orijinal tarzda ihtiyacını sağlayan mucize ile dolu bir cihazdır. Bütün bunları o bize resimlerin sonsuz serisi şeklinde sunuyor ve her zaman yenilenen atlası benziyor"⁵⁷.

Suç istatistikleri Belçika ve Fransa'da ahlak istatistiğinin bir parçası olarak kullanılmıştır. Suçu incelemeyi kendilerine amaç edinmeyen akademisyenlerin bir bölümü sadece ahlaki istatistiği işlemek için suçu, ahlaka aykırı bir olay gibi değerlendirmişler. Onlar suçlulukla bağlantılı konuları *a priori* bulgularla değil, toplumun gerçek hayattaki örneklerine dayanarak araştırmışlardır.

1825-1830 yıllarda bilimsel suç istatistikleri yayımlanmıştır. Suç istatistiğinin temeli Brüksel Üniversitesi profesörü A. Quetelet tarafından atılmıştır. Krochue'e göre "Suç istatistikleri suçlular ordusuna karşı mücadelede başarı kazanmanın ilk şartıdır. Onun rolü savaş sırasında istihbarat servisinin rolüne benziyor"⁵⁸.

Quetelet istatistiklere dayanarak akıl ve ahlaki duygulara sahip olan insan hareketlerini kontrol etmek istemiştir. Nihayet şöyle bir sonuca varmıştır: "Toplum kendi bünyesinde, işlenen suçların rüşeymini taşıyor. Toplum kendisi bu veya diğer yollarla suçu yaratır ve suçu işleyen insan onun elinde bir suçluluk aletine dönüştürülüyor. Her bir sosyal yapı belli tür suçlar oluşturur, onların da belli sosyal ortamda işlenmesi zorunlu hale gelir"⁵⁹.

Quetelet'e göre suçlar, nedenleri incelemeyi ve bu nedenler üzerine etki yapılmadığı sürece sabit ve değişmez kalacaktır. Ancak bu husus, Quetelet'den önce bu konuyu çalışanlara da malum idi. Burada yeni ve önemli olan suçun durumu ile ilgili istatistiksel göstergelerin temelinde duran yaygın inanca – ceza aracıyla suçla mücadele etmek inancına çok etkili darbe indirmiş olmasıdır. Ona göre, cezalandırma sırasında, sosyal faktörleri görmezden gelmek suç artışını önleyemeyecektir. Her ne kadar ceza sosyal faktörleri doğrudan etkilemese de bu tezi kabullenmek zorundayız. Aynı zamanda, cins, yaş, ik-

57 Tapò Г.Д. с. 81.

58 Krochue. *Der gegenwärtige Stand der Geff ngnisswissen Schaft*, G Zeitschz f.d. ges. Strafrechtw. 1881. 1. S. 75.

59 Quetelet A. *Physique sociale. Essai sur le dervelopement des taculters de l'homme*. 2 ed. 1869. 1. P. 312; 11. P. 358.

lim, ekonomik koşullar, sosyal durum ve diğeri gibi suç kriterlerini değerlendirirken yazar suçun biyolojik faktörlerini incelemeye çalışmıştır.

Quetelet kendisinin istatistiksel verilerine uygun olarak toplumda kimin suça yakın olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Quetelet'ten önce suçluluğun nedenlerini teorik olarak gösteriyorlardı. Ondan sonra ise rakamlarla suçun nedenlerini daha kesin göstermek mümkün olmuştur. Bu da araştırmanın bilimin gösterdiği yolda devam etmesine sebep olmuştur.

İstatistiğin daha bir önemli tarafı, suçların istatistiksel verilerinin ve yasaya aykırı olan motiflerinin incelenmesidir. Aynı zamanda kriminalistler de bu verileri kullanmamışlardır. Ancak cezanın önleyici değil, baskı özelliği konusunda onlardan yararlanılmıştır.

Göründüğü gibi, istatistikçilerin temel görevi, sayısal veriler aracılığıyla suçun nedenlerinin ve somut suç davranışının kökeninin belirlenmesinde yardımcı olmaktır. Aynı zamanda söylemek gerekir ki istatistik suçu belirleyen kişisel faktör ve koşulların kümesi değildir. Bununla ilgili B. M. Behterev şöyle yazmıştır: "İstatistik genellikle büyük rakamlarla çalışır. Bu nedenle, suçun karakterini daha yakından belirleyen özel şartlarla ilgili bize bilgi vermez. Ancak herhangi bir şahsiyeti etkileyen özel faktörler suçu ve karakterini belirler"⁶⁰.

Quetelet suçun oluşmasını etkileyen faktörleri analiz etmek için araştırmalar yapmıştır. O, mükemmel bir tablo geliştirerek, orada yılın mevsimlerinin suç işleme üzerinde etkisi olduğunu belirtmiştir.

Quetelet, istatistiğin belli bir bölgede suç tahmininde faydalı olduğunu iddia ediyordu. Onun vardığı sonuca göre, özellikle yıl boyunca işlenen suçların sayısı neredeyse değişmezdir. Suçun hareketliliği o kadar dengelidir ki suç olaylarına ilişkin hatta ölüm istatistikleri kadar kesin tablolar oluşturulabilir. Quetelet şöyle yazıyordu: "İnsanlığın durumu nasıl da acıdır. Doğum ve ölümlerin sayısını belirlediğimiz doğruluğa eşit bir doğrulukla, kimin kan döktüğünü, kimin sahtekar ve katil olduğunu da tahmin edebiliyoruz"⁶¹.

60 Бехтерева Б.М. Объективно-психологический метод в применении к изучению преступности. içinde: Дриль Д.А. *Преступность и преступники. Учение о преступности и мерах борьбы с нею*. М., 2010. с. 708.

61 Quetelet A. *Physique sociale. Essai sur le développement des tacultés de l'homme*. 2 ed. 1869. 1. P. 312; 11. P. 358.

Quetelet'in bu iddiasını kabullenmek kolay değildir. Çünkü onun söylediği gibi titizlikle her şeyi önceden görmek, suçun durumunu, dinamiğini ve seviyesini tahmin etmek mümkün değildir. Çünkü bunları günümüzde kısmen yapsalar bile bu durum spontanedir. Quetelet'in yanlış görüşleri, elinde çok kısa zamana ait istatistiksel veriler doğrultusunda haklı sayılabildi. Ayrıca bir matematikçi olan Quetelet sonuçlarını rakamların üzerine kurarken suçları toplumun sosyal koşulları ile ilişkilendirmiyordu.

Ahlaki düzeni yöneten fizik yasalarını incelerken o, "normal insanın" suça eğilimli olduğunu söylüyordu. Yani her bir şahıs suç işleyebilir. Quetelet'in insan davranışına iklimin, cinsin, yaşın etki etmesi fikrine gelince, bu iddianın ilkel karakter taşıdığı ve daha sonra şüpheli olduğu kanıtlanmıştır.

Buna rağmen, istatistiğin önemi de küçümsenmemelidir. 1860 yılında Londra'da yapılan İstatistik Kongresinde şöyle bir fikir yer almaktaydı: "Denizci için harita, pusula ve lot ne anlam ifade ediyorsa, yasa koyucu için de suç istatistikleri aynı anlamı taşır".

Suç ve nedenlerini inceleyen pozitif okulun kurulmasından önce istatistik bu çalışmalara katılmıştır. Ancak bu araştırmalar rakamlar veya işaretler doğrultusunda yapıyordu. Onları uygulamak için diğer bilimlere de kullanmak gerekirdi. Antropologlar, sosyologlar ve suçun nedenlerini araştıran bütün araştırmacılar bu yoldan gitmişlerdir. Sonunda böyle bir soru ortaya çıkmıştır. Rakamların değişen içeriği ceza kanununun klasik okulunun temelini oluşturan özgür irade kavramına uygun mu?

Pozitif okul suçun nedenleri hususunda klasik okulun temel hükümlerini, özellikle de irade özgürlüğünü inkâr ederek, bu sebebi başka bir şeyde aramaya başlamıştır. Antropologlar bununla suçun özgür iradenin ürünü değil, fiziksel ve ruhsal özgürlüğün sonucu olduğunu kanıtlamaya çalışmışlar. Klasik okulun özgür irade teorisini eleştiren H. M. Çarlıhov kendi notlarında şöyle yazıyordu: "Teorisyen gibi, stajyer de kendi önünde sadece suç, tecavüz, yağma ve dolandırıcılık kavramlarını görüyordu. "Özgür irade" ile ilgili üzücü teorisinin sayesinde suça katılan kişi cinayetin asıl suçlusunu kabul edilir. Bu konudaki yanlışlıkların mutlaka ortadan kaldırılması gerekir. "İrade özgürlüğü" ile ilgili öğretinin durgunluğu suç hususunda pozitif öğretinin fethinin başlangıcı oldu"⁶².

62 Чарыхов Х.М. с. 133.

Antropologlar suçun nedenlerini ilk önce çevremizdeki fiziksel doğada, meteorolojik, iklimle bağlı, jeolojik ve diğer faktörlerde görüyorlardı. Fakat daha sonra insan üzerine dikkat çekmeye başlamış, suçun nedenlerini onun antropolojik, fizyolojik ve psikolojik yapısında aramışlardı. Eğer suç işlenmişse, insan yalnız kendi hayvansal (fizyolojik, biyolojik) tabiatının değil, aynı zamanda vücudunun içinde bulunduğu durumun doğurduğu heyecanı kapsayan psikolojisini de ortaya koyuyor. Antropologların görüşüne göre, suç davranışının oluşmasında "Kısacası bütün duyduğumuz, gördüğümüz ve diğer konular bizim ilişkilerimizde yer alıyor"⁶³.

C. Lombroso'ya göre hayvanların suçlarının öğrenilmesi insanlar tarafından işlenen suçların daha derinden anlaşılmasına yol açacaktır. Yani, hayvanların anatomisi ve fizyolojisi insan doğasının idrak edilmesine katkıda bulunacaktı. Gerçekten hayvanların suçlarını öğrenmekle insan suçu daha derinden öğrenilebilir mi? Lombroso bunun sadece hayvanlarla değil, aynı zamanda bitkilerle de mümkün olduğunu iddia ediyordu.

Antropolojinin konusu veya insanla ilgili eğitimi onun doğasını anlatıyordu. Antropoloji, insanın suç işlemesi ile kalıtsal ilişkisinin mevcut olduğu sonucunu çıkarmak fırsatı sundu. Günümüzde suç işlenmesinin kalıtsal olduğuna kimse inanabilir mi? Lombroso'nun kendisinin de buna inanmadığını düşünüyorum. O her bir suçun ilkel insan alışkanlıklarından ileri geldiğini, her bir suçlunun manevi ve maddi olarak vahşi insana benzediğini iddia ediyordu.

Antropoloji okulu suç kavramını anlatmasa bile ve onun teorik sistemi klasik okuldan farklı olarak mantıksal açıdan olgunlaşmamış olsa bile, antropologlar klasiklerin mantıksal incelenmesini, suçlu ve suçun pozitif açıdan idrak edilmesine geçişi temin edebilmişlerdi. Yani olaylara suç kavramının soyutlanmış konstrüksiyon ve soyutlamaları yerine kendi somut yaklaşımlarını ortaya koymayı başarmışlardır. Nihayet, C. Lombroso böyle bir sonuca varmıştır: "Suç; ölüm, gebelik, psikolojik hastalıklar gibi doğal ve zorunlu bir olay ve bazen onların ilk biçimidir"⁶⁴.

Teorik sistemde boşlukları ortadan kaldırma görevini R. Goranfalo üstlenmiştir. O, suç anlayışını doğa bilimleri çerçevesinde belirlemek istemiştir, antropoloji doktrininin suça ilgili doğa bilimi teorisi seviyesine yükseltmeye çalışmıştır. Fakat bu girişimi başarısız olmuştur.

63 Manouvrier: La genèse normale du crime. **Bul. de la Société d'Anthropologie**. Paris, 1893. P. 456.

64 Lombroso. L'Homme **Criminel**. Paris, 1895. T. II. P. 150.

Bu teorinin diğer temsilcilerinden olan Bahar “suçun, biyoloji bilimine dayalı yeni tanımını”⁶⁵ vermeye çalışmıştır. Ona göre kendine benzer varlığın hayatına son vermek amacı hayvan ve insanlara ait hanibalizmin kalıtsal içgüdüdür. Bu içgüdü, beslenme amacıyla kendisinden daha zayıfları yem olmaya zorlar.

Kalıtımla geçen, doğuştan suçlu ile ilgili antropolojik teori toplumda, özellikle de yargı sisteminde çalışanlar arasında ilgi görmemiştir. E. Ferri 1882 yılında yeni okulun kurulduğunu ilan etmiştir. E. Ferri bu okulu “Suç Sosyolojisi” olarak adlandırmış ve bünyesine antropolojinin, psikopatoloji ve suç istatistiğinin deneysel sonuçlarını, ayrıca bilimsel suçla mücadele araçlarını (baskı ve uyarı ile) dâhil etmiştir. E. Ferri’nin tabiriyle yeni okulun amacı şu şekilde ifade etmek mümkündür: “Hem suçlunun yaşadığı ortamda, hem de kendisinde çeşitli nedenleri çeşitli amaçlarla tedavi etmek için suçun doğal oluşumunu öğrenmektir”⁶⁶.

Sonunda E. Ferri: “Biz doğuştan suçlu olan kişiden bahsederken, suçu fizyopsikolojik yönüyle ele alabiliriz. Eğer olumlu koşullar bu eğilimden çekindirir bazı bireylerde bu hususlar suç işlemeye götürmez (nitekim ruhsal hastalığa eğilimli olmanın deliliğe götürmediği gibi). Eğer bu koşullar olumsuz olursa, bu, suçlunun insanlık dışı ve toplum karşısı eyleminin tek pozitif açıklamasıdır”⁶⁷ sonucuna varmıştır.

Ferri suçun ne biçimde ve kategoride olmasına rağmen doğası ve yapısı itibariyle çok karmaşık olduğunu ifade etmiştir. Onun hem biyolojik, hem fiziksel, hem de sosyal doğası vardır. İnsanın fiilleri onun üzerine yüklenir ve bu nedenle insan, toplumda yaşadığı için sorumluluk taşır.

Sonuçta sosyolojik okul, suç ve cezayı Ceza Hukuku Bilimleri sistemini oluşturan bağımsız, fakat aralarında ilişki bulunan üç disiplin kapsamında inceleyen bir okul olarak karşımıza çıkmaktadır: Ceza Sosyolojisi (Kriminoloji), Suç Politikası ve Suç Dogmatikliği. Aslında bu okul, ne klasik okulu oluşturan kendi temsilcilerinin şahsında antropolojik olguları, ne de hukuki incelemeyi inkâr eder.

Sosyoloji okulunun temsilcilerinden sayılan G. D. Tarde’a göre: “Suç – her hangi diğer bir olay gibi sosyal olaydır. Aynı zamanda da asosyaldır. O organiz-

65 Bahar J. Une nouvelle definition du crime basse sur la Science biologique. *Revue pénitentiare*. 1895. P. 739–740.

66 Ферри Э. Уголовная социология. М., 2005. с. 22.

67 Ферри Э. с. 114.

manın yaşamında yer alan, ama onun yok olmasına neden olan kanser hastalığına benzer”⁶⁸.

Bu okulun bütün temsilcileri suç sosyal adaletsizliğe karşı ve toplumun yetersiz örgütlenmesine karşı bir cevap olarak görüyorlardı. Onların radikal reformları suç oranını azaltabilirdi, belki de tamamen ortadan kaldırabilirdi. Sosyoloji okulunun tezlerine göre suç, suçlunun yaşadığı ve büyüdüğü sosyal ortamın zorunlu sonucudur. Bu okulun temsilcilerinden olan H. M. Çarhiov şöyle yazmaktadır: “Sonunda sosyal ortam sosyal gelişmenin biçimlerini belirler ve harekete geçirir. Suç insanın bireysel ve toplumsal hareketlerinin biçimi, aynı zamanda, sosyal gelişmenin biçimlerinden biri olarak, toplumsal gelişmenin biçimlerini harekete geçiren ve belirleyen faktörlerin etkisi dışında incelenmez. Bu nedenle suç, gelişmenin genel sürecinin özel hali gibi uzayın değil, sosyal ortamın faktörleri ile belirlenir”⁶⁹.

Suç fizyolojik değil, sosyal açıdan değerlendiren L. P. Manouvrier’e göre: “İnsan kendi fizyolojik yapısına göre hareket ediyor. Ancak onun doğası ve karakteri tamamen dış ortamla bağlıdır. İnsanın faaliyetleri onun anatomi ve fizyolojisine bağlıdır. Onun nasıl faaliyet göstermesi artık ortama bağlıdır”⁷⁰.

Sonunda, aşağıdaki sonuca varmak mümkündür:

Birincisi, eğer sosyal ortam her şey ise, eğer kusurlu sosyal ortam suçlu kişilerin ortaya çıkmasına neden oluyorsa, o zaman bu sosyal ortamın reform araçlarıyla yöneltmesi gerekir. “Toplum suçluları kendisi yaratır”⁷¹. Böyle anlaşılıyor ki suç sayısının artması ve azalması temel olarak sosyal faktörlere bağlıdır. Yani onlar diğerlerinden daha kolay değişebilir ve düzeltilebilir.

İkincisi, insan sosyal hiyerarşide ne kadar alt katta bulunuyorsa, suç işleme ihtimali bir o kadar artabilir.

Üçüncüsü, sosyolojik okul suç kriterlerini bireysel ve sosyal gruplara ayırarak, suçun nedenlerinin belirlenmesindeki avantajı, suçun ilk faktörlerinin kategorisi olan sosyal faktörlere veriyor. Buna göre eşit durum olsa bile veya daha doğrusu sosyal faktörlerin olmaması bile kişisel sebeplerin (türev gibi)

68 Тард Г.Д. с. 198.

69 Чарыхов Х.М. с. 19.

70 Manouvrier: Les aptitudes et les actes. *Revue Scientifique*. 1891. P. 592. (Paris’te ikinci kongre, 1889).

71 Lacassagne. Marche de la criminalité en France. *Revue Scientifique*. 1881. №22. с. 167.

veya psikofiziksel özelliklerin oluşmasına neden olmayacaktır. Sonuçta suçun nedeninin insanın kendisinde ve çevremizdeki sosyal ortamda aranması ortaya çıkmıştır. "Mikrop", daha doğrusu suç öyle bir unsurdur ki, o kendisine uygun ortam bulunca önem arz etmeye başlar.

Dördüncüsü, suçluluğun sosyal faktörleri derken, sosyal ortamın etkileri şeklinde idrak edilir. Bireysel faktörler ise insanın kişisel faktörlerinin etkisiyle ortaya çıkar (List, Çarlıhov).

Bu okulun eksik tarafı nelerdir? Söylemek gerekir ki suç sosyal faktörlerle atanan sosyal fenomendir. Bu fenomenin doğası muhafazakâr (tutucu) veya gelişimci (evrimci) midir? Bu soruya cevap vermek oldukça zordur. Suç olayının sosyal faktörlerle doğrudan bağlılığını da görerek, pozitif yöntemi kullanan bu sosyal okulun temsilcileri şöyle bir mantığı algılamamışlar: Sosyal ortam neye dayanarak sosyal fenomen olan suçu ortaya çıkarıyor. Nihayet, sosyolojik okul ekonomik neden ve ortamlar arasında net sınırlar koymamışlardır. Bu açıdan, sosyolojik okul tam olarak oluşmamıştır. Çünkü antropoloji okulundan bir takım önemli konularda uzaklaşmasına rağmen, birçok hususlarda da ona yaklaşmıştır. Buna göre de söz konusu akımların iki düşman taraf olarak birbirine karşı koyulmaması gerekir.

Suçun ve nedenlerinin ekonomik yönden incelenmesi gerektiği iddiasında bulunan görüşler toplumda yeteri kadar ilgi görüyor. Bu görüşün zengin teorik ve pratik temelleri vardır.

Suçluluk oranının toplumun ekonomik durumuyla orantılı olduğu fikri kuşku doğurmaz. Çeşitli ekonomik gelişme aşamalarında olan ülkelerde suçluluğun seviyesinin karşılaştırmalı analizi bu tezi doğrulamaktadır. T. More "Ütopya" kitabında binlerce insanın ihtiyaç ve sefillik içinde yaşamalarını ortaya çıkaran ve onları suça zorlayan ekonomik nedenleri göstermiştir. D. Romagnosi ekonomik ihtiyacın suça yol açabileceğini söylemiştir: *"Yağma ile günlerini geçiren sefilleri örnek gösterebiliriz. Onlar bunu ihtiyaç ve yoksulluktan dolayı yapıyordu. Tutuklananlar ne için bu gibi tehlikeli işle uğraştıkları sorulmuştur. Oysa onu doğuran ceza önceden belliydi. Onlar hangi tehlikelerle karşı karşıya olabilecekleri ile ilgili bildiklerini söylemişlerdi. Fakat zor yaşam koşulları onları bu riskli yola girmeye zorlamıştır"*⁷².

72 Romagnosi. *Genesi del diritto penale*. Milano, 1841. P. 294.

F. Engels istatistik bilgileri kullanarak suçluluğu incelemiş, İngiltere'de suçluluğun aşırı derecede artmasının nedeninin ağır ekonomik durumun olması sonucuna varılmıştır.

Aynı zamanda, Voltaire suçları etkin bir şekilde önlemek için ilginç fikirler ileri sürmüştür. Ona göre, yasa koyucu ve araştırmacıların, her şeyden önce suçların insan doğasının hangi zayıf yönlerine ait olduğunu ortaya çıkarmak için çalışma yapmaları gerekir. Voltaire'e göre, mülkiyete karşı suçları daha çok yoksul tabakadan olan insanlar işledikleri halde, yasaları zengin tabakaya ait insanlar yazıyorlar. O, bu suçların nedenleriyle ilgili yanlış tutuma karşıydı. O, yoksulluk ve işsizlikle mücadelede herkesin gözü önünde yapılan infazları değil, yoksulluğun kökünün kazınması yönünde gerekli işlerin yapılmasını söylüyordu.

I. Bentham yaşam araçlarından yoksun bırakılan, hayattan eli çekilen insanı ceza ile tehdit etmenin mümkün olamayacağını yazıyordu. Çünkü onu suç yapmaya zorlayan dayanılmaz bir ihtiyaç vardır. Yasa öncelikle onun ihtiyaçlarını sağlamalıdır. Yazara göre, yoksulluk sorununu çözmek için beklemek değil, onu önlemek gerekir. Bentham'ın sistemi diğerlerinden orijinalliyi ve şaşırtıcılığı olmasıyla farklıdır. Ondan önce hiç kimse suçun nedenlerini doğuran faktörlere bu kadar derinden nüfuz etmemiş ve bunları önlemek için bu kadar etkili araçlar bulmamıştır⁷³.

Homer "Odyssea" kitabında (XVII, 286) şöyle diyordu: *"Aç karının kulakları yok. Açlık insanlara büyük facialar getirir"*. "Altın" dönemin filozofları suçu etkileyen maddi faktörleri söylemişlerdir. Xenophon insanı suça tahrik eden unsurun yoksullukla ilgili olduğunu söylemiştir. Onun "Sempozium" eserinde Callias şöyle diyordu: *"Hayatları temin olunanlar suç işlemezler"*. Yoksulluk ve sefilliğin suça tahrik ettiğine dair kimsenin şüphesi yoktur. Bununla birlikte, bazen zenginlik ve şöhret de suç işlemeye yol açar. Her şey suçun tür ve özelliği ile ilgilidir. "Cumhuriyet" kitabında Platon toplumda zenginlik ve yoksulluğun aynı derecede tehlikeli olduğunu bildirmiştir. Filozof devlet adamlarına öneriyor ki onlar ülkelerinde zenginlik ve yoksulluğun ortaya çıkmasını önlesinler. Çünkü şöhret ve zenginliğe düşkünlük tembelliği doğurmaktadır. Yoksulluk ise, duyguların düşkünlüğüne ve kötü fiillerin artmasına neden olur.

73 Bkz: Bentham. *Introduction aux principes de morale et de législation*, 1789.

Bu konu ile ilgili çok orijinal görüşü Aristo ilk kez "Retorik" kitabında belirtmiştir. Aristo'ya göre zenginlik ve yoksulluk kendiliğinden suça neden olacak faktörler değildir. Fakat yoksullar maddi ihtiyaçları dolayısıyla bazen suça yöneliyorlar. Maddi varlığı olan insanlar ise eğlence arıyor ve bunsuz yaşayamazlar. Yine onları buna sevk eden zenginlik ve yoksulluk değil, onların kendi nefisleridir. Aristo'ya göre, suçun kökeni insanın iradesinde bağlıdır. Demek insanda nefsi isteklerin yok olması suçu da ortalıktan kaldırır. Eserde filozof daha birçok önemli konuya dikkati çekerek, suçun, kaybolacak bir şey kalmadığında ve yoksulluk halinde yapıldığını söylüyor.

Çünkü dış faktörler dâhil sosyal ekonomik faktörler insanı etkileyerek onu suç işlemeye yönelik psikolojik duruma getirir. Halkın belli bir bölümü için bu böyledir. Ancak bu duruma düşmüş tüm bireyler suç işlemezler. Suçlular dünya nüfusunun toplam %6'sı kadarını teşkil ederler. İşte bu yüzden en zor ve tartışmalı konulardan biri de suçla ekonomik durum arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Burada suçun kökeni kişisel olduğu kadar, ekonomik faktörlerden de etkilendiğini unutmamak gerekir. Buna göre "ekonomik koşullar" kavramını hem toplumun, hem de ayrı ayrı insanların hayatına ait edilmesi doğrudur. Suçun ekonomik nedenlerinden bahsederken insan iradesini etkileyen nedenlere dikkat edilmesi gerekir. İnsanın bu karara gelmesinin nedenleri araştırılmalıdır. Bu ise insanın kendi elindedir. Onu sadece ekonomik durum değil, aynı zamanda farklı karakterli diğer faktörler dâhil psikofizyolojik hususlar de etkileyebilir. Çünkü insan aynı zamanda biyolojik bir varlıktır.

"Toplumda ekonomik eşitsizlik suç işlemenin temel nedeni veya nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir mi?" sorusuna şöyle cevap verebiliriz. Toplumun ekonomik durumu, ayrıca bütün sosyal ortam, suç işlemenin nedenlerini ortaya çıkarır. Yani yoksulluk ve sefillik unsuru suç işlemeyi etkileyebilirken onun temel nedeni de değildir. Sebep insanın kendisinden kaynaklanmaktadır. Hatta kolektivizm de suçun, özellikle de ekonomik nedenle ortaya çıkan suç ve olayın varlığını en şiddetli cezalar, hatta idam cezası olmasına rağmen sürdürmüştür. Buna göre de kitlelerin ekonomik durumunun iyileştirilmesi suç olaylarının yok olmasına sebep olmayacaktır. Sonuçta sadece suçlar azalabilir. Halkın büyük çoğunluğu ekonomik durumun suç üzerindeki etkisini bildiği halde suç işlemez. Bu durumun, onlar üzerinde daha fazla, zengin azınlık üzerinde daha az etkili olduğunu söylememiz için her hangi bir neden yoktur. Suçlular ordusunun kahr ekseriyetini yoksulların oluşturduğu gerçeğini nasıl açıklayabiliriz? Gerçekten mi onlar çoğunluk oluşturuyor?

Azerbaycan'da belli dönemde yapılan suç istatistiğinin analizi ülkede suçlulukla ekonomik durumun birbiriyle ilişkisini göstermektedir. Aynı zamanda bu araştırma suç üzerinde tamamen başka olayların, siyasetin, milletlerarası ilişkilerin, devletin sosyo-politik yapısının, yönetiminin biçimlerinin ve diğer hususların etkili olduğunu gösteriyor. Yirmi beş yıldan fazla süren Karabağ savaşı Azerbaycan'da suçluluğun durumunu, karakterini ve seviyesini çok ciddi şekilde etkilemiştir. Bu sadece Ermenistan ve Karabağ'dan olan mültecilerin zor ekonomik ve sosyal durumu ile değil, daha çok bütün ülkenin psikolojik durumu ile açıklanabilir.

Mezkûr konuyla ilgili araştırma yapılmasına yönelik özel yaklaşım 1917 Ekim Devrimi'nden sonra ortaya çıkmıştır. M. V. Kozlovski Bolşeviklerin suçluların sosyal ortamın ürünü olduğunu ve niyetlerinin onların ve bizim "irademiz"e bağımlı olmadığını aksiyom olarak ileri sürmüştür. Bununla birlikte, 1920'lerde yeni kurulan Sovyetler Birliği'nin ceza hukukçuları şöyle bir tezi oybirliği ile kabul etmişlerdi: "Hiçbir suçu, dış sebepler ve onu işleyen kişinin özelliklerini göznetmeden anlatmak mümkün değildir"⁷⁴.

"Cezayı suçlunun kendi iradesinin ürünü olarak değerlendiren teori sadece eski deyim olan "jus talionis"ın (göz-göze, diş-dişe, kan-kana) spekülatif ifadesidir"⁷⁵ iddiasını ileri süren bilim adamlarının ve ceza hukuku biliminin yaklaşımı Marksist felsefeye uygun değildir.

Bolşevikler suçun işlenme nedenlerinin bütün dünya burjuvaları tarafından desteklenen devrilmiş sömürgeci sınıflarda ve onların davranışlarında aranması gerektiğine, bu nedenler ortadan kaldırıldığında suçun da ortadan kaldırılacağına inanıyorlardı. Tabii ki suç kavramının bilimsel izahı suçlulukla mücadele eden Sovyet sosyalist devletinin politikalarına ve egemen ideolojisine uymuyordu. Buna göre, 20. yüzyılın 30'lu yıllarından başlayarak Sovyet kriminolojisi suç kavramını yeniden ele almış, sonunda suçların köklerinin izahını değiştirmek zorunda kalmıştır. O yıllarda A. N. Traynin'e göre, "Bozulmuş kalıtım, fiziksel veya psikolojik uygunsuzluklar suçun hareketinde önemli bir role sahip değildir. Çünkü sosyal olaylar sosyal araçlarla tayin edilebilir ve belirtilen faktörler insan hayatının sosyal temellerinden ürer"⁷⁶. Bu yaklaşım 1960'ların başlarına kadar devam etmiştir. Bundan sonra Sovyet bilim adamları suçlunun kişiliğini önemsemeye başlamışlardı. İnsanın suçlu davranışın-

74 Вкз: Пролетарская революция и право. 1918. № 1. с. 27.

75 Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т. 8. с. 531.

76 Трайнин А.Н. Уголовное право. Общая часть. М., 1929. с. 141-142.

da sosyal etkilerle biyolojik faktörlerin oranıyla ilgili münazaralar bugün de devam etmektedir.

Suçun doğası ile ilgili öğretiler tarihini sosyoloji ve biyolojinin kesişmesi olarak anlamak mümkündür. Her şey şu sorunların çözümüne doğru götürüyor: İnsan veya suçlu davranışının kalıtımla herhangi bir bağlantısı var mıdır? Eğer varsa, o zaman insan vücudunun çeşitli fonksiyonlarında, psikolojik süreçlerde, insan davranışında biyolojik taraflarının "payı" ne kadardır?

19. yüzyıla kadar bu sorunun kökenleri kesin araştırılmasa da, genetik biliminin başarıları zaman geçtikçe bu sorulara cevap verme imkânı sağlamıştır. İnsan neden suç işler? Suçlu davranışın kökeni nedir? Suçlu davranışını ortadan kaldırmak mümkün müdür?

Marksizm-Leninizme göre, suçun ait olduğu sosyal olaylar biyolojik olarak izah edilemez. Fakat aynı zamanda şöyle bir sorun ortaya çıktı: İnsan aynı zamanda biyolojik varlıktır. Demek ki insanı ve onun davranışını sosyal-biyolojik açıdan incelemek gerekir. Aksi takdirde, her şeyi sosyal ortamla ilişkilendirmek, biyolojik faktörü dikkate almamak doğru değildir. Bu doğrultuda insan toplumunda bütün sosyal sorunların çözümünü ve cezanın ortadan kalkmasını bekleyemeyiz. Aynı zamanda insanlar toplumun sosyal sorunlarına göre suçlu değildirler. V. Hugo "Sefiller" romanında kahramanı Jean Valjean'ın diliyle soruyor: "... İnsan yaşadığı toplumun temsilcilerini bir yandan sonsuz dikkatsizliğe, diğer yandan ise acımasız öngörüye maruz bırakabilir mi? Çünkü bunu yaparken mutsuz insan devamlı yetersizlik ve bolluk arasında ezilir. Aynı zamanda işsizlik ve aşırı yaklaşımlar onu izleyecek".

İnsanda biyolojik ve sosyal, kazanılmış kalıtımla geçmişin genel karşılaştırılmasında aramaya gerek yoktur. Bunun yerine davranışın nedenlerini anlatmak için somut karşılıklı etkileri, hatta faktörlerin etki mekanizmalarının tahlilini açmaya gayret edilmelidir. Belli ki insan kendisindeki doğal ve biyolojik kökenli her şeyi değiştirebilir, ancak inkâr veya imha edemez. Genetik farklılık her insanın özelliğini, biyolojik olarak tekrar olunmazlığını oluşturuyor. Aynı zamanda bilim insanların, ırkların ve etnik grupların biyolojik farkının onların birliğinin karşılığında oldukça küçük olduğunu ispatlamıştır.

Gerçekten, kalıtımla birçok psikolojik özellikler iletilir. Ama bu insanın fiziksel yapısı, psikolojik göstergesi ve suçlu davranışı arasında bağlantı olduğunu kanıtlamıyor (E. Kregmer ve R. Funes de bu konuda bahsetmişlerdi).

G. Kaiser'e göre "Suçluluğun kalıtımın ürünü olarak incelenmesi yeterli değildir. Bizim, suçlu davranışının kalıtımla anlatılması girişiminin başarısız olduğunu itiraf etmemiz gerekir"⁷⁷.

Belirli zaman ve mekân çerçevesinde yaşayan insanların genetik faktörlerin suç dinamiği kanunlarına uygun gelmesini belirlemiş olsaydık, o zaman suçluluğun kalıtsal nedenlerinin varlığı ile ilgili iddialarda bulunabilirdik.

Genetik faktörün, hareketin, aynı zamanda suçun belirleyici nedeni olması, ayrıca genetik faktörün sosyal nedenlerle karşılaştırıldığında ikinci dereceli rol oynadığı doğrulanırsa tartışmanın temelinde yer alan biyolojik faktörün ortadan kalkmasına neden olabilir. Bu sorunun çözümü suç olaylarını önleme biçimi ve yöntemlerine bağlıdır. Suçlu davranışının nedenlerinin biyolojik etkenlerle ilişkisi belirlenirse, o zaman bununla ilgili kontrol biçimlerini aramak gerekecektir. Günümüzde hukukçuların (aynı zamanda Sovyet hukukçularının) çoğu suçu biyolojik faktörlerle ilişkili zannederler. Filozoflar da aynı görüştedirler. Örnek olarak P. N. Fedoseev yazıyor: "Suçluluğun nedenlerini insanın biyolojik doğasında aramak akılsızlık olurdu. Ancak bununla birlikte, insanlar arasında özelliğe de dikkat edilmelidir"⁷⁸.

Yoksa akli olmayan bir insanın düşüncesi ve davranışı doğuştan ve genetik açıdan programlanmış olsaydı, ilerleme yolunda olan düşünceli insan rolünü oynayabilir miydi? Bilim "Beyinin yüksek plastikliyi, insanların öğrenme becerisi genetiğin önemini inkâr ediyor" tezini doğrulamaktadır⁷⁹. Normal genetik programa sahip insanlar kendilerini kontrol altına alabilirler. Genetik uygulama iptal edildiğinde ise ağırlık bu veya diğer derecede beyine yüklenir. Yani genetik programın ihlali sosyal talep ve biyolojik imkânlar arasında dengesizlik oluşturuyor.

Bilindiği üzere 1920'li yıllarda SSCB'de suçluluğun sosyal ve biyolojik determinantlarının oranıyla ilgili tartışmalar başlatılmıştır. Çünkü o zaman suçluların kimliğine ciddi olarak dikkat ediliyordu. Bu çelişkili görüşlerin tarihine değinmeden belirtmek gerekir ki bu tartışmalar günümüzde de devam etmektedir.

77 Kaiser G. *Genetic and Crime. Proceedings of II International Symposium on Criminology*, San Paulo, Brasile, 1975. P. 7-8.

78 Федосеев П.Н. Проблемы социального и биологического в философии и социологии. Биологическое и социальное в развитии человека. *Вопросы философии*. 1976. № 3. с. 29.

79 Карпец И. *Проблемы преступности*. М., 1969. с. 32.

1969 yılında İ. İ. Karpets kesin olarak bildirmiştir ki: “Suçun doğası konusunda sosyal ve biyolojik faktörlerini temel olarak kabul eden insanlar bir biri ile uzlaşmadan tartışmalarına devam ediyorlar”⁸⁰. Hukuk biliminin, özellikle kriminolojinin bu sorunun üstesinden gelememesi anlaşılmıştır. Çünkü burada insan doğası, onun mahiyeti ve davranışı, özellikle de, suçlu davranıştan bahsediliyor. İnsanın suçlu davranışının nedeni ile ilgili soruya genetik bilimciler, biyologlar, psikiyatrisiler ve fizyologların cevap vermesi gerekiyor. Onlar bu bilim alanların temsilcileri olarak biyolojik varlık olan insan doğasını öğreniyorlar.

“Yok edicilik teorisi”nin (Anatomie der menschlichen Destruktivität) kurucusu E. Fromm insan davranışının sapmasını sadece psikolojik nedenlerden, hareketle ve sosyal olaylarla bağlı durumda anlatmanın imkansız olduğunu söylemiştir⁸¹. Sovyet kriminoloji biliminde hiçbir âlim doğuştan suçlular, suçlu tiplerin varlığını iddia etmiyordu. Aynı zamanda onlar suçun biyolojik tarafına dikkat etmiyorlardı. C. Lombroso’nun açık veya gizli taraftarları asla olmamıştır. Ama insan sadece sosyal gelişme kanunlarını değil, hem de doğal ve biyolojik yasalara tabidir ki bunlar da determinasyonun biyolojik ve sosyal faktörlerinin birliğini oluşturur. Buna göre suçun biyolojik yönünün araştırılmasıyla birlikte sosyolojik yönünün de araştırılması gerekir. Daha doğrusu, suçun önemli sosyal olay olarak bilimsel yönden araştırılmasına ve suçun sosyal ortamla ilişkilendirilmesine ihtiyaç vardır. İ. İ. Karpets’e göre: “İnsanı sosyal ortamdan ayırmak mümkün değildir. Aynı zamanda suçlu davranış ve genellikle suçluluk nedenlerini biyolojik etkenlerle anlatmak imkânsızdır”⁸².

Çünkü insan sosyal bir varlıktır. Ancak tabiatın bir parçası olarak biyolojik özelliklere sahiptir. P. N. Fedoseev’e göre, sosyal ve biyolojik faktörlerin karşılıklı ilişkilerinin mekanizmasına dair, özellikle de, psikolojik alanda henüz çok anlaşılmayan hususlar mevcuttur⁸³. O bu hususta tamamen haklıdır. “İnsanın suçlu davranışında biyolojik mi, yoksa sosyal faktörler mi hâkimdir?” sorusu sorulmuştur. B. S. Volkov’a göre, “Biyolojik özellikler kimliğin oluşumuna çok büyük etki sağlar”⁸⁴. İ. S. Noy’a göre ise, “Bugün artık çağdaş bilimde bahsedilen

80 Беляев Р.К. Современная наука и проблема исследования человека, **Материалы 3 Всесоюзного совещания по философским вопросам современного естествознания**, 1981, №3, с. 15.

81 Вкз: Фромм Э. **Анатомия человеческой деструктивности**. М., 1994. с. 244–310.

82 Карпец И.И. **Современные проблемы уголовного права и криминологии**. М., 1976. с. 33.

83 Федосеев П.Н. **Проблемы социального и биологического в философии и социологии. Биологическое и социальное в развитии человека**. М., 1977. с. 29.

84 Волков Б.С. **Детерминистическая природа преступного поведения**. Казань, 1975. с. 80, 85–86.

len konularda şüphe yoktur ki yeni doğan insan hayata bir anlamda programlı durumda ayak basıyor”⁸⁵. Suçların nedenlerinin incelenmesinde psikolojik ve psikiyatrik faktörleri yeterince araştırmadan suçun sosyal yönüne önem vermek mümkün değildir. Suç o kadar karışık bir olaydır ki, insanın davranışında sosyal veya biyolojik faktörlerin birincil veya ikincil olması konusu umut verici görünmüyor. Önemli olan, yukarıda belirtilen faktörler olduğu durumda suçun işlenmesi gerçekliğidir. Bu veya diğer faktörlerin üstünlüğü ile ilgili değil, biyolojik ve sosyal faktörler, yani insan ve çevrenin karşılıklı ilişkilerinden söz etmek mümkündür.

II. Suçun nedenlerinin dini izahı: Eski mabetlerden birinin üzerinde böyle bir yazı vardır: “Ben geçmişte, günümüzde ve gelecekte olan varlığımıdır. Hiçbir insan benim mahiyetimi fark etmemiştir”. Bizce suçun felsefi mahiyetinin anlaşılması onun nedenlerinin belirlenmesine bağlıdır. Aynı zamanda “İnsan neden suç işliyor?” şeklindeki ebedi soruya verilecek cevap, genellikle insan davranışının anlamının idrak edilmesine bağlıdır. Bunun için insanın kendisinin mahiyetini ve doğasını anlamak, sonra ise onun davranışının, suçlu davranışının araştırılmasına başlamak gerekir. Konuyu bu şekilde sıralayarak ele almamız gerekir.

Delfi’deki Apollon Tapınağı’nın girişinde işlenen “Kendini idrak et” ifadeleri antik dönemden başlayarak filozoflar için bir rehber olmuştu. Yüzyıllar boyunca insana kendini, dünyadaki yerini, varlığının mahiyetini, adalet, hayır ve şer ile ilgili düşünmek yeteneği aşılanmıştır. İnsan gerçeğin idrak edilmesine doğru bir evrim geçirmiştir. M. de Montaigne şöyle demiştir: “İnsanın en olumsuz tarafı-onun kendini idrak ve idare edememesidir”⁸⁶. Bu ise insanın en uygun durumu onun kendini anlaması ve davranışını kontrol etmesi demektir. Peki, bu mümkün müdür? Bununla ilgili Platon’un böyle bir ifadesi var: “Kendi işine bak ve kendini idrak et”. Belki de filozof bize şunu demek istemiştir: Eğer insan bir şey isterse ve onun elde edilmesi için çalışırsa, mutlaka onu elde edecektir. Demek o zaman insanlar insan varlığının sınırlarını açabilecekler. Fakat eski filozofların uyardıkları gibi, bugüne kadar insan tam anlamıyla idrak edilmiş değildir ve bir sır olarak kalmaktadır. Nitekim M. de Montaigne şöyle yazıyordu: “İnsan şaşkıncı derecede fani, sabit olmayan ve her zaman tereddüt içinde bulunan varlıktır. Onunla ilgili istikrarlı ve kesin algı oluşturmak imkânsızdır”⁸⁷. B. Pascal bu görüşü daha da somut ifade etmiştir: “... İnsan için çözülmeyecek konu yoktur, fakat çözemeyeceği tek şey, sadece kendisidir”⁸⁸.

85 Ной И.С. **Методологические проблемы советской криминологии**. Саратов, 1976. с. 79.

86 Монтень М. **О природе человека: Монтень, Ларошфуко, Паскаль**. М., 2009. с. 110.

87 Монтень М. с. 19.

88 Монтень М. с. 368.

İnsan bazen kendi kendini idrak etmeyebilir. Belki de, onun idrak etmemesi insanın biyolojik varlık olmasından, yani maddi yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Onun için de ruhun anlaşılması daha da zordur. Ancak en anlaşılmaz konu, maddi olan vücudun ruhla nasıl birleşmesidir.

Genellikle, insan nereden gelmiş? İlk insan Âdem Peygamberin yaratılmasıyla ilgili Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanların kutsal kitaplarında bilgiler yer almaktadır. Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında yaratılışın açıklaması aynıdır. "Yaratılış" kitabına göre, Âdem topraktan yaratılmıştır. Talmûd'da ise Tanrı Âdem'in vücudunu çamurdan yaratmıştır. Müslümanlara göre Âdem'in yaratılış öyküsü Yahudi ve Hıristiyanlardan farklıdır. Orada birçok ilginç detaylara rastlayabiliriz. "O, görüleni de görmeyeni de bilen, üstün ve güçlüdür, merhamet sahibidir O, yarattığı her şeyi en güzel yapan, insanı (Âdem'i) yaratmaya çamurdan başladı"(32/6-7).

Kuran'ın "Bakara" suresi Âdem'in yaratılışının hikmeti ile ilgili geniş bilgi veriyor: "(Ey Muhammed!) Rabbin meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife (halife) yaratacağım";- deyince (melekler):"Biz seni hamd ile tesbih ve takdis ederken, orada (yeryüzünde) bozgunculuk yapacak, kan dökecek insanı mı yaratacağın?"- söylediler. (Allah onlara) "Benim bildiğim şeyi bilmiyorsunuz" - buyurdu. "(2/30).Yeryüzünde ilk insan Âdem ile ilgili hikâye böyle başlıyor. Tanrının emri ile melekler çeşitli renklerden (kırmızı, beyaz, pembe ve siyah) ve türlerden (yumuşak ve esnek, sağlam ve sert) almak için yere inmişler. Bundan sonra Tanrı alınan topraklardan Âdem'i yaratmıştır. Onun nesli de dünyanın her tarafından alınan topraklar gibi çeşitli oldu. Bu nedenle onların görüntüleri ve özellikleri farklıdır.

Kuran'da Âdem'in yaratıldığı toprağın çeşitli isimleri vardır. Bu da bize bir ölçüde onun yaratılma sürecini algılamamızı sağlar. Her bir aşama için toprağın ayrıca adı vardır. Allah onu kitabında kil adlandırmıştı. Sonra kil veya toprak su ile karıştırıldıkça çamura dönüşüyor. Sonra kurumak için kenara koyulmuş madde Kur'anda "yapışkan çamur" olarak bilinmektedir. Belli zaman geçtikten sonra o kesilir, ondan koku ayrılır ve sonunda siyah pürüzsüz kil olur. İşte bu maddeden Allah Âdem'in vücudunu yarattı. Onun ruhsuz vücudu belirli bir süreden sonra kurutulmuş ve Kuran'da siyah çamur denilen maddeye dönüşmüştür. İlginç olan şudur ki bütün bunlar bilimsel esaslarla onaylanmıştır. Bilindiği gibi, en basit kilde biyolojik yaşam için gereken temel elementler vardır. Belki, bu nedenle eski zamanlardan günümüze kadar kil aracıyla çeşitli hastalıklar tedavi edilmişti.

Eski dönemlerde birçok halkın esatir ve destanlarında insanın kilden oluşturulmasına ilişkin deyimler vardır. Bir Makedon efsanesinde Tanrı insanı "vücudunun hiçbir kusuru olmasın ve küsmesin" diye çamurdan yaratmıştır. Ancak o, insanların yaratılış sürecini hızlandırmak için özel kalıp yapmıştır. Bu tür "kitlesele üretim" sonucunda kaliteye zarar gelmiştir. Kalıptan insanların elleri ve ayakları eğri, kör veya kel, diğerleri ise kibirli ve inatçı çıkmıştır. Sonunda iyi (elle yapılmış) ve kötü (kalıptan çıkmış) insanlar yaratılmıştır. İlginçtir ki bir Sümer destanında Enki ve Ninmah adlı tanrıların insanları kilden yaratmalarından bahsedilmektedir. Onlar önce iyi insanları, daha sonra ise kötü insanları yarattılar. İnsanların kilden yaratılması olayına eski Yunan, Mısır, Afrika halklarının ve bazı Kuzey Amerika kabilelerinin mitolojisinde rastlamak mümkündür. İnsanın yaratılışı ile ilgili İncil'de geçen hikâye ise çokları tarafından bilinmektedir. Bilim adamları İbranicede "insan" kelimesinin "yer ve kırmızı toprak" kelimeleriyle bağlantılı olduğunu iddia ederler.

20. yüzyılın başlarında ünlü Rus bilim adamı V. İ. Vernadski kili incelerken insan yaratılışı ile ilgili eski destanlarda yer alan bilgileri doğrulayan bazı ilginç özelliklerle karşılaşmıştır. Kil maddesinde insan organizmasında yer alan bütün makro ve mikro elementlerin olduğu tespit edilmiştir. Hatta bu elementlerin yakınlık oranı neredeyse organizmamızda olduğu gibidir.

Kısa süre önce Amerikan alimleri sansasyonel bir buluşla gündeme geldiler. Buluş V. İ. Vernadski'nin araştırmalarını doğruluğunu ispatlıyordu. Onların araştırmaları, normal kil maddesinde insan ve diğer canlıların hücre zarında biyolojik yaşamın temel unsurlarının var olduğunu ispatlamıştır. Belirtmek gerekir ki hücre zarları sadece hücre oluşumunda değil, aynı zamanda hem bünyesinde, hem de bütün canlı âleminin temelini oluşturan organizmanın genetik kodu olan ribonükleik asit (RNA) de vardır.

Jeologlar ve toprak bilimcilerine göre kilin kırka yakın türü vardır. Onların içeriği, yapısı ve rengi birbirinden farklıdır. Mavi, beyaz, kırmızı, sarı, yeşil, gri ve hatta siyah renkli kil mevcuttur. Kil içerisinde bulunan kimyasal madde kili değişik renk ve tonlarını, ayrıca özelliklerini belirler. Kilin tedavi özelliği onun eşsiz iyon değiştirme etkisi ile karakterize ediliyor. Onun içinde bulunan hücreler eksik öğeleri hem sağlayabilir, hem de aradan çıkarabilir. Sonunda, kil organizmanın mineral içeriğini düzenleyerek mübadele süreçlerini tanzim etmeye kadirdir.

Önermelerin birine göre insanı Allah yaratmıştır. Peki, biz yaratıldığımızı idrak edebiliyor muyuz? Çünkü kendimizi idrak etmezsek, o zaman davranış-

mızı, suç eylemlerimizin sebeplerini izah etmek mümkün olmayacaktır. Gerçekten de, neden insan hayır ve şerrin ne olduğunu bildiği halde suç işliyor? E. A. Pozdnyakov'un vurguladığı gibi "Bu, insan tabiatının fenomenel saçmalığının bir göstergesidir. Dolayısıyla insan hayatı boyunca acılar içinde yaşıyor, tembih ve hatta infaz edilir. Belki de o, buna değer"⁸⁹.

Belki, Allah insan doğasında gayrı beşeri bir içgüdü yerleştirmiştir? T. Hobbes bununla ilgili şöyle yazar: "İnsan doğası yıkıcı mahiyete sahiptir. O kendisinden daha güçlü bir katilden korkarak sevdiği meşguliyetinden vazgeçen bir katile benziyor"⁹⁰.

Oysa melekler Allah'ı, insanın suçlu olacağı ve kan dökceği konusunda uyarılmışlardı. Ama insanın günahkâr tabiatının nedeni "Tanrı'nın yarattığı bütün yaban hayvanlarının en sinsisi olan" yılanıdır. O, hile kullanarak, Havva'yı yasak ağacın meyvesini yemeye, bunun sonucunda ise Hayır ve Şerri bilmeye tahrik etmiştir. Ancak Havva bu ağacın meyvesinin Tanrı tarafından yasaklandığını, eğer yasağı bozarsa öleceğini söyledi. Fakat yılan ona: "Siz hayır ve şerri bilen tanrılar gibi olacaksınız" dedi. Sonunda kadın yılanın sözüne uyarak, o ağacın meyvesini yemiştir, daha sonra Âdem'i de yoldan çıkarmayı başarmıştı. Sonunda, Âdem ve Havva hayır ve şerrin ne olduğunu, çıplaklıklarını fark ettiler ve Tanrı'dan saklandılar.

İyi ve kötüyü bilme ağacı, insanın yerine hayır ve şer konularının çözmede Tanrı'nın önceliğini sembolize ediyor. İnsan günahından önce, yeryüzünde artık günaha batmış melekler vardır ve Âdem hayır ve şerrin ne olduğu bilgisine sahipti. Şamlı Yuhanna'nın ifadesine göre, Tanrı önceden insana kendi iradesini kullanmaya izin vermiştir. Şöyle ki insanlar dini ahkamların ihlaline göre cezalandırılmaz veya icra edilmesine göre sevaba ermezler. İnsanın günaha girmesi onun hayır ve şerrin ne olduğunu bilmek isteği idi. Oysa bu karar Tanrı'nın kendisine aitti. İnsanı bu günaha sürükleyen fiil de cezalandırılmıştır. Yılan lanetlenmiş, ebediyen cesetlerle beslenip, karnının üstünde sürünmeye, kadın kocasının yetkisi altında olarak acılar içinde çocuk dünyaya getirmeye, erkek ise hayatı boyunca lanetlenmiş yerde ter ve keder içinde çalışmaya mahkûm edilmiştir. Aslında insanlar ölümsüz yaratılmışlar. Ancak bu günahlardan sonra ölümlü hale gelmiş, tekrar Âdem'in yarattığı toprağa dönmüşlerdir. Bundan sonra Tanrı insanlara giysi verdi ve onlar yarattığı toprağı işlesinler diye Âdem'i cennetinden kovdu. İnsanlar Hayat ağacının

89 Поздняков Э.А. *Философия преступления*. с. 155–156.

90 Daha kapsamlı bilgi için bkz: Гоббс Т. *Левиафан*. 4.2. О государстве. Гоббс Т. Соч.:

meyvelerinden uzak olsun diye, Tanrı cennete muhafız olarak elinde ateşli kılıç olan Kerubim meleğini koydu. Demek, şer insan doğasının derinliklerinde yer alırken, irrasyonel özgürlükte, onun tanrısal tabiatından istidat etmesinde yer almaktadır ve dâhili bir kaynağa sahiptir⁹¹.

Neden, zulmün ne olduğunu bilmeyen hayvandan farklı olarak, insan zulmetmeye çalışır? Bu açıdan E. Fromm şöyle der: "İnsan kendi menfaati için kendisinin soyundan olanı öldürebilen tek varlıktır"⁹².

Tanrının bizi bu tür, kana susamış bir varlık olarak yaratması mümkün değildir. O zaman kötülüğün kaynağı nedir? Bununla ilgili G. B. Russell J. J. Rousseau'nun aşağıdaki görüşünü hatırlatmıştır: "Ey insan, kötülüğü yaratanı uzaklarda arama, onu yaratan sen kendisin"⁹³. Z. Freud'un teorisine göre ise insan davranışlarını hayvansal içgüdüler yönetiyor. İnsan bu içgüdülerin kısılcındadır, çünkü onlar insanın doğasına uygundur⁹⁴.

Dini tasavvurlarda insanın şerle (kötülükle) dolu davranışı, acımasızlığı, suçlu "şer" güçlerin insana etkisinin sonucudur. Aziz Augustinius şöyle der: "İnsan yaptıklarının seçiminde özgürdür; o, sadece şer iradenin ve güçlerin etkisi sonucunda suç işler"⁹⁵. O zaman niçin Tanrı insana suç işleme izni veriyor? Y.V. Romanets'e göre: "Tanrı şerri bir sonuç olarak reddediyor, fakat hayır ve sevgi hissini kazanmak için bir araç olarak onu kullanma imkânını sağlar"⁹⁶. Bu önermelere benzer bazı ifadelere Archimandrite Platon'un (İgumnov) eserlerinde de rastlamak mümkündür: "Fazilite yönelmenin günahlarla mücadele gücü oldukça gerçek değere sahip olabilir"⁹⁷.

Aziz Augustinius'e göre insan hastalığın ağırlığını iyileştikten sonra anlayabilecektir. "İnsan mahkûm baba ve anneden doğarsa, onların doğası kötü ve maddi oluyor. Sonra onlar iyilik ile Mesih (İsa) kadar yükselerek, manevi olgunluğa sahip olurlar. Ancak her bir olumsuz karaktere sahip insan iyi olmayabilir. Ancak olumsuz karaktere sahip olmayan insan, sonra iyi de olamaz"⁹⁸. Yani Tanrı bizim her birimize şerri işlemek iznini, sonra buna göre tövbe etmek

91 Bkz: Бердяев Н.А. *Мировоззрение Достоевского*. М., 2001. с. 237.

92 Фромм Э. *Анатомия человеческой деструктивности*. М., 1994. с. 189–190.

93 Рассел Дж. Б. *Князь тьмы* (Пер. с англ. И.Ю. Ларионова). СПб.: Евразия, 2002. с. 347.

94 Bkz: Фрейд З. *Я и Оно*. Тбилиси, 1991. с. 374–380.

95 *Творения Блаженного Августина*. Киев, 1901. с. 41.

96 Романец Ю.В. *Этнические основы права и правоприменения*. М., 2012. с. 302.

97 Bkz: *Архимандрит Платон (Игумнов). Православное нравственное богословие*. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994. с. 224–228.

98 *Блаженный Августин. О граде Божьем*. Т. 3. М., 1994. с. 43.

imkânını vermiştir. *“Kalbimin istediği doğru işleri yapmıyorum, aksine istemediğim kötülükleri yapıyorum”* (Roma. 7:19).

Bizi yaratan Tanrı, aynı zamanda davranış kurallarını belirlemiş ve orada inançlı insanın ne yapması gerektiğini söylemiştir. Eğer yapmazsa bunun nasıl olacağını, geçmişindeki günahlarını nasıl islah edip, yeniden iman dolu hayata geri dönmeleri için gereken kuralları ortaya koyuyor. İnsana hayır ve kötülüğün mahiyetini açarak, Allah şer (kötü) hareketler yapmamamızı, aynı zamanda şerden uzaklaşarak hayra yönelmemizi istiyor.

Öncelikle din insanların davranışını tespit ederken, hayır ve şer anlayışlarını temel alıyor. Ayrıca insani, yasal ya da yasalara aykırı, zararlı ve suçlu davranışın anlamını açıklıyor.

Kur’an’da şöyle buyrulur: *“Kim (dünyada) zerre kadar hayır işlerse, onu (onun hayrını) görecektir. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa, onu (onun zararını) görecektir (cezasını çekecektir).”* (99/7-8).

Ya da: *“O gün (kıyamet günü) tartı haktır. Tartıları ağır gelenler (iyilikleri kötülüklerinden çok olanlar) kurtuluşa erenler onlardır”* (7/8).

Bu ifadelere İncil’de de rastlamak mümkündür: *“İyilik yapanlar yaşam için dirilecek, kötülük yapmış olanlar yargılanmak için dirilecek”* (Yuhn. 5: 29).

Belirtmek gerekir ki kutsal kitaplarda hayır ve şer işlerin yapılması tamamen insanın kendisinde bağlıdır ve mutluluğa ermesi içindir. Yani, bu da diğer insan davranışı gibi onun özgür iradesinden kaynaklanmaktadır. Buradan şöyle sonuç çıkar: İnsan kendisi kendi davranışına göre Tanrı karşısında sorumludur.

“İyiliği de, kötülüğü de kendinize yapmış olursunuz!” (17/7).

“İyi iş görenin hayrı kendine, kötülük yapanın da zararı kendine olur. (Ey Peygamber!) Rabbin (haksız yere) kullara zulmeden değildir” (41/46) gibi Kur’an ayetleri yukarıdaki fikirlerin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Şüphesiz, *“Rabbin (haksız yere) kullara zulmeden değildir”* ifadesinde özellikle şu husus belirtilmişti: İnsanın davranışı iradi, onun kendisine bağlıdır ve onu hiç kimse hiçbir şeye zorlayamaz. Bu nedenle, Allah’ın insana davranışında seçim özgürlüğü söz konusudur.

Allah Kuran’da aklın üstünlüğünü vurgulayarak akıllı insanları övüyor. Aklın insanları onlara zararlı olan her şeyden uzak tuttuğunu söylemiştir.

Allah tarafından gönderilen vahiyler insanlığa gönderilmiş somut kurallar olarak değerlendiriliyor. Bunlar yasaklar, yükümlülük, izin veya genel ilkeler olabilirler. Kur’an’ın birçok ayetinde hayırlı işler için ödülün verileceği özellikle vurgulanıyor. Kur’an insanlarda güven oluşturur. Bu nedenle, Allah onu insanlar için rehber kılmıştır. İşte bu yüzden Kur’an, diğer ilahi kitaplar gibi kutsal kabul edilir. Onlarda gerçekler yansımış ve insanlar için faydalı ve zengin bilgiler verilmiştir.

“Gerçekten Kur’an (bütün insanlığı) en doğru yola (İslâm’a) iletir, salih amel işleyen müminlere büyük bir ödül olacağını müjdelir” (17/9).

Allah insanı yaratarak insanda sadece faziletli fiiller görmek istemiştir. Bu aslında insanın dünyada göz açtığı andan başlayarak devam edecektir. “Şer” güçlerin faaliyeti insanla eşzamanlı yaratılmış ve onun manevi ve ruhsal âlemiyle paralel surette gelişmiştir. Var olduğumuz süreçte içimizde iki ruh ve iki kuvvet yaşıyor. Şer güç insana hâkim olursa, insan herhangi bir suç işleyecektir. M. de Montaigne’e göre: *“İnsan davranışlarının incelemesi ile uğraşan her bir insanın sıkıntısı o zaman ortaya çıkmıştır ki, insanın içinde var olan hayır ve şer güçlerini birbiriyle barıştırsın ve her biri için aynı açıklamayı versin. Çünkü onların bir kaynaktan beslenmesini akıl almıyor”*⁹⁹.

Dine göre, insan kâmil değildir. Çünkü onun doğasına atalarının (Âdem ve Havva’nın) günahı silinmez bir damga vurmuştur. İnsan şeytani nefse uymaya eğilimlidir. Bu nefsin etkisi altına girdiğinde suça, yani inkâr yoluna sürüklenmiş olur. O zaman şöyle bir soru doğuyor: Dini açıdan insan kendi davranışının tercihini yapabilir mi? Eğer insanın Allah tarafından yaratıldığını kabul ediyorsak, demek ki ancak Allah yarattığının mahiyetini, yani onun her davranışının (suçlu davranışının) kökenini bilmelidir. Peki, Tanrı insana kendi davranışlarında serbestlik vermiş midir?

Aziz Augustinius Havari Pavlus’a yazdığı mektubunda şöyle soruyordu: *“İnsanın ne yapacağı onun özgür iradesinden mi kaynaklanır, yoksa bunlar insanın ilk suçundan kaynaklanan insan tutkularına göre mi ortaya çıkar? İnsan doğru davranışın ne olduğunu idrak ederek ve isteyerek bunu yapmıyor”*. Augustinius’un kendisi ise hiçbir irade özgürlüğünün olmadığını ve insan

99 О природе человека: Монтень, Ларошфуко, Паскаль. с. 103–104.

hayatının Tanrı tarafından önceden belirlendiğini ispatlamak istemiştir. O Tanrı ki, mutluluk verir veya lanetler... Yani, insan suçu Tanrı'nın iradesiyle engellenmektedir. Eğer bu öyleyse, o zaman insan kendi hareketine dâhil suça göre cevap vermemelidir. Bu durumda ise, yapılan işlere göre sorumluluk sorunu ortaya çıkmış oluyor.

Erken dönem Hıristiyanlık insanların özgür seçim imkânını, yani iradelerini gelecekteki davranışlarıyla ilişkilendirir. Eğer insan bilerek suç işlemek istiyorsa, o zaman bu suça önceden hazırlanıyor, yani her şeyi ölçüp biçiyor, yapacağı eylemin sonuçlarının ne olması, düşünmeye ve çizdiği planın gerçekleşmesinin mümkün seçeneklerini değerlendiriyor. Buna uygun olarak, düşünülmemiş, dürtüsel, etkili, kaotik ve bir anda meydana gelen hareketler diğerlerinden farklıdır. Örneğin, evine dönen bir subay kendi eşini başka bir erkek ile gördükten sonra onları silahla vuruyor. Burada her şey birkaç saniye içinde gerçekleşmiştir. Sonuçta, subayın bu davranışını düşünülmemiş ve aniden yaşanmış bir olay olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu hususta Humuslu (Emesa) Nemesius şöyle yazmıştır: *"İradi davranış insanın kendisinde başlayan düşünülmüş zihinsel faaliyet olarak anlaşılır. İradi olmayan (gayri ihtiyari) davranışın önceden düşünülmemiş ve gayri ihtiyari olduğunu düşünüyoruz"*¹⁰⁰.

Bizim bütün davranışlarımız önceden Tanrı tarafından biliniyorsa, o zaman neden insana kendi kardeşlerine karşı suç işlemeye fırsat verilmiştir? Şamlı Yuhanna *"Ortodoks Dinin Kesin İzahı"* kitabında şöyle bir itirafta bulunuyor: *"Tanrı her şeyin başı ve her hayrın sebebiyse, o zaman insanın yaptığı her fiil onun rızası ile gerçekleşir. Öte yandan Tanrı şer fiillerin işlenmesini istemiyor, ancak özgür iradenin olduğu için buna fırsat veriyor"*¹⁰¹.

Augustinius'e göre özgür irade insanı günah işlemeye tahrik ediyor. Hayır ise İlahi lütfun yardımı ile gerçekleştirilir¹⁰². D. Dorofeev bu konu ile ilgili eserinde şöyle yazmıştır: *"Böyle bir yaklaşım terminoloji açısından Tanrı'dan ayrılmış insanın serbest seçimi, Tanrı'ya bağlı insanın asıl özgür tercihini ayırmak gerektiğini zaruri kılmıştır. O, insanın bütün özgür iradesini doğallığı gibi değerlendirmiştir. Bu da insanın kişisel özgürlüğünün ve serbestliğe çalışmasının olumsuz değerlendirilmesinin idrakidir"*¹⁰³.

100 Эмесский Немезий. *О природе человека*. М., 1998. с. 103.

101 Дамаскин Иоанн. *Точное изложение православной веры*. Ростов н/Д, 1992. с. 115.

102 Блаженный Августин. с. 250–253.

103 Дорофеев Д. *Под знаком философской антропологии*. М.; СПб., 2012. с. 86.

Eğer Tanrı insanın hareketlerini bilip, onları önceden görüyorsa, o zaman niçin O, suç işlediği sırada suçluyu durdurmuyor? Şamlı Yuhanna bu soruyu şöyle cevaplıyor: *"Bilinmelidir ki, Tanrı her şeyi önceden biliyor, fakat her şeyi önceden belirlemiyor. Çünkü bizim hükmümüzde olanı biliyor, fakat onu önceden belirlemiyor. Çünkü O, kusur olsun istemiyor, fakat güç kullanarak da erdeme zorlamıyor"*¹⁰⁴.

Augustinius, Cicero'yu eleştirerek, nedenlerin üç özelliği ile ilgili bilgi veriyor. Bunlar rastgele, doğal ve keyfi özelliklerdir. O, aynı zamanda insanın özgür iradesini işleyeceği fiil bakımından keyfi bir neden olarak görmektedir. Bu neden aşkın ve ebedi Tanrı'nın önceden bildiği nedenler ve sonuçlar arasında yer almıştır¹⁰⁵.

İnsan beklenmeden, dürtüsel ve spontane işlediği suçlardan sorumlu mudur? Humuslu (Emesa) Nemesius'a göre, her durumda insan "kendi davranışlarının yaratıcısı olarak kabul edilir ve kendisinin tayin yeteneği vardır"¹⁰⁶. Yani, suçun dürtüsel işlenmesi insanı sorumluluktan kaçırılmaz. Çünkü bu fiil onun kendi iradesi ile yapılmıştır. Anselmus Cantuariensis'e göre, doğallık akıl sahibi olan varlıkların özelliğidir. O, özellikle insanın "zarurete tabi olan" varlık olduğunu belirtmiştir. Zarurete tabi olan hareket ise bütün olarak insan doğası ile belirlenir¹⁰⁷.

Bu tezden şöyle bir sonuca varıyoruz: İnsan iradesinin bütün hareket ve davranışlarını hayvani tutkulardan ayırmak doğaldır. Doğallık sözü doğa ile bağlı olaylarının ve insan davranışlarının özellikleri için kullanılır. O gerçekleşen olayın özel durumu veya yapılan hareketin nedenlerinin özel karakterini ifade ediyor. İslam'ın bu konuya yaklaşımına gelince Kur'an'da kesin ve açık bir şekilde, Allah'ın dünyada olan her şey üzerinde hâkim olduğu tespit edilmiştir. Bu insanların başına geldiklerine, onların fiillerine, davranışlarına aittir. Bu iddiayı İslam âlimleri farklı anlatıyorlar.

Bazıları insanın karşılaştığı bütün olayları mutlaka kaderle ilişkilendirmektedir. Yani, onların fikrine göre kişinin her fiilini Allah yaratır, herkesin fiil ve davranışlarını O yönetir. Bunun için de insan, hayır veya şer işlerken bunu kendi iradesi ile değil, Allah'ın iradesiyle yapmış olur. O zaman insanın kendi fiillerine göre sorumluluk taşınması konusunda soru işaretleri oluşur. Eğer iş-

104 Дамаскин Иоанн. с. 115.

105 Блаженный Августин. с. 250–253.

106 Эмесский Немезий. с. 126.

107 Ансель Кентерберийский. *Сочинения*. М., 1995. с. 198–273.

lediği suçu kendisi yapmamışsa ve bütün fiiller Allah tarafından oluşturulursa, o zaman insan nasıl sorumluluk taşıyabilir ve cezalandırılabilir? Allah insanı güçsüz ve iradesiz yaratmakla haksızlık yapmamış mıdır? Yani, O, insanı suç işlediği için sorumluluğa çekiyor, sonra onu cehenneme atıyor. Oysa O, insanların yaptıkları işleri önceden bilir ve onları bu işlerden uzaklaştırmak gücünde ve iktidarındadır.

İrade özgürlüğünü inkâr edenler bu soruya şöyle cevap veriyorlar. İnsan fiili sadece Allah'ın iradesinin tecessümüdür. O, tek olan asıl faildir. İnsan ise sadece figürandır. Demek ki insan, Allah'ın yarattığı diğer varlıklardan hayır veya şer, iyi veya suç eylemlerine sorumlu olmasıyla seçilir. Buna rağmen, onların her biri Allah'ın iradesi altında gerçekleşiyor. Yani, Allah fiili yaratır ve paralel olarak insanı onu gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanıyor. İşte bu yüzden insan sorumludur.

Suç işlenmesinden önce Allah insana bu suçu işlemek imkânını sunuyor. Ancak önce insan harekete geçmelidir. Çünkü bu olmazsa, Allah bu yeteneği insanda yaratsa bile, suç gerçekleşemez. Bu nedenle, böyle bir mantıksal soru ortaya çıkmaktadır. Kuran'da kesin olarak söylendiğine göre, Allah adildir ve bu konuda her hangi şüphe yoktur. Eğer böyleyse, o zaman nasıl oluyor da, Allah kendi iradesiyle işlenen suç yüzünden sadece aracı olan insanı cezalandırıyor? Çünkü Allah adalete aykırı hiçbir şey yapmaz. O, sadece hayır işleri takdir eder. Kudretli ve adil olan Allah insanlara kötülük yapmaz. Özellikle de insanlardan mümkün olmayan bir şeyin yapılmasını istemez. Diğer taraftan, Allah insanların hareketlerini kontrol ediyorsa, o zaman Onun istediği, ihtiyacı olduğu bir şeyler var mı? Evreni, diri olan ve olmayan her şeyi yaratan Allah'ın böyle bir şeye ihtiyacı olabilir mi? Bu nedenle hiçbir insanın suçlulukla ilgili isteğinin doğmasının ve suça yönelmesinin sebebi Allah olamaz.

O zaman neden şer, şiddet, suç gibi olaylar mevcuttur? Allah bu olayları, olumsuz ve kötü fiilleri önlemekte acizdir mi? Eğer O, şer üzerinde, özellikle de suçların önlenmesinde acizse, o zaman O, şerrin karşısında da acizdir. Aslında bu o demektir ki Allah şerri yaratmak için ilahi yeteneğe sahip değildir. Öte yandan, eğer O, şer ve suçlar üzerinde hâkimiyse, o zaman, Allah'ın yeryüzünde işlenen şer işlerden haberi yoktur. Aksi takdirde O, onları önlerdi. Ancak bunlar ile ilgili bilgisi varsa, demek ki O'nun bu konuda isteği ve ihtiyacı vardır. Yoksa şerrin, şiddetin ve suçun Onun tarafından yaratılmasının ne anlamı vardı?

Bununla birlikte, Kur'an'ın anlamı ile ilgili derinlemesine düşünüldüğünde, özellikle de birçok ayeti tahlil edince, Allah'ın insana özgür irade vermesi sonucuna varabiliriz. Ancak burada her şey insanın doğum gününden başlayarak, her bir fiilin yapılmasından önce verilmesi ile ilgili soru sorulur.

Allah'ın adil olması o demektir ki, insan kendi işlerinin yaratıcısı olmalıdır. Ancak böyle durumda o, özgür, aynı zamanda kendi davranışına göre sorumlu oluyor. Eğer Allah insanı kendi fiillerinden dolayı sorumluluk taşıyan birisi olarak yaratmışsa, demek ki hayır işlerin veya suçların işlenmesi herkesin kendi serbest iradesine bağlıdır. Fakat Allah insanlara için şer işleri ve suç işlemeyi yasaklamıştır. Bu nedenle, Allah, insanı özgür ve iradeli bir canlı olarak yaratmıştır. Allah'ın görevi insana irade özgürlüğü ve tercih hakkı vermektir. Bundan sonra ise insana kendi hareketlerini kontrol edebilmek için akıl vermesi yeterli olmuştur. Kleantes'in dediği gibi, *"Gitmek isteyen kader götürür, istemeyeni ise sürükler"*.

Çoğu zaman suç işlemiş insanlardan herkese malum olan *"Bu benim kaderim"* veya *"Benim alın yazım bu imiş"* gibi ifadeleri duyuyoruz. Gerçek hayatta yaşanmış birçok tarihi olay kaderin, kaçınılmaz alın yazısının olduğunu aklımıza şunu getiriyor: Acımasız bir kader vardır ve her şey ona tabidir. Fakat her şey alın yazısına tabi mi, yahut biz olayların gidişini kendi irademizle değiştirebilir miyiz? Bu soru suçluluğun araştırılmasında büyük önem taşımaktadır. Çünkü suçun işlenmesi doğum anından başlayarak alın yazısında yer almışsa, o zaman suçluya karşı cezanın uygulanmasının anlamı yoktur.

Hint felsefesinde "dharman" anlayışı vardır. Bu, evreni ve insanları yöneten ilkedir. Sadhana ise hayatın anlamı ve bu anlamın önceden belirlenmesidir. Aynı zamanda hareket ve tepki yasası olan Karma da mevcuttur. Eski Yunanlar Olimp'in sahibi olan Zeus ve ondan yukarıda duran Tanrıya tapıyorlardı. Onlar Onu Zeus-Zen adlandırıyorlar. Aischylos onu kaderin üzerinde hükümlü olan varlık gibi sunuyordu. Eski Yahudi Kabbalas'ında ona "Hiçlik" demişler. O, bütün görünmez varlıkları yöneten ve en yüksek noktada bulunan bir güçtür.

Kısacası, bütün eski halklar sezgisel olarak hissediyordu ki her şeyin, hatta Tanrının üstünde fark edilmez gizemli bir kader ilkesi mevcuttur. O zaman kader nedir? Biz onu değiştirebilir miyiz? O zaman insana verilmiş irade özgürlüğü nedir? Hayat yolu ile gidenlerden kimsenin yasaya tabi olan sivil, birilerinin suçlu olacağını nasıl anlayabiliriz?

Antik dönemde putperestlerde kader, insan davranışlarının ve olayların önceden tanımlanmasıdır. Putperestin kaderi eceldir. İnsan ise kaderin oyuncuğu, mevcut ortamın kölesidir. Kaderden kaçmak, onu değiştirmek mümkün değildir. Stoacıların dediği gibi, ona sadece uymak gerekir. Kaderin böyle algılanması insanın özgür olmadığını gösterir.

Bu yaklaşımı metafizikçilerde de görüyoruz. Onlar insan üzerinde meçhul güçlerin hâkim olduğunu ve onların hükmünün önüne geçilmesinin imkânsız olduğunu iddia ediyorlar. Birey için özgür irade veya seçim serbestliği aslında bir uydurmadır. İnsana belli olmayan kaderin öyle bir sınırı vardır ki ecel onu bu çizginin üzerinde götürüyor. Aslında her bir insan birilerinin sınırsız ve güçlü iradesinin hayata geçirilmesi için sadece bir araç ve oyuncaktır.

Dini düşüncede kaderi teolojik tanımlama anlamında “kaza ve kader” de olarak da adlandırabiliriz. Burada insan hayatını yöneten şer veya yüzsüz fiziksel yasalar değil, Bilge ve Faziletli Yaratıcıdır. Görüldüğü gibi din, putperestlik veya doğal ve bilimsel tanımlanmasından farklı olarak, Tanrı tarafından tayin edilen kader düşüncesiyle hareket etmektedir. İnsan hayır ve şerrin seçiminde özgürdür. Bu yüzden onun kaderi kendi elindedir. O, iyi veya kötü bir insan olabilir. Her insan kendi kaderini hayatı boyunca şekillendirir.

İslam’da insan kaderinin kendine özgü özelliği vardır. Bu onun mutlak olarak Allah iradesine bağlı olmasıdır. Allah isterse insanı fazilet sahibi veya aksine, suçlu yapar. Suçlu olmamak ve cennete girmek için ne yapmak gerektiğini insan önceden bilmiyor. O bilmediğinden dolayı, sadece Allah’a uymak zorunda kalır.

Şöyle bir dayanak noktasından hareket etmemiz lazım: Onun ne olduğu bilinmese bile herkesin kendi kaderi vardır. Ancak biz her hareketimizden sorumluyuz. Çünkü mutlaka alın yazısına inanan kendini hayatın akışına bırakır. Bunun ise ne ile sonuçlandığını olgularla ortaya koyuyor. Her bir insana kendi iradesiyle, ritmi ve becerisiyle hayat yoluna devam etme imkânı verilmiştir. Ancak bu ritim ve beceriden bağımsız olarak, onun ileriye doğru hareket etmesi gerekir. Platon’a göre kendi hareketlerine göre insanlar kendilerini değil, kaderi, tanrıları ve diğer şeyleri suçlarlar. Onlar kendi zayıflıklarına, hastalıklarına, kusurlarına ve genellikle çok sayıda akılsızlıklarına göre sorumluluğu kaderde görüyorlar. Suç - kader değil, iradenin zafiyeti veya olmamasıdır. İradeli insan aşırı ruhsal heyecan durumunda yaptıkları hariç, prensip olarak herhangi bir ortamda kendi çıkarlarına aykırı davranmaz.

III. Suçlu davranışın psikolojisi ve kökeni: Darwinizm, kutsal kitaplarda tespit edilen insanın Tanrı tarafından yaratılması fikrine aykırı olarak, insanın hayvanlar âlemiyle ayrılmaz genetik bağlılığını göstermiş ve insanlığın hayvan türlerinin birinden geliştiği sonucuna varmıştır. Bu tespit, bizde hayvan atalarımızın biyolojik maddesinin olduğu tezini savunuyor.

Onların evrim süreci biyolojik ve sosyal faktörlerin birleşimi şeklinde tezahür etmiştir. “Akıllı insan” türünün ortaya çıkması sadece bu türe ait özel genetik programla yapılmıştır. Bu yönde insanı sosyalleşmiş bir varlık olarak adlandırmak mümkündür. Sonunda, insanın doğumundan sonra, biyolojik faktörlere dayalı olarak, bilincinin oluşumu sırasında ona ait genetik program kendi önemini kaybetmemiş, bilakis uygun sosyal ortamda yeni doğan bebeğin gelecek gelişiminin hazırlığını sağlayan özellikleri almıştır. Yani insanın biyolojik özellikleri sosyalleşmiş niteliktedir. Ancak bir canlı varlık gibi insan yine de esas temel ve biyolojik yasalara tabi olmaya devam ediyor. Bunun için o, kendisinde yeryüzünde yaşayan bütün canlıların, hayvanların bazı özelliklerini taşıyor.

Sonunda, bilimin kanıtladığı gibi, insan gelişimi biyolojik ve sosyal faktörlerin karşılıklı ilişkilerinin çelişmesine dayanır, fakat onları benimsemez. Bu nedenle, doğal olarak şöyle bir soru ortaya çıkıyor: *Peki o zaman insanda biyolojik mi, yoksa sosyal özellik mi daha fazladır?*

Bilindiği üzere, insanın ve bazı gelişmiş hayvanların davranışlarında önemli ölçüde saldırganlık unsurları vardır. Bu da belli tetikleyici türlere karşı düşmanlıkta veya saldırıyla cevap vermek eğiliminde kendini gösteriyor. J. Crook’a göre: “*Saldırgan davranışın genetik gereksinim olduğuna dair güvenilir deliller bulunmamaktadır*”¹⁰⁸. Ancak buna rağmen saldırı, suçun genetik doğasının temel göstergesidir. Aynı zamanda tıp bilimine göre insanın saldırgan davranışı doğuştan psikolojik mekanizmalara bağlı değildir. Demek, özel ilaçlar ile saldırganlığı, duyguları zayıflatmak veya arttırmak mümkündür. Suçlu davranışlarda biyolojik faktörlerden bahsederken, bazıları insanın fizyolojisini, bazıları genetiğini, kimliğin fiziksel ve psikolojik özelliklerini kastederler. Her bir halde bu veya diğer insan özellikleri ve suçlu davranışların çeşitli yönleri açıklanmıştır. Sonuç itibarıyla günümüzde hiçbir bilim dalı binyıllar boyunca süregelen şöyle bir soruya cevap vermek iktidarında olmamıştır. İnsanı suç işlemeye zorlayan nedir? Suç ve diğer fiilleri onun hangi biyolojik özellikleri kökeninde durur?

¹⁰⁸ Crook J. The Nature and Function of Territorial Aggression. *Man and Aggression*. Oxford, 1968. P. 154.

İnsana seçim özgürlüğü de dâhil olmak üzere yasaya aykırı fiil işleme özgürlüğü verilirse veya eğer insan için, kendi doğasına göre suçlu ve doğal davranışlarına dayanarak seçim yapmak mümkün olursa kendi gücü ile tek başına bu özelliklerin karşısında durabilir mi?

Fakat bu fikirlere karşıt olan görüşler de vardır. Örneğin, A. Schopenhauer insan doğasını olumlu değerlendirerek, onun bütün ahlaki kusurlarında uygarlığın suçlu olduğunu iddia eden J. J. Rousseau ile polemige girmiştir. Schopenhauer'a göre insan korkunç vahşi hayvana benzemektedir ve uygarlık ve kültür onu evcilleştiremez. Gerçekten de, şer insanı kendi ağına düşürmek ve kötülüğe tahrik etmek yeteneğine sahiptir. Eğer bu karanlık gücün tahrikine uyarsa, insan özgür iradesini kullanamaz. Sonunda, o, kendi nefsinin tutsağı olacak, ortamın kölesine, kaderle bağlı güçlerin oyuncağına dönüşecektir.

Genellikle, iyi veya zararlı insanın yaratılışının anlamı nedir? Her şey onunla ilgili yaklaşıma bağlıdır. *Doğal* insan kendisinde doğuştan özellikleri ve kazanılan yetenekleri barındıran insandır. Bazen şuursuz seviyede bulunarak hayırla şer, suçla normal hukuka uygun davranış arasındaki farkları görmüyor. *Sosyal* insan ise sonradan kazanılmış yetenek ve becerileri, psikolojik özellikleri, alışkanlıkları, düşünceleri, davranışları ve diğerlerini bünyesinde barındıran insandır ve görür.

Nihayet, *manevi* insan kendi iç dünyasının değerini ve tekrarsızlığını duyan kişiliktir. Yani, insan, basitten karmaşığa doğru doğuştan gelen özelliklerden oluşan (doğal insan), uygun siyasi, ahlaki, yasal niteliklere sahip (sosyal insan), işaretler, anlamlar, anlamlar âlemine odaklanma yeteneğine sahip (manevi insan) bir varlıktır.

Bu özelliklerin her birinin insan davranışında ne gibi önemi vardır? Soruya artık psikoloji, biyoloji, sosyoloji, tıp ve diğer bilimler cevap vermeye çalışıyor. Bu sorunun oluşmasında psikiyatri bilimi büyük rol oynamıştır. Çünkü bu bilim dalının uzmanları sadece ruhsal hastaları tedavi etmiyor, aynı zamanda insan kusurları ve suçları ile de uğraşıyorlar.

C. Darwin'in insanın evrim sonucunda oluşması ile ilgili beyanından sonra, insan doğasını oluşturan özel değişmez "madde" ile ilgili teori de önemini kaybetmiş oldu. Bununla ilgili olarak E. Fromm şöyle der: "*İnsan doğasındaki her bir yeniliği veya sorunu evrim teorisinden hareketle kanıtlamak gerekir*"¹⁰⁹.

109 Фромм Э. *Анатомия человеческой деструктивности*. М., 2012. с. 300.

Evrim teorisi psikologlara, bu bilim sayesinde genellikle, insan davranışının, özellikle suçlu davranışın kökenleri ile ilgili tarihi soruyu cevaplamak imkânı verdi.

Psikoloji insan davranışını harekete geçiren mekanizmaları ve onları yüksek sonuç elde etmeye götüren sorunları araştırıyor. Bilindiği üzere bu yönde çok sayıda buluşlar yapılmış, çeşitli teoriler ileri sürülmüştür. Buna rağmen, bugün de insan davranışının kökeni ile ilgili soruya cevap bulunamamıştır. Bunun nedeni E. Fromm'un vurguladığı gibi, "*İnsanın kendisi mükemmel bir varlık değildir ve o, hala çelişkilerle doludur. İnsan kendi gelişiminin yollarını arayan bir canlı varlık olarak adlandırılabilir. Olumlu dış şartlar olmadığına göre sıkça iflasa uğruyor*"¹¹⁰.

Psikologların insanın saldırgan davranışı ile ilgili çeşitli görüşleri ve yaklaşımları kriminalistler arasında suçlu davranışın nedenleri ile ilgili çeşitli fikirlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda 1868 yılında suçluluğun araştırılmasıyla ilgili P. Despin'in "Doğal Psikoloji" eserini yayınlanmıştır. Olgularla tanışması onun şöyle bir sonuca gelmesine neden olmuştur: Ağır suç işlemiş suçlularda, iyiliğin ve kötülüğün ne olduğunu söyleyen, suçlu isteklerini muhakeme eden ve ileride vicdan azabını gerektiren ahlaki hisler yoktur.

Ünlü Fransız psikiyatri Marro'nun 20. yüzyılın başlarında elde ettiği tespitler çok ilginçtir. Organizma olumlu çevre şartlarıyla gelişiyor ve kalıtım yoluyla giderek daha da olgun psikofizioloji tipleri ortaya çıkıyor. Uygunsuz çevre ortamında ise her şey aksine gerçekleşiyor: Organizma zayıflıyor, fonksiyonlarını kaybediyor ve kalıtsal aktarım sonucunda çeşitli, gittikçe ihlal edilebilen kötü ve kısır eğilimli tipler ortaya çıkıyor. Bu gibi gerileyen tipler insanlığın zihinsel ve ahlaki gelişimini sağlayamıyor, tamamen aksine, gelişen süreçte toplumun sağlıklı bölümüyle temasa girdiğine göre, büyük bir engele dönüşüyor.

D. A. Dril'e göre: "*Gerçekten tecrübe ile sabit olduğu üzere yaklaşık aynı koşullar altında iki insandan birincisi suçu engelliyor, diğeri ise sağlığı, hatta hayatı pahasına olsa da, bu fiilden çekiniyor. Acaba bu fark nedendir? Birinci şahsın karakterinde ve özellikle onun psikofizyolojik yapısında mevcut zaman içinde öyle bir faktör vardır ki, onu suça tahrik ediyor. İkincisinin karakterinde ise aksine, onu suçtan alıkoyan faktörler vardır*"¹¹¹.

110 Фромм Э. с. 353.

111 Дрилль Д.А. *Преступность и преступники...* с. 59.

Suçun doğasını incelemiş psikiyatrisiler ve hapisane hekimleri bu olayın çok sancılı karakter taşıdığını söylemişler. Neredeyse, hepsi suçun doğası itibarıyla belirtileri bariz manevi hastalıklarla analojisini tespit ederler. Bunu yaparak suçluların çok psikolojik anormalliğinin ortaya çıkarıyorlar. Bunlar duyguların düzeyinin düşmesi, bencillik ve manevi hissin olmasından kaynaklanmaktadır.

Psikanalizle uğraşan bilim adamları için düşünce suç fenomeninin araştırmasında da dayanak noktasıdır. Çünkü düşünce insanı hayvanlardan ayıran temel özelliktir. Bunun için düşüncede insan özelliğinin nedeni, yani suça eğilimli olmasında aranmalıdır.

Psikolojinin hangi mekanizmalarla insan davranışını etkilemesi ve en yüksek sonuca ulaşmak için nasıl kullanılması hükümlerine bakarsak, psikologların bu soruya cevap vermeleri gerekir: İnsan davranışının, aynı zamanda suçlu davranışının kökenini nerede aramamız lazım ve bu davranışı hangi mekanizmalar başlatır? İçgüdü teorisine göre (Z. Freud, K. Lorenz, E. Fromm), insan kendi geçmiş hafızası ile yaşıyor. Demek, onun davranışı, aynı zamanda suçlu, saldırgan davranışı onun ataları ile yani hayvanlarla bağlantılıdır. E. Fromm'a göre insanın atası başka canlılara, özellikle insanlara karşı saldırgan refleksin taşıyıcısı olan yırtıcı hayvan olmuştur. Demek, insanın yıkıcı tarafının genetik (doğuştan) kökeni vardır. Bununla da Freud'un insan doğası ile ilgili yaklaşımı onaylanmış oluyor¹¹². Bununla ilgili tanınmış içgüdü teorisi ekolü mensuplarının insan davranışının, özellikle suçlu davranışının kökeni ile ilgili kavramlarına bakılması gerekir.

Bu soruna açıklık getirmek için Z. Freud'un araştırmalarına bakmak gerekir. O, sevgi, nefret, cimrilik, kıskançlık ve çekememezlik gibi insan nefsi ve hırsını her yönüyle incelemiş ilk psikologlardan biridir¹¹³. Z. Freud'a göre, bütün bu özelliklerin kaynağı şehvi duygulardır. Freud bu duyguları belli bir teorik şema çerçevesinde herhangi bir biçimde süblime, ya da cinselliğin gerçekleşmesi şeklinde ifade etmiştir.

Kısaca söylersek, Freud'un temel teorik hükmü şöyledir: İnsan sadece bir hırsın etkisi altındadır ve bu hem kendini, hem de diğer insanları yok etmektedir. Bu sorundan kaçınmak zordur. Freud'un geldiği sonuca göre, suçun

112 Фромм Э. с. 175.

113 Вкз: Фрейд З. Введение в психоанализ. СПб., 2012; Фрейд З. Психология бес сознательности. СПб., 2012.

biçimlerinden biri olan tecavüz, insan organizmasında daima potansiyel enerji şeklinde mevcuttur. O insan doğasının biyolojik ve fizyolojik yasaları ile düzenlenir.

Yani, insan öyle bir varlıktır ki onda her zaman saldırgan ve suçlu bir enerji vardır. Bazen onu uzun süre gözaltında tutmak mümkün değildir. Bu enerji veya gerekli işler için sarf edilmeli ya da o kendini şiddet içeren adam öldürme, tecavüz vs. suçlar şeklinde gösterecektir.

Buradan vardığımız sonuca göre insanda anlaşılmayan güçler vardır ve bunların rasyonel şekilde kavranılması mümkün değildir. Yani suçlu davranışını bilinçaltı düzeyde olan zihinsel güçler tanımlıyor. Buna göre davranışın, özellikle suçlu davranışının kökenini insanın kendini kavraması ile bilinçaltı şehvi hislerin açılması yolunu tutarak anlamak mümkündür. Freud samimi olarak insanı suç işlemekten ve şerden sakındırmak için tek araç olan akla inanıyordu. Fakat Freud'a göre kendini idrak etmek nedir? Bu demektir ki insanın bilinçaltı olanları idrak ediyordu.

Freud bunun çok zor bir süreç olduğunu itiraf etmiştir. Çünkü burada insan çok güçlü dirençle karşılaşmaktadır ki o, esrarlı olanın fark edilmesine engel olmaktadır. Ona göre kendini algılama insanın hem entelektüel, hem de duygusal açıdan kendi ruhunun en gizli bölümlerine dâhil olabilmesidir.

Aynı zamanda, Freud, kendi teorisinde sosyal ortam sorununa çok büyük önem vermiştir. Freudizmin aksiyomuna göre, hastanın gelişmesindeki tüm olumsuzluklar, erken çocukluk yaşta onun üzerinde yaşanmış negatif etkilerdir. Dolayısıyla insanda olumsuz psikolojik sorunların nedenlerini onun terbiye edilmesinde ve gelişmesinde aramak gerekir. Aynı zamanda, bu demektir ki suçlu davranışının kökenleri genetik açıdan birbiri ile ilişkili değildir. Selefleri ile karşılaştırıldığında Freud'un görüşlerindeki en büyük gelişme bütün "şehveti" iki kategoriye ayırmasıdır. Bunlar kendini koruma ve cinsellik içgüdüleridir. Bu yüzden, Freud'un teorisi içgüdülerle ilgili öğretilere ilişkin gelişme tarihinin son basamağı olarak kabul edilebilir.

Freud, bilincin kabul etmediği psikolojik süreçlerin keşfedilmesini kendisinin en büyük başarısı olarak kabul etmiştir. Peki, o zaman Freud'a göre "bilinçaltı" denilen şey nedir? "Bilinçaltı" bilincin kontrolünün dışında gelişen derin zihinsel süreçlerin yer aldığı alandır. Onlar olumlu ve yıkıcı nitelikte olup, insanın sosyal davranışında ve manevi etkinliğinde, bazen ise "bilinçal-

tı” suç biçiminde kendini gösterebilir. Freud’un psikoanalitik kavramı suçun motivasyonunun psikolojik ve kriminoloji analizi için herhangi bir önem arz ediyor mu? Freud’e göre her suçun rasyonel, anlaşılabilir motiflerinden başka, aynı zamanda derinde yatan ve düşünülmemen tarafları vardır. Onlar suç girişimlerinin gizli, ancak çok önemli gücü olabilir. Bu, kendini birçok acımasız şekilde işlenen suçların varlığında gösteriyor. Hatta bu sorunlar viktimoloji (zarar görmüşün suçu) denilen ilimle teyit olunmaktadır. “Bilinçaltının” normatif çerçevelere salınması ile sertliğini gidermek mümkün mü? Yani, “bilinçaltı” kendini suç biçiminde yansıtabilir mi? Burada Freud iki temel araca işaret ediyor. Birincisi, içgüdüsel ve cinsel enerjinin sosyal faaliyete geçmesi (dönüşmesi) yöntemi olarak sunulan *süblimasyondur*. Toplumda insan faaliyetinin en önemli sunucusu cinsel enerji olan *libidodur*. Bu enerji kendisine çıkış bulmadıkta, insan ya kötü ya da psişik hastalığa yakalanır.

Ya hapisanelerde uzun süre ceza verilen ve kendi biyolojik doğal cinsel ihtiyaçlarını gideremeyenlerin ne yapması gerekir? Onlar ya ahlaksızlık yapmalı, ya da kendi ihtiyaçlarını doğal olmayan araçlarla ödemelidirler. Ancak Freud’un teorisinden hareket ederek başka bir çözüm de önerilmektedir. Bu da enerjinin sarf edilmesi için ağır ortamda yapılan fiziksel işle uğraşmaktır. İkincisi psişik tedavi araçları sistemi olan psikanalizin özel olarak işlenmiş tekniğidir. Alman-Amerikan psiko-sosyologu Karen Horney’e göre, Z. Freud’un klasik psikanalizi bütün sorunların nedenlerini cinsel uyumsuzlukla açıklayarak kendisinin dar çerçeveli olduğunu sergiliyor.

Sonunda, Freud’un kavramına ve neo-Freudçulara göre, saldırgan davranış, aynı zamanda suçlu davranışlar, gerçekleşmiş ve “bilinçaltı” alanında doğuştan şehvetlerin çırpıntısı şeklinde ortaya çıkar. Bu konuda Amerikan sosyologu E. Shur şöyle demiştir: “*psikoanalistlerin arasında suçla ilgili yaygın fikre göre, bizim her birimiz ruhi düzeyde suçluyuz*”¹¹⁴.

K. Lorenz “Şer Denilen” (1963) kitabında kanıtlamaya çalışmıştır ki, insanın zor ve şer işlemek isteğini kontrol altında tutmak imkânsız biyolojik etkenlere bağlıdır. Saldırganlık ve şerrin kendilerini ifade etmesi iç gerilimdir. Onlar kendilerini uygun dış tetikleyici faktörlerden bağımsız olarak ifade eder.

İçgüdüsel hareketler için önemli olan özel enerji, sinir sistemi merkezlerinde toplanıyor. Onun miktarı belli noktaya geldiğinde, hatta herhangi bir tahriş olmasa bile, patlama halinde ortaya çıkabilir.

114 Шур Э. *Наше преступное общество*. М., 1977, с. 100.

İnsanın suçlu davranışının kökeni ile ilgili konuda Lorenz’in kavramından hangi sonuçları almak mümkündür?

Birincisi, Lorenz’e göre insanın suçlu davranışı dış tetikleyici faktörlere karşı tepki değildir. Örneğin, insan herhangi nedenler veya motifler olmadan kimseyi öldürürse, demek ki bu fiil herhangi bir zamanda gerçekleşecekti. Ancak tecrübe göstermektedir ki şiddet içerikli suçların birçoğu tetikleyici faktörlerin etkisi altında yapılmıştır.

İkincisi, bu kavrama göre suç, adeta, enerji gerginliğinin kurtarıcısıdır. Aslında suç, kötü ve zarar gören arasındaki gerginliğin uzun süre oluşumu sonucunda işlenir. Ev ortamında işlenen suçlarda aile üyeleri veya komşular arasındaki ilişkilerin gerilim haddini aşması sonucu böyle durumlarla sıkça karşılaşırız. Demek ki, küçük bir tahrik olması ve içgüdüsel yaklaşım sonucu patlama meydana gelebilir.

Lorenz’e göre insan katli şu anda yapmasa bile, o, bunu diğer insanlara karşı ve başka bir yerde mutlaka yapacaktır. Ancak bu durumda olan ve çeşitli nedenler yüzünden kendi saldırgan davranışını yapmayan insan, zaman zaman sakinleşiyor ve şiddetten arınıyor.

Üçüncüsü, insanın suça yönelik davranışının doğuştan gelen bir özellik olarak kabul etmek bu saldırganlığa karşı mücadelenin anlamsız olduğunu kabullenmek demektir. Öte yandan, onun teorisi kimliğin yapısının yanı sıra, suç oluşumu ve gelişiminde rol oynayan sosyal ve kişisel faktörlerin algılanmasını engeller.

K. Lorenz katliam, tecavüz ve diğer şiddet eylemlerinin azalması için ne sunuyor? O, bu soruyu şöyle cevaplıyor: “*Faust’tan farklı olarak, ben insanların kendilerini iyi tarafa nasıl değiştirebilirim, onlara öğretebilir miyim? Düşünüyoruz ki, burada kendi imkânlarımı doğru takdir ediyorum*”¹¹⁵.

Birinci tavsiye – “kendini tanımak”tır: “*Biz, kendi davranışımızın neden-sonuç bağlantıları ile ortaya çıkan bilgimizi zenginleştirmemiz lazım*”¹¹⁶. Yani burada evrim yasalarını öğrenmek söz konusudur. Bazen buna katılmamak mümkün değildir. Çünkü insan davranışının, aynı zamanda suçlu davranışın sırlarının açılmasıyla ilgili bütün sorunlar, insan doğası ile ilgili bilgimizin yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır.

115 Лоренц К. *Так называемое зло*, 1963. с. 393.

116 Лоренц К. с. 374.

İkinci tavsiye – süblimasyon denilen kavramın psikoanaliz yöntemi ile araştırılmasıdır¹¹⁷. Bilindiği gibi, Z. Freud bu konuyu derinlemesine incelemiştir.

Üçüncü tavsiye - çeşitli milletler ve partilerden olan insanların kişisel tanışıklığıdır¹¹⁸. Konu ile ilgili birçok örnekler göstermek mümkündür. Yani uzun vadeli tanışma ve dostluktan sonra etnik kimliğine bakılmaksızın insanlar birbirlerine karşı şiddet eylemlerinde bulunmuşlardır. Örneğin, yıllar boyu SSCB’de bir arada yaşamış Ahıska Türkleri ve Özbekler arasında, bu ülkenin dağılma sürecinde akıl almaz şiddet olayları yaşanmıştır. Aynı olaylar Karabağ’ın işgali sürecinde Azerbaycanlılarla Ermeniler arasında da yaşanmıştır.

Dördüncü tavsiye – “Bugün dünyada gençlere hayatın anlamını idrak etmeleri için gerçek hedeflere ulaşmak yolunda yardımcı olmak gerekir”¹¹⁹. Bu da artık devletin sosyal politikasının bir parçasıdır. Eğer Lorenz, insanın suçlu davranışını doğuştan özelliklerle ilişkili olduğunu söylemiş olsaydı, o zaman bu tavsiye önceki öneriler gibi yararlı olacak mıydı?

Sonunda, hem Z. Freud, hem de K. Lorenz çeşitli yollarla aynı sonuca varıyorlar. İnsan artan saldırgan ve yıkıcı enerji taşıyan varlıktır, fakat bu enerji uzun süre mevcut olamaz.

Ünlü psikolog E. Fromm “Yıkıcılık ve acımasızlık içgüdüsel hevesler değil, tutkulardır. Onlar kendi kökleri ile insan varlığının bütünlük yapısına kadar uzanır”¹²⁰ tezini ileri sürmüştür. O, insan tutkularını bütünlük oluşturan organizmanın yaşam sürecindeki işlevleriyle ilişkili bir şekilde incelemiştir. Ona göre, onların yoğunluğu özel fizyolojik ihtiyaç değil, bütünlük oluşturan organizmanın bedensel ve ruhsal anlamda yaşamasını ve gelişmesini gerektirir¹²¹. Onun ispatlamağa çalıştığı gibi, saldırganlığın biçimi olan suç, ne biyolojik faktör ne de kendiliğinden oluşan dürtüler değildir. Farklı sosyal ortamın ve insanın varoluşsal ihtiyaçlarının karşılıklı etkisinin sonucudur.

E. Fromm hayatın korunmasına biyolojik adaptif, hoş huylu (örneğin insan kendini savunma amacı ile ona saldırıyı öldürdüğü zaman) ve hayatın korunması ile ilgili olmayan habis saldırganlık türlerini ayırmaktadır. Biyolojik açıdan adaptif saldırganlık bireyin hayatının ve yaşamına yönelik tehlikeye

117 Лоренц К. с. 394.

118 Лоренц К. с. 399.

119 Лоренц К. с. 401.

120 Фромм Э. с. 109.

121 Фромм Э. с. 23.

karşı gelişen tepkidir. Bu filojenedide yer almaktadır. Bu tepki insanlar ve hayvanlarda da mevcuttur. Aynı zamanda, patlayıcı karakter ve tehlikeye karşı da içgüdü ortaya çıkıyor. Sonuç ise bu tehlikenin veya nedenlerinin ortadan kaldırılmasıdır. Habis agresifliğin temelinde ise içgüdü değil, herhangi bir insan potansiyeli durur. Kökleri ise insanın mevcudiyetinden kaynaklanıyor¹²².

Böylece, bu teze dayanarak suçun habis saldırganlık türüne sokabiliriz. Çünkü o doğuştan değildir, dolayısıyla ıslah edilebilir.

Bu açıdan bakıldığında suç kurtulması zor olan bir insan potansiyelidir. Ancak bunun yolu nasıldır? E. Fromm karakterin temel amaçlara uygun olan davranışın tercihini belirlediğini düşünmüştür. Yani biz karakterin herhangi özelliğine göre “İnsanın çok muhtemel davranışını önceden görebiliriz. Daha doğrusu, o, kendisine sunulan olanaklar çerçevesinde nasıl davranmak isteyecektir”¹²³.

Muhtemelen, karakterin özelliği insanı kendi huyuna uygun davranmaya zorlar. Bu da suçlu davranışın kökeninin insan karakterinden ileri geldiğini gösteriyor. O zaman E. Fromm’a göre karakter nedir?

E. Fromm’a göre: “Karakter insanı sosyal ve doğal âlemlerle bağlayan bütün içgüdüsel olmayan heveslerin (eğilim ve çıkar) sabit sistemidir. Bu - insanın ikinci doğasıdır”¹²⁴. E. Fromm’a göre, Lorenz’in ve diğer araştırmacıların hatası içgüdüler ve karakterle tayin edilen hevesleri karıştırmaları olmuştur¹²⁵. İlginçtir ki, E. Fromm karakterin bütün özelliklerini ya cinsel köklerle, ya da gayri cinsel etkilerle ilişkilendiriyor. Sonunda, E. Fromm suçun, daha doğrusu suçlu davranışın nedenlerini insanın karakterinde aramayı öneriyor. Bu karakterde hedeflediği amaçlara ulaşmaya yönelik insan enerjisi teşekkül bulmuştur. Davranışın seçimi ise karakterle tanımlanıyor.

Ayrıca, birçok psikolog tarafından kabul edilen *frustration* yılgınlık (hüsran) teorisinden de bahsetmek gerekir. Onu bu veya diğer ihtiyaçları ödemek imkânsızlığı olarak olumsuz psikik durum şeklinde karakterize ediyorlar. Bu durum hayal kırıklığında, endişeli ve sinirli durumlarda kendini gösteriyor. Bu teorisinin en parlak temsilcilerinden olan C. Dollard ona şöyle tanım-

122 Фромм Э. с. 255–256.

123 Фромм Э. с. 119.

124 Фромм Э. с. 310.

125 Фромм Э. с. 109.

lar: "Saldırgan davranışın meydana gelmesi frustrationun olmasına bağlıdır ve aksine, frustrationun olması her zaman herhangi saldırganlık biçimini ortaya çıkarır"¹²⁶.

Aslında bu veya diğer ihtiyaçları ödeme imkânsızlığı insanı saldırganlığa tahrik edebilir. Fakat bu saldırganlığın sonucunda mutlaka herhangi cinayet, tecavüz ve diğerleri gibi şiddet içerikli suç işleneceği anlamına gelmez. Her şey insanın düştüğü ortama ve uygun duruma bağlıdır.

"Bilinçaltı"nın suçun temel unsurlardan biri olarak kabul edilmesini hem A. Schopenhauer'in, hem de F. Nietzsche'nin eserlerinde görmekteyiz.

İnsanın ilk suçu ile ilgili tasavvurları suçlu insan konseptinin oluşumu için zemin oluşturmuştur. C. Lombroso ve diğer bilim adamları tarafından ileri sürülen antropolojik model insanı biyolojik ve psikolojik bir varlık olarak ele alıyordu. Tutuklular üzerinde orijinal araştırmalarını yürüten Lombroso'un çalışmalarına dayanarak, psikiyatri uzmanı ve cezaevi doktoru Marro çok değerli eserinde ("I caratteri dei delinquent", 1887) "Suçun etiolojisinde hasta kalıtımı" etkisinin daha fazla önem arz ettiğini yazmıştır. Burada Marro'nun fiziksel ve zihinsel niteliklerinin kalıtımla geçmesinde çocuğun anne karnında olduğu sırada annenin yaşının etkisine vurgu yapması büyük ilgi uyandırmıştı. Marro'ya göre her yaşın kendi fiziksel ve zihinsel özellikleri vardır. Bu da suçun işlenmesini etkiler. Şunu da belirtelim ki psikolojik determinizm E. Sutherland, J. Matese, T. Sykes, E. Gluck ve diğer Amerikan sosyal psikologları tarafından geliştirilen birçok sosyo-psikolojik teorilerde de rastlamak mümkündür.

Sonunda, modern psikolojinin sonuçları insanın suçlu davranışının nedenlerini titizlikle açamadı. Çünkü hayat, dünya nüfusunun çoğunluğunun, kendi saldırgan duygularını ortadan kaldırabildiğini gösteriyor.

Elbette, biz insanın yaptıklarını, aynı zamanda suç eylemlerini ve zihinsel süreçlerini sadece insanın yaratılışı ve evrimi ile ilgili olduğuna dair konulara açıklık getiremeyiz. Bununla birlikte, bazı insanlar günümüzde açgözlülük ve dolandırıcılık, yalan, şiddet ve hatta cinayet gibi çirkin hareketleri "insanın doğası ile" anlatmaya gayret etmektedirler¹²⁷.

126 Dollard Y. et al. **Frustration and Aggression**. New Haven: Yale Univ. Press, 1939.

127 Фромм Э. с. 300.

Genellikle, insan kendi kendini idrak edebilir mi? Maalesef, ne Freud, ne Lorenz, ne de Fromm bu soruya cevap bulamamışlar. Onlar sadece "kendini idrak dendiğinde ne kastediliyor?" sorusuna cevap vermişlerdir. Örneğin, Lorenz iddia etmiştir ki bu evrim olguları, özellikle de saldırganlığın içgüdüsel köklerine ilişkin teorik bilgidir. Prensip olarak, insanın mahiyeti ve tabiatı ile felsefe ve din uğraşmaktadır. Bu konu bizi, insanın suçlu davranışının nedenlerinin biyolojik, psikolojik veya sosyal alanlarda aranmasına yardımcı olacak kadar ilgilendiriyor. Darwin'in evrim teorisi Tanrı'nın yüce yaratıcı olarak karakterini ezdikten sonra ona karşı duyulan ve kudretli bir baba gibi olan güven duygusunu da zayıflatmıştır. Bazıları ise Darwin'in teorisini kabul etmekle, Tanrı'ya olan inanç hissini de korumayı başarmışlardır. İnsanın evrim sonucunda yaratılması fikri oluştuğundan sonra, insan doğasını oluşturan özel, değişmez şeyle ilgili kavram iflasa uğramıştır. Demek ki, insanla, onun mahiyeti ve davranışlarının nedenleriyle ilgili bilgilerin derinleştirilmesi evrim teorisine dayanan insan doğası alanında yeni bulgularla ilgili olmuştur.

E. Fromm şöyle yazıyordu: "...İnsanın hayvanlardan farkı onun bir katil olmasıdır. O piramitler türünün, hiçbir biyolojik ve ekonomik nedenler olmadan insanı öldürmekten ve bundan haz alabilen tek mensubudur. Bu da biyolojik açıdan anormal ve filogenetik açıdan programlanmamış "habis" saldırganlık olarak, insan cinsinin gelecekte yaşaması için tehlikeli olan asıl soruna döndürülmüştür"¹²⁸.

İlginçtir ki, bütün araştırmacılar tek bir sonuca varmışlardır: Canlı varlığın gelişme seviyesi yüksek oldukça, onun hayatında sert, davranışın tutsağına çevrilmiş filogenetik modeller daha az rol oynar. Ama şunu da görüyoruz ki yüksek insan gelişimine ulaşmış toplum, en geniş anlamda, suçlu davranışında şiddet seviyesinin azalmasını sağlayamıyor. Eğer içgüdü teorilerine dayanırsak, o zaman diyebiliriz ki insan işlediği suçlardan sorumlu değildir. Çünkü onun davranışı içgüdülerle yönetilir ve özgür değildir. O zaman neden insanların çoğu katil, şiddet ve diğer fiilleri yapmıyorlar? Belki insanda suçu önleyen saldırganlık aleyhine içgüdü de vardır? Gerçekten insanda suçlu davranışa karşı dâhili engeller yok mu?

Örneğin, K. Lorenz'e göre, yırtıcı hayvandan farklı olarak, insanda kendine benzerlerin öldürülmesine karşı hiçbir içgüdüsel engel yoktur. E. Fromm'a göre ise aksine, insanda dâhili "öldürme" hissi vardır ve öldürme olayı anında bu his insanda vicdan azabını canlandırmaktadır ve buna dair çok deliller vardır.¹²⁹.

128 Фромм Э. с. 17.

129 Фромм Э. с. 168.

İnsanın kendi nefisini kontrol edebilme imkânı sadece iç faktörlerden değil, aynı zamanda hayat koşulları ve suçun motifleriyle de ilişkilidir.

İnsanın suçlu davranışının kaynağının izahında ortam teorisinin temsilcileri içgüdüsellikçe karşıt bir konumdadırlar. Onlara göre, insanın suçlu davranışı sadece sosyal ortamın etkisi altında oluşur. Yani bu davranış “doğuştan” değildir ve sosyal, kültürel, dış etkenlere bağlıdır. Bu teorisinin felsefi başlangıcı insanın hayırlı ve akıllı doğduğuna dair bir tutum sergiliyor. Suça eğilimler varsa, bunun sebebi olumsuz koşullar, kötü terbiye ve dış faktörlerdir.

Kişiliğin oluşumunda çevrenin etkisi inkâr edilemez. Ortamın kişiliğe etkisine ait en basit örnek çevrenin, beynin gelişmesindeki etkisidir. Şöyle ki B.F.Skinner’e göre, genetik göstergelere rağmen, davranış bütün olarak teşviklere bağlıdır. Onlar ya normal kültürel sürecin sonucunda ya da önceden çizilmiş plan üzere gelişmekle iki şekilde oluyor¹³⁰.

O zaman pozitif teşviklerin doğru uygulanması yoluyla insan davranışını, yani suçlu eylemleri belirli derecede iyi fiillere doğru yönlendirmenin mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Skinner’e göre suçlu sonlandırmanın yolu, daha olgun, bilimsel olarak etkin sosyal yapının oluşturulmasına bağlıdır. Çünkü insan toplumun etkisi altında oluşur ve insan “doğasında” toplum düzenine engel olabilecek hiçbir şey yoktur.

Aslında, her insan belirli ortamın etkisi altında ahlak ile ilgili düşüncelerine, olumlu kişisel performansına, aynı zamanda bütün sosyal ilkelere, değerlere, normlara aykırı olarak suç işleyebilir. O, sık sık nefretinden, açgözlülükken ileri gelen hissine göre her şeyden vazgeçebilir. Buna göre insan davranışını sadece terbiye ve eğitimin etkisiyle, daha doğrusu Skinner’in deyimiyle, teşviklerin aşılmasıyla değiştirmek mümkündür.

Çevre ve ortam teorisi çok önemli olan soruları açık tutar: Bütün insan olanaklarının gelişmesi için bizi kapsayan koşullara neyi eklememiz lazım? Adil toplum öldürme, şiddet ve diğer suçlardan uzak olan normal insanı şekillendirebilir mi?

IV. Genetik ve suçlu davranış: İnsan davranışının nedenlerinin izahında Genetik Biliminin rolü büyüktür.

130 Bkz: The Design of Cultures. Daedalus. Cambridge, 1961. p. 534–546 (American Association for the Advancement of Science).

Günümüzde bu bilim, insanın birçok hastalıklarının gerçekten kalıtımla geçtiğini, bir kısmının ise ona yatkın olmasıyla geçtiğini doğrulamıştır. Kalıtsal belirtiler anne ve babadan çocuklara cinsel hücreler aracılığıyla iletilir. Ünlü genetikçi N. P. Dubinin’e göre: “İnsanın biyolojik özelliklerinin sosyal karakterini itiraf ederken, onun aynı zamanda canlı olarak temel biyolojik yasalara tabi olduğunu ve sonunda dünya üzerinde yaşayan bütün canlılara ait özelliklere sahip olduğunu unutmamız lazım”¹³¹.

Genetik Bilimi - organizmaların kalıtımsallığı ve değişkenliği ile ilgili bilimdir. İnsanda biyolojik başlangıç onun yaşam faaliyetleri açısından büyük önem arz etmektedir. Sosyal bir varlık olan insan için biyolojik başlangıç onun üstün biyolojik özelliklerinin gelişmesinin önkoşuludur. Temel sorudur: insan davranışının, aynı zamanda onun işlediği suçların organizmanın kalıtsal özellikleri ile herhangi bir bağlantısı var mıdır?

Her bir insan genetik açıdan benzersizdir: anatomik, biyokimyasal, fizyolojik özelliklerine ve mizaçlarına göre tekrar olunmazdır. Onun genetik kopyası ne şimdi, ne tarihi geçmişte, ne de gelecekte olmamış ve olmayacaktır. Hatta yumurta ikizleri bile kendi somatik mutasyonları açısından farklıdırlar. Bu nedenle insanın suçlu davranışının nedenlerinin ve mekanizmalarının saptanmasında bunu dikkate almak gerekir.

Genetik Bilimi kısaca olarak aşağıdaki sonuçları ortaya koyar. Akıllı insanın düşünceleri doğuştan ve genetik yazılımı olsaydı, o, sonsuz toplumsal ilerlemeye adım atmayı başaran, düşünceli ve faaliyette olan bir varlık olarak önem arz etmezdi. Buna rağmen, bilime bir takım olgular bellidir ki onlar psikolojik yetersizlik, suç ve diğer insan fenomenlerinin ortaya çıkmasının nedeni olarak kendilerini göstermektedirler¹³².

Ancak bu demek değildir ki insan davranışı sadece hayvanların davranışlarının örnekleri ile anlatılmalıdır. Çünkü kültürün birinci dereceli faktör olarak hareket etmesi insanı benzersiz biyolojik varlık olarak ortaya çıkarır. F. Engels’e göre: “İnsanın hayvanlardan yaranması olgusu onun, bütün olarak hayvanlara ait özelliklerden özgür olmadığı anlamına geliyor. Yani, sadece insanlarda bu özelliklerin az veya çok olması ve hayvani ile insani özelliklerin çeşitli derecelerde olması söz konusudur”¹³³.

131 Дубинин Н.П., Карпец И.И., Кудрявцев В.Н. Генетика. Поведение. Ответственность. М., 1982. с. 14.

132 Bkz: Пастуший С. А. Философия и современная биология. М., 1973. с. 195.

133 Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд. Т. 20. с. 102.

Belirtmek gerekir ki, biyolojik başlangıç tek ve mutlak genetik araç değildir. İnsanın biyolojik tarafı onun vücut yapısı, iç organlarının fonksiyonları ve sağlık ve hastalıklarını kapsar. Buna göre, biyolojik başlangıcın insan davranışı dâhil, suçlu davranışı ile ilişkisi gerçekten insanın kalıtsal özelliklerinin öneminden daha kapsamlıdır.

İncelenen sorunla ilgili birçok ilginç soru ortaya çıkmaktadır. Grupların ve ırkların davranışlarının farklılıklarını genetik özelliklerle anlatmak mümkün müdür? Çünkü genetik gerçekten insan davranışında önemliyse, o zaman doğal olarak o bütün ırkların, kabilelerin vb. davranışlarını etkiler. Yani, insan davranışına genetik özelliklerin etkisi itiraf edilirse, o zaman şöyle bir soru ortaya çıkar: çeşitli halkların genetik özellikleri farklı mıdır?

Bugün bilim bu soruya kesin cevap veremiyor. Diğer soru ise şöyledir: Tarihi gelişim sürecinde halkın genetiği değişikliklere maruz kalır mı? Soruyu incelediğimiz konu açısından cevaplarsak, son 20 yıl içinde Azerbaycan'da suçluluğun sayısının az da olsa arttığını diyebiliriz. Fakat bu, söz konusu süre zarfında milletimizin genetiği değişmiş ve "suçlu nesillerin" sayısı artmış tespitini doğurmaz. Büyük olasılıkla, bu toplumsal yaşamdaki ekonomik, sosyal, siyasi, psikolojik ortamın değişmesi ile ilgilidir. Bütün bunlar da insan davranışını ciddi etkiler.

Günümüzde genetik bilimi yeni insanın şekillenmesi konusunda bizleri düşündürüyor. Gerçekten de, eğer insanın bütün hayatı onun genleri tarafından ayarlanıyorsa, o zaman yeni insanı şekillendirmek için insanların genetik özelliklerinin değiştirilmesi gerekir. Demek ki suçlu insan davranışının genetik nedenlerden ortaya çıkması ve kalıtımla ilişkili olması ispatlanırsa, o zaman tıbbi müdahale yoluyla, insanın suç işlememesi için bu genleri değiştirmek zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Bu durumda insan tekrar suç işlemecektir. Peki, o zaman potansiyel suçlularla ne yapmalı? Örneğin, F. Cric'e göre, insanı, genetik denetimi yapıldıktan sonra kabul edilmesi gerektiğini öneriyordu. Böyle denetimlerden geçemeyen bebeklerin yaşamla ilişkisinin kesilmesi gerekecektir.

Genetik cerrahı bir romanda şöyle yazmıştır: *"Belki, gelecekte insanlar, suçluların bütün organizmasını değil, sadece onu suçlu tarafını yok edecek ve bu da hümanist adım olarak değerlendirilecektir. Ben burada hemen o hayat kodu olan yazıyı kastediyorum ki o, insanda insanlık dışı eğilimleri aktif hale getirir"*. Sonra da suçluya hitaben şöyle der: *"Ben sadece sizin yüzünüzün bazı*

*çizgilerini ve gözlerinizin rengini değil, hem de suçla ilgili düşüncelerinizi değiştireceğim. Hatta ben sizin nükleik temelini bile değiştireceğim"*¹³⁴.

Elbette, eğer yeni doğan bebeğin gelecekte herhangi bir ciddi hastalığa neden olabilecek genetik özellikleri tespit edilirse, o zaman genetik müdahale makul kabul edilebilir. Fakat gelecekte insanın suç davranışını kalıtım belirtilerinin genetik kodu ile belirlemek ve bunu cerrahi yöntemlerle uygulamak etik açıdan doğru olmazken insan sağlığı için de tehlikeli olabilir.

Genetik biliminin bu konuyla uğraşmasından önce insanda, insanı suçlu yapan şeyi bulmak gerekir. Buna rağmen, insan doğasını tıbbi ve biyolojik yöntemlerle "değiştirmenin" olasılığı veya imkânsızlığı konusundaki sorun günümüzde de tartışılmaktadır.

Bazen genetikçilerin insan seleksiyonu ile yüksek ırkların oluşturulması için bilimsel esasları hazırladıklarına dair fikirlere de rastlıyoruz. Şöyle ki Nobel ödüllü G. Moeller 1929 yılından itibaren düzenli olarak insanlığın liderleri sayılan büyüklerin genlerini diğer insanlara aktarma fikrini ileri sürmüştür. O, bunu kadınların yapay döllenenmesi yoluyla gerçekleştirmek istemiştir. Bu amaçla, spermeleri kullanılacak tanınmış kişilerin listesini de tertip etmişti¹³⁵. Bu tezin sonucuna göre suçlu anne ve babadan doğan çocukların gelecekte mutlaka suçlu olacağı sonucu çıkmaktadır.

Bazıları hatta bizim gezegenimizde "hümanist insan yoktur ve onu sadece genetik işlemlerin sonucunda şekillendirmek mümkün olacaktır" tezini savunmaktadırlar. (K. Lorenz).

Gerçektende, hem yirminci yüzyılda, hem de bugün insanın genetik açıdan geliştirilmesi gereksinimi konusu güncelliğini korumaktadır. Zira insan doğasını onun genlerinin belirlediği ve sadece sosyal ortamın değişmesi ile bu alanda hiç bir şey elde etmek mümkün olmayacağı bellidir.

Bütün zamanlarda insanları kötü eylemlerde alıkoymak için, onları şer işlerden uzak, hümanist bir varlık olarak oluşturmaya çalışmışlar. Bununla ilgili J. Lenzen yazmıştır: *"Herhangi bir zamanda gen mühendisliğinin oyunları ile olağanüstü insanlık oluşacağına inanmıyorum. Bizden daha akıllı insan yaratmak için, bizim bugünkünden daha akıllı olmamız lazım. Tıp ölçülüdür, fakat daha çok verimlidir"*¹³⁶.

134 Bkz: Казанцев А. Леды возвращаются. М., 1981. с. 387, 430.

135 Miller G. The Inideme of Human Evolution. *Studiesin Geneties*, 1962. p. 560.

136 Bkz: Ленжен Ж. Генетика и психическое здоровье. *Генетика и благосостояние человечества*. 1980. № 7. с. 92.

İşte bu yüzden, ben insanı suçluluktan alıkoyan tıbbi yöntemlerin ve araçların olduğuna inanmıyorum. Çünkü genetik bilimi hala insanın suçlu davranışının kaynağının nerede olduğu ve bunda kalıtımın ne gibi rol oynadığı sorularına cevap vermemiştir. Fakat insanın kendinde onu belli davranışa tahrik eden “O” vardır. İnsan bu davranışı kontrol edip, onu düzenleyebilir mi? Yani, insan onu suça tahrik eden “şer” güçlere karşı çıkabilir mi? İnsan bunları nasıl yapmalıdır?

İşte insanın suçlu davranışının sırları bu soruların cevaplarında saklanmıştır. Eğer insanın, kendi doğası itibarıyla ona etki eden şer güçlerle mücadelesi mümkün değilse, o zaman onun suçlu davranışlarda itham etme hakkımız yoktur. Aksine, eğer insan kendisi bu güçlere karşı gelmiyor veya onları kendisinde şekillendirirse, o zaman, hiç şüphesiz, işlediği fiillere göre cevap vermelidir. Çünkü bu, onun davranışının özgür tercihidir.

V. Felsefe ve irade özgürlüğü: Aslında felsefede insanın suçlu davranışının nedenleri irade özgürlüğü ile anlatılıyor. Bir başka deyişle, irade özgürlüğünün felsefi yorumuna göre insan davranışı onun düşüncesi ve iradesi dışındaki kader, Tanrı, organizmanın dâhili gücü, çevre vb. tarafından önceden kararlaştırılmış mıdır?

İşte, başka daha somut sorunların çözülmesi bu soruların aydınlatılmasına bağlıdır. Bu sorulara somut cevaplar vardır. İnsan her şeyden sorumludur mu ve bu sorumluluk hangi aşamadır? O, dini, ahlaki ve hukuki anlamda sorumluluk taşıyor mu?

Burada belirtmek gerekir ki Tanrı kavramı ile ilgili konu hariç, felsefe tarihinde irade özgürlüğü konusundaki kadar hiçbir sorun bu kadar görüş ve değerlendirmelere, karşılıklı dayanıklı suçlamalara ve itirazlara maruz kalmamıştır. Bu da doğaldır ki felsefenin bütün temel hususları bu konuda kesiyor.

Filozoflar özgürlüğü iç istek ve arzu ile ilişkilendiriyorlar. Eğer istekler bedensel karakter taşıyorsa, o zaman insana özgürlüğünden mahrum olmuş ve bir şeye bağımlı bir varlık olarak bakılır.

Bildiğimiz gibi, bazen insan ekmeği hayatta kalmak adına çalıyor. Bunu yapmasa o, muhtemelen yok olabilir. Bu yüzden onun başka tercihinin olmaması kendini gösteriyor. Bu örnekte insanın özgür bir varlık olduğunu diyebilir miyiz? Çünkü o hırsızlığı çaresi olmadığı için yapıyor. Bu organizmanın doğal

gereksinimlerinden kaynaklanıyor. O, bu talebi karşılamazsa ölecektir. Bunu bilen insan, kendi hareketini mutlaka özgür iradesine bağlı hareket olarak değerlendiriyor. Hatta o, açıklıkla karşılaştırıldığında ölümü seçip resmi olarak suç sayılan bu hırsızlığı yapmasaydı, bu davranış onun tercihi olurdu. Cinsel ilişki de insanın doğal ihtiyacıdır, demek ki o, cismani niteliktedir. Ama ekmeğe ihtiyaçtan farklı olarak, insan bu ihtiyacı önleyebilip kadınla zorla ilişkiye girmekten vazgeçebilir. Bu karar onun iradesinden kaynaklanmaktadır. O zaman “özgürlük” nedir?

Montesquieu’ye göre “Özgürlük” sözcüğü kadar farklı anlamlara sahip ve çeşitli kimliklerin bu kadar önem verdiği ikinci bir kelime yoktur¹³⁷. “Özgürlük” anlayışına verilmiş birçok felsefi tanımları gördükten sonra yukarıda söylenenlere katılmamak imkânsızdır.

B. Spinoza’ya göre: “O şey özgürdür ki o, sadece kendi özgür doğası itibarıyla mevcuttur ve sadece kendi isteğince hareket etmesi ile tanımlanır. Zorunlu olan veya daha doğrusu, zorlanmış olan odur ki bilinen karakterle varlığa ve harekete bir başka güçle etki etsin”¹³⁸. Schopenhauer şöyle der: “Ben istediğim her şeyi yapıbiliyorsam, o zaman ben özgürüm”¹³⁹. “Çünkü özgürlük iç duygu vb. sübjektif yaşanan özel bir duygudur. Aynı ortamda bulunan insan kendini özgür veya özgür olmayan hissedebilir”¹⁴⁰. E. A. Pozdnyakov iddia etmiştir ki, özgürlük istek fenomeninde beliriyor¹⁴¹.

Özgürlük kavramı ile ilgili çok sayıda tanımlara dayanarak şöyle bir sonuca varabiliriz: özgürlük, insan kendi yöntemlerini hayata geçirme ve kendini ifade etme yollarının bulunması imkânlarının bir bütünüdür. Belli ki bütün özgürlük olamaz. Bu yüzden bu anlayışa bütün durumlarda dolgun tanım vermek için her zaman “ne için özgür olmak?” sorulur. İnsan davranışı açısından özgürlük her zaman düşüncenin delilleri ile hareket ediyor. İrade özgürlüğü sorununun izahı muhtemelen ilk kez Aristo tarafından “Nikomakhos’a Etik’te” verilmiştir. Bu kitap özellikle suçla ilgili konularda fiillerin gönüllülüğünün aklın olması için hangi öneme sahip olmasına dair emirle başlar. Düşünceye sahip insanın göreceli özgürlük imkânları vardır.

137 *Монтескье Ш. Избр. произв.* М., 1955. с. 288.

138 *Спиноза Б. Этика. Спиноза Б. Избр. произв.* В 2 т. Т. 1. М., 1957. с. 362.

139 *Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность.* М., 1992. с. 48.

140 *Сорокина Ю.В. Введение в философию права.* М., 2001. с. 96.

141 *Вкз: Поздняков Э.А. Философия свободы.* с. 26.

Kökenine göre irade özgürlüğü sadece teori değil, hem de deney konusu olmuştur. Felsefi açıdan bakıldığında düşüncenin pratik motifleri kendilerini teorik motifler gibi güçlü ve hatta daha güçlü gösteriyor. Bu da sorumlulukla özgürlük kavramlarının göreceliği olduğunu gösteriyor. Artık Sokrates'in "zulmün gönüllü yapılmasında" irade özgürlüğü sorununun yeşerdiği görünmektedir. Buna göre "Antik felsefede irade özgürlüğü konusuna ilgi olmamıştır"¹⁴² diyen E. A. Pozdnyakov'a katılmak zordur.

Muhtemelen, geçmişin bilgeleri ve filozofları insanın yaptıklarının incelenmesini kendini idrak sürecinden başlamayı tavsiye ediyorlardı. Bunun ise, insanın irade özgürlüğü konusunda düşünmeden gerçekleşmesi zordur. Sonunda, felsefedeki tartışmalar iradenin özgür olup olmaması konusundadır. Bazıları (indeterministler) irade özgürlüğünün sınırsız olduğunu söylüyorlar. Onlara göre insan istediği kararı kabul edip, hatta istenilen duruma rağmen kendi seçimi ile hareket edebilir.

Hegel şöyle bir tespitte bulunuyor: "Sık sık şöyle derler: benim iradem herhangi motiflerle, ortamla ve hevesle tayin edilir"¹⁴³. Buradan anlaşılan, Hegel'e göre suçlu işlere hak kazandırmak ve her kötülüğün işlenmesini sorumluluktan kaçmak için sosyal ortam, dış faktörler ve onları doğuran anonim güçlerin üzerine atmak insanın mahiyeti ve doğasına aykırıdır.

Diğerleri ise şöyle bir tezi savunuyorlar: "Her şey insanın özgür iradesine bağlı olsaydı, her sıkıntıdan kurtulabilirdik, şer fiil ve suçlar işlemezdik".

Kalıtıl ve aile sorunları insanda, onun yaşamı boyunca hatırladığı ilk izleri bırakıyor. Bütün bunlar, karakterle birlikte önceden alın yazısında yazılmıştır. Aynı zamanda insan hayatının bağlı olduğu diğer şeyler de kaderle ilişkilidir.

Şöyle ki M. de Montaigne'e göre duygular düşünce ve akıl sonucu doğmaz, onlar meydana gelen durum sayesinde ortaya çıkar. Bu yüzden de "Davranışlarımızı çevrenin etkisi ile nedenlerin araştırılmasına varmadan ve diğer zihinsel sonuçlara gelmeden, anlatmak en doğrusudur"¹⁴⁴. Bu konuda P. Holbach daha somut tespitte bulunmaktadır: "Doğada hiçbir şey tesadüf olamaz, her şey belli yasaya tabidir. Bunlar ise sadece belli sonuçların nedenleri ile olan ilişkisidir"¹⁴⁵.

142 Поздняков Э.А. *Философия свободы*.

143 Гегель Г.В. Ф. *Работы разных лет*. М., 1971. Т. 2. с. 26–29.

144 *О природе человека: Монтень, Ларошфуко, Паскаль*. с. 106.

145 Гольбах П. *Избранные антирелигиозные произведения*. М., 1994. Т. 1. с. 34–35.

Buna göre insan iki şeye bağlıdır: kalıtım ve çevre. Onların hiçbirini insan kendisi seçmiyor, insandan bağımsız olarak veriliyor ve insan bu çerçevede içinde bütün hayatını yaşıyor. Hobbes'e göre: "Hiçbir şey kendi kendine başlamaz, onu dışarıdan etkileyen herhangi faktörlerin baskısı ile ortaya çıkar. Sonunda, insanın doğru olmayana yönelmesi ve nedenleri iradi değildir. Bazen neden öyle bir şeydir ki o, ona bağlı olmayabilir... Her bir olay, ne kadar rahat, kendi kendine oluşmuş olsa da, aslında zorunluluktan ortaya çıkar"¹⁴⁶.

İnsan neden kötülük işlemeye eğilimlidir? Belki de onun doğasında toplum karşıtı davranışa sürükleyen eğilimler vardır? Belki toplum ve ortamın kendisi insanı doğasında olan (eğer bu varsa) suça eğilimin gerçekleşmesi için teşvik ediyor? Bütün bu sorular sadece teorik değil, belki de deneysel niteliktedir. Çünkü suç insan vücudunun biyolojik özellikleri ile ortaya çıkmış ve determinasyona dönüşmüşse, o zaman işlediği suçtan dolayı sorumluluk taşımaz. Aynı zamanda, insan davranışının nedeni açısından dış ortamları ilişkilirse, o zaman da insan sorumluluk taşımaz.

Sonunda davranışın özgürlüğünü kabul ederken, biz suçlunun ceza alacağı ihtimalinde bulunuyoruz. Biz suçun mahiyetini, cezanın anlamı ve amacını sadece insanın, özellikle de suçlunun davranışının ne olduğunu çözdükten sonra öğrenebiliriz. Büyük hayati enerjisi olan insan yaratabilir veya dağıtabilir, hayır veya şer işler görebilir. Bunları yaparken düşünebilir. O işlediği suçtan ne kaybedeceğini ve kazanacağını karşılaştırmak becerisine sahiptir. Bu yüzden neden sakınması gerektiğini, neye yönelme olduğunu da bilir. Hegel'e göre: "İnsan cereyan eden olaylarla, doğru yoldan sapmasına hak kazandırmak istiyorsa, o zaman yaptığı fiili kendinden bir tür aralamak isteğindedir. Ancak bununla o sadece kendini özgürlüğünden mahrum etmiş olur. Oysa onun yaptığı fiil kendisine aittir. Yani bütün bunlar insanın dışında meydana gelen bir şey değildir. İnsan üzerinde, çevre veya belli motifler kendisinin izin verdiği kadar hükmedebilir"¹⁴⁷.

Her insan kendi yetersizliklerinin ve kusurlarının kökenini kendisinde ve kendi hayatında değil, ondan dış nedenlerde arıyor. "İnsan toplumun her hatasından bağımlı hale getiriliyor. Sosyal ortam ile ilgili öğretiler bazen insanı yüzüzlüğe sürükleyerek, her bir kişisel ahlaki davranıştan uzaklaştırır ve özgürlüğünden mahrum bırakır. Bunun sonucunda insan akıl almaz derecede köleye dönüştürülüyor"¹⁴⁸.

146 Гоббс Т. О свободе и необходимости. Гоббс Т. *Избр. произв.*: В 2 т. Т. 1. М., 1964. с. 556–558.

147 Гегель Г.В.Ф. *Работы разных лет*. М., 1971. Т. 2. с. 26.

148 Достоевский Ф.М. *Дневник писателя. Достоевский Ф.М. Полн. собр. соч.*: В 30 т. Л., 1980. Т. 21. с. 16.

İnsanın işlediği suça göre ceza almasının gerektiğini iddia eden toplum bunu insanın özgür iradesiyle ilişkilendiriyor. Demek, o, suçu kendisi seçer ve kendi tercihinden dolayı sorumluluk altına alınır. İster geleneksel felsefe, gerekse, ceza yasasının klasik ekolü bu yaklaşımı savunuyor.

Dini öğretilere uygun olarak, insanın dokunulmaz tarafı da vardır. Bu anlamda onun vicdanı kendisi kendisinin sahibidir. Çünkü eylemler özgür iradeden kaynaklanan hayır ve şer sorunlarıyla ilişkilidir.

Sonunda, insanın sorumluluğu onun iradesinin özgür olup olmamasına veya her bir insan özgürlüğünün derecesine bağlıdır. Özgür iradesi olmayan hiçbir akıllı varlık yoktur. İnsana tabiat tarafından çok keskin akıl verilmiştir. Onun vasıtası ile her insan hayrı şerden, doğal davranışı, doğal olmayandan ayırabiliyor. Bu nedenle, insan neyi istediğini ve neden sakınmalı olduğunu iyi biliyor. Seçimi de o kendi özgür iradesi ile yapar. Buna göre de L. Feuerbach'ın *"Birçok durumda insan işlediği fiili kendisi idrak edip izah edemiyor. Bu yüzden de o şaşırarak soruyor: "Nasıl olabilir ki ben böyle bir fiilin yapılmasını isteyeyim? Ben kendime bu kadar değerli olan namusumu nasıl ezdirebilirdim? Nasıl oluyor ki ben, örneğin kızlara göre, önemsiz şeye göre, kendi onurumu zedeledim?"*¹⁴⁹ ifadesini kabullenmek mümkün değildir.

İlk bakışta bu doğru görülebilir. Suç işledikten sonra pişman olmayan insan bulmak zordur. Bu da doğaldır. İşlenmiş suç ile ilgili pişmanlık şunu ispatlıyor: insan akıllı varlıktır ve onun davranışı onun kendine ait özgür tercihidir. Yapılmış suç onun gözünün önünde bütün çıplaklığıyla ortaya çıkınca, olayları geri çevirmek imkânı tabii ki mümkün olmayacaktır. Ama her zaman böyle olmuyor. Genelde bu, düşünülmeden, ani olarak ve belirli nedenler yüzünden işlenmiş suçlara aittir. Buna rağmen, bu durumda insan saldırgan içgüdülerini zayıflatmak, ruhsal enerjiyi başka yöne yönlendirmek becerisine sahiptir. Her şey yine de insanın özgür iradesiyle ilişkilidir. Z. Freud'e göre "kültürlü insanın" özelliği, içgüdüyü irade gücüyle yenebilmesidir. Birçok durumda özgür iradeden kaynaklanan davranış seçiminin bilinçsizce olduğu ve alışkanlıktan ileri geldiği görülür.

E. A. Pozdnyakov'un bu konudaki görüşlerini paylaşmamak imkânsızdır: *"Seçim serbestliği insana delillerle motiflerin acılı kavgasından, aklın şaşkınlığından başka bir şey vermiyor"*¹⁵⁰. Yazar daha sonra kendi düşüncesini bir o kadar

149 Bkz: *Правовая мысль: Антология*. М., 2011. с. 275.

150 *Поздныков Э.А. Философия преступления*. с. 104.

somutlaştırarak şöyle der: *"Seçim imkânı hareketin özgürlüğünü artırmıyor, aksine, onu azaltıyor. Özgürlüğün oranları ne kadar çok olursa, o kadar canlı varlığın özgürlüğü sınırlıdır. Her halde insan için bu bir yasadır. İnsan için davranışın ve hareketin arasındaki alternatiflerin, çeşitli imkânların, çeşitli yolların arasındaki özgür seçimden üzücü ve acı bir şey olamaz"*¹⁵¹.

Seçim - çeşitli alternatiflerin arasında karşılaştırma ve değerlendirme sürecidir. Buna göre, seçim olanakları ne kadar çok olursa, insan doğru karar vermek için o kadar şeyi ayrıntılarına kadar düşünebilir. Alternatiflerin azlığı yanlış tercihin esasıdır.

Her bir durumda seçimin imkânları özgür hareketin habercisidir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin "Mahkeme Ekspertiz Enstitüsü"ne başkanlık yaptığım dönemde çeşitli suçlarla karşılaştıktan sonra bu kanaate vardım. Şöyle ki, bölgelerin birinde 72 yaşındaki ihtiyar, av tüfeğiyle ateş açarak 30 yaşındaki kızını katletmiştir. Çünkü kızı, evli ve iki çocuğu olmasına rağmen, Bakü'ye gidip orada ahlaksız yaşam tarzı sürdürüyordu. Bu haberi duyan ve köylerinde büyük nüfuzu olan babanın hali, ruhsal durumu çok kötüleşmiştir. Bir süre sonra kızı beklenmeden köye dönmüş, orada babasıyla konuşmuştur. Baba kızından köy halkına görünmemek için yeniden şehre dönmesini ve rezil olmuş babasını bir daha rezil etmemesini istemişti. Bu konuşma babanın odasında gerçekleşmiştir. Duvarda bir de tüfek asılı duruyordu. Kız ise kabaca babasına, özgürce yaşamak hakkına sahip olduğunu bildirmiştir. Bu durumda baba tüfeği alarak kızını vurmuştur. Onu bu suçu işlemeye ne tahrir etti? O, bu suçu işlemek için kendi kendini durdurabilir miydi? Uzun süre devam eden psikolojik araştırma sonucunda kızın öldürülme sebebinin, babasına söylediği *"ben istediğim gibi yaşayacağım"* sözleri olduğu sonucuna varılmıştı.

Bu suçun işlenmesinde önemli olan husus nedir? Bilindiği gibi, insan içgüdü'nün temelinde değil, düşünen aklı veya kontrollü davranışını belirleyen mekanizma temelinde hareket ediyor. Peki, bu mekanizma nedir? O, insanın kendisine veya dış nedenlere mi bağlıdır?

Bazı bilim adamlarına göre, istek, insanın düşünülmüş serbest hayatının bir parçasıdır ¹⁵². Ne zaman ayrı bir iradi faaliyet insan isteğini önlerse, o, yine tezahür edecektir. İdrak edebilen insan hep kendi isteklerini önlemek duru-

151 *Поздныков Э.А. Философия преступления*.

152 Bkz: *Виндельбанд В. О свободе воли*. М., 2000. с. 16.

munda kalacaktır. Bazen bu istekler başka isteklerin etkisiyle de ortadan kalabilir. Bu nedenle, istekler karşılıklı olarak bir birini önler. İsteklerin eşitleşmesi sonucunda tercih meydana gelir. Ancak önceki örnekte babanın kendi kızını öldürmek isteğinin olmadığı görülmüştür. Sonunda, bu mekanizma davranışın iradeli seçiminde önemli bir rol oynayamazdı.

Bazı bilim adamlarına göre ise insanda başlıca ve esas eğilim hayvanda olduğu gibi, varoluşa ve menfaate yönelen bencilliktir¹⁵³. İhtiyaç çevreyle temasta olan ve ondan hayatının devam etmesi için araçlar elde eden her canlı organik varlığa özgü olan şeyin yokluğu duygusudur.

İsteklerimizin sağlanması insana zevk, aksi bir durum ise ona eziyet veriyor. Buna göre insan, tabii ki ihtiyaçlarını karşılamaya gayret ediyor. Kendi ihtiyaçlarını ve heveslerini ödemeye çalışan insan bunu kanuni yolla gerçekleştirebilir. Fakat bunu yapamadığı takdirde her defa yasaları ihlal ederek suç işleyecektir. Bu ihtiyaçlar ona doğuştan verilmişse, o zaman neredeyse o, kendi tabiatı itibarıyla günaha eğilimlidir. İşte bu yüzden onun içinde şerle hayrın mücadelesi, yani, suç işlemek isteği ve yasa ihlaline karşı düşüncenin çatışması söz konusudur.

İnsanın beslenmesi, su içmesi vb. gibi insanın doğuştan gelen, doğal özelliklerinden biri olarak kabul etmek mümkündür. Heveslere gelince belirtmek gerekir ki, onlar doğuştan değil, yaşam boyu kazanılandır. Sarhoşluğu, fahişeliği vb. bunlara örnek olarak göstermek mümkündür. Bu yüzden babanın kendi kızını kasıtlı olarak öldürdüğünü kabul etmek mümkün değildir. Düşünyorumuz ki, belli şartlarda bu veya diğer davranış mekanizmasının seçiminde önem arz eden psikişik güçlere başvurursak, daha doğru olacaktır. Belki, bizim sunduğumuz somut örnek bu delili doğruluyor. İhtiyar cani babanın psikolojik analizi sonucunda davranışının mahiyeti suçun işlenmesi anında onun içinde birikmiş ve kendisini güçlü bir şekilde etkilemiş psikişik heyecanının ortaya çıkması ve gerçekleştirilmesinden ibaret idi. Bu durum, kızının ahlaksız hayatıyla ilgili oluşmuştur. Babanın kendisi ahlaksız ve köylüleri arasında saygı duyulmayan birisi olsaydı, tabii ki hiçbir zaman kızını öldürmeyecektir. Z. Freud'un teorisine (psikoanalizin "bilinçaltı" öğretisi) göre her zaman "bilinçaltı" ortaya çıkıp zayıf psikolojik kontrol ortamında irrasyonel, garip ve sapkın davranışlara neden olabilir.

153 Bkz: Шопенгауэр А. Об основе морали. Свобода воли и нравственность. М., 1992
Bkz: Шопенгауэр А. Об основе морали. Свобода воли и нравственность. с. 196.

İrade özgürlüğü ile ilgili Freud'un teorisi geleneksel felsefi, hukuki ve psikolojik tasavvurlara uygundur. Onları dikkate alarak insan davranışının psikişik ve rasyonel düzenlenme olanaklarının sınırsız olduğu görünüyor. G. V. Maltsev'e göre "Freud için belirleyici algı, insan davranışının sosyal gelişme yasalarıyla değil, irrasyonel psikişik güçlerle yönetildiği fikri idi. Zeka ise bu güçler için bir maske rolünü oynuyor ve realitenin yansıması aracı değildir. Bu yönde birey ve sosyal ortam sürekli ve gizli savaş halindedir"¹⁵⁴.

Yukarıdaki örnekte suç işlerken katil baba kendi bencilliğinin kölesi olmuştur. Çünkü o, kendi kişisel onurunu ve namusunu kızının hayatından üstün tutmuştur. Bu durumda işte, hayvanlarda olduğu gibi insanda da bencillik yönlendirici güç olarak kendini göstermiştir. Ancak bütün bu olaylar caniden bağımsız uygun dış etkenler olmasaydı vuku bulmazdı. Şöyle ki baba ile kız yalnız idi ve tüfek babanın elinin altındaydı. Aynı zamanda vakit geç olduğundan evde herkes uyumuş ve bu olay gerçekleşmiştir. Bu dış faktörlerin en azından birisi olmasaydı, suç işlenmeyebilirdi. Örneğin, o odada arayı yatıştıran üçüncü bir kişi olsaydı, baba kendini kontrol edip başka türlü hareket edebilir miydi? Belki bu durumda kızını öldürmezdi. Onu dövüp, yüzüne tükürüp kovardı. Bu sorulara cevap vermek için şahsen karşılaştığım bir başka örnek de verebiliriz.

Polis subayı evinde karısını başka erkekle yatakta yakalamıştır. Bu anda onun ruhsatlı silahı üzerindeydi ve o, serbestçe bu silahı kullanabilirdi. Ancak bunu görünce kendisini kontrol etmiş, onların giyinmesi için yavaşça mutfaka geçmiştir. Sonra eşi ile birlikte sorunu sakince konuşmuş, sonuçta ayrılmaya karar verilmiştir. Peki, polis subayı nasıl kendisini sakinleştirebilmiştir? Oysa suçun işlenmesi ve irrasyonel davranış için olumlu ortam ve durum vardı. Nasıl oldu da düşünen aklı onu suça değil, konunun barışçıl yolla çözülmesine yöneltti?

Sonunda, aynı durum ve ortamda insanlardan bazıları suç işler, bazıları ise işlemezler. Demek ki, insan faktörü, psikolojik göstergeler, genellikle, kimliğin kendisi ile ilgili her şey önemlidir ve bunlar katliamların, aynı zamanda açgözlülük maksadıyla yapılmış şiddet içerikli suçlu davranışın nedenleridir. Hiçbir insan kolay kolay namusu ve vicdanı aşağılandığı zaman suç işlemek için kendisini tutamaz. Bu durum aşağılanmaya ve hakarete karşı kefarete değil, kendini doğal ve insanlık özellikleri çerçevesinde *tutamamasından* ileri gelir. Eğer erkek kendi eşinin sevgilisini öldürmek niyetine dü-

154 Мальцев Г.В. Социальные основания права. М., 2011. с. 150.

şerek buna hazırlık yapmışsa, o zaman olay farklıdır. O zaman bu ölçü olarak değerlendirilebilir. Açgözlülüğün sağlanması ile işlenen suçlarda ise ilk olarak sosyal, dış faktör öne çıkıyor. Aynı zamanda insan faktörü yer alıyor. Bu cimrilik, zenginleşme ve kar elde etmesinden kaynaklanmaktadır.

Vardığımız sonuca göre suç, özgür kişisel tercihin ve iradenin şekillenmesinin ürünüdür. Bireysel yasaların etkisi altında iradenin köleleştirilmesi değildir. O zaman irade serbestliğine dayalı olarak seçim imkânına sahip insan, neden suç işliyor? Bunu ona ne zorluyor? Prensipte insan yakınındakine değil, uzakta olana hatta yasak olana ilgi duymak eğilimindedir. Bunlar zevk almak, elde etmek, hâkimiyet tesis etmek vb. istekler olabilir. Somut suçların analizi bunu göstermektedir. Suçun nedenlerini, daha doğrusu insanın suçlu davranışının nedenlerini açarak, bireyin doğasını ve davranışlarını, onun psikolojisini, sosyolojisini, karakterini, eğilimlerini, ilgilerini, terbiye ve gelişme düzeyini da keşfedebiliriz.

Hareket türlerinden biri olarak suç eylemi, insanı deneme özelliğine sahiptir. Bu denemede başka durumlarda kendini göstermeyen özellikler ortaya çıkıyor. Örneğin, rüşvet alanın mahiyetini, doğasını ve özelliklerini ancak onun herhangi yetkiye sahip olmasından sonra ortaya çıkarmak mümkündür. Tecavüz suçu tecavüz edenin başka durumlarda görülmesi imkânsız özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Peki, suçlu fiilin nedenlerini nerede aramak gerekir? Abrahamsen'e göre onları çeşitli teorileri uydurarak ve dış faktörlerin etkisini ortaya çıkararak neredeyse "başka yerde" değil, kendi içimizde, insanın temel özelliklerinde, onun zihinsel psikik yapısında aramak gerekir¹⁵⁵.

Psikiyatri uzmanlarına göre akıl, onlar için suç fenomeninin tetkikine başladıkları dayanak noktasıdır. Çünkü akıl insanı hayvandan ayıran en önemli özelliktir. Bu nedenle, insan özelliğinin nedenlerini daha doğrusu suça yatkınlığının nedenlerini akıldaki aramak gerekir. 20. yüzyıl bizi, dünya kadar eski olan suç sorununa yeni açıdan bakmaya zorlamıştır. Örneğin, Fransız filozofu A. Camus'a göre bunu anlamsız kategorisine dayanarak yaparsak, daha iyi olur. Bu anlamda absürt, öyle bir durumdur ki orada yüksek anlamlar görünmüyor, her şey karışmış ve hayırlı suçun, "lehine" ve "aleyhine" olanların arasında fark yoktur. Sınırların, hiyerarşilerin ve kuralların ortadan kalkması sonucunda istenilen her şeyin yapılmasına ve her bir işin görülmesine yol açıldı. Bizce bütün suçlar için genel nedenleri aramanın anlamı yoktur. Çünkü

155 Bkz: Abrahamsen D. Who Are Cuiilty? Study of Education and Crime. Westport, Connecticut, 1972. P. 16.

onlar yoktur. Aynı çeşitli suçlar yoktur ve olamaz da. Hatta suçların birbirine tümüyle benzer nedenleri bile yoktur. Bireyin özelliklerini dikkat edersek her bir somut suçun kendi nedeni vardır. V. N. Tolstoy " Kreutzer Sonat " (1889) öyküsünde şehveti insanı suça sürükleyen yıkıcı bir güç olarak tanımlamıştır. Demek ki şehvet tecavüzün nedeni olabilir. Bazı insanlar bu hissi kontrol edebilirler. Başkaları ise bunu başaramamaktadırlar. Şehvet durumunda suç işlemek başka bir konudur. Bu daha çok biyolojik fenomendir ve cinsel şehvet değildir. Belli ki soygun, rüşvet ve zorlama gibi suçların genel nedenlerini aramanın anlamı yoktur. Bir zamanlar C. Lombroso'nun söylediği suçun genetik faktöre bağlılığı bugüne dek hiçbir bilim tarafından doğrulanmamıştır. Bununla birlikte, şüphesiz, insanın, özellikle suçlu insanın hareketleri, birçok durumda onun psikofizyolojik özellikleri ile ilişkilidir. Sosyal ortama suçlu davranışın nedeni olarak değil, insanın psikofizyolojik özelliklerinin tezahürü olarak bakılmalıdır. Bilindiği üzere, zor koşullarda yaşayan insanların çoğu hiç de insanları öldürmüyor, yağma ve başkalarına karşı şiddet uygulamıyorlar. Bu da demektir ki belli bir suçun nedenleri sosyal ortamdan değil, suçlunun kendisinden kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere Avrupa'nın birçok ülkesinde, bizim bahsettiğimiz koşullar yoktur. Fakat orada da zor sosyal koşullarla kesinlikle ilgisi olmayan kişiler suçlar işlerler. Bu nedenle, genel nedenlere bağlı somut suçların nedenlerine ilişkin İ. Karpets'in söylediklerini doğru bulmuyoruz: "Sosyal gelişmenin her aşamasında bulunan eksiklikler, aynı zamanda sosyal hayatta halen mevcut olan olumsuz olaylarla onların giderilmesine engel olan ortama bağlantılıdır"¹⁵⁶.

E. A. Pozdnyakov'un bu konudaki tespitleri de doğru sayılmaz: "Genelde toplum suç eyleminin nedenlerinin taşıyıcısı değildir. Toplum sadece insanın kendisinde yer alan şer ve sosyal karşıtı davranışa eğiliminin gelişimi için daha iyi ve kötü, uygun ve uygun olmayan koşullar oluşturabilir. Onlar öyle bir köke benzerler ki ondan "suç" denilen sıra dışı bir çiçek yetişir"¹⁵⁷.

Filozof E. A. Pozdnyakov'a göre, her bir insanda şer özellikler ve suça eğilimlilik önceden şekillenmiştir. Bu durumda insanın potansiyel suçlu olup olmayacağı bu ortama bağlıdır. Öyleyse, yasalara uyan ve suç işleyenlerin oranını açıklamak zordur. Eğer her bir insanda şer ve suçlu özelliklerin önceden ortaya çıktığı tezini kabullenirsek, o zaman suçluluğun her yıl artışını ve karakterini açıklayamayız.

156 Карпец И.И. Современные проблемы уголовного права и криминологии. М., 1976. с. 69.

157 Поздныков Э.А. Философия преступления. с. 141.

G. A. Avanesov'un da bu konudaki yaklaşımı doğrulanmamış ve asilsiz bir iddiadır: *"İnsan doğuştan özelliklere sahiptir. Bazıları, bizim düşüncemize göre, belli koşullar oluştuğunda suç işlemeye yardımcı olur veya somut olarak ceza kanunu tarafından cezası öngörülen fiilin nedenlerinden biri olabilir"*¹⁵⁸. İnsanın çeşitli fizyolojik nitelikleri belli şartlarda suçlu davranışın nedenleri olabilir, ancak onların doğuştan olması görüşünü kabullenmek mümkün değildir. Öte yandan insan bu korkunç fikrin kurbanı olarak bazen onun üstesinden gelme yeteneğine sahiptir veya doğru yol gösterebilir. Ancak kazanmak kudreti bu insanda eğitim eksikliği, organlarının ve yüksek yetenek imkânlarının az geliştiği nedeniyle azalır. G. A. Avanesov'un vurguladığı özellikler doğuştan olsa da, onlar insanın kontrolindedir. Her şey insanın özgür irade gücüne bağlıdır. Elbette, güçlü karakter ve iradeye sahip en ahlaklı ve yasaya tabi olan insan bile, aç kalma tehlikesi altında, özellikle de ekmek hırsızlığı dâhil her tür suçta başvurabilir. Bu durumda kişinin karakteri ve iradesini kesin olarak değiştiğini kabul etmek zordur.

Ayrıca her milletin özgün psikoloji ve özelliğe sahip olduğunu unutulmamalıdır. Bu faktör davranışın suçluluk olup olmadığını belirlerken büyük önem arz ediyor. Her millet kendi düşüncelerini, kültürünü, psikolojisini, yani davranışlarının yardımcı nedenlerini yüzyıllar boyu şekillendirmiştir. Aynı koşullarda Kafkasyalılar milli özellikleri, psikolojik durumu vb. nedenleri ile Avrupalıları şaşırtabilmektedir. Aynı zamanda, bir Fransızın davranışı Kafkasyalı tarafından suç olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, milletlerin kaderini atalarımız, onların adetleri, gelenekleri, özellikleri ve ahlakları yönetmektedir. Bazen biz onların hatalarının yükünü taşımak zorunda kalıyoruz. Örneğin, kan davası bize atalarımızdan miras kalmıştır. Maalesef, bugüne kadar geçmişin bu yanlış âdetinden kurtulamadık. Çünkü önceki nesiller bizlere sadece kendi fiziksel kurumlarını değil, aynı zamanda kendi düşüncelerini iletir. G. Lebon yazmıştır: *"Hiçbir zaman ben her bir ırka ait insanları, sosyal durumlarının farkına rağmen, fikirlerin, göreneklerin, geleneklerin, duyguların, düşünce yöntemleri korumalarını bu kadar kesin anlamamıştım. Atalarının mantıktan uzak milli-kültürel kalıtımını korumalarına rağmen, onlar bugün etkisini kaybetmiştir"*¹⁵⁹.

Bugün şöyle bir soru sıkça sorulmaktadır: Neden bizden farklı olarak Avrupalılar hukuka daha çok eğilimlidirler? Biz günün birinde onlar gibi olabilir miyiz? İnsan ne yapsa bile o, her zaman ve ilk önce ruhunu taşıdığı milletin

158 Avanesov G.A. *Криминология, прогностика, управление*. Горький, 1975. с. 91.

159 Лебон Г. *Психология народов и масс*. М., 2012. с. 8.

temsilcisidir. Ruh o fikir ve duyguların, ruhsal özelliklerin kaynağıdır ki, onların doğuştan taşıyıcıları her milletin temsilcileridir. Aslında bu ruh davranışı kontrol ediyor veya en azından davranış tercihini önemli etkiliyor.

Her bir halkın ruhu onun ahlaki ve entelektüel özelliklerinin bir bütünüdür. Her bir halkın anatomik belirtileri gibi psikolojik özellikleri de kalıtımla ortaya çıkar. Genel psikolojik özellikleri karışımı o halkın milli özellikleri adlandırılır. Hatta çeşitli milletleri temsil eden suçluların suç işlemekten önce de, onun işlenmesi sırasında da kendi psikolojik özellikleri oluyor. Yasaya uyma fikri onun bizim düşüncelerimizi imal eden "bilinçaltı" alanına dâhil olduğu zaman etkilemeye başlar. Maalesef, Avrupalılardan farklı olarak bizde bu his hala bütün olarak yoktur.

İşte bu nedenle, biz suçlara karşı sert cezalar uygulamaya devam ediyoruz. Bu yüzden de ceza kanunumuzun Avrupa yasalarına uygun olmasına henüz çok zaman var. Şüphesiz, her milletin tarihinin çeşitli etkenleriyle belirlenmesini dikkate almak gerekir. Bu tarih önemli olaylarla doludur. Bu olaylar yaşanmıştır, fakat gerçekleşmeyebilirdi. Milletin, halkın yasa karşıtı tutumunu tavrını değiştirmesi için ilk önce kendi "ruhunu" değiştirmesi gerekir. Bu yüzden, sadece hukuki eğitim yoluyla bu sorunu çözmek mümkün değildir. Çünkü hukuki eğitim aracı ile sadece bu alanda aklın gelişimini yükseltmek mümkündür. Karakterin kalitesi ise, neredeyse hep onun etkisiyle ortaya çıkıyor. Bugün bildiğimiz gibi, Avrupa kendi iyi niyeti ile uygarlığın daha aşağı basamağında duran diğer halkları suçlulara karşı ceza kanunlarının uygulanmasında kendi şartlarını kabul ettirmeye çalışıyordu. Onlar diğer halklara suçlulukla mücadelede cezanın önemini gözden geçirmeye davet ediyor. Peki, bu mümkün mü?

Bence biz bugün buna hazır değiliz. Avrupa ve eski Sovyetler Birliği halklarının psikolojik yapıları arasında uçurum vardır. Dış görünüşte birbirine benzeyen halklar, kendi duygu ve davranış kuralları, inançları, kültürleri, sanatı ile birbirinden çok farklı olabilirler. Suçlu davranışını Lombroso'nun belirttiği iklim, renk, ırk gibi anatomik faktörler değil, bu özellikler etkiliyor.

Milletin genel karakteri çeşitli unsurların kombinasyonu sayesinde oluşur. Psikologlar onları duygular (istikrar, enerji, kendini elde tutmak, ahlak) olarak tanımlarlar. G. Lebon'a göre: *"Halkların büyüklüğü onların ahlakından kaynaklanıyor"*¹⁶⁰.

160 Лебон Г. с. 24.

Yasaya uyma ahlaki kanun normlarına saygı kültürünün miras olarak geçmesidir. Bu sayede hem asayiş, hem de doğal olarak toplumsal düzen sağlanır. Bu ahlaka sahip olmak doğru davranış kurallarının varlığı ve suç işlememe anlamına gelmektedir. Halk kendi inancına göre, buna mecbur bırakılmadan, yasalara, kendi eski adetlerine uyduğu gibi uyarsa suç sayısı da önemli ölçüde azalacaktır.

Sonuç olarak, insandaki suçlu davranışının nedenlerini onun genetik kalıtım niteliğinde olmayan psikofizyolojik özelliklerinde aramak gerekir. İnsanın belli dış koşullar ve durumun etkisi altında kaldığı görülmektedir. Bunun sonucunda insan kendi serbest iradesiyle bu veya diğer kararı kabul eder. Buna göre, ne toplumun sosyal koşulları, ne ekonomik faktörler (yoksulluk, zenginlik, debdebe), ne de özellikle kalıtım, suçun nedenleri olarak gösterilemez.

Bu sorunun araştırması sonucunda şöyle bir fikir ileri sürmek mümkündür: Suçun felsefi mahiyeti insanın serbest davranış biçimidir. Onun kaynağı olumsuz dış sosyo-ekonomik koşulların ve durumun etkisi sonucunda oluşan kimliğin psikofizyolojik özelliklerdir.

1.3. SUÇLUNUN KİMLİĞİ

Dış faktörler ne kadar önem verilse bile suçlu, her zaman belli bir kişidir. Bu yüzden suç konusundan bahsederken kişi faktörünün görmezden gelinmesi imkânsızdır. Klasik hukukçulara göre, suçlunun özelliklerini (yaş, sarhoşluk hali, hastalık vb.) istisna edersek, o, sıradan bir insandır. Böyle bir yaklaşım suçlunun davranış nedenlerinin araştırılmasında gerçek bilimsel yöntemlere başvurmamızı olanaksız kılmaktadır.

S. K. Gogel şöyle derdi: *“Orta Çağ rivayetleri ve gelenekleri ile dolu ceza hukukunun hukuki kalesine, yeni yaşamla her türlü teması kesmiş âleme yeni yön veren bilim adamları geldiler... Onlar ahkâmcılara siz canlı insanın sorunlarını unuttunuz dediler. Bundan sonra, suçlunun genel cebir formülünü tertip ederek tek bir suçlu olmadığını gösterdiler. Bunlar doğuştan veya tesadüf olmalarına rağmen, onlar katil de, hırsız da olabilirler. Fakat aralarında ortak bir nokta yoktur. Bu nedenle onları tek kavram altında bir araya getirmek mümkün değildir”*.

Suçlunun kişiliğinin incelenmesi ilk kez birçok İngiliz cezaevi doktoru ve başka uzmanlarının araştırması ile başlamıştır. Bunu daha çok İngiliz doktorları ve diğer uzmanlar yapmışlardı. Suçluya (Eski Roma ve Yunanistan’da olduğu

gibi) hangi gözle bakmak lazım. Ya da köle veya başkalarına benzemeyen özel canlı olarak mı bakmak gerekir?

Belki suç işleyen insan ruhen hasta veya vahşidir? Belki de o, E. Ferri’nin tahmin ettiği gibi yozlaşmış birisidir. Belki o, C. Lombroso’nun iddia ettiği gibi, epilepsi hastasıdır? Belki suçlu özel psikolojiye sahiptir? İnsan davranışının işlenmesinde çok güçlü etkilemiş olan psikiyatrik öğretilerin gelişmesi sonucunda suç işleyen kişinin kişiliğinin ve özelliklerinin incelenmesi mümkün olmuştur. Örneğin B. B. Moritz 22 olay üzerine yaptığı incelemeler sonucunda suçlu beyninin normal insan beyninden farklı olduğunu ifade etmiştir. Bir yıl sonra da şöyle bir beyanda bulunmuştur: *“Organik eksiklik veya profesyonel suçlu psikolojisinin temel unsuru nevrastenî veya fiziksel, ahlaki ve zihinsel ilişkilerdeki sinir zayıflığıdır. Bu zayıflık doğuştan veya erken yaşta ortaya çıkmıştır”*¹⁶¹. Profesyonel suçlu aslında “homo” denilen cinsten farklıdır ve ondan ve ayrılan bir varlıktır.

Olgularla tanıştıktan sonra P. Despin ağır suç işlemiş kişilerde insana yönelik hayır ve şerrin olduğunu dikte eden, suçlu isteklerini kınayan ve gelecekte onlarda vicdan azabı uyandıracak manevi duyguları yokluğu kanaatine gelmiştir.

Ceza evlerinde ve psikiyatrik hastanelerde iki bine kadar insanı inceleyen antropologların yazdığına göre özellikle belirginlik gösteren durumlarda, vücut özelliklerini dikkate alarak doğuştan katilleri diğer suçlulardan ayırt etmek mümkündür. Bu akımın en parlak temsilcilerinden biri olan C. Lombroso suçluların, daha doğrusu çoğunun, kendinin dış özellik (tipinin) taşıyıcısı olduklarını iddia eden F. I. Gall’ın düşüncelerini geliştirmiştir. Onların görüşüne göre, bilimsel araştırmaların görevi ancak suçlulara özgün dış özellikleri tespit etmektir.

Suçluların, özellikle açık bir suçlu tipi görünümündeki insanlar bizim uygarlığa düşmüş birer vahşi oldukları fikrini, Lombroso’dan önce, özellikle Despina tarafından ifade etmiştir. Ancak Lombroso ilk kez *“doğuştan suçlu”* kavramını kullanmıştır. Onun görüşüne göre bu durum, çeşitli hastalık eğilimlerinin ve atavizmin sonucudur. Doğuştan suçlu *“vahşi ve aynı zamanda hasta kişidir”*. Suçlu ile ilgili bu iki görüşü bir araya getirmek imkânını Lombroso bazı organların gelişmemesi ve özellikle zayıf beslenen psişik merkezlerin gelişimi ile ilişkilendirmiştir. Bu faktör, bu organları bir yandan, “en küçük direniş” merkezlerine dönüştürürken, yani onları çeşitli ihlallere sürüklerken, diğer yandan onları en düşük gelişim tipine geri gönderir. Lombroso’nun tezine

161 Cazetta de Tribunaux. 1852.

göre doğuştan suçlunun vücudunun salgısı tesadüf suçludan veya kurallara tabi olan insandan farklıdır ve doğuştan suçlu olan kişi onlardan daha az idrar ve normalden daha fazla fosfat salgılar¹⁶².

Lombroso doğuştan suç işlemeye meyilli olanlar hakkındaki özellikleri daha çok kafatası kemiklerinde bulmuştur. Şöyle ki örneğin, suçluların, özellikle hırsızların kafatasları daha küçük olmaktadır. Daha büyük kafatasları onlarda nadiren görülmektedir. Lombroso'nun laboratuvarında sadece kafatasları değil, aynı zamanda kulaklar, burunlar vb. araştırma "materyalleri" de vardı.

Lombroso'nun topladığı özel "tipin" belirlenmesi için kullandığı malzemeleri inceleyen L. P. Manouvrier bu malzemelere dayanarak sadece bir şeyi iddia etmenin mümkün olduğunu yazıyordu. Ortalama suçlularda sıradan insanlardan farklı olarak daha çok sapmalara rastlanır. Lombroso "tipi" yaratmak için çeşitli, birbirinden farklı suçlularda olan belirtileri birleştiriyordu. Fakat Manouvrier'e göre bu sınıflandırma doğru değildir.

Aslında ise "patolojik" veya suçlu insanın genel tipi mevcut değildir. Suçluluğun çeşitli tipleri mevcuttur. Profesör Manouvrier'in anatomik ve fizyolojik "suçlu tipinin" mevcutluğuna ilişkin adil yorumlar bundan ibarettir.

IV. Ceza Antropolojik Kongresinde Lombroso'nun öğrencisi ve meslektaşısı Profesör Ferri "suçlu mizaç" ile ilgili rapor sunmuştur. Bu raporda o, önce Lombroso'nun takipçileri tarafından "suçlu tipe" ve kendi özelliklerine sahip "suçlu insan" anlayışından vazgeçmeye çalışmış, aynı zamanda suç olaylarının gerçek kökeni olan psikolojik dejenerasyon olaylarına ait edildiğini söylemiştir.

S. V. Poznişev de suçluların belli bir "tipe" sahip olduklarını söylüyordu. Ona göre: "Suçlu 'tip' sadece şahsiyetin malum zihinsel özelliklerin toplamı değil, aynı zamanda onun yapısı, ruhsal özelliklerinin kombinasyonudur. Bu kombinasyon o kimliğin suça doğru eğilimini sağlar. Bunun sonucunda insan suç işlemek, imkân olunca ondan vazgeçmemek ya da en azından böyle suç istemine karşı çok da güçlü direnç göstermemeye çalışır"¹⁶³.

Günümüzde hukukçu akademisyenler "suçluların kimliği ile ilgili ayrıca, bağımsız sosyal ve psikolojik tip olarak konuşuyorlar"¹⁶⁴. Ama onlara göre "suç-

162 *Ломброзо Ч. Новейшие успехи науки о преступнике*. 1892. с. 66.

163 *Познышев С. В. Криминальная психология. Преступные типы*. М., 2007.с. 31.

164 *Антонян Ю.М., Эминов В.Е. Личность преступника. Криминологическое исследование*. М., 2010. с. 12.

lunun kimliği" kavramı görece bir kavramdır ve sadece terminolojik açıdan kullanılmaktadır. Buna göre de "aslında "suçu işleyen kişinin (bireyin) kimliğini" söylemek daha doğru olacaktır"¹⁶⁵.

Bu yazarlara göre, suçlu ile sıradan insanların kimlikleri arasındaki fark neden ibarettir? Y. M. Antonyan ve V. E. Eminov bu soruya şöyle cevap veriyorlar: "Suçluların büyük bölümünün ve kanunlara uyan vatandaşların karşılaştırılabilir psikolojik araştırması şunu göstermiştir: Birinciler ikincilerden dürtüsellik daha yüksek seviyesi ile seçilir. İşte onlar ilk tetikleyici faktörün baskısı ile hareket etmeye eğilimlidirler. Onlarda hem de kişisel ilişkilerde duyarlılık ve etkilenmeye neden olan saldırganlık gözlemlenmektedir"¹⁶⁶.

Yazarlar hatta suçluda "genetik temelli yatkınlık ve eğilimleri"¹⁶⁷ görüyorlar. Psikoloji kitabında "Kimlik" adlı başlık vardır. Bu ne demektir? Bu demektir ki "kimlik" terimi oldukça karmaşık ve kullanım alanı geniş bir kavramdır. Onun tanımını belirlemek için üzerine bir sorumluluk almadan bu konuda çok şey yazmak mümkündür. Nitekim bugün bu terimin onlarca tanımını sıralamak mümkündür:

Tipler teorisi (Hippokrat'ın: asabi, melankolik, iyimser ve soğukkanlı adlanan dört temel mizacı ile ilgili teorisi);

Çizgiler teorisi (insan kişiliğinin çizgilerin veya davranışın, düşüncenin, duyguların, tepkinin vb. özel araçların bütünü ile ilgili teori).

Ayrıca psikodinamik ve psikoanalitik teoriler de vardır (Freud, Jung, Fromm, Horn). Onlara göre kimlik entegre anlayışla karakterize edilir. Suçlunun kimliği konusunda hangi tanımlamanın yapılması doğru olacaktır?

Vurguladığımız üzere, antropologlar "suçlu tipi"nden bahsederken malum "dış" tipi ele almışlardır. Bu tip, suçluları diğer insanlardan ayıran özelliklerin kombinasyonu şeklinde ortaya konulmuş ve anatomik-fizyolojik ve antropolojik tiplerde olduğu gibi onların sınıflandırılması ve tanınmasına hizmet eden faktörlerin bileşenidir. Buna göre, "suçlu tipi" teorisini ileri sürenler, daha çok insanın dış görünüşüne dikkat etmektedirler. Günümüzde suçluyu, sıradan ve yasalara uyan kişilerden farklı kılan dış belirtilerle insanın olmasına ihtimal vermek zordur.

165 *Антонян Ю.М., Эминов В.Е.* с. 12.

166 *Антонян Ю.М., Эминов В.Е.* с. 9.

167 *Антонян Ю.М., Эминов В.Е.* с. 10.

Suçlu hiç de dış özellikleri itibariyle özel bir tip değildir. Fiziksel açıdan o da normal bir insandır. Belki suçluların farklı psikolojisi vardır? Fakat psikoloji bilimi böyle bir sonuca varmamıştır. Katilin psikolojisi aslında belli yaşam koşulları geldiğinde katil olabilecek her bir insanın psikolojisidir. Suçlu, bütün insanlar gibi, kişisel özelliklere sahiptir. Her bir insanın zihinsel ve fiziksel yapısını oluşturan belli fiziksel ve zihinsel özellikleri vardır. Aynı zamanda her ikisinin bileşimi bir yandan doğuştan, diğer yandan sonradan alınma özelliklerden ibarettir. Buna göre de suçluları özel kategoriye, özel “tipe” ayırmak ve onları olumsuz anlamda olağanüstü şahsiyetler olarak değerlendirmenin hiçbir anlamı yoktur.

“Suçlu kimliği” kavramı da halk arasında olumsuz çağrışım yapmaktadır. Ayrıca, “suçlu kimliği” kavramını dikkatsizlik yüzünden suç işlemiş insana ait kılabilir miyiz?

Sonunda, kimlik-insanı karakterize eden görüş açısı, psikolojik ve sosyal belirtilerinin dayanaklı sistemidir. Suçlularda bu özelliklerin özel sistemini belirlemek mümkün mü? Bugün bilim bu soruya olumlu yanıt vermiyor.

Kişiliğin tipi-belli insan kümesine ait olan kişisel karakteristiklerin soyut modelidir. Öyle insanlar var ki söz konusu karakteristiklerin sosyo-kültürel sisteme, insan gelişiminin yapısı ve gelişim düzeyine özgü özelliklerden açık bir şekilde ayrılan özelliklere sahiptirler.

Fakat bu onların özel bir tip oluşturması anlamına gelmez. Bu sadece o insanların herhangi nedenler yüzünden düşük gelişme seviyesini gösteriyor. Örneğin, bütün hayatı boyunca dağlarda yaşayan insan sonra Avrupa’ya gidiyor ve orada yaşamaya başlıyor. Elbette, bu kişi davranışında da, iletişiminde de vb. diğerlerinden farklı olacaktır. Ancak bu, onun suç işleyeceği ve suçlu olacağı anlamına gelmez.

Her bir insan benzersiz karakter özellikler kümesine ve ruhsal faktörlere sahip olan, bir kimliği başkalarından ayıran bireydir. Bütün bunlar suçluya da aittir. Fakat tüm suçluları aynı kümede bir araya getirerek özel kimlik oluşturacak özellikler yoktur. Buna göre bizce “suçlunun kimliği” anlayışından vazgeçerek “suç işleyenler” kavramının kullanılması daha uygundur.

1.4. SUÇLULUĞUN GELECEĞİ

Bilindiği gibi, Marksizm-Leninizm’in düşünce önderleri suçluluğun kökünün kazınmasının mümkün olduğunu ve bunu insanın insan tarafından sömürülmesine son koymakla mümkün olacağını yazmışlardı. Bu öğretinin takipçisi olan kriminoloji kitabının yazarlarına göre: “*Sosyalist toplum geliştikçe, suçluluğun sosyal kökleri kesilecektir. Fakat suçluluğun bazı nedenleri devam edecektir. Onlar sosyalizmin doğası ile değil, belli zorluklarla ve dengesizlikle boğuşan ve uluslararası düzeyde yoğun sınıfsal mücadele sosyalizmin kurulmasının somut tarihsel durumuyla ilişkilidir. Suçluluk komünizmde ölüme mahkûm olacaktır*”¹⁶⁸.

Neredeyse tüm Sovyet döneminin âlimleri bu tezi savunuyorlardı. Buna göre kriminologlar karşılına suçun “ortadan kaldırılması”, hatta onun “yok edilmesi” görevlerini koymuşlardı. Batılı âlimlere göre, “sosyalizm suçluluğu önleyememiştir”. Suçluluğun geçici karakter taşıması ile ilgili düşünceler Sovyet âlimlerinden önce de söylenilmiştir. Şöyle ki bir ütöplast olan R. Owen’e göre: “*Genel toplumsal refah seviyesini yükseltmekte ısrarlı olun ve bunun üstünde durun, kamu düzenini korunmasında suçlara karşı aşırı sert cezalar uygulamayın. Bunları yaparsanız suçlar gittikçe azalacaktır. Çünkü en kusurlu olan bile kendine yer etmiş faziletin karşısında uzun süre duramaz*”¹⁶⁹.

Y. M. Antonyan haklı olarak şöyle yazıyordu: “*Bugün hiç kimse bu tür ütöplast planlar düşünmüyor. Çünkü suçun bütün zamanlarda, hastalık ve ölüm gibi insanlık için doğal ve kaçınılmaz olacağını herkes biliyordu*”¹⁷⁰. Bununla ilgili olarak İ. İ. Karpets’in samimi itirafına dikkat etmek gerekir: “*Suçluluğun tüm idrak sürecinde tarihi retrospektif görüş, gittikçe bizim hatalarımızı, yanlışlıklarımızı ve hayallerimizi bütün çıplaklığı ile açmıştır*”¹⁷¹.

Bugün suçun ebediliğine ilişkin birçok ünlü bilim adamı yorumlarda bulunmuştur. Örneğin, Y. M. Antonyan’a göre: “*Suçun bütün zamanlarda mevcut olması fikrinde pratik olarak şüphelere yer verilmemiştir. Bu sonuç ona göre büyük önem taşımaktadır ki, çeşitli “güneş şehirleri” kurucularının böyle iddialarda bulunmalarına rağmen o, insanlığın kaçınılmaz yönü gibi hiçbir zaman yok olmayacaktır*”¹⁷².

168 **Кримнология**: Учебник (Под ред. А.А. Герцензона, И.И. Карпеца, В.Н. Кудрявцева). М., 1966. с. 54.

169 Alıntı: Чубинский М.П. Курс уголовной политики. 2-е изд. СПб., 1912. с. 178.

170 Антоян Ю.М. Причины преступности. М., 2006. с. 16.

171 Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность. М., 1992. с. 73.

172 Антоян Ю.М. с. 14.

Filozof E. Pozdnyakov da suçluluğun “Güzel ve çok yönlü insan doğasının, dolayısıyla tüm beşeriyetin varlığının ayrılmaz bir unsuru” olduğunu iddia ediyor. Yani, insan ne kadar varsa, suç da o kadar mevcut olacaktır.

A. İ. Aleksandrov bu konuda şöyle yazmıştır: “Suç üzerinde tam zafer kazanmak ve yok edilmesi en azından malum sosyoekonomik formasyonlarda pratik olarak imkânsızdır: bu sadece bir idealdi ve ona doğru çabalamak gerekir”¹⁷³.

Bilindiği gibi, suçun ebediliği teorisi Batıda ortaya çıkmıştır. Bu konuda E. Durkheim, W. Landen, C. Breytel ve diğerleri de yazı yazmışlardır. Durkheim’e göre, “Suç normal bir olaydır. Çünkü onsuz toplumun varoluşu mümkün değildir. Suçluluk gereklidir: o, her bir sosyal hayatın temel şartlarıyla yakından ilişkilidir ve bu nedenle olması gereken bir olaydır. Çünkü kendisinin de bir parçası olan koşulları ahlak ve hukukun gerçek evriminden ayıramaz”¹⁷⁴. Ona göre suçluluk sağlıklı toplumun unsuruydu, o zaman o, olumsuz ve zararlı bir olay değildir. Yani, suç neredeyse bir olay olarak yararlıdır.

E. Şur’a göre, “Bütün suçların yok edilmesiyle ilgili düşünmek anlamsızdır”¹⁷⁵. Böylece, gerçek şu ki hiçbir sosyal-politik sistem suç sorununu çözememiştir. N. S. Tagantsev’in dediği gibi bütün halkların hayatı bize tanıklık ediyor ki her zaman ve her yerde çeşitli nedenlerle yasaklanan işler yapılmıştır. Suç işleyenlere karşı devlet ve toplum belli tedbirler almıştır. Çünkü bu eylemler suçlu davranışlar olarak değerlendirilmiştir. Her zaman kamu düzeni kurallarına, iktidarın taleplerine tabi olmayan kişiler var olmuştur¹⁷⁶.

Tıp bize, herhangi hastalığı tedavi etmek için ilk önce onun köklerini bulmak ve nedenini araştırmak gerektiğini öğretiyor. Sanıyorum ki suçluluğun ebediliği veya devamsızlığıyla ilgili konu insanın suçlu davranışının nedenleri dışında çözülemez. Suçların nedenlerinin sadece sosyal karakter taşıdığı tezine dayanırsak, o zaman suçluluğun ebediliği konusunda şüphe doğacaktır. Çünkü öyle bir toplum olabilir ki, suçun gerçekleşmesi için uygun sosyal duruma sahip olmasın. Eğer suçlu davranışın nedenleri yabancı sosyal ortamla bağlantılı olmadan, insan doğası ile ilgiliyse, o zaman bu şerrin kökeninin tespit edilmesi ve kökünün kazınmasına dek suçluluk da var olacaktır.

173 Александров А.И. *Философия зла и философия преступности*. СПб., 2013. с. 148.

174 Дюркгейм Э. *Норма и патология. Социология преступности. Современные буржуазные теории*. М., 1966. с. 40–42.

175 Шур Э. *Наше преступное общество*. М., 1979. с. 15.

176 Кудрявцев В. Н. *Стратегии борьбы с преступностью*. М., 2003. с. 9.

Nihayet, suçun nedenleri olarak çevre, aynı zamanda insanın psikofizyolojik özellikleri önem taşıyor. Bu durumda suçluluk - hem sosyal ortam, hem de insan “kusurlarının” ortadan kaldırılması şartıyla yok edilebilir. Maalesef, bugün insanın suçlu davranışının nedenleri ile ilgili sorularına cevap veremiyoruz. Bu nedenle suçluluk bizim için sonu görünmeyen kötülük haline gelmiştir.

Bu durumda ne yapmamız gerekir? Belki suçlulukla mücadelenin hiçbir anlamı yoktur? Y. M. Antonyan bu sorulara şöyle cevap veriyor: “Suçlulukla mücadele insanın imkânları dâhilindedir. Ancak bu konuda suçun kökünün tamamen kazınması ile ilgili absürt vazifeler belirlenmemelidir”¹⁷⁷.

V. N. Kudryavtsev de bu mücadelenin zor olduğuna işaret ederek şöyle yazmıştır: “Suçlulukla mücadele uzun vadeli ve kalıcı özellik taşıyor. İlk bakışta yenilmiş suçlu güçler sanki yeniden yoktan yaratılarak “mantar” gibi artmışlardır. Yeni suçlu davranışları ortaya çıkıyor, suçluların saflarına yeni, daha çok eğitilmiş insanlar katılıyor”¹⁷⁸.

Son zamanlarda malum “savaş”, “mücadele”, “ortadan kaldırma” gibi kelimelerin yerine daha çok “kontrol” terimi kullanılmaktadır. Hatta suçlularla iletişim biçimlerini “suçluluğa karşı tepki” şeklinde tek terimle birleştirmek girişimleri de vardır. V. N. Kudryavtsev’e göre, “mücadele” kelimesinin değiştirilmesi suçluluğu yenmenin imkânsızlığı gibi de kabul edilebilir. Anlaşılan şu ki, biz onu bilmediğimiz için sadece “kontrol” altında tutuyoruz, yani olayların gidişini izlemek zorunda kalıyoruz¹⁷⁹.

V. N. Kudryavtsev’e göre “gözaltında” tutmak anlayışı suçlulukla mücadelede toplumun etkisizliğini ve pasifliğini gösteriyor. Bizce “suçun önlenmesi” ifadesini kullanmak daha isabetli olacaktır. Çünkü bu terim “mücadele” kelimesinden daha demokratik ve ilericidir.

Eğer biz suçun kökünü kazımayı başaramıyorsa o zaman toplum karşısında ne gibi vazifelerin konulması gerekir? Y. M. Antonyan’a göre, “Suçluluk oranını uygar seviyede tutmak vazifesi güncel olarak kalmaktadır”¹⁸⁰.

Bizim için suçluluğun geleceği ile ilgili sorun büyük önem taşımaktadır. Burada söz konusu olan, sadece bu olayın sürekli veya geçici olması değil, aynı

177 Антоян Ю.М. с. 7.

178 Кудрявцев В. Н. с. 29

179 Кудрявцев В. Н. с. 36.

180 Антоян Ю.М. с. 17.

zamanda onun yakın geleceğidir. Bu da doğal olarak, suçun önlenmesine hazır olmak gerektiğini doğurur. Ama suçluluğun geleceğinin en azından 3-5 yıl öne çekildiğini hayal etmek için onun durumu ve niceliksel göstergelerinden, belli zaman kesimindeki dinamiğine, yani suçluluğun geçmişte ve günümüzdeki durumuyla ilgili bilgilere sahip olmamız gerekir. Bu ise, bildiği gibi, suçluluğun tahmin sorunudur ve o da bizden suçluluk alanında değişikliklerin önceden öğrenilmesi yeteneğini gerektirir¹⁸¹. G. A. Avanesov'un vurguladığı gibi *"Tahmin bize gelecekte suç alanındaki değişikliklerle ilgili eğilim ve kanunları idrak etme fırsatı sağlıyor. O, suçluluğun öğrenme metodunun özelliğine sahiptir"*¹⁸².

Şöyle bir tahmin mümkün mü? Matematikçiler doğrusal olmayan ve düzensiz sistemin gelecek durumunun önceden belirlenmiş doğrulukla tahmin edilmesinin imkânsız olduğunu ispatlamışlardır. İstikrardan uzak olan bu sistemdeki ufak bir sapma çok büyük değişikliklere neden olabilir. Bu sistemde gerçek görünen her bir eğilim her an değişebilir ve gelecek süreç ilkesel olarak tesadüfe dönüştürülebilir. Suçluluğun da bu tip sistemlere ait olduğunu iddia etmek mümkündür. Yani, suçluluğun geleceğini tahmin etmek, durumla ilgili 2-3 yıl önceden kesin tahmin yürütmek mümkün değildir. Çünkü o, topluma karşı yönelik bir olay olarak, önemli ölçüde amorf ve kaotik bir yapıdır. Bu, *"yüksek derecede organize edilmiş canlı organizmanın çeşitli mikro organizmalar kümesini" yemesine benzer*¹⁸³.

Yani suçlulukla ilgili önceden haber vermenin imkânsızlığı, onun bilinmesi beklenmez niteliktedir. Kimin ne zaman, hangi sebeple ve hangi suçu işleyeceğinden habersiz olduğumuz gibi insanlığın tüm gelişim aşamalarında suçun var olduğu gerçeğini izah edemiyoruz.

Bu bakımdan, biz *"Neden suçluluk insanlığın kaçınılmaz ve ölümsüz yol arkadaşısıdır?"* sorusuna cevap bulamadığımız sürece, suçluluğun geleceğini tahmin edemeyeceğiz. Ayrıca, suçluluk muhtemel yasalara, öznel ve nesnel faktörlerin etkisine tabi olan istatistiksel sistemdir.

Sonunda suçluluğun tahmin edilmesi amacı gelecekte suçluluğun artışını (yönünün değişmesini) belirleyen en yaygın göstergelerin oluşmasında,

181 Suçun tahmin olanaklarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: *Аванесов Г. А. Теория и методология криминологического прогнозирования*. М., 1972; *Рагимов И.М. Теория судебного прогнозирования*. Баку, 1987.

182 *Аванесов Г.А. с. 27.*

183 *Кудрявцев В.Н. с. 27.*

bunun temelinde istenmeyen eğilimlerin ve gelişim kanunlarının ortaya çıkarılması, bu eğilimlerle gelişim kanunlarının doğru yönde değiştirmeyi sağlamaktan ibarettir.

Gelecek beş yıl içinde Azerbaycan'da suçluluğun muhtemel durumunu belirlemeye çalışacağız. Öncelikle geçmişte ve gelecekteki suçluluk durumunun analizinden başlayarak 50 yıl boyunca yaşanan gelişim dinamiğini izleyelim. Bu dönemi ikiye ayırmak mümkündür: 1) Sovyet dönemi 2) Bağımsızlık dönemi.

Prensip olarak şunu söyleyebiliriz ki siyasi sistemden bağımsız olarak, Azerbaycan'da son 50 yılda suç oranının arttığı görülmüştür. Şöyle ki 1961-1970 yıllarında suçların yıllık ortalama seviyesi 13.600, 1971-1980 yılları arasında 14.650 olmuş, 1981-1990 yıllarında ise bu sayı 15.850'ye yükselmiştir. Şunu da vurgulamak gerekir ki çok fazla nüfusu olmamasına rağmen ülke için suç oranının artma eğilimi daha belirgindir.

1981 yılından itibaren suç verilerinde genel bir yükseliş gözlemlenmektedir: 1981 yılında suç oranı %42, 1985 yılında %45, 1990 yılında %58 olmuştur. Gittikçe ağır, hatta şiddet içerikli suçların sayısı da artmıştır. 1981 yılında işlenen suçlar arasında toplam 390 cinayet vardır. On yıl sonra, 1991 yılında bu rakam 489'a yükselmiştir. 1981 yılında ağır yaralama ile sonuçlanan suçların sayısı 222, 1991 yılında 397, aynı yılda saldırı suçu sayısı 169, yağma sayısı ise 186 olmuştur. 1991 yılında ise bu rakamlar sırasıyla, 295 ve 213 idi. Aynı zamanda, tecavüzlerin sayısı azalmıştır: Nitekim 1981 yılında 119, 1991 yılında ise 48'e düşmüştür. 1986 yılından başlayarak devlet ve sosyal mülkiyetin çalınması hallerinin keskin artışı gözlenmiştir.

Sovyet döneminde Azerbaycan'da suçla mücadelede sert ve keskin politika izlenmesine rağmen, suçların, özellikle ağır ve en ağır suçların sayısında artış görülmüştür. 1970 yılında suçluların %28-32 hapis cezası almışlar. 1970 yılından itibaren ise bu rakam %52'in altına düşmemiştir. Çoğu zaman değişik ağır suçlara, ayrıca ekonomi alanında işlenen suçlara göre idam cezası da uygulanmıştır. Şöyle ki 20 yıl boyunca, daha doğrusu 1971 yılından 1991 yılına kadar, Azerbaycan'da 400 kişi ölüme mahkûm edilmiştir. Bu da yılda 20 kişi demektir. Sovyet döneminde Azerbaycan'da suçluluk durumu ve dinamiğinin manzarası genellikle böyle olmuştur.

Son 12 yılda elde edilen istatistiklere göre bugün Azerbaycan'da suç artışı gözlenmektedir. Genel durum şöyledir: 2000 yılında 13.958 suç işlenmiştir. 2001 yılında 14.607, 2002 yılında 15.520, 2003 yılında 15.206, 2004 yılında

16.810, 2005 yılında 18.049, 2006 yılında 18.667, 2007 yılında 19.045, 2008 yılında 20.185, 2009 yılında 21.250, 2010 yılında 23.000, 2011 yılında 24.000, 2012 yılında 24.320 suç işlenmiştir.

Bilindiği üzere, cinayet, yağma, tecavüz, soygun ve uyuşturucu gibi suçlar suçluluğun temelini oluşturmaktadır. Bu yüzden, onun durumunu sadece istatistiksel rakamlarla değil, aynı zamanda zor ve tehlikeli suçların niteliği ve oranı ile değerlendirmek gerekir. Yukarıda sayılan suç türleri son yıllarda daha çok işlenmektedir. Bu faktörlerin de gelecekte suçluluğun seviyesini tahmin ve tayin etmede dikkate alınması gerekir.

Azerbaycan'da suçluluğun durumunun, dinamiğinin ve karakterinin çözümlenmesi sonucunda hangi sonuçlara varmak mümkündür?

Birincisi, suçluluk bir siyasi yapıdan diğer yapıya doğru, onun içinde, siyasi ve ekonomik çatışmalara ve yeniden oluşumlara bağlı olarak değişiyor.

Azerbaycan'da komünist rejiminin yıkılmasından önce her yıl mahkûmların %6-10'unu tarım ürünlerinin ticareti, bir o kadar da alıcıların dolandırılması nedeniyle hüküm giymişlerdir. Tabii ki bütün bunlar ülkede suçluluğun genel manzarasını etkiliyordu.

Aynı zamanda, bugün mevzuatımızda, Sovyet döneminde suç sayılmayan eylemler dolayısıyla sorumluluk öngörülmüştür. Bu nedenle, suçluluğun öznel değişmesi ile birlikte yasama kabulü ve pratiği açıdan subjektif faktörler de vardır.

İkincisi, suçluluk dinamik bir olay olduğu için, toplumda baş gösteren tüm süreçler bağlamında incelenmesi gerekir. Toplum bütün şiddeti ile ekonomik, sosyal ve siyasi sorunların ve çelişkilerin kısıcında çırpındığı zamanı suçluluk kendisini tanıtmış oldu. Hiçbir sosyal-siyasi sistem bu doğal durumdan kaçamaz. Yaklaşık bir milyon mülteci ordusunun oluşmasına yol açan Karabağ sorunu 1989-1992 yıllarında ülkede suçun artmasına neden olmuştur. Daha sonra bu artışa tüm eski Sovyet ülkelerinin siyasi, ekonomik ve yasal krizine neden olan Sovyetler Birliği'nin dağılması da katkıda bulunmuştur. O zaman katliamların ve ağır cinayetlerin hızlı bir şekilde artışı gözlemlenmiştir. Şöyle ki 1988 yılında Azerbaycan'da 285 cinayet olayı varken, bu rakam 1990 yılında 482, 1991 yılında ise 489 olmuştur. Genel olarak kasten işlenen suçların genel sayısı 1992-1998 yılları arasında 450 olmuştur. 1999 yılından başlayarak suçun bu türünün sayısında bir azalma görülmüştür. Bu

tür suçların ortalama sayısı 200 olmuştur. Bu düşüşün yaşanmasında ülkede istikrarın, özellikle siyasi istikrarın rolü büyüktür.

Buna göre suçluluğun, özellikle de onun temelini oluşturan katliamların, şiddetle yapılan ağır suçların, korsanlık ve yağmaların geleceği hiç şüphesiz toplumun ekonomik, politik, sosyal ve manevi yaşamıyla ilgilidir.

Suçla mücadele eden kurumların faaliyeti bu konuda oldukça önemlidir. Ne yazık ki güçlü pratik araçlarımızın olmasına rağmen, biz bu alanda herhangi başarı göremiyoruz. Herkese malum olduğu üzere Azerbaycan'da yolsuzluk suçu çok tehlikeli boyutlara varmıştır. Bu fiil, toplumu kaçınılmaz olarak yozlaşmaya doğru götürmektedir. Mevzuatımızda yolsuzluk ve rüşvete göre çok ciddi cezalar öngörülmüştür. Ancak bu cezalar sadece Ceza Kanununda kalmaktadır ve gerçek anlamda uygulanmazken alay konusu haline gelmiştir. Bu ise insanların yolsuzluk ve kara para aklama, gelirlerin saklanması vb. bu gibi ekonomik suçlarla ilgili tutumunu, sosyal ahlak seviyesinin düşüşünün göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu gibi fiillere halkın olumsuz tepkisi hissedilmemektedir. Sosyal bilinçte bu gibi suçlar tehlikeli, ahlsız, zararlı değil, tamamen normal bir olay olarak değerlendirilmektedir.

1992 yılından başlayarak rüşvet suçlarının istikrarlı bir şekilde azalması gözlemlenmiştir. O dönemde neredeyse Azerbaycan'da yolsuzluk olayına rastlanmamıştır. Tabii bu, gerçeğe uygun değildir. Şöyle ki 1997 yılında 68, 1998 yılında 66, 1999 yılında 68, 2001 yılında 54, 2004 yılında 5, 2007 yılında ise 8 rüşvet durumu tespit edilmiştir.

Yukarıdaki hususları dikkate alarak, böyle bir sonuca varabiliriz: Gelecek 5 yıl içinde ülkede suç artışını durdurmak mümkün olmayacaktır. Elbette, uygun sosyal ve hukuki önlemler alınmazsa, suç oranı daha da artacaktır. Nüfusun hala psikolojik olarak kavrayamadığı mevcut sosyal adaletsizlik, zenginler ve yoksullar arasındaki uçurum, maddi kaynakların eşit dağıtılmaması, hayattaki birçok sorunların yasal araçlarla çözülmesinin imkânsız olması insanların psikolojisine çok güçlü etki edecektir. Bu da bazı durumlarda şiddet içerikli suçların işlenmesine yol açacaktır. Buna göre cinayet, ağır yaralanma gibi suçlar en iyi halde şimdiki düzeyde kalacaktır. Karabağ sorununun çözülmesi de ayrıca suçlu kategorisine olumsuz etkisini gösterecektir. Nüfusun belli bölümünün ekonomik durumu hırsızlık, soygun, dolandırıcılık, vergilerden sapma gibi suçların artmasına ivme kazandıracaktır. Yani şimdi hırsızlık bütün cinayetlerin %16'dan fazlasını oluşturuyor.

Aynı zamanda hırsız ve dolandırıcıların yüzde 90'ının çalışma kabiliyetine sahip olan, fakat hiçbir yerde çalışmayan insanlar olduğu dikkat çekmektedir. Tahminlerimize göre, uyuşturucuyla ilgili suçların sayısı gittikçe artacaktır. Bu türden her yıl ortalama 2500 suç kayda alınmaktadır. Bu oran diğer suçların yüzde 15'ini oluşturuyor. İlgili kurumların yeterince etkili olmaması böyle bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sonunda, suçluluğun gelecekteki durumu ve dinamiği, hem mekân hem de zaman bağlamında görecelidir. Çünkü sonraki suçun nerede, ne zaman ve kim tarafından işleneceğini tahmin etmek mümkün değildir. Aynı zamanda istatistiksel tahminlerin gerçekleştirilmesi ile her yıl suç oranlarının belirli türlerinin tekrarlanacağı tahmin edilebilir. Tabii ki burada bazı göstergelerin değişmesi de mümkündür.

II. BÖLÜM

CEZA

Kavram ve Mahiyeti
İçerik ve Özelliği
Cezalandırma Hakkı
Cezanın Geleceği

Suç ve Ceza Felsefesi

2.1. CEZANIN KAVRAM VE MAHİYETİ

Cezanın mahiyetinin dini ve felsefi dayanağı: Ceza kavramı ve mahiyeti konusunda yüzyıllardır tartışmalar yaşanmış, konuya ilişkin çeşitli kavramlar, teoriler ve öğretiler geliştirilmiştir. Hatta “ceza” kelimesiyle ilgili hiçbir zaman kesin fikir söz konusu olmamıştır. Birkaç asır önce ceza kelimesi tazminat anlamında kullanılıyordu. Daha önceler ise “ceza” kavramı “kısas” kavramıyla eşanlamlıydı. Klasik hukukta ceza ıstırap, pozitivistlere göre önleyici (preventive) ve baskıcı (repressive) savunma, dinde ise Tanrı cezası olarak algılanıyordu. F. Nietzsche ise cezayı açıklamaya çalışarak şunları yazmıştır: *“Cezanın diğer farklı unsuruna ve anlamına gelince, kültürün sonraki aşamalarında (Avrupa’da) “ceza” kavramı gerçekten hiçbir anlam ifade etmiyordu. Onda “anlamaların” sentezi de, cezanın önceki dönemlerdeki tarihi de, onun çeşitli amaçlar için uygulanmasının tarihi de, bir tür birliğe, zor çözülene, güçlülükle tahlile maruz kalana doğru ilerliyor ve geçilmez bir noktaya dönüşüyordu”*¹⁸⁴.

Bazı yazarlar, özellikle filozoflar cezanın mahiyeti, içeriği ve anlayışı arasında fark koymamışlardır. Bunu Platon, Aristo ve Hugo Grotius’da görebilmekteyiz. Çünkü biz ceza kavramını tanımlamak istiyorsak, kendimize “o nedir?” sorusunu soruyoruz. Bunu yaparken devletin karşısına koyduğu hedeflere ulaşması için özel bir araca sahip olması sonucuna varıyoruz. Eğer burada

¹⁸⁴ Правовая мысль: Антология. М., 2011. с. 309.

“aracın mahiyeti nedir?” diyerek sorulursa o zaman “” bu aracın mahiyeti cezadır” şeklinde bir cevap verebiliriz. Nihayet, “cezanın içeriği nedir” sorusuna cevap ararsak, o zaman bu sorunun cevabını cezalandırmanın unsurlarında arayabiliriz. Cezayı idrak edip, onu tanımlamak, ancak içerik ve mahiyetinin ele alınması gerekir. Bunu yaparken, dikkat edilmesi gereken şey, “içerik” ve “mahiyet”in hukuki değil, felsefi kategori olmalarıdır.

Demokritos’a göre: “Ben varlık ile ilgili sohbet edeceğim”. O zaman “Var olan nedir?” sorusuna cevap mahiyetin kendisidir. Bu da demektir ki mahiyet olayların çeşitli seçenekleri dâhil geçici seçeneklerinde korunmuş bu varlığın temelidir. Mantıkta mahiyet öyle bir ayrılmaz niteliktedir ki, onsuz hiçbir şey düşünülemez.

C. A. Kerimov’a göre, “Mahiyet öyle bir dâhili olgudur ki, “olay” kavramı genel dış tezahürlerin karşısı olan bir anlam şeklinde idrak edilir. Bu sürekli ilişki, olayların çokluğundaki bir birliktir”¹⁸⁵. V. V. Sorokin de mahiyet kavramını şöyle ifade eder: “Felsefi kategori olan mahiyet bütün şeylerin anlaşılmasının başlangıcıdır”. Mahiyet kendini varlığın bütün çelişkili biçimlerinde gösteren eşyanın içeriğidir”¹⁸⁶.

Yani, cezanın mahiyetini anlamak için onun gelişiminde ve fonksiyonun saptanmasında önemli ve başlıca olanı açmak, amacını bilmek, neden gerekli olduğunu anlamak gerekir. Bir başka deyişle, cezanın mahiyet açısından amacını bilmek için onun zorunlu olan dâhili, temel ve dayanıklı, genel ve esas özelliklerini, alametlerini, çizgilerini, bütünlüğünü ve karşılıklı bağımlılığını açmak gerekir.

Cezanın mahiyeti öznel niteliktedir. Dolayısıyla tarih boyunca ceza ile birlikte tezahür eden gerçeklik, nesnel ve öznel fenomen değildir. Bu doğrultuda ceza kavramı cezalandırma ve ölç olarak kabul edilir.

Cezanın mahiyetini anlamak için baskıların tarihi gelişiminin analizi çok önemlidir. Bu da toplumun bireylere karşı sergilediği tepkisidir. Tehlikeli olduğu için, bunu durdurmak veya etki gücünü zayıflatmak gerekir. Bunu yaparken dikkat edilmesi gereken cezanın mahiyeti, ceza ile ilgili teoride olduğu gibi, sadece hukuki kavramların ve cezanın yararlı veya yararsız olduğuna dair pratik göstergelerin temelinde asla olumlu sonuca varılmaz. Bu ise oldukça karmaşık olmanın yanı sıra, araştırılması ceza kanununun sınırları

185 Керимов Д.А. *Методология права...* с. 155.

186 Сорокина В.В. *Введение в философию права.* с. 289.

dışında kalan bir konudur. Özellikle, felsefe, sosyoloji ve psikolojinin desteği olmaksızın ceza ve içeriğinin incelenmesi her zaman yüzeysel kalacaktır. Günümüzde de cezanın mahiyeti ile ilgili bilimsel bilgileri kriminalistlerin değil, filozofların fikirlerinin ve diğer bilim alanlarındaki araştırmacıların incelemelerine dayanarak başarabilmiştir.

Cezadan her zaman istenen şey, mağduru tatmin etmektir, yani suçlunun yaptığı fiilden dolayı kefaret ödemesidir. Bu yüzden cezanın mahiyet itibarıyla başlangıcı, bir kefarettir. Ama nasıl bir kefaret? Burada ceza bir kısas alma niteliğindeki kefarettir değil, mutlak adaletten bahsedilmektedir. Bu sayede ceza suçla ilgili bir ahlaki ve içtimai kıymet şeklinde tecelli eder.

S. P. Mokrinski bu konuda şöyle yazmaktadır: “Modern kısasın kökeni yüzyıllar boyu devam eden genel ölç anlayışından kaynaklanmaktadır. Günümüzdeki ölç, birçok özelliklerine göre tarihi prototipinden çok farklıdır. Kendine veya diğerlerine göre kısas almak isteği, suç işleyene duyulan nefretten kaynaklanmaktadır. Bilakis, ödüllendirme acıma duygusuyla tamamen örtüşüyor. O suçlu tarafından ahlak normunun ihlali anlamında, verilmiş zarara değil, haksız fiilin soyut adına dayanır”¹⁸⁷.

Kefareti nasıl anlayacağımıza bağlı olarak suç işleyen kişiyle ilgili tutumumuz değişir. Ceza devletin şiddet kullanması, onun insana işlediği suçtan dolayı azap verme yeteneğinin olmasının göstergesi olarak değil, toplumun çoğunluğunun onu takdir etmesi ve adil olarak kabul görmesiyle gerçekleşir. Çünkü o, vatandaşların adalet duygusunu sağlar...

B. N. Çiçerin zamanında çok adil bir fikir ileri sürmüştür: “Cezanın gerçek teorisi yasayı oluşturan temellere ve her biri insanın davranışlarına göre karşılık veren kapsamlı bir kaynağa dayansın”¹⁸⁸.

Eski filozoflar cezanın işlenen suçun karşılığı olarak ölç alma aracı olma görüşünü ileri sürmüşler. Aristo cezaya kısas anlamı vermiştir. “İnsanlar şerrin önünü şerle almağa çalışıyorlardı”. Fakat bu tür ölç alamayan insan köle olarak görülüyordu. Bu gibi düşüncelere Plato, Cicero ve Seneca’da da rastlamak mümkündür. Bununla ilgili cezanın felsefesi en eski devletlerin kanunlarında bir dogma şeklinde vardı. Bu açıdan ceza yasası ölç alma içgüdüünün tezahürü olarak değerlendiriliyordu.

187 Мокринский С. П. *Наказание, его цели и предположения:* В 3 ч. М., 1902. с. 82–83.

188 Чичерин Б.Н. *Философия права.* СПб.: Наука, 1998. с. 127.

Yunan ve Roma filozoflarının eserlerinde cezanın kefarete olmasıyla ilgili herhangi bir öğreti bulunmuyor. Buna rağmen, onlar ceza kanunu konularında kendi özdeyiş ve hükümlerini miras bırakmışlardır.

Hugo Grotius'tan başlayarak, "ceza – kefarete" doktrini daha kesin şekilde ortaya konmuştur¹⁸⁹. O, cezayı talionla¹⁹⁰ özdeşleştirmiş, kendi inançlarını tarihi olgularla kanıtlamaya çalışmıştır. Bu teori yeni dönem Alman felsefesinde ortaya çıkarak tanınmıştır. Kant kefarete cezanın tek mahiyeti olarak değerlendirmiş ilk filozoftur. O, bu konuda şöyle yazar: "*Şerrin karşılığının şerle ödenmesi gerekir. Sadece eşitlik ilkesi ile kefarete cezanın hacim ve kaderini veya etki gücünü tayin edebilir*"¹⁹¹.

Hem felsefi fikrin gelişmesi, hem de ceza hukuku öğretisinde Hegel'in kefarete teorisi önem arz etmiştir. Hegel'e göre yasa adaleti intikam aracıyla yerine getirmelidir: "*Ceza kefarettir. Ancak bu kefarete, vurulan zararın değeri ile suçluya kesilen cezanın değeri arasındaki eşitlik değildir*"¹⁹². Bu da muhalif iradenin kendi kendine var olan özgür ve zihinsel iradeye uymasıyla gerçekleşir.

Kant ve Hegel'in ceza ile ilgili teorilerinin içeriği suça göre belirlenen cezanın ve verilen zararın ödenmesinden ibarettir. Suç, dini açıdan günah olarak kabul edilir, ceza ise bu günahın yıkanmasıdır. Fark sadece şudur: Kant madde, Hegel ise diyalektik kefarete teorisini ileri sürmüştür. Kant'a göre kefaretin matematiksel eşitliği, Hegel'e göre ise geometrik orantılığı, yani aynı değerlendirmeyi gerektirir.

Ceza - kefarete, köken itibarı ile dine dayanır ve kaynaklarda cezanın mahiyetinin ilk açıklamalarını görüyoruz. İlahi kitaplarda ceza Tanrı tarafından ilk dönemlerde yarattığı insana etki etmek için belirlendi. Ceza ile ilgili ilk teolojik teoriler Eski Ahit metinlerinin hükümlerinin temelinde oluşmuştur. Bu da insana getirilen zarara göre ölç alma ve "göze göz, dişe diş" (Çıkış, 21:23) gibi talion kuralları aracılığıyla insanları kötülükten sakındırmak amacıyla yapıldı.

Âdem'le ilk akdini yapan Tanrı onu uyarmıştır: "*İyiyle kötüyü bilme ağacından meyve yeme, aksi takdirde ise mutlaka öleceksin*" (Tekvin, 2:17). Buna göre

189 Hugo Grotius. *De jure belli ac pacis*, 1625.

190 Talion (lat. talio) - "cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak, yanığa yanık, yaraya yara, yaralanmaya yaralanma" (Çıkış, 21:23-26) kuralının uygulamasıdır.

191 Kant I. *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*, 1797; Bkz.: Ойзерман Т.И. *Философия Канта и современность*. М., 1974. с. 187-191.

192 Гегель Г.В.Ф. *Философия права*. М., 1977. с. 49-51.

ceza yasasının Tanrı'nın Yasası'ndan başladığı tahmin edilebilir. Bu yasayı ilk ihlal eden insan - Âdem'dir. Aynı zamanda, Âdem tarihte ilk idam cezasına çarptırılmış insan olarak bilinmektedir. Tanrı tarafından belirlenmiş cezanın mahiyetini anlamak çok önemlidir. Bu bakımdan ceza, işlenen suçun kefaretidir: "*Benim düşmanlarımdan ölç alacağım ve bana nefret edenler bedel ödeyecekler*". (Yasa, 32:41) görüşleri bunu teyit eden ifadelerdir.

"*Mutlaka öleceksin*" ifadesi anlamı idam cezasına işaret ediyor. İdam cezası çok anlamlıdır. Ancak onun yorumuna ilişkin her versiyonda, söz konusu olan yasağı delmek, ilk kanunu dinlemekten dolayı Tanrı tarafından idam cezasının verilmesidir. Bu ceza Âdem'in işlediği günah (hukuki dilde suç) "ebedi olmasın", yani sonsuz karakter taşımasını (Yaratılış, 3: 22) diye verilmiştir.

Bir dünya dini olarak İslam da cezayı ölç almaya (kefarete) bağlar. "Allah haddini aşanları sevmez" diyerek, insanları yasaları çiğnememeye çağıran Kur'an'a başvuralım (5/87). Bu suç ve cezanın bütün kurumların üzerinde kurulduğu çok önemli ve esaslı ilkedir. Allah O'nun yasalarına uymanın önemi konusunda uyarıyor. Çünkü O'nun iradesine uymayan insanları sevmez. Allah'ın bu kelamından, daha doğrusu uyarısından açıkça görüldüğü gibi yasaları çiğneyenler kendi günahlarının karşılığını alacaklar. "Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Günah kazananlar karşılığını alacaklardır" (6/120).

Burada Kur'an "günah" kavramını daha da geniş anlamda sunuyor. Bu anlayış aynı zamanda çeşitli suç eylemleri içerir. Kuran'a göre, cezanın mahiyeti sadece ölç alma değil, aynı zamanda kendisinde yarar, merhamet ve şifa taşıyan öğüttür. Bu da yeni suçların işlenmemesi için bir zemindir. "*Kim iyi bir iş yaparsa, ona yaptığı için on katı (sevabı) verilir. Kim kötü bir iş yaparsa, ona o işin on katı kadar ceza verilir. Onlara haksızlık edilmez*" (6/160).

Kuran'a göre ölç, cezanın mahiyeti olarak aşağıdaki özelliklere sahiptir.

Birincisi, ölç alma cezasının adil ve suçla orantılı olması gerekir. "*Her kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür*" (42/38). 5. surenin 45. ayeti kısas ilkesini ortaya koyuyor: "*Biz yazdık, kısas cana - can, göze göz, buruna - burun, kulağa kulak, dişe - diş ve yaralara - yaralardır*".

İkincisi, Kur'an'da Allah kısasın insanlara fayda getirdiğini anlatmıştır. Ölç alma suçların işlenmesini önler ve çok insanın hayatlarını kurtarır. "*Ey akıl sahipleri, bu ölç (kefarete hükmü) sizin için hayat demektir. Belki, (bununla) kötülükten (öldürmekten) korunursunuz*" (2/179).

Üçüncüsü, Kur'an bağışlayanları, barış isteyenleri takdir eder. Daha doğrusu Allah öç alınmasını istemez. Bilakis, mümkünse ihtilafların barışçıl çözümünü ister. *"Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Bununla birlikte herkes (kötülük edeni) affeder ve (onunla) barışı sağlarsa, onun ödülü Allah'a aittir. Gerçekten O, zalimleri sevmez"* (42/40).

Dördüncüsü, Kur'an, diğer kutsal kitaplar gibi insanları sadece bu dünyada değil, hem de ahiret dünyasında kısasla uyarıyor.

Kur'an tüm dönemler için güncel olan *"Hayatı boyunca işlediği hayır veya şer işlere göre bu dünyada karşılığını almayanların sonu nasıl olacak?"* sorusuna kesin cevap veriyor. Dünyada hayat kısadır ve ahirette bizi bu dünyada yaptığımız fiillerden ve gördüğümüz işlerden dolayı yargılayacaklar. Bazı insanlar ahiretteki cezanın adil olduğuna şüphe ile yaklaşırlar. Bunlara Kur'an şöyle cevap verir: *"Allah'a ve Resûlüne karşı savaşanlar, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar çarpmıha gerilmeli veya el ve ayakları çapraz kesilmeli veya buldukları yerden sürgün edilmelidir. Bu (ceza) onlar için dünyada bir rezilliktir. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır"* (5/33).

Kuran'da sık sık rastlanan "büyük bir azap" ve "utanç" kelimelerinin anlamı nedir? - sorusuna cevabı da Kur'an ayetinden alabiliriz *"...işte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."* (7/36).

Buna benzer hükümler İncil'de de yer almaktadır: *"Kim günah işlemiş ve kötülük yapmışsa, onlar ebedi cehennemde kalacaklardır"* (Markos 11: 24-26).

"Barınağınız ateştir. Allah'ın istediği (o zaman veya sonradan İslam'ı kabul edip kurtuluşa eren kimseler) hariç, siz orada ebedi kalacaksınız" (6/128). Daha vahim bir ceza "Yunus" (10) suresinin 4. ayetinde geçer: *"Kafirlerle yapmakta olduklarından dolayı kaynar su (cehennem içkisi) ve şiddetli bir azap vardır"*.

Allah Kuran'da insanların yaptıkları kötülüklerin ve günahların bedelini ödetmek için cehennemden bahsediyor. Kur'an insanlara sadece bu dünyada işledikleri kötülüklerden dolayı ahirette verilecek azaplarla ilgili değil, aynı zamanda hayır çalışmalar yapmış müminlerin ödüllendirilecekleri ilgili de haber veriyor. *"(Ey Muhammed!) Onları (kıyamet günü düşecekleri) şiddetli bir azapla müjdele! İman edip iyi işler yapanlar hariç! Onları (Cennette) sınırsız (tüklenmek bilmeyen) ödül bekliyor!"* (84/24-25). Bu ne ödüldür?

"İman edenler ve salih amellerde bulunanlar ise cennette ebedi kalacaklardır" (2/82). Kur'an aynı zamanda cennetin ne olmasını açıklıyor: *"Allah, iman edip iyi işler yapanları (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Orada altın ve incilerle süslenirler (altın ve inciden bilezikler takacaklar), orada giysiler ise ipektir"* (22/23).

Neden kötü fiiller işlemiş insanlara Allah bu dünyada ceza vermiyor? Kuran'da bu soruya çok akıllıca yanıt bulmak mümkündür: *"Eğer Allah, insanlara zulümleri yüzünden ceza verecek olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat (Allah) bunu belirli bir süre (ömürlerinin sonuna) erteler. Ecelleri geldiği zaman ise (ondan) ne bir saat geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler"* (16/61). Demek ki cezalandırma hakkı Allah'ındır ve sadece O, her hangi birisine fiilinden dolayı ceza verebilir. Cezanın türünü de, sadece Allah belirler. Allahın amacı, insanların suç işleme ve gaddarlıkla uğraşmağa zamanları kalmaması için dünyada ve ahirette bir birine karşı iyi bir tutum içinde olmalarını sağlamaktır: *"Biz onların kalplerindeki kini söküp attık. Onlar artık karşı karşıya otururlar. Onlara orada (Cennette) hiçbir yorgunluk (zahmet) isabet etmez. Onlar oradan değiller. (Cennette ebedi kalacakları)"* (15/47-48).

Din insanların öç alma hakkını, suçlulara ve kan dökenlere karşı *"Kim insan kanı dökerse, onun da kanı insan tarafından dökülecektir"* prensibi ile yasallaştırmıştır. Bu açıdan insan öç almak için kısmen de olsa sorumludur. Bunu Tanrı ona, *"Ben öç alanım"* genel prensibinden biraz çekilerek bildirdi. Kısas, ceza ve diğer kalıcı uygulamalar konusunda Kur'an ve İncil'de yer alan kategorilerin analizi eski insanların uygun görüşlerinin ne kadar derin ve bütün olduğunu, orada bugüne kadar güncelliğini kaybetmeyen anlamların var olduğunu göstermektedir. Kısacası, Kur'an ve İncil'de eski insanın yaşam ve ölüm, cinayet ve suç, öç alma ve ceza ile ilgili düşüncelerinin mahiyetini anlatan fikirler yer almaktadır.

Kur'an Z. Freud ve F. B. Skinner gibi büyük âlimlerin bulgularından önce ilmi tespitlerde bulurken, insanlara ahiret hayatı ile ilgili önemli öğretiyi sunmaktadır: Orada seyit (mutlu, mübarek) denilen yüksek makam ve haki (lanetlenmiş, mutsuz) olarak adlandırılan vahim durumdan bahsedilmektedir.

Kuran'a göre, seyit makamında olanlar cennette olmaya yakındır. Haki halinde olanlar ise azabı tadacaklardır. İnsanların şerre karşı nefret, hayra karşı rağbet prensibinde eğitilmesi sırasında önem arz eden dinin bu işlevi inkâr eden insan bulmak çok zordur.

Şunu da belirtelim ki, ahirette şer fiillerin karşılığının verileceği inancı bütün insan toplumlarında ölünün ikinci "Ben"inin doğuşu şeklinde olmuştur.

İnsanın ahiret hayatı ile ilgili Hinduizm ve Budizm öğretileri birçok belirtilere göre o kökenden ayrılmıştır. Bu öğretilere göre, ruhların göçmesi doğrudan bütün biçimlerinde aslında sonsuz değil, geçici olarak yapılan ödüller ve cezalar gibi önem arz etmektedir. Onun gelecekte bitki, sürüngen, kuş, kadın, brahman, bilge vb. olması insanın bu dünyadaki davranışlarıyla ilgilidir. Bu da demektir ki eğer insan bu hayatta suça uygun tövbe etmezse, o zaman en alçak mahlûklardan olacaktır; eğer temiz olarak ölmüşse, o zaman insanlığın yüksek zirvesine yükselecektir.

Vişnu ve Manu'nun kitaplarında yazılmış davranış kuralları ve bu kuralların ihlali için somut cezalar öngörülmüştür. Yüksek kategorili suçlular bir bitki-den diğerine göçer ve sonunda, bütün bitki âlemine mahsus hayat yaşarlar. İnsan öldürmek günahını işlemişler solucan ve böceklerin vücutlarında hayat bulurlar. Nispeten hafif suç işlemişler ise biraz daha üstün hayvanların vücutlarına göç ederler. Dördüncü kategorili suçlular su hayvanlarına dönüşürler. Suç işlediği için kasttan kovulmuş suçlular ise suda karada yaşayan hayvanların bedenine göç ederler (Vişnu, XLIV. 2). Bu yasaya göre kim umuma ait yolu gasp ederse, o, mağaralarda yaşayan yılan, kim buğdayı çalmışsa sığana dönüştürülüyor. Su çalan ise su kuşlarından birine dönüşür.

Tanrı vahiylerinden önce, ruhun bir canlının bedeninden diğerine göç etme korkusu insanların yaşam kurallarını çok fazla etkilemiş ve daha sonra bu inançlar yasal metinlerde yer almıştır. Uygulamadaki yasalara aykırı olan kuralların ihlali, suçların ve şer fiillerin işlenmesi bunu yapan insanın üzerinde bir iz bırakmıştı. O iz bu dünyada gönüllü tövbe ile silinmezse, onun ruhunda kalır ve ölümden sonra ahiret dünyasında şiddetli azaplarla silinecektir. Hint yasalarına göre, her kimse bir brahmanı öldürürse, onun ahiretteki cezası mağdurun kanamış vücuduna nüfuz eden tozucukların sayısına eşit süre boyunca cehennemde kalacaktır (Manu XI. 20).

Müslüman ve Hıristiyan hukukçuları ceza kavramına yeteri kadar dikkat göstermişler. Bunu yaparken, kesin olarak cezanın aslında ölç almadan ibaret olması fikrine dayanmışlar. Abdul-Kadir Avda'ya göre: "Ceza toplumu korumak amacıyla belirlenmiş ve yasa koyucuyu dinlememenin karşılığı olarak belirlenmiş bir kefarettir"¹⁹³.

193 Абдель Кадер Ауда. Мусульманское уголовное право. Бейрут, 1987. Т. 1. с. 609.

Ahmet Fethi Behnâsi de neredeyse aynı düşünmüştür. O, cezanın yasayla, yasada yer alan yasakların ihlaline göre önceden tespit edilmiş bir faaliyet olduğunu söyler. Ceza sayesinde suçlu ve diğerleri cezadan çekinerek suç işlememeye çalışırlar¹⁹⁴.

El-Mâverdi cezayı şu şekilde tanımlamaktadır: "Hudut (Kuran'da tespit edilen ceza - İ. R.) Allah'ın onun yasaklarını ihlal edenlere verdiği cezadır. İnsanın doğasında bir yandan tutkular ve haz alma istekleri, diğer yandan ise ahiret dünyasında vaat edilen yasakları bozmaya göre cezaların verilmesi korkusu vardır. İşte bu yüzden sınırlar tespit edilmiştir ki, onlar zayıf karakterli insanları yasakları ihlal etmekten alıkoysun"¹⁹⁵. Bu derin ve bütünleyici tanımda yer alan ilginç hususları belirtmek gerekir.

Birincisi, el-Mâverdi'nin tanımı dini mahiyet taşıyor. Çünkü orada suçların önlenmesinin gerekliliği, sadece, toplumun çıkarlarını savunmak açısından değil, aynı zamanda Allah'ın ahirette ceza vereceği inancı ile anlatılıyor. Bu da çok önemli husustur. Ayrıca yazar diğer hukukçulardan farklı olarak cezalar ve yasakların yasa koyucu organ tarafından değil, Allah tarafından belirlendiğini yazmıştır.

İkincisi, el-Mâverdi verdiği tanımda insanın suçlu davranışının nedenlerini açıklarken, onu şahsiyetin psikolojik ve iç özellikleri ile ilişkilendiriyor.

Sonunda, yazar suç işlemeyi ve suçun nedenlerini insanın biyolojik özelliklerinde arıyor.

Üçüncüsü, Kuran'ın emirlerine aykırı olan eylemlerin önlenmesinde cezanın rolü vurgulanmaktadır. Bu da korkutma ve günahlardan sakındırma mahiyeti taşıyor.

Netice itibarıyla, din cezayı hem ölç olarak, hem de kendisinde hayır, rahmet ve şifa taşıyan nasihat olarak değerlendiriyor.

Filozoflar ceza anlayışını tanımladıklarında onu felsefi kavram olarak ele almışlardır. Böylece onların tutumu cezanın ilahi mahiyet taşıdığını iddia eden din âlimlerinden farklıydı.

194 Вкз: Ахмад Фахти Бахнаси. Наказание по мусульманскому праву. Каир, 1989. с. 13.

195 Вкз: Ахмад Фахти Бахнаси. с. 13.

Ceza ile ilgili gerçeği ancak felsefi kategorilerin, toplumun ve düşüncenin kavranması için evrensel araçlar olan kutsal kitaplar aracılığıyla algılayabiliriz. Bu kitaplar metodolojik açıdan evrensel araç, alet ve yöntemleri, aynı zamanda toplumun algılamasını şekillendirir. Ancak ceza kavramının saptanmasında hukukçu sadece yasal mahiyet taşıyan unsurlar olmadan bir şey yapamaz. En önemlisi eğer yasayı onun varoluş nedeni olan olguların ve olayların gerçek âleminde ayırmış olursak, o zaman ceza kavramının mahiyetine de varamayız.

G. V. Maltsev'e göre ceza, suç işleme sonucunda mağdur insanın suçludan öç almasıyla rahatlık bulmasıdır¹⁹⁶.

N. S. Timaşov'a göre ceza herhangi bir sistemin kuralları açısından olumlu veya olumsuz görünen eylemi takip etmektir. Bu açıdan eylem işleyen kişi için ceza fiilin dâhili değerinin eşdeğeridir¹⁹⁷.

Daha anlaşılır dille ifade etmek gerekirse, ceza iyi veya kötü fiil işleyen insana hayırla şerrin bedelinin ödettirilmesidir. Felsefi kategorileri kullanırsak, ceza-yı adaleti gerçekleştirmenin yolu ve yöntemi olarak da tanımlayabiliriz. Buna göre suçun ağırlığına uygun olmayan ceza adil değildir. Peki, ceza nereden kaynaklanıyor?

M. Montaigne'e göre: "Öç alma isteği yüksek derecede tatlı görünen bir tutkudur. Belli bir yücelik arz eder ve bu da doğaldır"¹⁹⁸. Bu tutku ihtiyaçtan doğar. Çünkü insan hep kötülüğe kötülükle cevap vermek ister. Buna göre de ceza tatmin olma hissi uyandırır ve onu yapılması gereken bir şey olarak görüyoruz. Elbette, burada kefaret ve adil ödüllendirme söz konusudur. Genellikle, kan davaları öncesinde kötülük ve suça karşı ceza olarak cezalandırıcı adalet kategorisine ait eski fikir olarak ortaya çıkmıştır. Bu daha çok kötü davranışla, onun önünde duran öç alma niteliğindeki yanıt arasında denge kurulması için istenmiştir¹⁹⁹.

Çok yaygın görüşe göre, tüm halklarda ceza düşüncesinin ilk ifadesi olarak kan davası algılanmıştır. Yalnız bundan sonra mağdurdan mağduriyetini satın alma âdeti ortaya çıkmıştır. Bu süreç devletin cezalandırma yetkisini üstlenmesiyle tamamlanmıştır.

196 Мальцев Г.В. Месть и возмездие в древнем праве. с. 228.

197 Тимашов Н.С. Условное осуждение. СПб., 1914. с. 303–304.

198 О природе человека: Монтень, Ларошфуко, Паскаль. М., 2009. с. 151.

199 Вкз: Мальцев Г.В. с. 129.

Bazı ünlü bilim adamlarının konuya yaklaşımlarından örnekler verebiliriz. A. M. Bogdanovski'ye göre: "Ceza kötülüğe karşı ortaya konan bir faaliyettir. Buna ise kefaret denir. Bu davranış insanın kendisi tarafından yapılan ilk hükümdür. Er ya da geç bu cezalandırma şekli başkası ile değiştirilir ve bu da işlenmiş eylemin karşılığı olarak maddi şekilde yansır. Bu sistemde belirsizlik daha azdır. Bu da doğaldır. Bu şekilde ceza fikri genellikle halk hukukunda uzun süre yaşıyor. Sadece o zaman yeni biçimde ortaya çıkar ki halk devleti tek canlı organizma olarak ve bu suçu, bu organizmaya vurulan zarar olarak algılasın. O andan itibaren, cezanın yüce bir kavram olarak algılanması başlar. Bu da suça karşı kisasın ortaya konulmasıdır. Bu bakımdan ceza devlete aittir"²⁰⁰.

İ. Y. Foynitski'ye göre ceza tarihinin ilk aşamalarında cezalandırma işlevini mağdurlar gerçekleştirmişlerdi. Bu ise ceza değil, doğrudan bir öç olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanla sosyal gruplar hâkimiyeti ele almış ve suçlulukla mücadele başlatılmıştır. Sonunda mağdurun kisası ve kimliği arka plana geçmiştir. Yazarın fikrine göre, uygar halkların hukuk sisteminde sivil derneklerin birleşmesi, ceza kanunu ve onun konu olan devletin elinde yoğunlaşmasına yol açmıştır²⁰¹.

E. Ferri cezanın yaratıldığı (veya ortaya çıktığı) andan bugüne kadar, evrim sürecinde dört aşamayı geçtiğini iddia ediyordu. Bunlar ilkel (yani savunma ve öç tepkisinden), dini (Tanrıdan etkilenme), ahlaki-etik (Orta Çağ'da suçun kefareti) ve hukuki aşamalarıdır. Bugün ise sosyal aşamayı geçmek gerekir. Bu aşamada antropoloji ve ceza hukuku istatistiğinin suçun kökeniyle ilgili yeni bilgilerin elde edilmesi nedeniyle ceza artık ahlaki aşamaya (hukuki ve etik aşama) uygun gelmez, ancak önleyici ve baskıcı önlemlerin bir bütünü olarak ortaya çıkar. İkinciler suçun doğasına ve kökenine göre toplumu suçtan ve suça eğilimlerden daha güvenli şekilde koruyacak ve hoşgörü açısından üstün olacaktır²⁰². Sonunda kişisel kisasın sosyal cezaya dönüşmesini devletin kurulmasıyla ilişkilendirmek gerekir. Hegel de bu konudaki düşüncelerini ifade etmiştir²⁰³.

Kişisel kan davasının sosyal cezanın kökeni olması ile ilgili fikirler, mağdurun toplumun gelişiminin ilk aşamalarında ortaya çıkan yağma, soygun, cinayet vb. gibi tehlikeli ve zararlı işlere tepkisi nedeni ile ilgili varsayımına dayanır. Bu mağdurun tepkisi kan davası âdetine uygundur ve özel bir niteliğe sahiptir.

200 Богдановский А.М. Развитие понятий о преступлении и наказании в русском праве до Петра Великого. М., 1857. с. 5–6.

201 Фойницкий И.Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. СПб., 1889. с. 18.

202 Вкз: Ферри Э. с. 363–364.

203 Вкз: Гегель Г.В.Ф. Философия права. М., 1953. с. 146.

Yani kısasın özü herhangi bir hareketle işlenen kötülüğün karşılığı mutlaka kötülükle ödenecek ve her türlü zararın karşılığı verilecektir. Bu zarar suçla ilgiliyse, o zaman kısas da kanla alınır. Bu sadece öç alma değil, borç, kutsal yükümlülük ve sonuçta mülkiyet duygusunun ödenmesidir. Bununla ilgili özel olarak belirtmek gerekir ki kısas aracıyla insan kendi hakkını geri alabilir. Yani sadece uğradığı fiziksel veya maddi zararı anlamakla yetinmezken kendisinin aşağılandığı ve hakarete uğradığını da idrak eder.

Kan davasıyla bu hakareti yıkamak ve kendisinin dâhili adalet duygusunu ödemek mümkündür. O zaman unutmamak gerekir ki öç ne kadar acımasız olsa bile, belli bir uyarı mahiyeti taşıyor. Ancak bu kan davasını cezanın varoluş nedeni olarak gösterebilir miyiz? Kişisel kısastan önce insanlar kabile, topluluk, grup için tehlikeli olan eylemlerden dolayı ceza almamışlar mı?

A. F. Kistyakovski'ye göre: *"İnsan cezanın ne için ve neden var olduğu sorusunu sormadan çok önce, ceza zaten vardı ve uygulanıyordu"*²⁰⁴. Bizim bugün ceza olarak adlandırdığımız uygulamaların ilk tohumların sosyal ve doğa olaylarında aramak gerekir. Bu da toplumun varlığın sürdürmesi için dış tehlikeden korumaya hizmet eden doğal insan tepkisidir. Bütün ilkel toplumlarda, hatta en vahşi kabilelerde bile, kişisel kısas dışında da cezalar veriliyordu. Bu da topluma ihanet, tanrılara karşı gelmek, büyücülük vb. idi. İhanete göre toplumun tepkisini kişisel öç olarak değerlendirmek mümkün müdür? Çünkü bu, sosyal cezadır veya ihanet topluluğun her bir üyesinin hissettiği suçlardan biri olarak anlaşılır.

İlkel toplumlarda büyücülük çok yaygın olup en tehlikeli fiillerden idi. Bu da çeşitli topluluk bireylerinin doğaüstü güçleri yönetmek gücüne sahip olma inancından ileri geliyordu. Eğer herhangi bir büyücü yağmurun yağmasını engellerse, o, toplumun en tehlikeli düşmanı olarak görülüyordu ve mutlaka cezalandırılması gerekiyordu. Çünkü onun varlığı diğer topluluk üyeleri için tehlikeliydi. Bu da kişisel bir kan davası kısası değildi, sosyal tehlikenin önlenmesi yönündeki bir uyarı idi. Eğer katil fiziksel araçları kullanmışsa, daha doğrusu toplumun bir üyesi diğerini öldürürse, o zaman farklı bir yaklaşım söz konusuydu. Böyle olunca toplum bu ilişkilere müdahale etmiyordu. Çünkü bu gibi olaylar sosyal tehlike yaratmaz ve sorun, kişisel ilişkiler seviyesinde çözüme kavuşuyordu. Aynı zamanda, ona kişisel kan davası çerçevesinde bakılıyordu.

204 Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник общего уголовного права. Киев, 1890. с. 764.

Sonunda, ceza tarihinin kişisel kan davasından başladığını varsayarsak, o zaman söz konusu fiillere karşı toplumun tepkisi bir ceza değildir. Bu fiiller sosyal açıdan tehlikeli düşünülemezdi. İlkel dönemdeki ceza büyücünden, hain ve ihanet edenlerden intikam almak amacı taşııyordu. İlkel dönemdeki ceza, suçlu için değil, toplum için verilen bir kefaret olarak görülüyordu ve doğaüstü varlık tarafından kendilerine yönelik kısasın bertaraf edilmesi açısından zaruri idi. Bu nedenle, muhtemelen cezayı öç değil, kurban olarak değerlendirmek gerekir. Yani, cezanın kökeni konusu suç kavramının oluşması ve gelişmesiyle ilgili soruya açıklık getirmek içindir.

Prensip olarak, sadece cezanın yaranma tarihi değil, aynı zamanda teorisi ile ilgili temel konuları suç kavramından ve onu doğuran nedenlerden ayırarak izah etmek mümkün değildir. Suçla ilgili cezanın konusuna bakarsak, suçun işlenme sorunları ile karşılaşırız. Bu nedenle, cezanın kökenini belirlemek için suç kavramının oluşum sürecini takip etmemiz gerekir. Bilindiği üzere bu kavramların oluşmasına kadar insanların, geçmiş dönemlerdeki algılarına göre toplumları tehlikelerle karşı-karşıya getiren eylemleri olmuştur. Toplumlar ise buna uygun tepki vermişlerdir.

H. Oppenheimer'e göre ilkel toplumlarda ceza verilen suçlar veya toplulukların, kabilelerin vb. varlığına zarar veren ve uygun tepkiler doğuran eylemler şunlardır: büyücülük, doğal kabul edilmeyen kötü alışkanlıklar, ihanet, küfür ve çeşitli suçlar²⁰⁵.

Ceza kişisel öç sayesinde değil, ilkel toplumların doğaüstü güçler tarafından ortaya çıkan tehlikeyi duydukları anda ortaya çıkmıştır. Böyle durumlar ise topluluğun herhangi bir üyesinin herhangi bir olumsuz davranışına neden olabilirdi. Bunun önüne geçmek için tehlikenin kökeni olan insanın toplumdandan kaldırılması gerekirdi. O, insanlar arasında yaşayamazdı. Buna göre H. Oppenheimer doğru söylemiştir ki *"Sosyal yasa ihlali düşüncesi büyü ve dini kavramlar çevresinde şekillenmiştir"*²⁰⁶.

Sosyal yasaların ihlali karşılığında kabilenin ve grubun başkanları ölüm veya sürgün cezalarını uygulamaya başladığı dönemde ceza yasaları da uygulamaya başlamıştır. Aslında bu cezalar toplulukların tehlike kaynaklarından kurtulmasına vesile olmuştur. Ancak kan davası fikri ceza ilkesinin gerçek

205 Оппенгеймер Г. Историческое исследование о происхождении наказания. М., 2012. с. 6.

206 Оппенгеймер Г. с. 29.

başlangıcı olarak kabul edilebilir. İlkel deneyim kesin ve inandırıcı olarak kisasın şekillenmesini ceza anlayışı ile bağlamıştır. Kan davası nüfusun merkezi iktidara güvenmediği devletlerde, ayrıca aile ve kabilelerin geleneksel özelliklerini kaybetmeyen bazı halklarda hala mevcuttur. Bazı kabilelerde, özellikle de, Alaska'da katil ve kurbanı bir toplulukta aynı cinse aitse, o zaman onlara kan davası kuralı uygulanmaz. Özel olarak belirtilmesi gerekir ki kan davasının idam cezasından doğduğu fikri doğru değildir.

Böylece, kan davası cezası diğerlerine karşı işlenen suçun ve zararın kendisine dönüşünün ilk biçimidir. Bu ceza zamanla tazminatla değiştirilmiştir. Bu olay insanların sosyal hayatında paranın ortaya çıkmasıyla ilişkili olmuştur. Birkaç eşit ceza biçimi vardır. Onların en basiti talion (*"aynı ölçüde ve aynı tarzda karşılığını ver"*) idi.

Talionun klasik şekli kutsal kitaplar olan İncil ve Kuran'da mevcuttur: *"Cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak, yanığa yanık, yaraya yara"* (Çıkış, 21:23-26). *"Biz (Tevrat'ta) yazdık, cana can, göze göz, burun kisası burun, kulağın kisası kulak, dişin kisası diş ve yaraların kisası yaralardır"* (5/45). Tanrı buyruklarında talion korkutucu bir ruhta yazılmıştır. Yani, Allah talionun vesilesiyle insanların saldırganlıklarına ve şiddete son vermek istiyor. Çünkü bu sonunda kabilelerin yok olmasına neden olabilecektir. Talion ilkeleri Roma On İki Levha Kanunlarında da yer almaktadır (M.Ö. 451-450 yıllar): *"Kimse başkasını yaralarsa ve karşı taraf onunla barışmazsa, kendisi de bu şekilde yaralanacaktır"*.

Zaman geçtikçe talion tanınmaz kadar değişerek öç alma ilkelerine dönüşmüştür. Bu ilkeler modern devletlerin suç politikasının temelini oluşturmuştur. Aslında, insanlar talion ilkesi aracılığıyla kan kisasının etki alanını azaltmak istiyorlardı. Çünkü kan dökülmesinin tehlikeli olduğunu anlıyorlardı. Genelde talionla ceza müessesesine yaklaşıldı. Talionun anlamı insanlara neden olabilecek şerri ve şiddeti anlatmaktı. Diğer bir deyişle, talion kan davasıyla ceza arasındaki geçiş aşaması idi. Talionun kan davasının uygulanmasına dâhil edilmesi, kaotik kisasın suçun işlenmesine göre cezanın uygulanması sürecinin başlangıcı oldu.

Şüphesiz talion kan davası tecrübesinden doğmuş ve oradan belli evrim geçirerek ilk oluşmuş devletlerin Ceza Hukukuna dâhil edilmiştir. G. V. Maltsev, *"Modern hukukun talionla kapalı ilişkisi, her suçun işlenmesine göre ceza sisteminin mantığı ve tarihi köklerini araştırarak veya insanın özgürlüğünden yoksun bırakılmasıyla idam cezası tartışılırken ortaya çıkmıştır"*²⁰⁷.

207 Мальцев Г.В. с. 249.

Bu kuram suçtan dolayı ceza vermenin tek temeli ve mahiyetidir. Aynı zamanda kanuni ceza sayılan kefaret daha uygundur. Ancak bunun olması için o gerçek bir kefaret, adil bir ceza verilmesi gerekir. Bu açıdan, adalet ceza mahiyetinin ahlaki temelidir.

Ceza kanununda yer alan cezanın içeriği ve mahiyetini incelerken, diğer yasal önlemlerle kıyaslandığında ceza müessesesinin farklı özelliğinin, onun bünyesinde yer alan kefaret unsuru olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte özellikle belirtilmelidir ki kefaret herhangi bir yasa koyucunun kişisel keşfi değildir. Birilerinin arzusu ile cezanın içeriğinden çıkarılamaz. Kefaret cezanın objektif doğasında yer alan bir olaydır. Biz kefareti cezanın amacı olarak değil, onun özünü niteleyen bir an olarak idrak ediyoruz. Bu an olmadan cezayı tasavvur etmek mümkün değildir. Kefaret suçun ortaya çıkmasından sonra oluşan itiraz duygusunun bir sonucudur. İşte bu yüzden, kefaret toplumda sosyal adaletin sağlanması duygusunun ifadesidir. Toplum, cezanın gerekmediği sürece bu faaliyeti reddedecektir. Çünkü kefaret cezanın temelidir. Cezanın mahiyeti olarak sunulan kefaret teorisine herkes tarafından itiraz edilmiştir. Bu teori tanınmış bilim adamları tarafından kesin olarak kabul edilmemiştir. Sosyalist devrim de esasen, bu teoriden imtina etmiştir. Komünist ideolojisinin hâkim olduğu dönemde bu konu ciddi araştırmalar ve münazaralara sebep olmamıştır. Bu anlamda kisasın cezanın temeli olarak sunulmasına karşı literatürde yer alan itirazlar, görüş açıları açısından çok farklıdır.

Ünlü Rus filozofu V. Solovyov *"İyiliğin Doğrulanması"* (1997) eserinde kefaret öğretisinin veya *"öce dayalı adaletin"* dâhili çelişmesini ortaya koymaktadır. Öç ve tehdit tarih boyunca *"hayvan – insan"* ve *"tanrı – insan"* ilişkileri çerçevesinde nitelendirilmiştir. Bir başka eserde, mantıksal ve ahlaki anlamını kaybetmiş kisasın yasal suç doktrini vahşet halinin kalıntısı olduğunu yazmaktadır. Şu anda suçun işlenmesine göre suç verilen fiziksel acıların bir amaç olarak kavranması, ilkel dönemden kalan kan davasının tarihi dönüşümüdür.

Kisasın gayri ahlaki karakteri ile ilgili de fikirlerin de yer aldığını söylemek gerekir. S. V. Poznişev'e göre, hayvani nitelik taşıyan kisas fikri ahlaki açıdan anlamlı değildir.

Bazı yazarlar kefaret teorilerinin ikna edici olmamasının sebebinin cezanın doğru uygulanması için belirlenmiş dayanıklı ölçünün yokluğu ile ilişkilendiriyorlar.

Birincisi, cezanın mahiyetinin bir kefarete olduğu iddia edildiği zaman sadece adil bir kefarete kastedilmektedir. Eğer, kefarete işlenen fiilden daha ağırsa, o zaman bu kefarete değil, şiddettir. Çünkü o halde adalet ilkesi çiğnenmiş olacaktır. İşlenen fiile göre uygulanan kefarete çok yumuşak olursa, o zaman bu ceza değil, dokunulmazlıktır. Bu açıdan bakıldığında sadece adil kefaretin bir ceza olarak kabul edilmesi gerekir.

İkincisi, kesin olarak "kefarete" kelimesinden vazgeçilmemelidir. Çünkü o artık geçmişte güçlü duyguların doğurduğu olumsuz tepkiyi yansıtmamaktadır. Aydınlanma döneminden başlayarak, kefarete anlayışı köklü değişikliklere maruz kalmıştır. Bugün ceza sadece birinin kendi iradesiyle işlemiş suç karşılığında adil kefarete ilkesine uygun olarak uygulanan misillemedir.

Kefarete cezanın temelinde yer almaktadır. Ancak bu faktör kısasın cezanın mahiyeti olarak önemini azaltmaz. Kisas ve cezanın aynı kökten gelmiş olması kefaretin cezanın mahiyetini oluşturduğu fikrini geçersiz kılmaz.

Kefarete düşüncesi niteliksel ve niceliksel açıdan eşitlik anlamını taşıyan talion düşüncesinin aynısı değildir. O aynı zamanda mağdurun kaba, içgüdüsel ve anlamsız tepkisine eşit olan bir kısas veya o zararın insan gözüyle görülmeyen ahlaki kısasın "cılanması" da değildir. Sosyal düzenin ihlali sonucunda ortaya çıkan suç hadisesinin olumsuz değerlendirilmesine uygun yaklaşımının doğrulanması gerekir. O da cezanın içeriğinden kaynaklanmaktadır.

II. Cezanın mahiyetinin ahlaki temelleri: Bu ölümsüz ifadeler I. Kan'a aittir: *"Eğer adalet yok olursa, o zaman yeryüzünde hayatın hiçbir değeri yoktur"*. Ceza sorunu öncelikle ahlaki sorundur. Bu nedenle, insanlık geçmişten şimdiye kadar kendisine böyle bir soru soruyor: *"İdam cezasını veya uzun süreli hapis cezalarını uygulamak ahlaka uygun mudur?"* Bugün de karşımızda, buna benzer sorular var: 21. yüzyılda da suçlulara ceza verme geleneğine devam etmek gerekli midir? Birçoklarına göre, ceza vasıtasıyla toplu suçlar önlenemiyor. Peki, cezanın yerine hoşgörü taleplerine cevap veren başka etkili ceza araçları bulmak mümkün müdür?

Burada somut olaylarda cezanın suça uygun olması veya yasal tarafından bakılma, hoşgörü ve adalet ilkelerini inkâr etmenin imkânsızlığı söz konusudur. Modern sivil toplumların buna hakkı yoktur. İnsanlar her zaman adil ceza istiyorlar. Normal hukuk devletinde bunu idrak eden müdrük yasa koyucu kendi faaliyetinde cezanın ahlaki esaslarına dayanır. Hâkimler ise, suçun

kendisinde o ölçülerle unsurlar bulurlar ki, onlar işlenen suçun ağırlığının, hem de ona karşı verilen cezanın boyutunu oluşturur.

G. Meyer'e göre: *"Sadece özel ilişkilerde değil, aynı zamanda yaşamada da her bir insanın veya söz konusu ilişkiye yaklaşımın az veya çok payı vardır. Bu nedenle bazı sorular ortaya çıkıyor"*²⁰⁸. Peki, bu mümkün müdür?

Bu soru cezanın anlamı ve önemini, cinayetin şer ve zararlı fiil olduğunun anlaşıldığı andan itibaren ortadadır. Kişi, kendisi için adalet konusunu vicdanının hükmü ve ahlaki kurallara dayanarak çözer. Elbette, bu onun adaletle ilgili yaptığı sübjektif değerlendirmedir. Örneğin, kişi, idam cezasının verilmesini adaletsiz bulur, fakat böyle bir durumda yasa koyucu kendi kişisel isteklerine uygun geldiğine göre, siyasi düşünceden hareket ederek, mağdurun uğradığı zararı, çıkarlarını, ayrıca, toplumun hukuk düşüncesini inkâr ediyor. Bu tartışılabilir, fakat görmezden gelinemez. Çünkü toplum fertlerinin büyük çoğunluğu bu görüşü desteklemektedir.

Bununla birlikte öyle ahlaki kurallar vardır ki, onları belki de birçok kişi kabullenir ve normal düşünceye sahip insanlar bu kuralları inkâr etmezler. Bu nedenle biz idam cezası taraftarlarını bu cezanın kaldırılmasının adil olmayacağına inandırmak istiyorsak, diğer araçlarla birlikte, mutlaka adaleti sağlayan hoşgörü prensibine de dayanmamız gerekir.

Yani, yasa koyucu bu veya diğer işlere göre, cezanın türü ve boyutunu düzenlerken, mutlaka adalet anlayışına aykırı olsa bile, toplum tarafından kabul gören normlara dayanmalıdır. Aksi takdirde, toplum uygulamada ve gerçek hayatta olumsuz sonuçlara getiren adaletsiz ceza ile karşılaşacaktır. İnsanın gizli düşünceleri, iç düşünceleri ve davranışının nedenlerini bilen Allah'ın sadece adil olduğu varlığını itiraf etsek (bunu bilmek, bugün imkânlarımız dışındadır), o zaman yasa koyucu ideal olan adil cezayı belirleyemez. Çünkü onun Allah'a benzer bir becerisi yoktur. Buna göre, cinayetle ceza arasında mükemmel ve ideal bir eşitlik söz konusu değildir. Prensip olarak, bu ne ahlaki, ne de yasal açıdan mümkündür.

Ancak bu hiç de o demek değildir ki, yasa koyucunun şahsında devlet kendi siyasi amaçlarına ulaşmak için, cezanın türü ve boyutunun seçiminde adaleti yok saymak imkânına sahiptir. Buna birçok ülkenin tarihinde rastlamak mümkündür. Adil kefarete, yani suçla ceza arasında gözle görünen eşitliği

²⁰⁸ DieGerechtigkeit im Strafrecht. **Gerichtssache**. B. XXXIII. S. 101 etc.

yasaya göre ayarlamak gerekir. Şöyle ki eğer devlet izin verilmeyen gösteri dolayısıyla ceza vermişse, o zaman bu şüphesiz, yasa koyucu hakkı olmamasına rağmen, suçla ceza arasında adaletin sınırını ihlal edecektir. Çünkü onun saptanmış ve sağlam temeller üzerinde duran ahlaki ölçütü yoktur. Zira yasa koyucu ihlalin sosyal tehlike derecesini dikkate almıyor.

Belli fiillere göre, bu veya cezai karar olarak yasa koyucu yasayı ihlal eden kişiye ceza verildiğini anlıyor. Yasa koyucu önceden cezanın işlenen fiile uygun olmadığı kanaatine gelirse, verilen cezanın yapılan fiile uygun olmadığını anlarsa ahlak kurallarını çiğnemiş olacaktır. Yasa, daha doğrusu korunan nesne ne kadar önemliyse, suçun kendisi de bir o kadar önem taşıyor. Yasanın değeri cezanın ağırlığının derecesini belirler. Ancak hangi nesne daha önemlidir?

Tabii ki bu kavram görecelidir. Çünkü bu, devlet egemenliğinin yetkisi dâhilindedir. Daha doğrusu, her devletin bireysel görüşüdür. Bu da doğru ve adil yaklaşımdır. Çünkü her bir halkın ahlaki değerlerinin tahmininin kendi kriterleri ve istenilen değer önemi ile ilgili kendi kavramları mevcuttur. Demek ki her bir halkın bu veya diğer suçun ağırlığına göre çeşitli görüşleri vardır. Yani, muhtelif halkların aynı suçla ilgili görüşleri de muhtelifdir. Sovyet döneminde devlet ve toplumsal mülkiyeti zimmete geçirme suçuna göre idam cezasının uygulanması anlamsız, haksız olarak görülüyordu. Bu durumda bile ceza belirleyen devlet ahlak kurallarına, hoşgörü prensiplerine ve adalet düşüncesinden değil, ideolojik nedenlere ve suçlulukla mücadele politikasındaki yanlış algılamalara dayanıyordu. Fiilin önemlilik derecesi, her dönemde yasama tarafından iktidarın çıkarlarını dikkate alarak ve kimliğin toplumda sahip olduğu yere ve konumuna uygun olarak belirleniyordu. Buna göre, bütün zamanlar ve halklar için aynı ceza sisteminin kurulması mümkün değildir. Ayrıca, bu veya diğer fiilleri çeşitli ulusların tarihindeki çeşitli dönemlerde suç olarak kabul etmek de imkânsızdır. Demek, cezanın mükemmel sistemini, hem de biçim ve içerik bakımından mükemmel somut cezaları oluşturmak mümkün olmamıştır. Cezaların türleri ve boyutları giderek değişmektedir. Zira her bir dönem, suç sayılan fiillerin değerlendirme kriterlerini kendisi belirler. Örneğin, bu gün Orta Çağ döneminin cezaları bizim tarafımızdan reddedilir ve hoşgörü ilkelerine uymadığı görülmektedir. Ancak o dönemin yasa koyucuları açısından bu kanunlar gerekli görülmekteydi. Bu gayet normal bir olgudur. Çünkü her bir dönem kendi cezalarını ve suç sayılan fiillere karşı kendi etki formüllerini belirlemektedir. Bu formüller sonraki dönem açısından isabetli olmayabilir.

Adalet nedir? Onun ceza için önemi nedir?

Adalet fikri insanın bilincinin ve sosyal mahiyetinin ifadesi olarak insan toplumunun belirli gelişme aşamasında oluşmuş ve tarihi özellik arz etmektedir. Z. A. Berebejkina'ya göre: *"Somut tarihi özellik taşıyan adalet, bir değer, fikir, kriter, kural olarak, insan toplumunun gelişiminin belli aşamasında ortaya çıkmıştır"*²⁰⁹.

Bugüne kadar adalet kavramının etrafında tartışmalar devam ediyor. Fakat bu etik kategorinin tarihi çok eskidir. Kant'a göre: *"İnsan adalet duygusunu erken benimsiyor. Fakat adalet anlayışına çok geç ulaşır veya belki hiç ulaşmıyor"*²¹⁰. Ancak bu faktör asla adaleti adaletsizlikten ayırmak için engel değildir. İsveçli hukukçu Ekelof'a göre: *"Adaletin genel kavramı Tanrı ile ilgili görüşlere benziyor. Onunla ilgili herkes konuşur, ancak onun ne olduğunu hiç kimse bilmez"*²¹¹.

Genelde ahlakın kategorisi olan adalet, ahlaki prensip olarak istisnasız olarak sosyal hayatta kendine uygulama alanı buluyor. Etik öğretilerin tarihinde adalete daha çok ahlaki bilincin ve ahlaki taleplerin boyutu olarak bakılıyordu. Prensip olarak, adaletle ilgili bu tür yaklaşım doğrudur. Adaletin sembolik manada terazi olarak tanımlanması geleneği boşuna ortaya çıkmamıştır. P.Lafarg'a göre, *"Darbeye darbe ile cevap verme, getirilen zarar hacminde ceza, toprak ve besin dağıtımında eşitlik ilkesi gibi konular, ilk insanların bildikleri tek adalet kavramları vardı. Bu kavramları Pisagorcular terazi dengesini bozmama aksiyomunda ifade ediyorlardı"*²¹².

Yüzyıllar boyunca gerçekte ilgili anlayış eşitlik ilkesi ile ilişkilendirilmiştir. Herkesle ilgili aynı tutum sergileyen kişi adil kişiydi. Bu başlangıç insan kişiliğinin mahiyetinden ve doğasından kaynaklanmaktadır. *"Bütün insanlar mahiyet itibari ile akıllı, özgür varlıklardır, onlar Tanrı'nın suretine benzer yaratılmışlar ve böyle durumda kendi aralarında eşittirler. Bu köklü eşitliğin itiraf edilmesi, gerçeğin yüksek talebini teşkil ediyor ki bu açıdan ona eşitleyici gerçek denir"*²¹³.

209 *Беребежкина З.А. Справедливость как социально-философская категория. М., 1983. с. 30.*

210 *Кант И. Соч. М.: Наука, 1964. Т. 2. с. 196.*

211 *Вкз: Бондесон У. Концепция справедливости в представлениях населения и судей. Криминология и уголовная политика. М., 1985. с. 44.*

212 *Лафарг П. Соч. Т. III. М.; Л., 1931. с. 82.*

213 *Чичерин Б.Н. Философия права. с. 96.*

Konfüçyüs'ten, Eflatun'dan, Aristo'dan, Roma hukukçularından başlayarak günümüzde yaşayan düşünörlere kadar bütün zamanlarda filozoflar ve bilim adamları adalet fenomenini felsefi ve hukuki anlamda ele almışlar. Onlar buraya aşağıdaki hükümleri dâhil ediyorlardı: a) aynı ortamda herkesin eşitliği; b) işlenmiş fiilin ve sonucunun karşılıklı ilişkisi; c) kaybedilenle elde edilenin eşitliği. Herkes adaleti yasanın temeli ve rehber ilke olarak kabul ederek, onun mahiyetini her bir insana karşı işlenen fiile karşılık olarak kısıta görür. Yani, işlenen suçta göre ceza adalet ilkelerine, hem ceza kanununa, hem de cezanın belirlenmesi sırasında hukuk uygulama faaliyetine uygun olmalıdır. Bununla ilgili "Süleyman'ın Özdeyişleri" kitabında şöyle bir ifade yer almaktadır: "Farklı teraziler, farklı ölçüler, her ikisi Tanrı'nın nazarında bir iğrençliktir".

Aristo'ya göre, adalet öncelikle yasalara uygun olan bir şeydir. Peki yasanın kendisi adaletsiz olunca ne yapmalı? Çünkü yasa koyucu kendi amacına ulaşmak için herhangi bir davranışa göre ceza verebilir. Örneğin, önce belirtildiği gibi, Sovyet döneminde bütün ölkelerin yasalarında 10 bin Manatın gasp edilmesine göre idam cezasının uygulanmasını öngören madde vardı. Böyle bir yasanın adil olduğunu söylemek çok zordur. T. Hobbes'in söylediği "Hangi kurallar yazılırsa yazılsın, adaletin tek ölçütü yasanın kendisidir" sözlerini kabullenmek mümkün değildir.

Eski Yunanlılar devletin kanunlarına uymayı, hatta onu doğru bulmasalar bile, kendileri için ahlaki bir vazife olarak görüyorlardı. Sokrates'in gönüllü olarak zehir içtiği malumdur. O, mahkemenin kararını haksız olarak görüyordu, ancak devlet yasalarına uymayı her vatandaşın ahlaki borcu olarak kabul ediyordu. Eski Yunan filozofu Antifont'a göre: "Vatandaşın ölkenin yasalarını çiğnememesi adalettir"²¹⁴. Eski Yahudiler Yunanlılardan farklı olarak sadece Tanrı yasalarına aykırı olmayan devlet yasalarına uymayı vazife olarak görüyorlardı. Kafkasyalıların hayatında da adetler çok büyük önem arz etmiştir. Bu nedenle, halklar daha çok yasalara değil, adetlere uyuyorlardı. Belli ki yasa mutlak anlamda adil olamaz. Çünkü adalet, insana azami düzeyde bireysel bir yaklaşım ister. Yasa ise bütün kişisel faktörleri dikkate almak iktidarında değildir.

Her toplumda kural olarak kabul edilen bir yaşam düzeyi vardır. Bunun ötesi o toplumda kabul edilmez. Demek, her bir toplumun yasaları da mahiyet itibarıyla birbirinden farklıdır ve adalet ilkelerine uygun şekilde kabul

214 Bkz: Правовая мысль: Антология. с. 75.

edilir. Cezanın adil olması konusunda anlayış bu veya diğer halkın, adetlerin, geleneklerin vb. tarihi gelişimi sonucunda oluşur.

Eski Çin filozofu Mo-Tzi'ye göre: "İlk insanların ortaya çıktığı dönemlerde cezalar yoktu. Ancak o zaman her insanın kendi adalet kavramı olmuştur. Birinin bir, ikisinin iki, onunun on adalet ile ilgili tasavvurları vardı. İnsanlar ne kadar çok doğarsa, bir o kadar da adalet ile ilgili tasavvurlar ortaya çıkıyordu. Her insan kendi yaklaşımını doğru kabul ederek, diğerlerinin görüşlerini inkâr ediyorlardı. Sonuçta insanlar arasında güçlü düşmanlık hüküm sürür hale geldi"²¹⁵. Aynı zamanda insanlık hep adalete herkes tarafından kabullenen anlamı vermeye gayret etmiştir. Elbette, bu görevi öncelikle filozoflar üstlenmişti.

Felsefede adalet hem manevi güzelliğin mahiyetini oluşturan fazilet, hem yasa önünde herkesin eşitliği, hem de işlenen suçun cezaya uygun olması vb. olarak tanımlanır. Fakat bir ömür hapis cezasının idam cezasından daha adil olması ne ile belirlenmektedir? Norveç mevzuatında 70 kişiyi kasten öldürme cinayetine göre, 21 yıl hapis cezası doğru mudur? Asya ve Doğu'nun bazı ölkelerinde kasıtlı adam öldürme veya tecavüze suçu dolayısıyla öngörülen idam cezası doğru mu?

Her toplum cezayı kendi ahlak kuralları, zihniyeti, adetleri, ayrıca suç durumu açısından adil bulur. Demokrit'e göre, her bir devlet "ortak yarar" adına adaletin ihlaline göre, şiddetli cezanın verilmesini zorunlu görüyordu. "Ne olursa olsun, topluma zarar vereni ve adaleti çiğneyeni öldürmek gerekir. Her hangi bir devlet yapısı olursa olsun huzuru, hukuku, erkeklığı ve mülkiyeti koruyan insan, bunları yapmayandan üstündür".

Adaletin çeşitli anlamlarının olmasına göre cezanın işlenen duruma uygunluğunu belirlemek mümkün olmamıştır. Norveç'te 70 kişiyi öldürmüş teröristi, rahat ortamda, 2 odalı koğuşta tutmak kaydıyla, 21 yıl hapis cezası verilmesi yürürlükteki mevzuat açısından adil olabilir. Fakat bu, söz konusu cezanın dünya kamuoyu ve sıradan Norveçliler açısından adil olduğu anlamına gelmez.

Avrupalılara göre, bazı ölkelerin, özellikle Orta Asya ölkelerinin ceza kanununda küçüklere tecavüz etmekten dolayı idam cezasının uygulanması adaletin ihlalidir ve kelimenin geniş anlamında, o halkların gelişmişlik düzeyini olumsuz karakterize ediyor. Ancak bu, Avrupalıların tutumudur. O ölkelerde

215 Bkz: Правовая мысль: Антология. с. 44.

ise kamuoyu ve yasa koyucular, söz konusu fiile göre bu tür cezanın verilmesini âdil olduğu düşüncesindedirler.

Eski zamanlarda her bir suça göre ceza verilmesi gerektiği düşüncesi vardı. Aynı zamanda, her bir cezanın adil olması gerekir. Çünkü bütün düşünen insanlar adil cezanın hem toplum, hem de suçluların kendisi için faydasını anlıyorlardı. Yoksa ceza kendi mahiyetini kaybetmiş olurdu. Peki o zaman ne aşırı yumuşaklığa, ne de aşırıya kaçmadan kısasın adalet ilkesine uygun bir şekilde yerine getirilmesi mümkün mü? Bununla ilgili olarak A. Frank şöyle yazar: “Suç düşmanımızın bedeninden kesilip atılmalı etin miktarını geçiyor veya ona yetmiyorsa, ceza mutlaka dengenin taleplerine göre, en net şekilde yerine getirilmiyorsa, o, zarurete uygun olarak adaletsizliğe dönüştürülür”²¹⁶.

Binyıllar boyunca düşünürler adil ceza formülünü bulmaya gayret etmişlerdi. Platon adil ceza ve tayini yönündeki düşüncelerini ifade etmiştir. Cesare Beccaria'nın eserinin yayınlanmasından yüz yıl sonra kurulan ceza kanununun klasik okul temsilcileri cezanın kaçınılmaz ve işlenen suçun adil karşılığı olmasını gerektiğini söylüyorlardı. 19. yüzyılda İngiliz hukukçusu ve ekonomisti I. Benhtam cezayla ilgili faydacı teoriyi geliştirmiştir. Bunu yaparken cezanın oluşması ve uygulanmasının üç şartını ileri sürmüştür:

- 1) Ceza işlenen cinayetin sonucunda ortaya çıkan zararı karşılamıyorsa uygulanmamalıdır;
- 2) Ceza çok da fazla olmamalı, yani suçun uğrattığı zarardan fazla olmamalıdır;
- 3) Suç uğrattığı zararın ceza ile değil, daha ucuz yöntemle önlerse, o zaman cezayı uygulamak gerekmez.

Sonunda klasik okulda cezanın boyutunun ölçüsü fiilin sonucuna eşdeğer olanlardır. Pozitivistler için ise bireyin dâhili durumudur.

Hukukçu N. Havronyuk'a göre, cezanın azami derecede adil ve işlenen suçta uygun olması için aşağıdaki ilkelerin yerine getirilmesi gerekir:

1. Suçla ilgili istatistiklere ilişkin genel şartlar işlenerek kabul edilmelidir;
2. Kamu yoklaması yapılmalıdır. Göstergeleri yüksek olsa bile, resmi istatistik mutlaka nüfusun viktimolojik kamuoyu yoklamasının sonuçlarına eklenmelidir;

216 Frank A. *Filosofia уголовного права*. СПб., 1868. с. 133.

3. Ceza kanununun matematikselliği dikkate alınmalıdır;
4. Ceza muhakemesi süreci eksperle birlikte yürümelidir.

H. Havronyuk'a göre “Yaptırımın sertlik (yumuşaklığı) kriteri, ilk olarak, bu veya diğer fiilin gerçek sosyal tehlikesi gibi yansıtılmalıdır”²¹⁷.

İşlenmiş suça göre cezanın adil olması için, onun aşağıdaki temel gereksinimleri karşılaması gerekir:

Birincisi, ceza bu veya diğer halkın veya milletin ahlaki, dini, tarihi, kültürel esaslarına bağlı ve onlara uygun olmalıdır.

İkincisi, o suçun barındırdığı kötülüğe uygun olmalıdır. Bu şartlar cezayı belirleyen yasa koyucunun faaliyetinde ilkesel önem taşımaktadır.

Üçüncü şart, mahkemenin ceza belirleme sürecine ilişkindir. Cezanın pratik olarak gerçekleştiği bu aşamada dikkat daha çok suçlunun üzerine yönelmelidir. Yani suçlunun kendisi, özellikleri, dâhili durumu adil ceza belirleme sürecinde önemli rol oynayacaktır.

Eğer adalet bir prensip olarak yasa koyucu tarafından cezanın belirlenmesinde önem arz ediyorsa, o zaman yerine getirilmesinde etik ve felsefi kategori olarak değerlendirilen hümanizmin mutlaka dikkate alınması gerekir. Hümanizm (insancılık) hukuk uygulama faaliyetinin bir ilkesi olarak öncelikle hümanizmin genel teorisinden beslenen bir içeriye sahip olmalıdır.

Hümanizmin temel ilkelerinden birisi, insanın mutlak değer olmasının ifadesidir. Buna göre, insana ve onun gelişmesine hizmet eden her şeye “hümanizm” denir. “Hümanizm insanın bir kişilik olarak değer taşımasını, ona saygınlıkla yaşatılmasını, insan yararına yönelimi sosyal ilerlemenin amacı olarak tanıyan ahlaki pozisyonudur”²¹⁸.

Aynı zamanda, hümanizm kendini daha çok toplum ve insan ilişkilerinde gösteriyor. Bu nedenle, hümanizmin ikili karakterinden bahsedebiliriz. Onun bir tarafı toplumla ilişkide tezahür eder. İkinci tarafı ise sosyal ve kişisel çıkarlı

217 *Хавронюк Н.* Каким должно быть уголовное наказание, или Почему юриспруденция отстает от физики? *Материалы научно-практической конференции в Пекине*. 2012 г. 1–3 дек. с. 14–15.

218 *Келли С. Г., Кудрявцев В.Н.* *Принципы советского уголовного права*. М., 1988. с. 147.

suçlardan korunmaktan ibarettir. Bu açıdan hümanizmin ikinci tarafı suçluların sert bir şekilde cezalanması fikrini desteklemiyor. E. A. Sarkisov'a göre: *"Sosyalist toplumun ve tüm Sovyet vatandaşlarının suçtan korunmasına dair insancıl fikirlerin ciddiyeti, suçlulara, özellikle da kanunla korunan objelere kast edenlere karşı barışmaz olmayı gerektirir"*²¹⁹.

Hümanizmin diğer tarafı suçluya ve kişiliğine karşı insani davranış, sert cezanın inkârı, yumuşatıcı faktörlerin dikkate alınmasının vb. göstergesidir. J. P. Marat *"Suç Mevzuatı Planı"*nı düzenlerken *"adaletin, özgürlüğün rolünü azaltmadan, cezanın yumuşaklığını onun güvenilirlik ve insanlığı sivil toplumun güvenliği ile barıştırmaya"*²²⁰ çalışmıştır. Cesare Beccaria'a göre: *"...insan ruhunu daha çok etkileyen, buna karşılık suçluya daha az acı veren cezanın uygulanması gerekir"*²²¹.

İ. İ. Karpets'in yazdığı gibi, toplumu tehlikeli olaylardan korumak için suçluların sert ceza almaları topluma karşı hümanizm değil, bu prensibin uygulanmasından mecburi geri çekilmedir ²²².

Böyle bir tutum dikkati hümanizmin sadece bir tarafına, suçluya yönelik tarafına yönelir. Bu da suçluya yönelik tarafıdır. Evrensel anlamda "hümanizm" terimi insana bir şahsiyet gibi değer verilmesi, insan için hayırlı olanın toplumsal ilişkilerin kıymetinin ölçüsü olarak kabul edilmesidir. Demek hümanizm ancak belli bir insana ait edilebilir ve modern anlamda insancılık, merhamet olarak anlaşılabilir. Belli bir insana zarar vermekle toplumun çıkarlarının ödenmesi, hatta zorunlu ve sosyal çıkarlara uygun olsa bile, hümanizm sayılamaz. Çünkü şiddet ve hümanizm bir yere sığmayan iki ayrı kavramlardır.

Ceza Hukukunda hümanizm ilkesi sadece suçlunun kimliği ile bağlantılı bir konudur ve kişiye karşı hümanist davranma eğilimidir. Bu bağlamda doğal olarak böyle bir soru ortaya çıkar: Hümanizm sadece suç işlemiş insan için yumuşak cezanın uygulanması mı?

A. S. Gorelik bu konuda şöyle yazmaktadır: *"Suçlu için mümkün olan cezalardan en yumuşağının verilmesi hümanizmin şartı olarak nitelendirilebilir. Her bir ceza kısastır. Kısas ve hümanizm birbirine zıt kavramlardır. Ceza çok veya az*

219 Sarkisov Э.А. Гуманизм в советском уголовном праве. Минск, 1968. с. 23.

220 Марат Ж.П. Избр. произв. М., 1956. Т. 1. с. 213.

221 Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. М., 1939. с. 244.

222 Карпец И.И. Наказание: Социальные, правовые и криминологические проблемы. М., 1973. с. 87.

*hümanist olamaz. Daha çok veya az insancıl olmayan ceza söz konusu olabilir. Bunu da bu terimin kullanımında dikkate almak gerekir"*²²³.

Hümanizm ilkesi; somut cezanın, suçlunun özelliklerini dikkate almak kaydıyla, işlenmiş suça adalet açısından yaklaşımdır. Buna göre hümanizmi adalete götüren yol olarak değerlendirmek mümkündür. Adalet ve hümanizmin suç ve yasal kategorilerinin yasa koyucu ve hâkimler tarafından anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Elbette, onlar felsefenin kullandığı adalet ve hümanizm kavramlarına karşı konulmamalı ve ondan ayrılmamalıdır.

Adalet bir değerlendirme mekanizması olarak insan faaliyetlerinin ve eylemlerinin doğruluğunun ölçüsüne dönüşüyor. Bu temelde hâkimlere aittir. Suçun doğru değerlendirilmesinden emin olan hâkim, hümanizmi rehber edinmelidir. Bunu yaparken o, kendini unutmamalı, ancak gerçeğin tarafında yer almalıdır. Hâkimin amacı sadece gerçeği ortaya çıkarmaktır, onun ile ilgili söylenenler ise onu ilgilendirmemelidir. Aynı zamanda, dikkat etmek gerekir ki cezanın adil olmasının şartı hâkimin tarafsızlığı ve parayla ele alınmamasına bağlıdır. Cicero'ya göre: *"Verilen hükümler karşılığında para alınması suçtur. Beraat etsin diye birisinden para almak daha da büyük suçtur"*. Demokritos ise yazmıştır: *"Parayla alınan bir şey adil olmaz"*. F. Bacon bu fikri netleştirerek demiştir: *"Hâkimlerin keskin zekâlı olmaktan ziyade bilgili, kanıtları ortaya çıkarırken daha fazla merhametli, kendine güvenmelerinden ziyade, daha çok dikkatli olmaları gerekir"*²²⁴.

Bazen sorunun çözümü suçlunun şahsiyetinin niteliği ile ilişkili oluyor. Böyle durumlarda adalet ve hümanizm kategorilerini ortaya koymadan geçinmek mümkün değildir. İnsanları ayıran özelliklerin çok olması onları kesin kriterlere bağlı normatif nitelikli ölçülerle ifade olanağı sunmaz. Bunun için bu değerleri kullanırken hümanizm ve adalet ahlak kategoriler olarak önem taşıyor. İnsan karakterini belirlerken bu kategoriler esas alınmalıdır. Bu normlar içerisinde cezanın belirlenmesinin kuralları birinci yere çıkar.

Muhakeme sürecinde cezanın belirlenmesi, sırasında sübjektiflikten kaçınmak imkânsızdır. Buna bağlı olarak, biz hâkimin kendine güveni ve özel yaklaşımını görüyoruz. Bu da hâkimin psikolojisinden ileri gelir. Zira verdiği ceza en adil ceza olarak görüyor. Dâhili kanaat bir hal gibi geçici algılamalar

223 Горелик А.С. Наказание по совокупности преступлений и приговоров. Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та, 1991. с. 83.

224 Бэкон Ф. Соч. Т. 2. М., 1978. с. 473.

sonucunda oluşmaz. O işlenmiş suçun kamuoyu için tehlikelilik derecesi ve karakterinin analizi, suçlunun kimliği, cezayı yumuşatan ve ağırlaştırıcı faktörler temelinde ortaya çıkar. Ülkemizdeki yargı tecrübesi karakteri ve derecelerine göre aynı olan suçlara mahkemeler tarafından farklı cezalar verildiği görülmektedir. Öyleyse hâkimin takdir yetkisi nedir?

A. Barak hâkimin takdirini yasanın hâkime verdiği yetki olarak tanımlar. Bu yetki hâkime birkaç yasal alternatif arasından seçim yapabilmesi için tanınmıştır. Bu duruma yaşama ne duygusal, ne de zihinsel durum değildir. Bu daha çok yasal şarttır ve hâkim seçenekler arasında tercihini yapabilecektir²²⁵. Bu tezi kabullenmek zordur. Zira bu veya diğer somut cezanın verilmesi için yasal şartın seçimi yasa tarafından belirlenmiştir. Yani hâkim adil karar vermek için bu koşullar dışına çıkamaz.

Hâkimin takdir yetkisi daha çok hâkim kararının temelinde duran ahlaki, pratik ve pedagojik şartların toplamıdır. Buna göre hükmün doğruluğu hâkimde bu özelliğin gelişmesine bağlıdır. Profesyonel niteliklerle birlikte, Hâkimin evrensel kategorilerle düşünme becerisi büyük önem arz ediyor.

Hâkimin takdir yetkisi ceza tayininde adil karar almak açısından önemlidir. Bazı yazarların hâkimin takdir yetkisine itiraz etmelerine rağmen, itiraf etmek gerekir ki hukukun olduğu yerde onu uygulayanın fikrine dayalı seçim olanağı da olacaktır.

Bu anlamda biz V. P. Najimov'un dikkatli tutumunu destekliyoruz: *"Muhakeme sürecine iştirak edenler, özellikle sanık ve hukukçu, hâkimler tarafından somut ceza tayini karşısında acizdirler. Hâkimler bu konuda kendilerinin kötü moralini, itham olunana karşı olumsuz sezgisel duygularını ve başka bu gibi herhangi bir nesnel hususları içerebilirler"*²²⁶. Tüm bunlar hâkimin takdir yetkisi çerçevelerine değil, özel isteklere bağlıdır. Biz hâkimin takdir yetkisi alanının daraltılmasıyla belirlenen hükmün yasa ve doğruluk derecesinin artmasına emin değiliz. Bu konuda güvence de yoktur. Ona göre hâkimin takdir yetkisinden vazgeçmek değil, bu yetkinin sınırlarının nasıl olacağı söz konusudur.

Kuşkusuz, zorunlu olan ilk şartların yanı sıra, çeşitli delillerle ilgili düşünmek, onları tahlil ve mukayese etmek, hükme eleştirel bakmak, bütün bunlardan

225 Барак А. Судейское усмотрение. М., 1999. с. 13–14.

226 Нажимов В.П. Справедливость наказания - важнейшее условие его эффективности. Вопросы организации суда и осуществление правосудия в СССР. Калининград, 1973. Т. 2. с. 3.

sonra sonuçların doğruluğunu gözden geçirmek ve nihai kararın temelinde duran bilgiler arasında mantıksal ve neden sonuç ilişkisini belirlemek, rasyonel iç güvenin şekillenmesinin unsurlarıdır.

Hâkimin iç rasyonel görüşünün ön şartı şöyledir: O kendi düşüncesinde şekillendirmiş cezanın türü ve boyutunun beyinde yarattığı model gibi yaşarak kendi kendini kontrol etmektedir. Kendi kontrolünün önemli unsuru şüpheci. Her bir cezanın türü ve boyutunu seçen hâkim, konuya kendi ahlaki prensiplerinden bakmaktadır. Cezanın adil ve isabetli tayin edilmesinde hâkimin felsefi, hukuki, evrensel görüşler sisteminin çok önemli rol oynadığını belirtmemiz gerekir. Siyasi ve ideolojik ilkelerin ise hâkime yabancı olması gerekir.

Böylece, yasa yetkili kişi veya kanun koyucu organın takdiri için belirli çerçeveler oluşturur. Bunun amacı hümanizm ve adalete dayanan ilkeler üzerinde doğru karar verilmesini sağlamaktır. Allah Resulü Hz. Muhammed (S.A.V.) ve ve Yemen'e vali olarak atadığı Muaz bin Cebel arasında böyle bir diyalogun gerçekleştiği rivayet edilmektedir: *"Senden kimse gelip bir şey sorarsa, neye dayanarak hüküm vereceksin?"* diye Hz. Muhammed Peygamber (S.A.V.) sordu. Muaz: *"Allah'ın Kitabı'na"* - diye cevap verdi. Resulullah *"Eğer bulamazsan, neye dayanacaksın?"* diye yeniden sordu. Muaz: *"Rasulullah'ın sünnetine"* - diye cevap verdi. Resulullah: *"Orada da bulamazsan?..."* - derken Muaz şöyle cevap verdi: *"O zaman kendi fikrime dayanarak, ona göre hüküm veririm"*. Onun bu cevabı Peygamberimizi çok sevindirdi. Peygamberimiz: *"Sana doğru yolu hazırlayan Allah'a hamdolsun"* buyurdu.

2.2. CEZANIN İÇERİK VE ÖZELLİKLERİ

I. Hukuk literatüründe sadece birkaç yazar "cezanın mahiyeti" kavramını "cezanın içeriğinden" farklı anlamda kullanmıştır. Diğerleri ise bu kavramları ya aynı anlamda kullanmış ya da onlardan sadece birini kullanmıştır. Cezanın mahiyeti kavramı konusunda dair birkaç hususa aydınlık getirelim.

Ekim Devriminden öndeki dönemde Rus kriminoloji bilim adamları cezanın mahiyeti derken, suçluların işlediği fiile göre ceza verilmesini öngörüyorlardı²²⁷. Örneğin, N. D. Sergiyevski cezanın mahiyetini, *"bilinen fiziksel ve ruhsal*

227 Вкз: Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая. с. 91–93; Спасович В.Д. Учебник уголовного права. Т. 1. Вып. 2. СПб., 1863. с. 180; Познышев С. В. Основные вопросы учения о наказании. М., 1904. с. 335.

zarar şeklinde" kendisini gösteren kınama ve azarlamakta görüyordu²²⁸. Ancak Sovyet bilim adamı P. P. Osipov bünyesinde eğitim barındıran cezaların mahiyetine iki açıdan dikkat yetirmektedir²²⁹. İ.A. Tarhanov cezanın mahiyetini "yasal sınırlamalara yansımış suçu işleyen kişinin ve suçlu davranışın devlet tarafından kınanması"²³⁰ şeklinde tanımlamıştır. Aynı zamanda cezanın mahiyetini acı çektirmede gören yazarlara sıkça rastlamak mümkündür.²³¹

Aslında cezanın asıl mahiyetini açmak, ona doğru tanım vermek, ona tarihi ve lojistik açıdan yakın olan ve cezanın içeriğini oluşturan cezalandırma olayından ayırmak çok zordur. Bu tanımlamayı vermek isteyen C. A. Kerimov'un ifadelerini hatırlatmak yerine düşer: "Yasanın mahiyeti ile içeriğinin birbirinden ayrılması kendini doğrultmuyor. Burada sadece mahiyet değil, aynı zamanda içerik de öznel kategoridir ve mevzuata öznel şekilde yansiyarak ifade edilmiştir"²³².

Suçun içeriği, onun mahiyetinden farklı olarak, dayanıklı olmayan, değişken, tereddüt içinde olan bir şeydir. Suçun içeriğinde hareketi yansıtan sürekli bir gelişim ve toplumun maddi, manevi, sosyal-siyasi yaşamın değişmesi vardır. Bu nedenle, suçun mahiyeti ile içeriği aynı olamaz. Çünkü cezanın mahiyeti, onun içeriğinden farklı olarak, daha derin ve genel kategoridir. Birincisi, cezanın mahiyeti bir durumdur. İkincisi, cezanın mahiyeti çok sayıda ve çeşitli cezalarda tezahür eder.

Mahiyet cezanın iç dünyasını açar, suçun içeriği ise diğer şahsın azaplarını ve ıstıraplarını somut olarak ceza hukuku müeyyidelerinde belirtir. Bu cezanın içeriği, kefareti ve onun bütün özelliklerini kapsamaktadır. Cezanın içeriğine göre, devlet iradesinin gerçekte hangi araç ve yöntemlerle gerçekleştirildiğini belirlemek gerekmektedir. Devlet iktidarı öznel ve değişmez nitelik taşıyan cezanın mahiyetine müdahale edememekte, bunun yanı sıra toplumun gelişim düzeyine bağlı olarak geniş anlamda cezanın içeriği daima değişmektedir.

İşlenmiş suç karşısında acı çektirme, cezanın amacı değildir, onun içeriğidir. Acı çektirmeye dayalı cezalandırıcı içeriğin idrak edilmesinde sorun sadece bilimde yer alan kısasın cezada yerinin belirlenmesi konusundaki çeşitli yak-

228 Сергиевский Н.Д. Русское уголовное право. Часть Общая. Пособия к лекциям. II изд., 1915. с. 84.

229 Вкз: Осипов П.П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций. Л., 1976. с. 68.

230 Тарханов И.А. Замена наказания по советскому уголовному праву. Казань, 1982. с. 9.

231 Вкз: Учение о наказании в уголовном праве России. М., 2011. с. 58; Наташев А.Е., Стручков Н.А. Основы теории исправительно-трудового права. с. 17.

232 Керимов Д.А. Методология права... с. 167.

laşımlarla değil, aynı zamanda akademisyenlerin cezanın doğasına dair farklı görüşleri ile ilişkilidir. Şöyle ki B. Utevski ceza belirlemede acı çektirmeyi zorlamak olarak tanımlamaktadır²³³. B. S. Nikiforov acı çektirmenin bu tanımını eleştiriyerek karşılayarak, onun azap olduğu fikrini savunmuştur²³⁴. Sonunda, o acı çektirme unsurunda sadece umumi anlamda neye acı çektiriyor ise zorlama ile değil, aynı zamanda işlenen suçla denge oluşturan ceza zorunluluğunu görüyordu.

B. S. Noy, acı çektirmeyi şöyle ifade eder: "Acı çektirme insanı ıslah etmek amacıyla azap vermek faaliyetidir. Acı çektirmenin bu şekilde anlaşılması, pratik olarak onu cezanın içerdiği, ancak acı çektirme olmayan şiddetin başka türlerinden ayırmak imkânı sunuyor"²³⁵.

S. V. Polubinskaya, acı çektirmeyi cezanın mahiyeti, içsel bir özelliği olarak görüyor. Bu anlamda acı çektirme, mahkûm edileni, yeni suç işleme teşebbüsünden yoksun bırakır. Bu şekildeki algılamaya göre acı çektirme ceza yoluyla suçu engelleme amacına yönelik gerekli ön şarttır²³⁶. Nihayet, hukuk literatüründe bu konuyla ilgili son görüş Duyunov'a aittir. Duyunov'a göre: "Acı çektirme bir kavram olarak sosyal hayatın hangi alanında olursa olsun, her zaman suçlunun işlediği suça göre mahkûm edilmesi, kınanması, ayıplanması, itham edilmesi şeklindeki bir tepkidir."²³⁷.

Gerek Batı, gerekse Doğu dillerinin birçoğunda "ceza" kavramından farklı olarak acı çektirme kavramına tekabül eden özel bir kelime yoktur. Rusçada "acı çektirme" anlamına gelen "kara" (vurgu ilk hecededir, "кара") kelimesi, ne de olsa özel anlam çağrıştırmaktadır. Dal'in sözlüğüne göre acı çektirme, sadece genel olarak ceza değil, aynı zamanda "ağır ceza" ve "ıdam" anlamına gelmektedir. Ceza, taşıdığı bu acı çektirme özelliği ile diğer toplumsal cebir (zorlama) önlemlerinden farklılık arz etmektedir. Bu suçlar farklı toplumsal tehdit içerdikleri gibi, cezalar da içerdikleri acı çektirme düzeyine göre birbirlerinden nicelik ve nitelik olarak farklılık gösterirler.

233 Утевский Б.С. Вопросы теории исправительно-трудового права и практика ее применения. Материалы теоретической конференции по вопросам советского исправительно-трудового права. М., 1957. с. 37.

234 Материалы теоретической конференции по вопросам советского исправительно-трудового права. с. 128.

235 Ной И.С. Сущность и функции уголовного наказания... с. 31.

236 Полубинская С. В. К вопросу о целях наказания. Проблемы совершенствования уголовного закона. М., 1984. с. 100.

237 Дуонов В.К. Наказание в уголовном праве России — принуждение или кара? с. 65.

Acı çektirmenin somut ifadesi, şu veya bu türdeki bir cezanın içeriğini oluşturur. Ceza sistemini tahlil ederken, bu sistem içinde aynı mahiyette oldukları halde, birbirlerinden farklılık arz eden çeşitli ceza türlerinin yer aldığını görmek mümkündür. Bu durum, cezanın mahiyetinden farklı olarak, onun içeriğinin göreceli olarak daha hızlı değişebileceğini gösterir. Yasa koyucu, cezanın içeriğinde, yani onun bileşeni olan acı çektirmenin “dozunu” şu veya bu derecede belirlemek suretiyle, herhangi bir cezanın içeriğini etkileyebilir. Örneğin, hürriyetten yoksun bırakmadaki acı çektirmenin “dozu”, nicelik (miktar) olarak, para cezasındaki acı çektirmenin “dozundan” farklıdır.

Acı çektirici cezanın gerçekleşmesi süreci suçluya belli ıstırap veriyor. İşte, bu özellik cezanın içeriğinin unsuru gibi acı çektirmenin zaruri belirtisidir. Burada belirtmek gerekir ki azap vermek cezanın amacı değildir, kısasın özelliğidir. Demek ki, kısasın ayrılmaz özelliği, mahiyeti ve kalitesidir. Manevi ve ahlaki acıların fiziksel acılarla birleşmesi adildir. Çünkü suçun işlenmesi olayı zaten suçluyu ahlaktan yoksun bırakır.

İşlenen suçta göre verilen ceza suçluların ıslah olması için gerçekleşen yasal bir eylemdir. Böyle olmazsa ceza kavramı tarihi açıdan eskimiş bir anlayış olarak yasal terminolojiden çıkarılırdı. S. P. Mokriniski'ye göre: *“Kasten azap verilmesi cezanın karakteristik yönüdür. Onu cezadan alırsak ve bir kural olarak, beklenen sonuç vermediği görüşünü ortaya atarsak, onun artık ceza anlayışına uygun olmadığını görürüz. Hem ceza zorunlu terbiye, eğitim, tecrit, nefret olarak adlandırılabilir”*²³⁸.

Aynı zamanda, ıstırap ve alçalma aşırıya kaçmamalı, azaplar ise amaca yönelik olmalıdır. Öte yandan Enrico Ferri'nin de haklı olarak belirttiği gibi, “Biz, cezaevlerini dürüst, ama yoksul insanların evlerinden daha rahat ve konforlu bir yere dönüştürecek şekilde bütün sosyal adalet ilkelerinin yıkılıp, çökertilmesine kesinlikle karşıyız”²³⁹.

Azabın gerçek hayati anlamı, hatta en sıradan bilince bile anlaşılan kavramların sırasındadır. Ancak, acı zor ve çelişkili içeriğe sahiptir. Psikolojik yönden azap kızgınlık duygusu ile bağlı olan özel bir heyecandır. Sosyal yönden azap diğerleri tarafından kabullenmemenin, özgeleşmenin sonucudur. Dini görüşe göre, azap günlük insan hayatına dâhil değildir. Azap anlayışı, din çerçevesinden kenara çıkmıyor ve insanlar arasındaki ilişkilerle değil, sadece Tanrı ile insanlar arasında olan ilişkilerle alakalı olan dini öğretilerdir. Demek ki, azap

238 Мокринский С. П. Наказание, его цели и предложения. Ч. I–III. М., 1902. с. 3.

239 Ферри Э. с. 270–271.

- İlahi kutsal bir varlığa verilen kurbandır. Azabı hoşgörü olarak anlatmak da mümkündür. Yasal olarak azap işlenmiş kötülüğün ve suçun sonucudur.

Azap, canlı varlığın iğrenç, ağır veya ıstıraplı duygularının bir bütünüdür. Bu duygular ona fiziksel ve duygusal rahatsızlık, ağrı, stres vb. veriyor. Belli ki azabın nedeni gibi sevgi, hastalık vb. duygular da ola bilir. Bu gibi acıları devlet vermiyor ve aynı zamanda, insanı buna mecbur bırakmıyor. Demek ki bu, ortaya zorla atılmış değil, doğal insan duygularından kaynaklanmaktadır.

Azap acı çektirmenin belirtisi ve özelliği gibi zorunlu karaktere sahiptir. Fakat o, insanın kendi iradesine uygun özel ortamda gerçekleştiriliyor. Bu duygular suçlunun yargılamaya teslim edilmesine yol açsa bile, suçlunun manevi ıstıraplarını ve vicdan azabını bu acılardan ayırmak gerekir. İşte bu azaba göre kötü eylemde bulunmuş insan kendi günahının bedelini ödemeli, yanlış davranışını, dışarıda yaşamanın güzelliğini ve önemini anlamalıdır.

Ayrıca, azap asabılık ve psikoza neden olan ve insanın sağlığını olumsuz etkileyen bir durumdur. Ceza ortadan kalkarsa, kısas da kendi anlamını kaybeder. Çünkü kısas mahrumiyetler, sıkıntı ve kısıtlamalara neden oluyor. G. V. Maltsev bu sözleri söylerken haklıydı: *“İçeriğinde kısasın unsurları olmayan bir ceza günümüz liberallerinin hayalidir. Bu suçta karşı tepkiyi boşa dönüştüren bir illüzyondur”*²⁴⁰.

Buna göre cezadan acı çektirme, ıstırap, heyecan vb. bu gibi unsurlar çıkarılırsa, o zaman bu kavram (ceza) suç karşısında verilen ceza anlayışına uygun gelmez. Aslında, bunu yapmaya gayret edilse bile bu anlamsız olacaktır. Çünkü kısas cezanın olmazsa olmaz özelliğidir. Tanrı cezası düşüncesi, ceza ile ilgili yasal suç düşüncelerini köklü şekilde etkilemiştir. Dini hükümlere göre ancak düşünce yoluyla tövbe etmek mümkün değildir. Bu anlamsız ve verimsizdir. İşte bu yüzden din asıl tövbeyi ağrı ve ıstıraplar, işlenen suçun, günahın, şerrin karşılığında ağır heyecan duygusunun yaşanmasında görüyor. Bunlar da acı çektirme anlamında olan cezada vardır.

Literatürde bütün zamanlarda kısasın eğitici imkânlarıyla ilgili sorular var olmuştur. Leffler'e göre eğer vatandaşların en iyileri devletin suçlu olarak değerlendirdiği fiillerin çoğuna karşı nefret ediyorsa, onda bu duygu sosyal eğitimin sonucudur ve bu eğitimde suç karşılığında verilen ceza önemli rol oynamıştır²⁴¹.

240 Мальцев Г.В. с. 524.

241 Леффлер. Der Begriff der Verantwortlichkeit. Mitt. D.I.K.V.VI. S. 388.

Eğer cezanın içeriğinde ıstıraplar, mahrumiyetler vb. diğer terbiye unsurları varsa, o zaman ceza kısas mahiyetinden başka, aynı zamanda eğitici özelliklere sahip olur. Bu da demektir ki ceza sadece acı vermiyor, aynı zamanda terbiyelendiriyor. Ceza infaz sürecinde devletin belirlediği ıslah amacına gelince, cezada (acı çektirmede) terbiye unsurlarının olduğu söylenemez. Devlet cezayı kişiyi ıslah etmek için öngörmemiştir. ıslah işinden ceza infaz kurumlarını sorumludur.

Cezanın zor kullanarak uygulanması sürecinde mahkûmun kimliğine olumlu etki bırakması imkânsızdır. Çünkü kısasın yani yasal kısıtlamaların uygulanması, mahkûmların kişisel çıkarlarına zarar verilmesi bir eğitim aracı olarak kabul edilemez.

İnsanı vatan sevgisine, başkalarının mülkiyet hakkına ve insanlara karşı sevgi duymasına zorlamak mümkün olmadığı gibi, ceza ile de insanın iç dünyasını yenilemek veya geliştirmek imkânsızdır. Zira ceza zorlamadır, ikna değildir. Buna göre ceza ile suçlunun ıslah edilmesini ve yeniden eğitilmesini düşünenler yanılıyorlar.

Acı çektirme eğitmiyor, o kırıyor, korkutuyor ve en iyi halde davranışta itaate zorluyor.²⁴² Acı çektirmekle tehdit etmek eğitmez, bilinci ve ahlaki kuralları değiştirmez. Acı çektirme mahkûmun kimliğini etkileme aracı olarak eğitici mahiyet taşımaz. Sadece yeni suçların işlenmesini önlemek amacı söz konusudur.

Böylece acı çektirme ve terbiyenin hukuki tabiatı itibarıyla serbest ve bir birinden bağımsız olgulardır. Eğitimin boyutları kısasın içeriğine dâhil değildir, fakat onunla suçları önlemek için mahkûmların cezalandırma ve eğitme sürecinde birleşiyor.

Acı çektirici ve eğitici unsurların öne sürülen amaca ulaşması için hapis örneği daha kesin şekilde ortaya çıkıyor. Onlar bir sisteme dâhil olarak, ceza ve terbiyenin unsurlarından oluşan ıslah edici etki denilen yeni niteliksel olayı meydana getirir. Ceza infaz sürecinde iki bağımsız, aynı zamanda birbiri ile yakından ilişkili konular çözülür. Bu da kısas öğelerinin gerçekleşmesi ve cezaya eşlik eden terbiye etkisini sağlamaktır.

Yine önemli bir konuya da dikkat çekmek gerekir: Acı çektirme ve kefaret arasındaki fark. Onların her ikisinin cezanın unsurları olmasına rağmen fark-

242 Осипов П.П. Теоретические проблемы построения и применения уголовно-правовых санкций. С. 68.

lılıkları vardır. Acı çektirme mahkûma azap verilmesi, kefaret ise kötü fiili işleyenlerden bedelin ödenmesiyle karakterize olunur. Bu ödeme eşitliği, zararın ödenmesini, tahrip edilmiş bir şeyin düzeltilmesini kapsar. Fakat bu ödeme, işlenen suça göre kısas almak değildir. Acı çektirme ise cezanın unsuru olarak, cezanın uygulanması sürecinde gerçekleşir.

II. Her bir faaliyet, aynı zamanda devlet faaliyetleri, belirli bir amaca yöneliktir. Bunun tersi anlamsız bir faaliyet olurdu. Prensipten olarak, burada amaç hukuki değil, felsefi kategoridir. Felsefede amaç derken yerine getirilen işin sonucunu önceden görmek yeteneği anlaşılmaktadır. Hukuka uygulandığında ise *"Amaç, felsefi kategori olarak, hukuki olay ve süreçlerin araştırılmasının temelinde yatıyor. Hukuki faaliyetleri, yasama faaliyeti, onun gerçekleştirilmesini ve yasal sistemin gelişimini ve iyileştirilmesini önceden belirler"*²⁴³.

Her bir fiil sübjektiftir. Çünkü belli kişiler tarafından gerçekleşir, mevzuatta yer alıyor ve insanların öznel faaliyetiyle sayesinde gerçekleşiyor. Aynı zamanda amaç, hep herhangi bir şekilde maddi, ya manevi yönden hissedilebilir şekilde ortaya çıkar. Bu biçim, talebin gerçekleşmesinin sonucudur. Hegel'e göre: *"Amaç benim içimdeki bir varlıktan başkası değildir. O nesnelir ama aynı zamanda öznel olmalı, kendi yetersizliğini bir tarafa bırakmalı, sadece öznel olmamalıdır"*²⁴⁴.

Özellikle vurgulamak gerekir ki ceza herhangi bir amacı gözetmez, bu açıdan onun için herhangi bir amaç da belirleyemeyiz. Çünkü amaçlar toplum tarafından cezanın öznel imkânlarını dikkate alarak ve bunu yasada tespit ederek koyulabilir. Demek ki, cezaya amaca ulaşmak için bir araç olarak bakılmalıdır. Aynı zamanda, amacın gerçek olması ve cezanın mahiyetinden ileri gelmesi çok önemlidir. Aksi takdirde amaç sadece anlamsız olurken ceza ile doğrudan bağlantılı olmayacaktır.

Elbette devlet önümüzdeki amaca ulaşmak için diğer araçlardan ve imkânlardan yararlanabilir. Ama onlar artık cezaya değil, diğer nesnelere havalı edilecektir. Ceza hukuku biliminde, amaç derken varılmak istenen mükemmel sonuç anlaşılır. Bu sonuç, devletin yaptırımları uygulanarak elde edilecektir O zaman ceza belirlemekle devlet hangi amaçlara ulaşmaya çalışır?

Burada en tartışmalı konu kefaret ve acı çektirmenin oranıdır. Böyle bir fikir vardır ki, kefaret cezanın amacıdır. Birincisi, belirttiğimiz gibi, ceza hiçbir

243 Керимов Д.А. Методология права... с. 270–271.

244 Гегель Г.В.Ф. Соч. Т. VII. с. 39.

amaç gözetmez. İkincisi, devlet kendi karşısına kefaret amacını koyamaz. Kefaret cezanın öznel doğasında bulunan bir olaydır. Önce belirtildiği gibi, kefaret cezanın mahiyetiyle karakterize edilir ve devlet, belirlediği amaca ulaşmak istediği süreçte bu aracı kullanır. Kefaretten vazgeçmek cezadan vazgeçmek demektir. Günümüz şartlarında bunu gerçekleştirmek oldukça zordur. Kefaret aynı zamanda cezanın hem amacı, hem de kendisi olamaz.

Aynı şey cezanın içeriğini karakterize eden acı çektirmeye de aittir. Acı çektirme toplumun amacı olarak belirlenemez. İslah olmanın amacına gelince, elbette devlet, karşısına böyle bir amaç koyuyor. Ancak ceza bu amaca ulaşma aracı olarak, yardımcı niteliktedir. Çünkü cezanın içeriğinin kendisinde insanın eğitilmesi üzerinde etkili olacak eğitim aracı yoktur. Bu nedenle devlet bu amaca ulaşmak için başka araçları kullanıyor ve onlar ceza anlayışından dışındadır.

Literatürde suçun önlenmesine dair özel önleyici tedbirlerin alınması ile ilgili iki görüş vardır. Bazı yazarlara göre bu tedbirler ceza infazı sürecinde böyle özel durumların oluşturulmasını öngörüyor ve bu durumlar, mahkûmların tekrar suç işlemelerini engelliyor. Buradaki amaç, mahkûmların tekrar suç işlemelerini akıllarından geçirmemelerini sağlamaktır²⁴⁵. Yani islah olunmanın amacı yeni suç işlememe ile yetiniyor ve onun yasada yer alması mahkûm için eğitilmenin etkisinin gerekli olduğunu ortaya koyuyor.

Diğer yazarlara göre suçun önlenmesine dair özel önleyici tedbirler kavramının bu şekilde geniş izahı doğru değildir. Çünkü burada mahkûmların islah edilmesi amacı ortadan kalkıyor. Onlar bu kavramı ceza çekme sırasında yeniden suç işleme ihtimalini ortadan kaldıran koşulların oluşturulması şeklinde anlıyorlar²⁴⁶.

Suç işleyen kişi, sanki toplum için tehlikeli olduğunu "beyan eder". A. S. Çervotkin'in yazdığı gibi, cezanın amacı suçları önlemektir. Bu bağlamda önleyici tedbirlerin tezahürlerinden biri mahkûmların yeni suç işlemelerini engellemektir. Bu da kişinin değiştirilmesi veya ortadan kaldırılması yoluyla olamaz. Bunun için yeni suçun işlenmesine olanak sunan koşulların ortadan kaldırılması gerekir²⁴⁷.

245 Ефимов М.А. Лишение свободы как вид уголовного наказания. Сборник ученых трудов. Вып. 1. Свердловск, 1964. с. 200.

246 Беляев Н.А. Цели наказания и средства... с. 21.

247 Червоткин А.С. Цель специального предупреждения преступлений и средства ее достижения при применении уголовного наказания. Актуальные вопросы борьбы с преступностью. Томск, 1984. с. 156.

Literatürde farklı bir yaklaşım da vardır. Bu yaklaşıma göre, ceza kanununun suçların önlenmesine yönelmesi etkin bir ceza hukuk denetimi mekanizmasını sağlamıyor. Onu teşhis etmek imkânsızdır. Ya da bol hayal üretmeye eğilimli olmalıdır (örneğin, beş yıl cezaevinde yatmış insanın toplum için daha hayırlı ve faydalı olacağını düşünsün). Çünkü "günümüzde islah etme amacıyla kullanılan araçlar hiç de mükemmel değildir"²⁴⁸.

Bizce suçun önlenmesine yönelik önleyici tedbirler ceza infaz alanına aittir. Ceza infazı sırasında özel uyarı etkisinin amacı mahkûmlar tarafından ceza infaz süresinde yeni suçların işlenmesi önlemektir. Dolayısıyla özel uyarı ceza infaz sırasında cezaların suç işlenmesini önlemek amacıyla gereken spesifik şartların oluşturulmasıdır.

Bu şekilde uyarı (önleme) yöntemi genel uyarı sisteminin bir parçasıdır. Buna göre "özel uyarı" cezanın tek ve temel amacına, yani suçların önlenmesi amacına ulaşılması için şarttır. Bu yüzden "özel uyarı" kavramının yerine "suçların önlenmesi için özel koşullar" tabirinin kullanılması daha isabetli olacaktır.

BDT ülkelerinin yürürlükteki ceza kanunlarına göre cezanın amaçlarından biri öncelikle sosyal adaletin sağlanmasıdır. Bundan sonra diğer amaçlar gelmektedir.

V. D. Filimonov "sosyal adaletin sağlanması" amacının temelini "acı çektirme amacının modifikasyonunu" koyuyor²⁴⁹. V. K. Duyunov'a göre "sosyal adaletin sağlanması" amacının ilan edilmesi, üstü örtülü ve yüceltilmiş bir şekilde yasa koyucu tarafından acı çektirmenin ceza infazından amaçlarından biri olarak tanınmasıdır²⁵⁰.

1960'larda Profesör N. A. Belyayev cezanın amacının sosyal adaletin sağlanması olduğunu yazmıştır. Kabul etmek gerekir ki yasa koyucunun yaklaşımı aşağıdaki nedenler yüzünden doğru sayılmaz.

Birincisi, sosyal adalet – hukuki değil, felsefi ve ahlaki kategoridir. Buna göre de kanunda yer alması bildiri niteliğindedir. Yani belirginlikten yoksundur. O zaman neden yasada suçun iptal edilmesi toplumun amaçlarından biri olarak tespit edilmez?

248 Коробеев А.И., Усс А.В., Голик Ю.В. Уголовно-правовая политика: тенденции и перспективы. Красноярск, 1991. с. 139–141.

249 Вкз: Новое уголовное право России. Общая часть. М., 1996. с. 96.

250 Дуунов В.К. с. 152.

İkincisi, ceza mevzuatı “sosyal adaletin sağlanması” kavramını bütün olarak belirlemiyor. Bu kavram sadece, bir değerlendirme niteliğindedir.

Üçüncüsü, sosyal adaletin sağlanması amacına ceza kanunu ile değil, devletin sosyal politikası aracılığıyla ulaşmak mümkündür. Sosyal adalet sorunu cezanın dışına çıkıyor. Eğer kanuni cezanın sosyal adaleti suç işleyen kişiye eylemin ağırlığı, işleme özellikleri ve suçlunun kişilik özellikleri dikkate alınarak uygun adil cezanın verilmesinde görüyorsa, o zaman “adil kefare” kavramını kullanmak daha iyi olurdu.

Adalet etik kategori olarak kabul edilirken, “adil kefare” anlamında yasal açıdan bakılabilir. Ayrıca onun belirtileri ve kriterlerinin ceza hukuku niteliği taşıması gerekir. “Adalet”, “hümanizm” gibi kategoriler yasa koyucu tarafından ceza vermek amacıyla değil, cezanın düzenlenmesi ve tayini ilkesi ile kullanılacaktır.

Sonunda devletin cinayetin önünü önceden almaya çalışması gerekiyor. Bu amacın yerine getirilmesi için o farklı şekil, araç ve yöntemler kullanıyor. Bunlar da bir suçun cezası olarak kabul ediliyor. Bu hangi şekilde gerçekleşiyor? Diğer bir deyişle, devlet ceza yasasının konusu olarak bu özel araçtan karşıda konulan amaca ulaşmak için hangi tarzda kullanıyor?

Bütün bu süreci üç aşamaya ayırmak mümkündür:

1. Çeşitli cezaların ve cezalar sisteminin genel olarak kabulü ve sağlanması
2. Somut suçlara göre cezaların kabul edilmesi
3. Cezanın uygulanması

Ceza önleyici etki aracı olarak üç aşamadan ibaret olsa bile, kendini iki yönde gösterir. O, önleyici ve tehdit edici önlem olarak toplumun bilincini genel olarak etkilemek için kullanılıyor. Demek ki ceza ile suçların önlenmesi hem suça psikolojik ters etki biçiminde, hem de belli zaman içinde suç işlemekten fiziksel sakındırma şeklinde mümkündür.

Cezanın önleyici ve tehditkâr etkisi, yasanın uygulama anından başlar. Bu süreç aynı anda “çalışır durumda” oluyor ve talep mutlaka yerine getirilir. Bunun için kendi başlangıcında ceza, daha doğrusu tayin edildikten sonra, meçhul bir tehdit olarak kendini gösteriyor²⁵¹.

251 Вкз: Коробеев А.И., Усс А.В., Голик Ю.В. Уголовно-правовая политика. с. 157.

Cezanın önleyici ve tehditkâr etkisi iki yönde kendini gösteriyor. O önleme tedbiri halkın bilincine etki eder. Sanki ceza kendi “işi” ile ilgili kendi varlığını yeterince yumuşak biçimde insanlara hatırlatıyor. Aynı zamanda o, suçların işlenmesi ve sonuçların ortaya çıkması ve yasanın ihlaline ilişkin olarak insanı bekleyen tehlikeler ile ilgili toplumu uyarıyor. Bu da cezanın tehditkâr etkisinin gerçekleşmesidir. O öznelidir. Devletin isteklerine bağlı değildir. Bu durumda tehdit, suç niyetinden fiziksel sakındırma şeklinde değil, suça psikolojik ters etki şeklinde gerçekleşiyor.

Suç önlemek için önleyici özelliklerin yardımı ile ceza, suç ve ceza fikri arasında sürekli ilişki kurarak insanın entelektüel dairesine, onun bilincinde tespit edilen yapılarla, etkiliyor. Cezanın tehditkâr özelliği insanın psikolojisini etkiliyor, yani onda kendi davranışına koyulan taleplere uygun korku hissini aktif hale getirir. Bu anlamda ceza topluma psikolojik etkinin yapılmasını öngörüyor. Ancak toplumun hangi bölümüne? Feuerbach’ın teorisine göre, bu etki genellikle topluma değil, potansiyel suçluya yönelmiştir. Bundan amaç onun bir tehlikeli birey olarak dikkatli davranmaya mecbur bırakılması veya bilinçli olarak suç işlemekten çekinmesi içindir. Muhtemel suçluyu nasıl tanımak mümkündür? Böyle bir imkân olsaydı onu suç işlemekten önce önlemek mümkün olurdu.

Ceza tehdidi, suçların önlenmesi amacıyla genelde bütün topluma yönelmiştir. İnsanları ceza ile korkutmak onları ahlaki kurallara uymağa zorluyor. Sanki hayvansal korku hissi cezayı önleyen motiflerin arasında öncül önem arz ediyor. Bütün bunlara rağmen, henüz hiç kimse daha iyi önleyici araç düşünüp ortaya koyamamıştır.

Ceza ile tehdit etmenin korkutucu, baskıcı psikolojik etkisinin temelinde fiziksel ve ahlaki acı çekme korkusu vardır. Buna göre de mantıksal olarak cezanın azaltılması, yani cezaların içeriğinde kısasın azaltılması, ayrıca ceza unsurlarının azaltılması fiziksel değil, ahlaki acıların güçlenmesine sebep olacaktır. Fakat tecrübe gösteriyor ki bugün sosyal kınama karşısında utanma duygusu ortadan kalkıyor, yani insanlar mahkûm olmaktan utanmıyorlar.

Bu yüzden vicdan azabı da artık ceza tehlikesi için önleyici temel olamıyor. Elbette, ceza tehdidinin psikolojik etkisi toplumun ahlaki tasavvurları ile ulaştıkça daha önemli hale geliyor. Ulusun, sivil toplumun ve kültürün gelişmesi ne kadar yüksek, insanın kendisine saygı duygusu ne kadar çok olursa, suç ve cezanın önleyici gücü bir o kadar verimli olur. Buna göre, milletin

gelişme düzeyi hızlandıkça cezanın psikolojik etkisinin ağırlık merkezi geniş anlamda tehditten-ahlaki baskı düzlemine geçer.

Halk üzerinde cezanın hangi derecede etkileyici olduğuna dair konu açık kalmaktadır. Ama bu etkinin güçlü olduğu konusunda şüphe yoktur. Buna göre de, öne sürülen amaca ulaşmak için, cezadan düzgün ve akıllı bir şekilde yararlanmak toplumun kendisine bağlıdır.

Aslında tehdide dayalı ceza kaliteye, ihtiyaca, isteğe karşı durur. Bunlar ise insanı suç işlemeye sürükler, ayrıca, kötü sonuçlar doğurmasıyla ilgili insanı uyarıyor. B. S. Volkov'a göre "Ceza ile ilgili düşünce, suç işleme niyetini öldürmeye de tüm hallerde, toplum karşıtı motiflerin kurulması, güçlenmesi ve çabasına karşı etki oluşturuyor"²⁵².

Önleyici ve tehditkâr özellikleri ile ceza, gerekli davranış talebini ifade ediyor. Buna göre de cezanın verilmesi bilinci irade sürecinin psikolojik içeriğinin en önemli parçasıdır ve kamuoyuna karşı davranışın ters motifi olarak ortaya çıkar. Burada şöyle bir sonuca varabiliriz: Cezanın ciddiyeti, daha doğrusu tehdidin şiddeti ile ilgili tasavvurlar suçun işlenmesi anında durdurucu etkinin oluşturulmasında büyük önem arz etmektedir. Demek ki onlar birçok durumda davranış seçeneklerinin tercihini etkileyen faktörler arasındadır.

Yasa koyucu için aşağıdaki ilkesel hükmü hatırlamak çok önemlidir: İnsanı suç işlemekten sakındıran durdurucu etkisinin oluşturulması için, ceza bir taraftan çok sert olmamalı, diğer yandan ise halkın gelişim düzeyinin yükselmesini dikkate alarak insanları suçtan vazgeçirmek için, bu yolda gerekli olan tehditkâr yöntemler vasıtasıyla etki gücüne sahip olmalıdır.

İnsanlığın tarihi tecrübesinin gösterdiği gibi kasıtlı adam öldürmeye karşı ölüm veya müebbet hapis cezası gibi sert cezalar vererek mücadele etmek anlamsızdır. Fakat bu yaklaşım, çok yumuşak ceza vermek savunmak şeklinde algılanmamalıdır. Kendi mahiyetine göre ceza akla ve amaca uygun olmalıdır. Son zamanlarda ceza ile tehdit edilmenin olumsuz, negatif karakterinden bahsedilen yazılar yayınlanmaktadır. Bu tür yazılarda ceza ile tehdidin uygar devlet için ahlaki açıdan sorunlu, ayrıca verimsiz olduğu, bu nedenle insanlığı sert cezalardan korumak vakti gelmiş ve toplumu "korku" altında tutmaya son vermek gerektiğine dair iddialar yer almaktadır. Belirtmek gerekir ki bu iddialar yeni değil, her zaman olmuştur. Örneğin, G. Ashaffenberg şöyle der:

252 Волков Б.С. *Мотивы преступлений*. Казань, 1982. с. 119.

"Bizim, cezanın tehditkâr etkisinin artan sosyal tehlikeye başarıyla karşı koyabilecek güce sahip değil" düşüncesiyle yetinmemiz gerekir."²⁵³.

Buna C. Beccaria'nın sözleri ile cevap vermek isterim: "Kendi kişisel refahına yönelmeye çalışan ağırlığa benzer kuvveti sadece ona karşı olan engellerle önlemek mümkündür. Bu güç kendini insan hareketlerinin karmaşık sırasında gösteriyor ve siyasi engeller olarak adlandırdığım cezalar bu eylemlerin karşılıklı çarpışmaları sonucunda oluşan muhtemel zararlı sonuçların önünü, insana ait olan hassasiyeti yok etmeden alır. Yasa koyucu bu şekilde hareket ederek usta bir mimar gibi davranıyor ki, onun görevi, ağırlık gücünün zararlı etkisini yok etsin ve binanın sağlam olmasını sağlamaya çalışsın"²⁵⁴.

Cezanın rolü ve önemini cezanın tehditkâr etkisinin ayrı ayrı bireylerin çıkarları hesabına genel refaha hizmet etmesi şeklinde anlamak doğru değildir. Buna göre ceza suçun işlenmesinden sakındırma açısından, kendi mahiyetine göre tamamen adaletsizdir. Çünkü insan başkaları suç işlemesinler diye ceza alıyorsa, o zaman o kendisinin yaptığı bir davranıştan değil, başkalarına ibret olsun diye azap çekiyor²⁵⁵.

Toplum sık sık insanlarla davranışında, cezanın genel mahiyetinin insanlığın genel refahına hizmet etmesi için çalışır. Bu doğal felaketlerde, acil vb. durumlarda mümkündür. Ancak suçun azaltılması için toplumun suç işlemiş kişinin, sadece devletin emrinde olduğuna göre kullanması kabul edilemez. Biz ateş ve kılıçla, darağacına asmakla vahşi yasaların suçu ortadan kaldırmamasıyla ilgili iddiaya da şüphe etmiyoruz. Ancak bize göre, suç işlemek görüşünün ardından ceza ile ilgili bilinçte oluşan cezalandırma düşüncesi suçu önleyebilir. Şüphesiz ki ceza yüzde yüz başarı sağlamak iktidarında değildir. Fakat belli ki suç işlenmesine karşı bilinçte oluşmuş fikir tehdit aracı ile belli ters etki yaratmak mümkündür. Andenes'in yazdığı gibi, "Ceza olmasaydı ne kadar insanın suç işleyebileceği bize malum değildir"²⁵⁶.

Elbette ceza olmayan bir toplumda yaşamak isteriz. Ancak Polonyalı aydın A. F. Modjevski'nin ifade ettiği üzere "İnsan o kadar bozulmuş ki, insanlar o kadar suça eğilimlidirler ki, onların kötü niyetlerini önlemek, gaddarlığını dizginlemek için en sert yasalara ihtiyaç vardır. O zaman, bundan böyle bir sonuç çıkarmak

253 Ашаффенберг Г. *Преступление и борьба с ним*. М., 2010. с. 204.

254 Беккариа Ч. с. 95.

255 Bkz.: Bittner & Platt. The meaning of Punishment. *Issues in Criminology*. 1966. Vol. 2., P. 79, 93.

256 Анденес И. *Наказание и предупреждение преступлений*. М., 1979. с. 31.

mümkündür. Sayısız ve sert yasalar onu gösteriyor ki bu devlette insanlar kötü terbiye almış, kötü karaktere sahiptir ve her geçen gün artan kusurlarını tespit ediyorlar. Eğer hükümdarlar bunları önlemek istiyorlarsa, o zaman daha mükemmel yasalar kabul etmeleri ve daha da sert cezalar uygulamaları gerekir²⁵⁷.

Feuerbach cezanın tehditkâr gücünü değerlendirerek şöyle yazmıştır: “Ben yasa ile hırsızlığı önlemek istiyorum. Yani onun tersinin mümkün olduğuna inanıyorum. İnanıyorum ki hırsızlık bir tesadüftür, hırsız ise özgür bir insandır. O bu işi yaptığı gibi, yapmayabilirdi ve. İşte bu yüzden yasa, kendi düşkün isteğinin hükümlerine inanç yönünden, hırsızdan hırsızlığın yasaklanması düşüncesinden ve onun asılması tehdidinden başka hiçbir şeyi gerektirmez²⁵⁸.”

Devlet topluma ve insanların ortak çıkarlarına aykırı eylemlerin yapılmasına yasaklar koymuştur. Kısıtlama insanın ceza ile karşılıklı ilişkilerinin başlangıcıdır. Bu nedenle, “insanı ceza ile tehdit” sisteminde o yasağın insan tarafından benimsenmesi yeteneğinin değerlendirilmesine özel önem veriliyor. Çünkü yasağın ihlaline göre sorumluluğu idrak etmesi için onun, temel değerlerin ve sosyal kuralların düzenleyici önemini anlaması lazımdır. Aslında bütün bunlarla ilgili bilgi alınması, neye izin verilmesini, neyin ise yasaklanmasını anlamak gerekir. Ancak bundan sonra insanın onların var olmasını dikkate alması ve onlara uygun karar vermesi gerekir. Seçim karşısında onları esas almak veya inkâr etmek mümkündür.

Yani suç işlemek isteyen veya buna niyet eden kişinin yasakları belirlemesi, aynı zamanda fiilin kendisini ve sonucunu değerlendirmesi gerekir. Bunun için suçla ilgili durumlarda davranışı düzenleyen kural ve değerlerin benimsenmesi yeteneğini değerlendirmek gerekir. Bunlar davranışın seçiminde dikkate alınmalıdır. Buna göre, sorumluluğun taşınmasına göre, yeter ki özne yaptığı zararını, başkaları için onun doğurduğu sonuçları, ceza hukuku kurallarının çiğnenmesinin farkında olsun²⁵⁹.

İnsan düşüncesinin düşük seviyesinde bile diğer insanların yararına veya toplumun çıkarlarına kastedildiğinde, işlenen suçun sonuçlarının yaptıkları zararların kavranması oluşur. Bununla ilgili Hegel’in tespiti oldukça ilginçtir. Hegel’e göre ceza vermek için davranışın seçme seçeneklerinin zorunlu

257 Bkz: Правовая мысль: Антология. с. 133.

258 Bkz: Правовая мысль: Антология. с. 277.

259 Ситковская О.Д. Психология уголовной ответственности. М., 1998. с. 84.

sonuçlarını önceden görmek yeteneği yeterlidir. Burada davranışın “genel kalitesini” anlamak, yani onu toplum tarafından verilen yönlerle uyarlamak gerekir²⁶⁰.

Hukuk biliminin geleneksel tespitine göre ceza, suçun hem gerçek, hem de yasal özelliklerinin idrak edilmesini sağlar. Böyle yaklaşım insanların iradesi ve fikrinden geçen sosyal ilişkileri düzenleyen araç olarak hukukun genel teorik karakteriyle. Bu açıdan V. P. Salnikov’un “hukukun ilkelerinin temelinde duran ahlaki kurallara, özellikle bu ilkeleri açıklayan, örneğin, “suç” gibi yasal kavramlara güvenmek yeterlidir” fikri başarılı bir tespittir²⁶¹.

Bu da somut yasal kuralla ilgili bilginin olmaması hukuki ve hukuk dışı davranışla ilgili kararın kabul edilmesini sağlar. Bu da mevzuatın genel yönünün, fonksiyonlarının, zamanın ahlaki taleplerin yansımalarına dayanır. Yasaktan sonra, her zaman ceza kavramı geliyor. Her normal insan bunun ne olduğunu biliyor. O zaman yasak isteğinin uyanmasına yol açtığı gibi ceza da insanda korku oluşturur.

Dini felsefi görüş açısına göre, toplumsal düzenin temelleri Tanrı’dan gelen kutsal yasalardır. Onların sürdürülmesinde en önemli faktör, ya bu dünyada ya da ahirette gördüğü kötü işler dolayısıyla çarpıtılacağı ceza korkusudur. Bu duygu ruhun ölümsüzlüğü ve tanrılar tarafından ahirette verilecek azap düşüncesine dayanırdı. B. Malinovski’ye göre: “Vahşi insanın kendi tabularına uymasının nedeni sosyal cezadan ve kınanmaktan çekinmesi değildir. O, Tanrı veya kutsal güçlerin iradesinden ileri gelen istenmeyen sonuçlardan korkuyor. Ama en önemlisi, kendi kişisel sorumluluğu ve vicdanı bunu yapmaya ona müsaade etmiyor²⁶².”

İşte bu hususta Z. Freud bir uyarıda bulunuyor: “Oluşan korku karşısında tabulara uyuyor. Tabuların varlığı karşısında ceza tehdidi gerekmez. Çünkü tabuların ortadan kalkması ağır felakete neden olacaktır²⁶³.”

Tanrı insana şöyle buyurdu: “Bahçedeki bütün ağaçların meyvesinden isteyince yiyebilirsin. Ancak hayırla kötülüğü tanıma ağacının meyvesinden yeme, çünkü ondan yediğin gün mutlaka öleceksin” (Yaratılış 2:16-17). Günahı işle-

260 Пионтковский А.А. Учение Гегеля о праве и государстве и его уголовно-правовая теория. М., 1993. с. 245–249.

261 Сальников В.П. Социалистическая правовая культура. Саратов, 1989. с. 46–47.

262 Малиновский Б. Магия, наука и религия. <http://malinovskii-magia.ofilosofii.ru>

263 Фрейд З. Тотем и табу. Психология первобытной культуры.

diği zaman Âdem anlıyordu yasağı, yani Tanrı yasasını ihlal ettiğini ve bu yüzden cezalandırılacağını anlıyordu. Ama o kendini tutamamıştır. Bir yandan yasak meyve onun isteklerini uyandırırken, diğer yandan korkutuyordu. Çünkü yasak onda özgürlük hissini uyandırmıştı. İşte bu yüzden ilk günahın doğası korku ile anlatılmalıdır ki o, her bir cezanın içeriğini kapsıyor. İnsanlara etkileme tehdidi onlarda ceza karşısında korku hissi yaratır ve bunun sonucunda birçok durumda suçun işlenmesi önlenir. Bu korku hala suçun ortaya çıkmasından önce oluşur.

Harvard Üniversitesi profesörü B. Kennon 1927 yılında duygular fizyolojisini incelerken şöyle yazmıştı: *"Korku, acı ve açlık azabı en basit duyguydu ki onlar insan ve hayvanların davranışını belirleyen en güçlü faktörlerdir"*²⁶⁴.

Korku hissi suç işlemek isteğinin doğduğu anda oluşur. İşte bu andan itibaren kendini koruma içgüdüğü yaratır. Yani, korku gerçek veya muhtemel felaket tehdidi ile şartlanmış dâhili uyarmadır. Psikologlar korkunun insanın korktuğu ne varsa onu istemek olduğunu söylemişler. Aynı zamanda bu sempati doğuran antipatidir. İnsan suç işlediği zaman yasayı ihlal ettiğini biliyor. Ancak cezadan korkuyor ve bunu unutmuyor.

Korku öyle bir yabancı güçtür ki o insanı kendi pençesine alır ve insanı özgür bırakmıyor. Aynı zamanda özgür olmak istemiyor, buna göre de korkuyor ve korktuğu şeyi istiyor. İşte bu yüzden bütün potansiyel suçlularda korku hissi vardır. Aynı zamanda bu defalarca suç işlemiş kişilerde de bulundu. Bu yüzden sabıkalı denilen kişilerin ve profesyonel suçluların psikolojisi malumdur: Şiddet tehdidinin onları etkilemediği doğrulanmış husustur²⁶⁵ iddiası delilsiz ve tutarsız görünmektedir. Bu yaklaşımı A.F. Zelinski de savunuyordu. O, sabıkalıların sadece diğer insanlara karşı değil, aynı zamanda kendi kaderine karşı duygusal davrandığını, bunun da sabıkalılarda ceza tehdidine karşı ilgisizlik hissi oluşturduğunu yazıyordu²⁶⁶.

Burada söz konusu olan sadece korkunun derecesidir. Korku hissini içgüdüsel ve biyolojik temelleri vardır ve o sadece insanlara değil, aynı zamanda hayvanlara özgüdür. Bazı insanlar hiçbir korku hissine sahip değildir. Yani Âdem hayvan olsaydı, yasağı çiğneyerek bu hissi yaşamazdı. Buna göre kor-

264 Kennon B. Физиология эмоций: телесные изменения при боли, голоде, страхе и ярости. Л., 1927. с. 15.

265 Крыленко Н.В. Суд и право в СССР. М., 1930. Т. 3. с. 68.

266 Зелинский А.Ф. Рецидив преступлений (структура, связи, прогнозирование). Харьков, 1980. с. 44.

kusuzluk insanın hayvan veya melek olmamasının delilidir. Onların ikisi de, kutsal kitaplara göre, insan kadar gelişmiş varlıklar değildirler. Demek, korku insan doğasının mükemmelliğinin göstergesidir.

Sabıkalılarda korku hissi biraz köreltilmiş olsa da, yine vardır. Bu nedenle sonraki suçu işlemek onlar için büyük sorun değildir Zira ceza tehlikesi sabıkalılar için yeterince önleyici değildir. Bunun tersi, ilk kez suç işleyen insan derin korku duymaktadır. Bu da onu bazen suç niyetinden vazgeçmesini sağlar. Bu durumda bunun cezasının etkisinin sonucu olduğunu düşünmek mümkündür.

Bellidir ki, kadınların suç oranı erkeklere nispeten daha azdır. Azerbaycan'da toplam suçların %10'unu kadınlar işliyor. Bunun en başlıca nedenleri şu ki, kadınlarda korku hissi erkeklerden daha fazladır. Çünkü kadının erkekten daha duyarlı olduğu bellidir ve o, kendisinde daha fazla ceza alma korkusunu taşır. Bu nedenle insan ne kadar çok korku hissine sahip olursa bir o kadar da daha büyük olur. Fakat bu insanın dışında meydana gelen bir şeye göre korkunun oluşması demek değildir. Bu anlamda insan kendisinde korku hissi yaratır ve bu durum, onu yasadışı eylemlerden alıkoyar.

Korkuyu ve nedenlerini analiz eden psikologlar onları dörde ayırırlar: biyolojik, sosyal, ahlaki, dağıtıcı. Böyle bir sınıflandırma korku doğuran durumun özelliklerinden ortaya çıkıyor. Gerçekten hayatta olan tehditle ilgili durumlar biyolojik korkuyu ortaya çıkarır. O da korkunun yaşam ihtiyaçlarını yoksunluğu sırasında oluşan ilk biçimidir. Oksijen azlığı (örneğin kalp krizi sırasında) keskin korku hissini yaratıyor. Sosyal korku en yakın toplulukla (yakınlar tarafından reddedilme, ceza karşısında korku, sınav ve öğretmen korkusu vb.) karşılıklı ilişkilerinin kesilmesi sırasında gelişir.

Psikolojinin bu hükmüne dayanarak ceza karşısında korkunun, insan tarafından genel yerleşim kurallarının ihlali sırasında oluşmasını söylemek mümkündür. Bu durumda tabii ki bu davranışa göre herhangi bir kişinin uygun sorumluluğu taşıması gerekir. Ceza karşısında korku ve heyecan titreme, çarpıntı gibi fizyolojik tepki göstergeleri gibi aktif tezahürler meydana getirir.

Korku zihinsel süreçlerin gidişini etkiliyor. Özellikle, algı sorunu gözlemlenirken odaklanma zorluğu da söz konusudur. Korku düşüncüyü farklı etkiliyor. Bazılarında algılama yeteneği artar ve çıkış yollarının ne olması fikrine dikkat çekmektedirler. Bu durumda suç işlemek fikrine düşmüş insana bu veya di-

ğer karara varmak, daha doğrusu bütün seçenekleri ölçmek, suç davranışının doğruluğunu belirlemek daha kolay olur. Diğerlerinde düşünme zayıflıyor ve suçun sonuçlarını bütün olarak anlamıyorlar. Bu nedenle ceza korkusu onları zayıf etkiliyor. A. V. Naumov'un – "Sizce insanlar niçin suç işlemiyorlar?" sorusuna 400 kişiden %17,4 "ceza almaktan korktuğumuz için"²⁶⁷ cevabını vermişler.

Bazı yazarlar bütün olarak ceza tehlikesini inkâr etmeyerek korkunun kurtarıcı etkisine de güvenmiyorlar. Örneğin D. A. Dril'e göre: "Korku daima etki edemez, buna gücü yetmez. Tabiatı itibarıyla kötü insanlarda onların özelliklerinden kolayca ortaya çıkan sorunlar oluşur. Aynı zamanda insanlarda öyle unutkanlık anları oluyor ki, o zaman tehlike ve korku duygusu geri çekilir ve onların içinde dâhili sesleri duyulmuyor. Bu durumda onlar yeni suç işliyorlar. İnsanın içindeki önleyici anlarının mevcut olması gerekir"²⁶⁸.

B.M. Behterev de cezanın korku doğuran etkisini inkâr ediyor. Ona göre korku, suçların azalmasını etkilemez. Kendi yararını gözeterek bu fiili işleyen insan, her şeyden önce yargıdan kaçınmak için bütün araçları kullanacaktır²⁶⁹. Fakat ceza hukuku hala sosyal gelişme koşullarının göstergesi olarak mevcutsa, ceza karşısında korku mevcudiyetini devam ettirecektir. Korku hissi suçun önlenmesinde tek araç olmasa da var olması gerekir.

"Sivrisinek ile ilgili" denilen 44. Budist cahakasında şöyle yazılmıştır: "Akıllı az olan dosttan, akıllı düşman iyidir. Çünkü akıllı düşman cezadan korkarak insanı öldürmez". "İnsan-ceza tehdidi" sisteminde risk olgusu özel ve spesifik rol oynar. Şöyle ki sözlükte risk "Mutlu sonuç umuduyla başarı elde etmek için hareket etmek" olarak tanımlanmıştır²⁷⁰.

Psikolojide risk öyle bir ortama uygundur ki onun sonucu belli değildir ve başarısızlıkla bitme ihtimali yüksektir. Daha doğrusu bu çok yaygın bir yaklaşımdır. Risk tehlikesinin verimini korumak şartıyla potansiyel suçlu tarafından hesaplanan belirleyici faktördür. Çünkü birçok kişiler riskle ilgili abartılı bir hayal alıkoyduğu için suç işlemezler. İ. Andenes'in vurguladığı gibi "Hatta en basit düşünceli insana göre, ifşa olunma ve mahkûm edilme riskinin derecesi, suçun önleyici tedbiri olarak çok büyük öneme sahiptir"²⁷¹.

267 Вкз: Наумов А.В. Реализация уголовного права. Волгоград, 1983. с. 28.

268 Дрилль Д.А. с. 75.

269 Бехтерев Б.М. с. 716.

270 Ожегов С. И. Словарь русского языка. М., 1988. с. 848.

271 Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений. М., 1979. с. 69.

Bu nedenle ceza ile tehdit ederek biz insanları çok büyük risk derecesine göre suçun işlenmesinin isabetli olmadığına inandırmaya çalışıyoruz. Yasal yaptırımlar tarafından gönderilen "sinyaller", bir taraftan masumiyetin ne ile sonuçlanacağı ile ilgili gerçek bilgi veriyor, diğer taraftan ise aslında itaatsizliğin kötü davranış olduğunu bildiriyor.

Genellikle ceza ile tehdit etmek psikolojik açıdan yaptırımın açıklanmasıyla, yani hukuka aykırı davranışta riskin derecesiyle ilgilidir. Bununla ilgili suçun önleyen genel etkilerin mekanizmasının etkinliğini ve işlenen suç, yasal yaptırımın kurulması için ceza ile tehdide karşı potansiyel suçluların psikolojik ilişkilerinin dikkate alınması önem arz eder. Potansiyel suçlunun, suç işlediği sırada aldığı riskin çok büyük, cezanın ise çok sert olduğunu bilmesi gerekir. Bu nedenle o kazandıklarından daha fazlasını kaybedecektir. Bu da şu anlama geliyor: Potansiyel suçlu a) Riskin büyüklüğünü; b) Cezanın ağırlığını; c) Suçun işlenmesinde planlaştırmayı kastetmelidir.

Potansiyel suçluların psikolojisinin araştırılması suçun önleyici etkisinin oluşturulmasında belirleyici faktörler olarak şu hususları ortaya çıkarmış oluyor: a) Cezanın kaçınılmazlığı; b) Suçların ayrı kategorilerine göre ceza tehdidinin güçlendirilmesi.

Bu durumda birinci faktör bütün suçlar için geçerliyse, ceza tehdidinin güçlenmesi potansiyel suçlularla ilgili genel önleyici etki oluşturabilir. Suçla ilgili sorumluluk, kişi açısından faydasız olduğu kanaatine vardırarak şekilde güçlendirilmelidir.

Eylemin verimliliği cezanın şiddetiyle orantılıdır. Eğer ceza potansiyel suçlularda korku hissi oluşturmazsa o zaman söz konusu cezaların anlamı yoktur. İnsanlar yasaları çiğnemekten korkmuyorlarsa, o zaman bu suçla mücadelede, suç politikasının krizde olduğunun ve güçsüzlüğünün bir kanıtıdır. M. F. Dostoyevski şöyle der: "Ben istemezdim ki, sözlerim gaddarlık olarak anlaşılsın. Ama her bir halde bunu bütün gerçekliğiyle söyleyeceğim. Siz onların yarısını şiddetli ceza ve sürgünle belki de kurtarırsınız, muhtemelen onların cezalarını hafifletirsiniz. Diyorum ki, onların kendilerini azapla temizlemesi sizin onların birçoğuna mahkemelerde beraat kazandırmanızdan daha iyidir. Onun canına sadece sinizmi yerleştirmekle yetinmiyorsunuz, ayrıca kendinize karşı baştan çıkarıcı bir soru ve alay bırakıyorsunuz. Bu alay sizin yargınıza, bütün ülkenizin yargılarına karşıdır. Siz onların ruhlarında halk ve Tanrı gerçeğine karşı güvensizlik yaratıyorsunuz; onu şaşırtıyorsunuz... O çıkıp gidiyor ve düşünün-

yor: “Evet, demek ki ciddiyet yoktur. Böyle anlaşılıyor ki, korkuyorlar. O zaman gelecek defa da bu tekrarlanabilir. Açıkçası, böyle bir ihtiyaç içindeyken nasıl çalmayabilirdim?”²⁷².

Aynı zamanda aşırıya da kaçmamak gerekir. Hatırlamak gerekir ki ahlaki hisleri zayıflatan, suçluyu veya toplumu tahrip eden bütün cezalar reddedilmelidir. V. Hugo’ya göre, “acımasızca, yani bilinci zayıflatan araca sahip bu tür cezalar insanı değiştiriyor, herhangi anlamsız değişiklikle onu vahşi hayvana dönüştürüyor”²⁷³.

Birincisi, dikkate almak gerekir ki ceza sistemi ve karakteri toplumun durumuna bağlıdır. Toplum ne kadar az gelişmişse oradaki iktidar daha mutlak karakter, cezalar daha güçlü ve şiddetli özellik arz eder. İkincisi insanın kültürü ne kadar yüksek olursa, davranışındaki amaçsal algılar daha önemli hale gelir. Buna göre de yüksek kültüre sahip olan toplum nüfusunun çok da özel sert cezalara ihtiyacı yoktur. Tabii ki bunun aksini de düşünmek gerekir. Üçüncüsü, devlet erki ne kadar güçlüyse, cezalar da bir o kadar sert ve şiddetli oluyor.

Yasa koyucu cezaları seçerken hem adalet ilkesine dayanmasına, hem de cezanın uygulanması açısından verimli olmasına dikkat etmelidir. Bünyesinde sadece bu özellikleri barındıran cezalar, yasa koyucu tarafından uygun cezalandırıcı önlem olarak görülmesi ve ceza sistemine dâhil edilmesi gerekmektedir²⁷⁴.

Suçun en temel tehditkâr gücü onun toplum için açık olmasındadır. Yani o gerçekten de diğer vatandaşları etkiliyor. Demek ki insanların bu konuda iyi bilgiye sahip olmaları gerekir. Aynı zamanda aynı suçun çeşitli insanların davranışına farklı etki yapmasını da dikkate almak gerekir. Suç işleme anı yaklaştıkça, insan davranışı üzerindeki etkisi daha artıyor. Çok yumuşak, fakat yakın bir ceza bazen başka bir şiddetli, yoğun cezaya eşit olabilir. Örneğin, ahiret cezası uzaklarda olan cezadır. Bu yüzden onun insanı etkilemesi için bütün kutsal kitaplar onu açık bir şekilde korkunç sahnelerle tasvir ediyorlar.

Öyle suçlar vardır ki, suç işleyen kişi işlediği suç sonucunda elde edeceği yarar ve alacağı ceza arasında hesap yapmaya zamanı olmamaktadır. Örneğin,

272 Bkz: Правовая мысль: Антология. с. 428.

273 Гуго В. Собр. соч.: В 15 т. Т. 6. М., 1954. с. 109–112.

274 Бернер А. О смертной казни. СПб., 1865. с. 59.

aniden meydana gelen holiganlık sırasında bir insan yasaya aykırı hareket ettiğini anlar, fakat bu suçtan dolayı verilecek cezanın türü ve ağırlığı konusunda düşünemez. Buna göre bu gibi suçları önlerken cezanın güçlendirilmesine gerek yoktur.

Yaptırım, daha doğrusu yaptırım tehdidini, tabii ki “harekete teşvik” olarak adlandırabiliriz. Fakat bu teşvik türü başkadır. Tabiri caizse davranışa karşı duygusal, psikolojik, değerlendirici vb. olmakla doğrudan değil, dolaylı niteliktedir.

Tehdidin önleyici etkisi, sanıldığı kadar da basit bir olay değildir. Çok sayıda suçlu suç işledikleri anda gergin oluyorlar ve hareketlerinin sonuçlarını düşünemiyorlar. Bu da ilk defa işlenen suçlarda daha fazla görülmektedir. Diğerleri de cezadan kaçabileceklerini zannetmektedirler.

Yasaya aykırı hareket ederek en sert ceza ile tehdit edilen, fayda ve zararı ölçme yeteneğinden yoksun, fakat suçu işlemek niyetinde olan bir şahsı kendi fiilinden vazgeçirmek mümkün değildir. Buna göre de ceza tehdidi ceza hukuk normunda kesin bir dille ifade edilmelidir. Bu sayede potansiyel suçlunun bilincinde cezadan korkma hissi, suçu gerçekleştireceği takdirde beklenen kayıplara oranla daha da ağır olacaktır. Her bir suç bu suçu işleyen kişinin haz alma algısı yüzünden gerçekleşir. Suç işlemek isteyen kişi, terazinin bir gözünde onu bekleyen fayda, diğerinde ise acı çekme ve mahrumiyet gerçeğinden yola çıkar. Bu nedenle tehdit daha güçlü olursa, kişinin suç işleme iradesi felce uğrar ve o, suç işlemekten geri duracaktır.

Kıyas suçluların ifşası ve ceza verilmesi yönünde yargılamanın etkin faaliyetleri ile güçlenmektedir. Buna göre somut kişilere ceza verilmesi gerçekliğin anlaşılması ve cezanın kaçınılmazlığı hissi insanları suç işlemekten sakındırma yolunda çok yararlı bir araçtır. Sonunda, tehdidin derecesi, cezalandırma oranının belli olmasına bağlıdır.

C. Beccaria’nın döneminden bu yana herkes tarafından kabul edildiği üzere ifşa ve cezalandırmanın kaçınılmazlığı hissi insanlar tarafından suçların işlenmesinin önlenmesinde sert cezaların tatbik edilmesinden daha fazla öneme sahiptir. Hatta sıradan insanın, ifşa edilme ve cezadan kaçınılmazlık duygusu, cezanın önlenmesi açısından, önleyici etki anlamında öncelikli öneme sahiptir. C. Beccaria ‘ya göre: “Yumuşak ceza daha sert, aynı zamanda sorumluluktan kaçma ihtimali bulunan cezadan daha etkilidir”²⁷⁵.

275 Беккариа Ч. с. 124.

Devrim öncesi klasik Rus hukuk okulunun temsilcileri de bu önemli konuya dikkat çekmişlerdir. Bununla ilgili, özel olarak belirtmek gerekir ki “dokunulmazlık” kavramı özünde suçlunun ifşa edilmemesi olgusunu kapsamamaktır ve aynı zamanda araştırma ve yargılanma aşamasında sorumluluktan kaçma imkânı olacağına ve affedileceğine umut etmektir.

Prensip olarak, günümüz şartlarında halk arasında, cezai sorumluluktan kaçmakla ilgili fikir çok yaygındır. Yargı organlarına güvensizlik elbette, ülkedeki suç oranının artmasında etkili olmaktadır. Azerbaycan’da ortalama suçların %8-10 oranında açıklandığı bilinmektedir. Aynı zamanda, ağır ve en ağır suçların %10-14’ü kasten yapılmış suçların ise %10’u faili meçhul suçlardır.

“Suçlar ve Cezalar Hakkında” kitabının “Af Üzerine” bölümünde C. Beccaria şöyle yazmıştır: “İnsanlara suçun affının mümkün olduğunu, suçun sonuçlarının önemsiz olduğunu göstermek insanları cezasızlığa umutlandırır. Böyle düşünceler ki af hükmü olsa bile af olunmayanlara karşı ceza uygulaması adaletin değil, bilakis zorbalığın tecellisidir”²⁷⁶.

1996-2010 yılları arasında 53.558 kişi affedilmiştir. 1995-2010 yılları arasında ise, yani 15 yıl içinde, afa ilgili 48 karar kabul edilmiştir. Bunların sonucunda ceza infaz kurumlarından 5.121 kişi özgür bırakılmıştır. 2.623 suçlu kasten suç işlediğine göre mahkûm edilmiştir. Bunlardan 29 müebbet hapis hükmü kesilmiştir. 1996-2009 yılları arası afa ilgili 9 düzenleme sonucunda 48437 tutuklu serbest bırakılmıştır. Onlardan 3.394 kişi cezaevinde ceza çekiyordu. Hümanizmi önemli bir değer olduğu için kamu güvenliği adına herhangi bir şahsın veya şahısların çıkarlarına feda edilmemelidir. Zira bu durumda insanlarda cezasızlık sendromu oluşuyor.

Ceza Hukuku biliminde ceza ve tehdit ile ilgili bir tartışma söz konusudur. Bir zamanlar E. Ferri suç sosyolojisinde sosyal sınıfları, cezaya göre üç kategoriye ayırmıştır.

Birinci gruba ahlaki açıdan yüksek olan kişileri koymuştur. Onlar hiçbir zaman suç işlemezler ve toplumun çoğunluğunu oluştururlar. Bu grup insanlara suç uygulanması tamamen anlamsızdır.

İkinci gruba düşük sınıf mensubu insanlar aittir. Bunların çoğu doğuştan suçludur. Ceza bir tehdit olarak bu grup insanlar karşısında güçsüzdür. Yani,

²⁷⁶ Beccaria C. c. 155.

hiçbir sosyal kınanma duygusu ve tepkisi olmayan bu tür insanlar açısından, ceza uygulaması etkisiz kalmaktadır. Bu yüzden onlar cezaya sıradan bir risk olarak bakmaktadırlar.

Nihayet, son sosyal sınıf mensupları suça doğuştan eğilimli değildirler. Ancak bazen onların psikolojik durumları zayıf olduğundan denemelerden başarıyla geçemezler. Onlar için ceza, psikolojik etki anlamında belli bir öneme sahiptir²⁷⁷.

R. Garofalo, E. Ferri’nin düşüncelerini paylaşarak cezanın kaçılmazlığının tehditkâr gücünü hissedecek suçlular sınıfının bu korku hissini daha az etkilediği suçlular sınıfından ayrılması gerektiğini yazmaktadır²⁷⁸.

Suçların önlemesine ilişkin genel teoriyi savunanlardan İ. Andenes’e göre halkı üç kategoriye ayırabiliriz: a) Yasanın tehdidine bağımlı olmadan doğru olan, yasaya tabi olan kişiler b) Ceza tehdidi olmasa yasayı çiğneyecek potansiyel suçlular c) Yasayı çiğnemeyecek kadar yasadan belki de korkan kişiler. Cezanın önleyici yararı, potansiyel suçlular kategorisine karşı etki gücünü korur²⁷⁹.

S. N. Timoşev 1914 yılında, Çar Rusya’sının nüfusunun çoğunluğunun ceza tehdidi nedeniyle suç işlemekten çekindiği sonucuna varmıştı. Burada hiçbir delil olmasa bile bu gibi iddialar suçun genel önleyici gücünün yüksek olduğunu haber vermektedir. S. İ. Kurganov’a göre, bütün öznelere hiç de ceza tehdidinin nesnelere değildir. Buna rağmen onlar korkuya göre suçun işlenmesinden sakınanlardır²⁸⁰.

V. M. Kogan’a göre ceza tehdidinin etkisi açısından halkı üç kategoriye ayırmak mümkündür. Birinci kategoriye giren insanlar için tehdit bir motivasyon değerine sahip değildir. Çünkü onlar inançlarından dolayı veya suç yasağıyla hiç ilgisi olmayan diğer nedenler yüzünden yasayı çiğnemeler. İkinci kategori insanlar için ise ceza tehdidi motivasyon değerini haizdir. Çünkü onlar, istenmeyen sonuçların ortaya çıkma ihtimali yüksek olsa bile, suç işlerler. Üçüncü kategoriye giren insanlar için tehdit motivasyon değerine sahiptir. Çünkü istenmeyen sonuçların meydana çıkma korkusuyla suç işlemekten çekinirler. Onlar suç tehdidinin temel nesnesini oluştururlar²⁸¹.

²⁷⁷ Ферри Э. с. 258–259.

²⁷⁸ Garofalo. *Criminologia*. 2. baskı. Torino, 1886. с. 217.

²⁷⁹ Анденес И. *Наказание и предупреждение преступлений*. с. 125.

²⁸⁰ Курганов С. И. *Наказание: уголовно-правовой, уголовно-исполнительный аспект*. М., 2008. с. 172.

²⁸¹ Коган В. М. *Социальный механизм уголовно-правового воздействия*. М., 1983. с. 160–161.

Ceza tehdidinin suç işlemekten alıkoymadığı hükümlülerle yapılan anketlerden şöyle bir sonuç alınmıştır. A. İ. Maltseva'ya göre, her 200 kişiden %58'i onları bekleyen ceza ile ilgili hiç düşünmemişler²⁸². İ. S. Noy'a göre ise, her 245 kişiden %65'i suçu işlerken ceza konusunda hiç düşünmemişler²⁸³. Bu bağlamda muhtemel ceza olgusunun insanların herhangi belli bir bölümünün suç işlemekten alıkoymadığını bir aksiyom olarak kabul edebiliriz²⁸⁴. Ama söz konusu bölümün sayısal olarak belirlenmesi mümkün değildir. Burada sorun sadece cezada değil, daha çok günümüzde suçluluğun nedenlerinin anlatılmasının mümkün olmamasındadır.

Ceza Hukuku bilimi, öncelikle suç denilen patolojik sosyal tezahürün doğal nedenlerini arıyor. Sonunda, onu belli çerçevede tutmak için güvenli araç bulmaya çalışır. Hipokrat şöyle demiştir: *"İlaçların tedavi etmediğini demir tedavi ediyor. Demirin tedavi etmediğini ateş tedavi ediyor. Ateşin tedavi etmediği ise sağalmazdır"*.

Günümüz toplumunda suç tedavi edilmez bir beladır. Çünkü insanlık bu sorunun çözümü için geçmişte de, günümüzde de, önemli olan bütün cezaları ve araçları kullanmıştır. Ceza tehdidi herhangi bir insan kategorisine değil, toplumun bütün üyelerine aittir. Çünkü yasa koyucu bu tehdidin somut yönünü belirleyemiyor. Ancak, insanlar suça göre verilen cezayı farklı şekillerde algılıyorlar. Bazıları için bu uyarı, diğerleri için ise suçtan çekindirme aracıdır. Ancak, ceza tehdidi karşısındaki korku herkeste vardır. Bu durum psikolojiye dayanır. Nitekim her bir insan psikolojisinde rasyonel, duygusal ve irade ile ilgili alanlar karşılıklı ilişkidir.

İnsanların bireysel hareketleri dâhili zihinsel faaliyetleri tarafından dikte edilir. Bu açıdan, psikolojinin iradi eylemleri birbirini etkileyen amaçtan, aynı zamanda duygulardan kaynaklanmaktadır. Dışarıdan akıl ve duygulara etki ederek, insanın iradesini önceden belirlemek, onu içten şekillendirmek ve iradi eylem şeklinde tezahür edilmesine destek vermek mümkündür.

Ceza tehdidi veya korkutma bu tür davranış motifinin heyecanından oluşur. Diğer motiflerle mücadelede onları gidermeli, özneyi doğal davranışa çekmelidir. Bir kural olarak bu, uymak istememenin sonuçları bağlamında ortaya çıkan korku duygusudur.

282 Марцев И. Общая превенция преступлений. **Правоведение**. 1970. № 1. с. 73.

283 Ной И.С. **Сущность и функции уголовного наказания...** с. 153.

284 Коробеев А.И., Усс А.В., Голик Ю.В. **Уголовно-правовая политика: тенденции и перспективы**. с. 114.

Muhtemelen bu konuda, işlendiği zaman arkasında belli neden, "lehine" ve "aleyhine" ifadesi, yani motiflerin mücadelesi duran suçlar söz konusu olduğu zaman konuşulabilir. Bu nedenle, K. A. Sıç'a göre *"Korku insan davranışını değiştirecek kadar yeterli öneme sahiptir ve onun, insanı toplumsal açıdan tehlikeli davranıştan vazgeçirmek için düşüncesini etkileyen reel kategori olması gerekir"*²⁸⁵.

Tehditkâr etkinin derecesi, öznenin gerçekleştirdiği sosyal ve ahlaki ihlalin derecesine bağlıdır. Şüphesiz, birey bu konuda ne kadar "ileri gitmişse" o kadar az sosyalleşmiştir. O zaman onu ceza tehdidi ile etkilemek mümkün olmayacaktır. Aksine, daha bilgili ve ahlaklı vatandaşlara yumuşak cezalar, sertlikleri, vahşi ve bilgisizliği ile seçilen diğer suçlulara ise sert cezaların verilmesi gerekir.

Cezanın, insan psikolojisini etkilediği özellikle vurgulanması gereken bir husustur. Bu nedenle, eğer psikologlar insanın ıslah edilmesinde ceza tehdidinin etkisini araştırmış olsalardı ceza tehdidinin psikolojik açıdan pratik ve teorik sonuçlara yol açtığını görebilirlerdi. Burada söz konusu olan "insan-ceza tehdidi" sisteminin psikolojik kanunudur. Sadece bu şekilde söz konusu tehdide karşı psikolojik tutumu açıklayabiliriz. Bu konuyu incelerken, en azından kısa da olsa insanların zihinsel faaliyetlerinin mekanizmalarını ve kurallarını inceleyen psikoloji bilimine başvurmamız gerekir. Eski dönemlerden başlayarak psikoloji felsefenin bir parçası olarak gelişmiş ve sadece 19. yüzyılın ortalarında bağımsız bilim alanı olarak şekillenmiştir.

V. P. Tugarinov'a göre, *"Felsefe bilim ve uygulamaların eski gelişiminin umumileştirilmesi ve sonucudur. Bu da felsefeyi bütün sosyal bilimlerin fikir ve teorik temeli olarak ortaya çıkarıyor"*²⁸⁶. Felsefe birçok önemli sorunların çözümünde büyük rol oynuyor. Bu sorunların arasında insan doğası ve kimliğin şekillenmesinde psikolojik faktörler de yer alıyor. Maalesef bugün hukuk bilimi bu araştırmaların sonuçlarını, insanın suçlu davranışının nedenlerinin araştırılmasında felsefeden tam olarak faydalanamıyor.

İnsana cezanın psikolojik etkisi ile ilgili sorunların incelenmesine ve kişilik tarafından tehdidin kendisinin algı mekanizmasına, ayrıca cezanın suçtan caydırıcı önemi gibi konular, asla bilimsel araştırma konusu olmamıştır. Şunu

285 Сыч К.А. с. 16–17.

286 Тугаринов В.П. **Законы объективного мира, их познание и применение**. Л., 1954. с. 98.

da belirtelim ki, son 30 yılda hukuk psikolojisi alanında çok sayıda araştırma yapılmıştır.

Bilindiği üzere günümüzde hukuk psikolojisi, ön soruşturmanın psikolojik temelleri, yargı psikolojisi, ceza infaz psikolojisi vb. gibi hukuk psikolojisi alanları yeteri kadar derinden incelenmiştir. Bizce genel psikolojiyle bir arada ceza hukukunun bilimsel kriterleri ve yöntemleri, aynı zamanda "insan-ceza tehdidi" sisteminin incelenmesi ve düzenlenmesinin zamanı gelmiştir. Bu da yasa koyucuya ceza müeyyidesinin belirlenmesi sırasında bilimsel açıdan etkin tavsiyeler geliştirmesine yardımcı olacaktır.

Nasıl ki tıp tüm hastaları tedavi etmiyor, ceza da tüm suçluların suç işlemesini engelleyemiyor. Şüphesiz ki insan meydana gelmiş hukuki durumlarda, insan uygulanan cezanın varlığına bakılmaksızın serbest ve bağımsız şekilde karar verebiliyor. Aynı zamanda, cezanın var olması kişiyi suç işlemekten çekindiriyor.

Cezanın korkutucu özelliklerinin verimliliği her zaman ilerici insanların - hukukçu, filozof, psikiyatri uzmanı ve diğerlerinin tartışma konusu olmuştur.

Son yıllarda suçun etkisi ile ilgili birçok çalışmalar yapılmıştır. Buna rağmen, çeşitli yazarlar bu konuda farklı görüşler ifade etmelerine rağmen verimliliğin belirlenmesinde "amaç-sonuç" formülüne uymak gerektiği konusunda mutabakata varmışlardır.

Ayrıca cezanın etkisi ve uygulanma oranını belirlemek için belirlenen amaç ve alınan sonuç arasında karşılaştırma yapmak doğru olacaktır. Bunu yaparken doğal olarak toplum tarafından belirlenmiş amaçla, yani suç oranının, özellikle de ağır ve daha ağır suçların genel olarak sistematik bir şekilde azaltılması amacıyla fiili sonuç arasında önemli farklılık ortaya çıkmaktadır. Bu farklılığın aşılması gerekir. Bu yolda başarının verimliliğini etkileyen çok sayıda durum ortaya çıkabilecektir. Cezanın faydalılığının belirlenmesindeki zorluk, serbest şekilde ve kesin rakamlarla ifade edilebilen sonuçtan farklı olarak, belirginlikte ve amacın kendisinin belirsiz olmasında yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle, başarının sonucunu "maddileştirmekle" ve "eşyalaştırmakla" ona niteliksel ve niceliksel özellik kazandırabiliriz. Fakat amaçla ilgili aynı şeyi yapamayız. Demek ki amacı ölçmek için ölçülen değer ölçü birimi olarak kabul edilmiş diğer değerle ilişkisini bulmak gerekir. Yani, değişiklikler sürecini gerçekleştirmek için öncelikle onları karşılaştırmalı analizinin yapıl-

ması gerekir. Bunun için ilk önce değerlendirmeye yarayacak aracı kriterin bulunması gerekir. İkincisi, amacı, aynı zamanda sonuçları kesin ölçü birimleriyle vermek gerekir. Bu nedenle, cezanın etkinliğini en azından göreceli ölçmek için toplum tarafından konulmuş amacı ve sonucu uygun olan ölçü birimlerinde verilmesini önceden ifade etmek zorunludur. Bunun için göstergelerin belirlenmesi gerekir. Örneğin, idam cezasının yerine müebbet hapis cezasının etkinliğini belirlemek için, mevzuatta öngörülen ceza ile suçların göstergeleri arasında karşılaştırma yapmak gerekir. Eğer, bu kategorideki suçların seviyesi sistemli olarak artıyorsa, o zaman idam cezasının uygulanması onun yerine ikame edecek cezaya oranla daha verimli olacaktır.

İşte bu yöntem hapis cezasının verimliliğinin belirlenmesinde (süre sınırlarının değiştirilmesi sırasında) kullanılabilirse cezanın etkinliğini rakamsal göstergelerle ölçmek mümkün olmayacaktır. Süre sınırları rakamın göreceli değerlerine dayanabilir: küçük, orta, maksimum; daha kötü, orta iyi; küçük orta, büyük gibi. Biz suçluluğun mevcut sonuçlarına bağlı olarak, suçun etkinliğini dört temel basamağa ayrılmasını öneriyoruz: yüksek verimli, az verimli ve verimsiz (sıfır verimlilik)²⁸⁷.

Maalesef son 20 yılda suç oranı, karakteri ve dinamiği toplumun öne sürdüğü amaca ulaşmasında cezanın az etkili olduğunu göstermektedir. Belli ki, cezanın etkinliğini gerçekte istenen sonuçlarla ortaya koyamayız. Çünkü amaçla sonucun bir bütün olarak uygun geldiği bir durumu algılamak pratik olarak zordur. Fakat sonucun sıfır verimliliğe değil, istenen amacın yüksek verimli basamağına doğru ilerlemesi iyi olacaktır. Aynı zamanda dikkat edilmesi gereken bir husus da şudur: Cezanın sonuçları verimsiz olduğuna göre değil, kötü uygulama nedeniyle elde edilmez. Örneğin, cezanın tekrarlanmazlığı ilkesinin sağlanmaması nedeniyle böyle bir sonuç ortaya çıkabilir.

Suçun uygulanması amacı geleceğe yönelmiştir. Bu nedenle, günümüzde cezanın verimliliği onun tahminsel mahiyeti ile ilişkilidir. Günümüzde cezanın geleceği ceza ile ilgili öğretinin tahmin edilmiş sonuçlarının kullanımına, pratik uygulamada ise yasa koyuculuk, yargı faaliyetleri, aynı zamanda hüküm uygulanması süreciyle ilişkili olacaktır.

Cezanın tehdit edici etkisinin verimliliği ve genellikle, suçların önlenmesinin amaca ulaşması önemli ölçüde geleceğe yönelik sonuçların önceden tahmin edilmesiyle ilişkilidir. Sorun şu ki biz karar alınması anında (ceza mü-

²⁸⁷ Daha fazla bilgi: Рагимов И.М. Преступность и наказание. М., 2012.

eyyidesinin belirlenmesinden yargı kararının uygulanmasına dek) cezanın gelecek sonuçlarının tahmini sorunuyla karşılaşılıyor. Buna göre bilimsel tahmin ileri sürülmeden suçun etkinliğini artırmaya engel olan engellerin ortadan kaldırılması mümkün değildir. Dolayısıyla cezanın verimliliğinin düşük olmasının nedeni; ceza hukuk normlarının oluşturulmasında, yargılama sürecindeki ceza belirlemede, ayrıca ceza infaz sürecinde bilimsel tahmin konusundaki araştırmalardan yeteri kadar faydalanılmamasıdır.

Cezanın mahiyeti, içeriği ve özelliklerini inceleyerek aşağıdaki felsefi tanımlamanın yapılması mümkündür.

Ceza – insanları suç işlemekten çekindirmek amacıyla devletin elinde bulunan özel araçtır. Bu aracın mahiyeti – kefare, içeriği – acı çektirme, özelliği ise uyarma ve korkutmadır.

2.3. CEZALANDIRMA HAKKI

Belli tarihi gelişim aşamasında cezalandırma hakkını devlet üstlenmiştir. Ama devlet, bir zamanlar topluluklar ve ayrı ayrı kişilere ait olan bu görevi, yani cezalandırma hakkını nasıl ve neyin sonucunda elde etmiştir? Ona bu hakkı kim vermiştir? Yüzyıllardır bu felsefi soruların sorulmasına rağmen, bugüne kadar güncel ve tartışmalı olarak kalmaktadır.

Y. V. Golik'in haklı olarak belirttiği gibi *"Devletin ceza verme hakkının olup olmadığı ile ilgili soruya doğru cevabı, devletin modern ve değişken dünyada, aynı zamanda suç adaletindeki rolünü, önemini anlamaya yardımcı olacak faktörler veriyor. O, öyle bir ceza sistemi yaratacak ki herkes tarafından kabul edilecek ve çalışacaktır"*²⁸⁸.

Cezalandırma hakkı aynı zamanda ceza aracılığıyla öznenin elde etmek istediği amacın belirlenmesi fırsatını da sunmaktadır. Buna göre de bu gibi sorular sadece felsefi değil, aynı zamanda de pratiktir. Çünkü suç politikasının tanımı onların çözümüne bağlıdır.

Devletin cezalandırma hakkına ilişkin felsefi sorun bir zamanlar filozofların, din adamlarının, aynı zamanda birçok düşünürün ilgi odağı olmuştur. Fakat günümüzde bu sorun ciddi tartışma ve inceleme konusu değildir. Y. V.

288 Голік Ю.В. Філософія уголовного права: современная постановка проблемы. *Філософія уголовного права*. СПб., 2004. с. 21.

Golik'e göre: *"Hak yükümlülüğe dönüştürüldü. İşte bu yüzden de, cezanın hukuk temellerinin arayışları bitmiştir"*²⁸⁹.

Sonunda, ceza verme hakkının kökleri nerededir: dinde, ahlakta veya sosyal ilgide mi?

Yasanın tanrısal kökenli olmasına ilişkin teori cezalandırma hakkının temellerini ahlakta, toplumsal ilgi, kısasta veya ayrıca şahsın niteliğinde değil, direkt insan ilişkilerinin oluşması ortamında, evren yasalarında, yani dinde arıyor.

Yargının mahiyetine göre Tanrı dünyayı yarattığından fiziksel, manevi, siyasi ve dini alanlarda ne varsa, onları yönetiyor. İnsanları şimdi oldukları gibi, O, yaratmıştır; Tanrı onlara hayat vermiş, onların hocası, efendisi ve hâkimidir.

Cezalandırma hakkının ilahi kaynaklı olmasına dair teoriye göre, Tanrı'ya ait olan kısas hakkı aynı zamanda manevi ve dünyevi yöneticilere havale edilebilir. Cezalandırma hakkı ancak Tanrı'ya aittir ve onun yetkisi olmadan hiç kimse, hatta toplum insanın hayatına ve özgürlüğüne kast edemez. Orta Çağ döneminin ahkâmcıları Tanrı kitaplarına, aynı zamanda söz konusu teoriye dayanarak, ceza verme aracı ile amaçlarına ulaşmak için vahim gaddarlık, infazlar ve işkenceler yapmışlardır.

Mantiğa göre, cezalandırma hakkı davranış kurallarını tesis eden özneye aittir. O hangi davranışın doğru, hangisinin ise yasadışı, yani suç olduğunu tayin eder. Bu nedenle, ceza hakkının Tanrı'ya ait olduğunu ispat etmek için, öncelikle, yasal düzenlemeler olarak değerlendirilen ilahi kitaplara başvurulması gerekir. Eğer, o kitaplarda neyin suç kabul edilmesi ve ona göre hangi cezanın tayini tasarlanmışsa, elbette, bu kitaplara dayanarak ceza hakkının kime ait olduğu biliniyor.

İlk önce suç ve ceza ile ilgili araştırmaya Hıristiyan öğretisinden başlamak gerekir. Şüphesiz bu dinde de diğer dinler gibi, davranışın belli modeli öngörülmüştür. Aynı zamanda o sosyal içerikli değildir, bu açıdan devlet adına hareket edemez. Hıristiyanlık ahkâmları mutlak yerine getirilsin diye bütün topluma yöneltilemez. Bu nedenle Hıristiyanlığı sosyal ilişkileri düzenleyen bir araç olarak değerlendirmek mümkün değildir.

289 Голік Ю.В. с. 50.

İşte bu yüzden, Hıristiyanlığın davranış kuralları bu öğretiyi kabul eden belli insana, onun diğerlerine yaklaşımını yansıtacak kadar olağandır. Önemli tarihi ve dini kaynakların arasında Musa'nın Yasası'nı vurgulamak gerekir. Bu yasa Tanrı tarafından ve Musa vasıtasıyla Yahudi halkına gönderilmiştir.

Musa'nın yasaları on emri kapsar. Musa'nın Eski Ahit metnini Tanrıdan Sina Dağı'nda aldığı iddia edilir (Çık. 20: 1-17) ve o, yasaları halkına beyan etmiştir (Çık. 21: 1-36; 22 : 1-31; 23: 1-33). Hem ahitin, aynı zamanda yasaların mahiyeti sözleşmeye dayalıdır. Demek ki, bu aynı zamanda hukuken önemli bir eylemdir. Bu nedenle, iki tanıma dayanmak mümkündür: yasanın müellifi sadece Tanrı değil, hem de Yahudi halkıdır veya birinci düzenlemenin kaynağı sadece Tanrı'dır. Musa ise onunla Yahudi halkı arasında bağ kurma rolünü icra eder. Bu nedenle Eski Ahit'teki yasa Tanrı'dan nazil olmuştur. Bu nedenle, Eski Ahit'i Tanrı hakkı gibi adlandırmak mümkündür. Şüphesiz Musa'nın yasalarında ceza hukukuyla ilgili bazı hususlar yer almaktadır. Bunlardan en önemlileri suçların tanımı, sorumluluk gerektirmeyen ithamlara, cezalara, koşullara ait olan kurallardır. Yasada kasten insanın öldürülmesi konusunda ayrıntılı bir açıklama verilmiştir. Bu da kriminalistik ve kanıtsal öneme sahiptir. Ceza Musa'nın Yasasının ayrılmaz bir parçasıdır, onu Tanrı kutsamış ve Yahudi halkı da kabul etmiştir. Demek, ceza ilk olarak Tanrı tarafından yarattığı insana tesir etme aracı olarak tayin edilmiştir.

Sonunda Musa'nın Yasası sadece tek bir Yahudi halkına ait olmuştur. Bu yasa kitabının yazarı Tanrı'dır. Demek, o tarihi zamana kadar ki bu Yasa kendi yasal gücünü kaybetmemiş, cezalandırma hakkı Tanrı'ya mahsus olmuştur. Bilindiği üzere dünyada Tanrı bizzat kendisi ceza vermiyor. Tarihin belli zamanlarında bu işi Tanrı'nın adına Kilise yürütüyordu. Bunu gerçekleştiren Kilise o kurallara dayanıyordu ki, onları Yaratıcının kendisi ve onun doğrudan öğrencileri tahsis etmişlerdi. Papa Kilise başkanı ve İsa'nın yerdeki halifesi olarak, suçtan dolayı ceza belirleme yetkisine sahipti. Bu ceza da oç alma şeklinde olmuş ve Tanrı onu şöyle ifade etmiştir: *"Kıyas bendendir ve onu veren de benim!"*

Katolik Kilisesinden farklı Ortodoks Kilisesinin göze görünmeyen İsa'dan başka önderi yoktur. Bu nedenle cezalandırma yetkisini herhangi bir somut güce aktaramıyor. Sonunda, Tanrı adaletini kurtarmak için muhakeme vazifesi sadece Tanrı'nın kendisine havale edilir.

Musa'nın Yasası hukuki anlamda artık geçerli değildir göstermiyor. Onun hükümleri sadece maneviyatta yer almaktadır. Bundan farklı olarak, Müslü-

manlara Allah tarafından indirilmiş Kur'an'ın hükümleri, bazı halkların arasında bugüne kadar yasa normu olarak uygulanmaktadır.

Allahtan vahiy alan Araplar hayatlarını Kur'an'a bağladılar. Bu da demektir ki Allah'ın buyurduğu gibi davranmak ve yaşamak gerekir. Aksi takdirde onlara azaplı ceza verilecektir. Ancak gerçek hayatta insanlar öyle olaylarla karşılaşılıyorlar ki böyle durumlarda bu yasalar onları zor duruma düşürdü. Bu hususta Kuran'da uygun hüküm bulmadıklarında nasıl davranacaklarını bilmiyorlardı. Musa'ya verilen yasadaki farklı olarak, Hz. Muhammed Peygamber (S.A.V.)'e indirilen Kuran'da yasal normlar daha somut ve ayrıntılı verilmiştir. Böyle durumlarda insanların davranışlarının temelini ve sorumluluk derecesini Sünnet oluşturmuştur. Bu Arap kelimesinin "sünnet" adet, gelenek, yaşam tarzı vb. gibi çoklu anlamları vardır.

Bu sırada H. Oppenheimer'in "Kuran'da yer alan Müslüman Ceza Hukukunun temelleri aşırı sıkıcıdır ve bilim adamları kendi aralarında bu alana ait bazı metinlerin açıklamasında anlaşmaya varmamışlar"²⁹⁰ iddiası tartışmaya açıktır. Birincisi, Kur'an insan faaliyetinin ürünü değil, Hz. Muhammed Peygamberin (S.A.V.)'in vasıtasıyla insanlığa indirilen vahiydir. İkincisi, modern bilim adamlarının oybirliğiyle onayladığı gibi Kuran'da Allah'ın neyi suç teşkil ettiği ve bunun karşılığında, insanın hangi cezayı alacağı büyük titizlikle gösterilmiştir.

Allah'ın Hz. Muhammed Peygamber (S.A.V.)'e indirdiği vahiy kitabı olan Kur'an'dan farklı olarak, Sünnet Peygamberin kendisinin gördüğü işleri söylediği fikirler yansıtan adetler, geleneklerin bir bütünüdür. Ceza Hukuku alanında Sünnet Kur'an'a ilave olarak hayatta yaşanan bu veya diğer olayların çözülmesi için normların olmadığı bir zamanda ortaya çıkmıştı. Sünnete Peygamber'in ashabi ve onların takipçileri ile ilgili rivayetler de dahil edilmiştir. Sünnetin önemi ile ilgili mecazi olarak şöyle demek mümkündür: *"Sünnete uymak Hz. Muhammed Peygamber (S.A.V.)'i taklit etmektir"*. Hz. Muhammed Peygamber (S.A.V.) Allah'ın adı ile bazı davranış kurallarının, biçimlerin ve cezaların temellerini inançlı Müslümanlara yöneltmiştir. Hukuki açıdan önem arz eden kuralların başka bir bölümü Hz. Muhammed Peygamber (S.A.V.)'in hayat ve faaliyetleri sırasında oluşmuştur. Onun ölümünden sonra, kuralların oluşturulması faaliyeti ile onun en yakın sahabeleri ve ilk halifeler olmuş Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali ilgilenmişlerdir. Kur'an ve Sünnet'e dayanarak, davranışın yeni kurallarını şekillendirmişler. Bu kurallara göre Allah'ın ve

²⁹⁰ Oppenгеймер Г. Историческое исследование о происхождении наказания. М., 2012. с. 47.

Hız Muhammed Peygamberin (S.A.V.) iradesine uygundur. Bazen suç ve ceza alanında oluşan sorulara ilk kaynaklarda kesin cevap bulunamıyordu. Böyle olunca Peygamber'in tavsiye ettiği gibi, sorunlar da toplumun, ya da tek bir halifenin görüşüne dayanarak çözülmüyordu.

Sonunda 7-8. yüzyıllarda Müslüman Ceza Hukukunun kaynağı olarak Kur'an ve Sünnet, hem de ashabın rivayetleri kabul edilmiştir. Bu da demektir ki cezalandırma hakkı o zaman Kur'an'ın müellifi olan Allah'a, ceza hakkı alanında Allah kelamına, hadislerin müellifi olan Hz. Muhammed Peygamber (S.A.V.)'e ve onun ashabına aitti. Prensipte olarak Hz. Muhammed Peygamber (S.A.V.) her anlamda herhangi bir hukuk sistemi oluşturmak niyetinde olmamıştır. O, sadece insanlara yaşamları sırasında çeşitli durumlarda nasıl davranmayı, aynı zamanda şu veya bu olaya, olguya, davranışa vb. hangi tepki ve yaklaşımı göstermeyi öğretiyordu.

Belirtmek gerekir ki sadece 8. yüzyılda Müslüman hukukçuları ceza hukuk normlarını dini kurallardan ayırmaya devam etmişlerdir. Daha doğrusu, onlar Kur'an ve Sünnet'te yer alan hükümleri kanıtlamak amacıyla İslam Hukukunu, özellikle Ceza Hukukunu meydana getirmişti.

Aynı zamanda, benzer ilişkileri düzenlemiş dini ve din temeline dayalı ceza hukuku kuralları mevcuttur. İçerik açısından bütün olarak onlar tarafından tespit edilen davranış kuralına uygun olmayan kurallar da vardır. Kasten adam öldürme ve yaralamaya göre, Kuran'da kan davası ve talion prensibi ile cezaya izin verilmiştir. İslam Ceza Hukuku ise, ceza konusunda Kur'an ilkelerinin uygulanmasını inkâr ederek kefaretin (bedel ödeme) ödenmesinde ısrarlıdır ve sadece aşırı halde idam cezasına müsaade ediyor. 9-10. yüzyıllardan başlayarak, İslam Hukuku kaynaklarının rolü giderek doktrine dönüşmüştür. Böylece, İslam Ceza Hukuku normlarının önemli bir bölümü işlenip hazırlanmıştır.

İslam hukuku doktrininin oluşmasında ilk adım "rey" (görüş) oluşmuştur. Bu da Kur'an ve Sünnet ve diğer kaynaklarda gereken ceza hukuk normlarını bulamayınca kendi rey'i doğrultusunda karar alma hakkından yoksun bırakılmışlardır.

Fakat 10. yüzyılın sonlarına yakın Müslüman hâkimleri Kur'an, Sünnet ve diğer kaynaklarda sorunun çözümünü bulamadıklarında kendi fikirlerine göre, hüküm vermekten yoksun bırakılmışlardı. Bu durumda halk tarafından kabul edilen mezhebin yorumlarını rehber edinmek gerekirdi. 13. yüzyıla doğru İslam Ceza Hukuku önemini kaybederken yarı doktrinsel ve değişik kollara ayrılmış duruma gelmiştir.

Böylece, 15. yüzyılın sonuna doğru temel mezheplerin en ünlü temsilcilerinin yorumları doğrultusunda şekillenmiş doktrinlerden oluşan İslam Ceza Hukuku suç ve cezalar sistemini belirleyen ana kaynak haline gelmiştir. Osmanlı Devletinin meydana gelmesiyle hükümdarların artan yasama faaliyetleri hukukun bu alanını da etkilemiştir. Hükümdarlar Kur'an ve Sünnetle düzenlenmeyen konularda kanunlar çıkarabiliyorlardı. Osmanlı padişahları tümü ceza hukuku alanında normatif hukuk düzenlemeleri çıkarmışlardı. Bunlardan sadece Fatih Kanunnamesi iki mecmua halinde sistemleştirilmiştir. Bunlardan ikincisi ceza hukuku ile ilgili geniş bir başlık içermektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, İslam Ceza Hukukunda ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler sonucunda İslam ülkelerinin hukuk geleneği yerini Batı Avrupa'nın hukuk sistemleri temelinde kurulmuş yeni yasalara devretmiştir. Özellikle, 1840 yılında Fransız kanunlarına uygun hazırlanmış Ceza Kanunu yayınlanmıştır. Bu Ceza Kanunu neredeyse Osmanlıya tabi olan bütün Arap ülkelerinde de yaygın idi. Ancak I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu dağıldı. Bu nedenle o ülkelerde yeniden Avrupa modeline uygun yeni ceza kanunları kabul edildi.

20. yüzyılın ortalarında en gelişmiş Arap ülkelerinde burjuva ülkelerin mevzuatına uygun suç yasaları kabul edilmiştir. O da bir temel kaynak olarak ceza davalarında İslam "haksız fiil hukuku"nun yerine gelmiştir. Suudi Arabistan'da bugüne kadar tek bir Ceza Kanunu yoktur. Yemen'de ceza hukuku kodifikasyonu yapılmamıştır. Ceza Hukukunun İslamlaşmış versiyonunu Pakistan, İran ve Sudan'da görebiliriz. Fas, Ürdün ve Pakistan yasaları bugüne kadar Ramazan ayında orucun tutmamayı suç kapsamına almaktadır. İran'da, "ahlak düşkünlüğüne karşı mücadele" için oluşturulan özel İslam mahkemeleri kadınların giyimi ile ilgili Müslüman kurallarına uyulmaması veya şeriatın öngördüğü sosyal davranış kurallarının ihlaline göre ceza uygundur.

Sonunda cezalandırma hakkı devlete aittir. Çünkü o, toplum bireylerinin davranış kurallarını belirler. Peki, nasıl oldu da bu hak devlete geçti?

Cezalandırma hakkının devlete tanınması bir zarurettir. Manouvrier'e şöyle der: "Bence ceza hukuku cezanın verilmesinden başka bir şey değildir. Toplum bunu tümüyle yok etmese de, bu gerekliliği azaltmalıdır. Ancak henüz "ceza" kelimesi genel refah ve sosyal ilerleme için zararlı olan eylemlere karşı hayırlı ve gerekli tepkisel kavramdan başka bir şey değildir"²⁹¹.

²⁹¹ Manouvrier. c. 116.

N. D. Sergiyevski'ye göre, "Bir devlet yargılama olmadan var olamaz. Bu yüzden devlet cezalandırma hakkına sahiptir. Ceza hukukçuları için cezalandırma hakkının hukuki gerekçesi şöyledir: Eğer hukuk düzeni varsa, o zaman ceza muhakemesi olacaktır"²⁹².

Y. V. Golik de İ. Y. Foynitski'nin tezini paylaşarak, devlete ait olan cezalandırma hakkının aynı zamanda onun vazifesi olduğuna vurgu yapıyor²⁹³. A. Frank devletin kurulmasından önce cezalandırmanın kime ait olduğunu ve bu hakkın devlete nasıl geçtiği sorusuna şöyle cevap vermiştir: "Cezalandırma hakkının kişiden alınarak, topluma verilmesi mahiyeti itibarıyla ve prensip olarak, tüm tarihi nedenlerden soyutlanmış kısas hakkından başka bir şey olmadığını düşünmemizi gerektirmez mi?" "Tabii olmak ilkesi olan her yerde cezalandırma hakkı vardır. Burada söz konusu zorlama ve ceza verme hakkıdır"²⁹⁴.

Günümüzde bütün sivil devletlerde ve siyasi örgütlenmelerinde Ceza Hukukunun somut taşıyıcısı yüksek devlet hâkimiyetidir. Bu nedenle, kötülük cezalandırmayı hak ediyor mu? Toplumun cezalandırma hakkı var mı ve çerçeveleri hangisidir? Topluma bu hak hangi alanda ve ne adına veriliyor?

Eski dönemlerde toplum ve aile içinde işlenen ihlallere ve suça göre çocukların, kısmen de kadınların cezalandırma hakkı aile veya aşiret reisine verilmiştir. Prensip olarak, mecburi kuralları olmayan ve bu veya diğer müeyyide yoluyla kendini korumayan bir topluluğun olduğu söylenemez. Aşiretlerin, ailelerin, toplulukların reisleri, sadece, yasa koyucu değildir, hem de hâkim ve kendi hükümlerinin uygulayıcıları olmuşlardır. Cezalandırma hakkı sadece onlara aitti.

Tarihsel gelişim seyrinde zamanla topluma yönelik suçları önleme görevi aile ve aşiret reislerinden devlete geçmiştir. O da kendi üzerine toplumu ihlallerden korumak misyonunu üstlenmiştir. Böylece, cezalandırmayla tehdit ederek o, belli fiillerin işlenmesini yasaklamış ve aynı zamanda cezaların tayini ve uygulanması görevini de üstlenmiştir. Sonunda cezalandırma hukuğu toplum, aile ve kabile reislerinde devlete geçmiştir. Çünkü bu görevden toplumun genel yararına göre vazgeçilmiştir.

292 *Сергиевский Н.Д.* Русское уголовное право. *Философия уголовного права.* СПб., 2004. с. 231.

293 *Фойницкий И.Я.* Учение о наказании в связи с тюремоведением. с. 305; *Гolik Ю.В.* *Философия уголовного права: современная постановка проблемы.* с. 50.

294 *Франк А.* с. 116.

Ancak bu, devletin insanların keyfi istekleri sonucunda ortaya çıktığı sonucunu doğurmaz. Onun köklerinde ahlaki ilkeler yatmaktadır. İnsanlar kendi tabiatları itibarıyla devlette yaşamaya mecburdurlar. Çünkü insanın refah ve kültürünün gelişmesi için ortak örgütlenmiş topluma ihtiyaç vardır. Bu toplum hukuk ve düzensiz düşünülmez. Hukuk düzeni ise, ancak devlette olabilir. Çünkü onun yasaları vardır ve devlet, bu yasaları ihlal edenleri cezalandırıyor. Yani, toplum kendini belli araçlarla suç sayılan fiillerden koruma görevini devlete havale etmiştir. Burada söz konusu olan toplumun istikrarını koruma adına ceza normlarının kullanılmasıdır. Bu nedenle ceza kanununun temel ilkesi hem sosyal organizmanın kendisinin, hem de onu oluşturan ayrıca bireylerin korunması gerektiğinden doğar. Devlete ait olan cezalandırma hakkı onun yükümlülüğünün, toplum bireyleri, aynı zamanda toplum önünde sorumlu olduğunun bir göstergesidir.

Öte yandan, toplumda yer alan yasal düzenlemelerin ihlali sadece kamunun değil, devletin de tepkisine neden olur. Çünkü o, kendi gücünü toplumsal iktidarın koyduğu herhangi yasaya uyulmasını ve yasaların yerine getirilmesini ister. Sonunda, toplumsal sözleşme temelinde devlete ait cezalandırma hakkı, aile reisinin cezalandırma hakkı olarak inkâr edilemez. Ancak fark şu ki onların amaçları ayrıdır²⁹⁵.

Devletin elinde ceza, kamu düzenini koruma ve tehditle zorlama yoluyla suçların önlenmesi aracı vardır. Vurgulamak gerekir ki, burada söz konusu olan yasaların ihlali dolayısıyla devletin cezalandırılması değil, cezanın bir ahlaki gereksinim olmasıdır.

Adil ceza hissi suç hakkının varlığını ve uygulanmasını gerektirir ki, zaten devletin kendisi de yaşayamaz. Bu yüzden, ceza doğal ve adil bir olgudur.

Toplumda kısasın yok edilmesi için toplum devletin şahsında suçluları cezalandırmak görevini üstleniyor. Çünkü bunu suçun mağduru, şiddet ve hakarete maruz kalmış, malını kaybetmiş vb. insanlar istiyorlar. Nihayet, cezanın varlığının modern toplumda gerekliliği konusunda tartışmaya bile gerek yok. Zira ceza ortadan kaldırılırsa ertesi gün neler yaşanacağını tasavvur etmek zor değildir. İ. Y. Foynitski'ye göre, "Ceza istisna olarak devlete aittir"²⁹⁶. Tanrı'nın ceza verme hakkına gelince, o kutsal kitaplar (yasalar) çerçevesinde uygulanabilir.

295 *Франк А.* с. 116.

296 *Фойницкий И.Я.* Учение о наказании в связи с тюремоведением. с. 302.

Bizim amacımız karşımızda devletin cezalandırma hakkına dair literatürde yer alan teorileri ayrıntılı incelemek değildir. Fakat N. D. Sergiyevski'nin verilerine göre, bu alanda Hugo Grotius'dan başlayarak değişik hukukçuların bu veya diğer konularda 24 felsefi sistem ve yaklaşık 100 değişik kuram vardır²⁹⁷. Onların arasında, cezalandırma hukukunun konusunun, yani kötülüğün olmadığını, bu yüzden cezalandırma hakkını kesinlikle reddeden felsefe ve hukuk ekolleri de vardır.

Diğer akımın temsilcileri dâhil Spasoviç irade özgürlüğünün olmamasını cezalandırma hakkının inkâr edilmesinin işareti olarak görüyordu ve bu gruba tüm ilahiyatçı ve materyalist deterministleri dâhil ediyordu.

Ayrıca, bu konuda başka bir ekol de vardır. Bu ekol cezalandırma hakkını inkâr etmemekte, fakat toplumun veya herhangi bir insan iktidarının bu hakkı kullanmasına karşı çıkmaktadır. Buradan çıkan sonuca göre cezalandırma hakkı bir tedavi sanatıdır. Ona göre de hiç kimsenin suçluları cezalandırma yetkisi yoktur. Onları değişik araçlarla ve egzersizlerle tedavi etmek gerekir. Bu sayede az veya çok, hasta organa onun gücü ve sağlığı geri getirecek veya tabiatın kaprisleri yüzünden bozulmuş nitelikleri onarılacaktır. Bunun ilacı var mıdır? Hapishanelerin yerini özelleşmiş hastaneler alacak, yargılama ve ceza mevzuatı yeni iyileştirici ve hijyenik sistem lehine değiştirilecektir.

2.4. CEZANIN GELECEĞİ

I. Ceza ve cezasız ("acı çekirmeden") etkileme: Son zamanlarda Batı'da cezalandırıcı muhakemeden onarıcı yargılamaya geçiş fikri yaygın hale gelmiştir. Bir zamanlar P. Sorokin şöyle yazıyordu: *"Bizim peygamberlik etmek iddiamız yoktur. Ama cezalandırma eylemlerinin zamanla öldüğünü ve bu sürecin giderek hızlandığını gözlemliyoruz. Hatta insan davranışının ve sosyal psikolojisinin gelişmesine rağmen, bundan sonra da hayata geçirilmeyecek. Öyleyse, açıktır ki değişen acı çekirmenin yöneldiği evrim zirvesi ancak sıfır, yani acı çekirmenin yok olması olabilir"*²⁹⁸.

Aslında hukuk tarihiyle ilgili gözlemler cezanın gittikçe yumuşadığını gösteriyor. Kan davası kısasının yerini talion yasası almış ve böylece suçla ceza arasında denge sağlanmıştır. Daha sonra para cezası uygulanmaya başlamıştı. Bugün bu süreç idam cezasının kaldırılmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu da nor-

297 Вкз.: *Сергиевский Н.Д. Русское уголовное право*. СПб., 1890. с. 77.

298 *Сорокин П.* с. 374.

mal bir süreçtir. Çünkü kültür geliştikçe, insanların islah edilmeleri için daha yumuşak araçların düşünülmesi gerekir. Ama adil kefaret cezasının mahiyeti değildir. "Acı çekirtmemeye" dayanan etki, yani cezasız etkileme nedir? Bu cezanın aslında cezalandırıcı içeriğinin yok edilmesidir, yani suç işlemiş kişiye verilen ıstırapların kaldırılmasıdır.

Norveç'in Oslo şehrinde aynı öğrenci grubuna iki ünlü kriminoloji hocası ders vermiştir. Norveç Bilimler Akademisi ve İsveç Kraliyet Bilimler Akademisi üyesi N. Christie dinleyicilere şöyle söylemekteydi: *"Ben şahsen suçların önlenmesine ilişkin genel teorileri durdurmanın, aynı zamanda en azından bizim İskandinav ülkelerinde neoklasizm düşüncelerinin gelişimini korumanın zamanı geldiği düşüncesindeyim"*²⁹⁹.

Öğrencinin *"Neden böyle düşünüyorsunuz?"* sorusuna N. Christie olumlu cevap vermiştir: *"Ben bugünkü cezalandırmanın adil ve doğal olduğunu düşünmek için ciddi nedenler görmüyorum. Bu konunun ciddiyetini dikkate alarak, benim seçim yapmam gerekir. Ben cezanın yumuşatılması uğruna mücadelelerin dışında savunulacak bir şey görmüyorum"*³⁰⁰.

Öğrenciler akademisyenin ütöplast olmadığını anlamışlardı. Çünkü cezalandırmadan vazgeçmezken cezanın mümkün olduğu kadar kendi çerçevesinde yumuşatılmasını istiyordu. Onun ileri sürdüğü ilk şartlardan biri olarak ceza ile ilgili insanlara getirilen ağır ve acıların azaltılması idi. Bu uğurda verilen mücadeleyi de adaletli bir iş olarak görüyordu³⁰¹.

Christie ne önermektedir?

Birincisi: Acının, ıstırapın, mahrumiyetin vb. verilmesi gibi tanımlanan cezanın mahiyetini anlamak.

İkincisi: Bu acının verilmesinin sınırları ile ilgili konuyu çözmek. Bunun için cezanın yerine kendini yöneten topluluklar oluşturmak.

Akademisyen açıkça cezasız etkileme teorisini beğendiğini açıklamamasına rağmen öğrenciler bunu anlıyorlardı. N. Christie'nin dedikleri gerçekten hümanist karakteriyle birçoğunu kendisine çekiyor, çünkü ona göre, tayin ve

299 *Кристи Н. Причиня боль. Роль наказания в уголовной политике*. СПб., 2011. с. 47.

300 *Кристи Н.* с. 20.

301 *Кристи Н.* с. 20.

uygulanan ceza düşünülmüş kasıtlı bir acı çektirmektir. Onun da belirttiği gibi *“İnsanın manevi yükselişini durduruyor ve onu zalime dönüştürür”*³⁰².

Ders her zaman olduğu gibi güzel sözlerle sona eriyordu: *“Uyulması gereken kurallardan birisi şöyledir: Eğer şüphe varsa acı yaşatılmamalıdır. Başka bir kural da şöyledir: Suçluya mümkün olduğunca az acı verilsin. Alternatif cezayı değil, cezaya alternatifini arayın”*³⁰³.

Gördüğümüz gibi, Christie prensipte cezadan vazgeçiyor. Çünkü işlenen suçun ağırlığının onun karşılığında verilen cezaya uygun olmasının kesin belirlenmesi mümkün olmadığı için, adaletin ve barışın sürdürülmesine şüpheyle bakıyor. Bu nedenle, o suçların genel önleme kavramına dönmenin gerekliliğine ihtiyatla yaklaşıyor. Aynı zamanda, cezanın yerine somut bir şey sunmuyor. Önemli olan, mümkün olduğunca az “acı” vermektir.

Buradan görüldüğü üzere N. Christie cezanın mahiyetini, suçluya verilen acıda, yani ıstıraplarda, mahrumiyetlerde vb. görüyor. Bu da demektir ki acının azalması cezanın mahiyetinin değişmesinden haber veriyor. Oysa olayın mahiyeti değişken değildir. Cezanın içeriği ise, yani onun ceza verici tarafı değişkendir. Bu konudaki bilgiyi bize, ceza öğretisinin tarihi sunuyor. N. Christie şöyle yazıyordu: *“Benim tutumum kısaca olarak şöyledir: Sosyal sistemler öyle kurulmalı ki sosyal kontrolün oluşturulması için acının getirilmesine olan ihtiyaç minimum düzeye indirilsin. Amaç insanların yarattığı cehennemini değil, üzüntünün ortaya getirilmesidir”*³⁰⁴. Ancak buna nasıl ulaşılabilir? Bu acının sınırı nedir? Acı çektirmeme etkisi somatik tıpla karşılaştırılır ve yararlı bir yöntem olarak kabul edilir. Yargılamada acı çektirmeden cezalandırmak insanın sağlık durumunun iyileştirilmesini amaçlar. Buradaki asıl amaç insana toplumsal sağlığını iade etmek, onu suç algılarından korumaktan ibarettir. Cezaların acı çektirmeme etkisi “suçtan tedavi etmek” gibi kendi güvenini kaybetmiştir. Ancak bu yöntem insanlara yardım etme gibi kendi geçerliliğini kazanabilmiştir. Bunu N. Christie’nin kendisi de itiraf etmiştir. Aynı zamanda, o, emindir ki, *“Gelecekte devlet, ceza infaz kurumlarını kullanmadan, toplumda sorun çıkaran ve endişe veren kişilere daha verimli yardım gösterebilecektir”*³⁰⁵. Acı çektirmeme etkisine ilişkin kuram aslında cezanın tehdit olarak mahiyetinin inkâr edilmesidir. Yani, o, potansiyel suçlulara karşı değil, sadece suçlunun kişiliğine yönelmiştir. Öte yandan, bu teori önerilen tedavi şeklinde

302 Кресту Н. с. 20.

303 Кресту Н. с. 21.

304 Кресту Н. с.41.

305 Кресту Н. с. 130.

gizli cezaya ve acıya neden oluyor. Acının verilmesinin cezaların etkileme teorisinde yeri olabilir, ama o, acı içinde olanın halini gelecekte düzeltebilen olaylar silsilesinin sadece bir halkasıdır. Bu teoriyi pratik olarak nasıl uygulamak mümkündür? Ceza evlerinden, hapis yerlerinden ve diğer acılardan vazgeçmekle veya bu ıstırapların, mahrumiyetlerin vb. acısının minimuma kadar indirilmesi ile mümkün olacak mı? O zaman insanları suç işlemekten sakındırmak amacıyla öngörülen tehdit nasıl sağlanacak?

N. Christie şöyle yazmıştır: *“Suçların genel önleme hususunda münazara, acının doğrudan nasıl etki ettiği kavgası değil, bir bireye (A) diğer bireyin (B) cezalandırılmasının maruz kalmasına nasıl etki etmesidir”*³⁰⁶. Belli ki bu ceza azapların ve mahrumiyetlerin kasten yapılmasıdır. Acı, yapılan fiilin kefareti olarak, aynı zamanda diğer kişilerin çıkarları doğrultusunda verilir. Diğer taraftan, acı vermenin düzenlenmesi daha önemli bir konu haline geliyor ve toplumun ve bilimlerin dikkat merkezinde yer alması gerekir.

Suç tezahürlerinin önlenmesinde cezanın önemine ilişkin Platon “Yasalar” kitabında şöyle demiştir: *“Eğer yasa koyucu burada insanın ıslah edilmediğini görürse, o zaman ona ceza verip başka yasayı uygular. Yasa koyucu anlıyor ki insanlar için kendi varlıklarını yaşamlarına son vererek bitirmek daha iyidir. Bununla onlar diğer insanlara çifte hayır getirmiş olurlardı. Adaletsiz davranıştan çekinmenin gerekliliği anlamında başkaları için örnek olurdu, aynı zamanda devleti şer insanlarda kurtarırlardı”*³⁰⁷

Dharmaştra’da şöyle denmektedir: *“Eğer ceza olmasa hiç kimse doğru yolda olmaz”*³⁰⁸. Manu ilkelerinde ise cezaya özel dikkat verilmiş ve onun müstesna önemi vurgulanmıştır: *“Ceza bütün insanlar üzerinde hükümandır. Ceza öyle koruyucu araçtır ki herkes uyurken, ceza tetiktedir. Bilgeler, cezanın dharmanın tecessümü olduğunu etmişlerdir. Eğer kral cezaya layık olanları yorulmadan cezalandırmazsa, daha da güçlüler zayıfları balığı şişte pişirdiği gibi pişirirlerdi”*³⁰⁹.

Burada biz yeniden Norveç Bilimler Akademisinde okutulan derslere dönelim. Günün ikinci yarısında aynı derslikte ve aynı kişiler önünde suç önleme

306 Кресту Н. с. 36.

307 Вкз: Платон. Законы. с. 350.

308 Вкз: Дхармаштра Наряды (Пер. с комм. А.А. Вигасина, А.М. Самозванцева). М., 1998. с. 62.

309 Законы Ману (VII. 18, 20). Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран: В 2 т. (Отв. ред. Н.А.Крашенинникова). Т. 1. М., 1999, с. 105.

teorisinin faziletleri ve zorunluluklarıyla ilgili dersleri N. Christie gibi hukuk bilimi alanında ünlü bir bilim adamı olarak tanınan ve Norvec Bilimler Akademisi Başkanı İ. Andenes okutuyordu. İ. Andenes suçluya ceza uygulamanın aksine, cezasız etkileme fikrinin dünyanın birçok ülkelerinde yasa koyucular üzerinde savunulduğunu ifade etti: *“Ancak suç ve cezanın gelişme tarihi cezaların etkileme kavramının üstünlüğünü yüz yıldan az süre süren ikincil önemi haiz olarak sunuyor. Bu da demek değildir ki suçlunun ıslah girişimlerine son verilmelidir. Ancak onların yaptıkları adil ceza çerçevesinde değerlendirilir. Cezanın amacı suçlunun kimliğinin değiştirilmesi değil, sosyal kuralların tesis edilmesidir. Bu da genel uyarı niteliği taşıyor”*³¹⁰.

Bir öğrenci kızın: *“Siz “genel uyarı” derken, neyi kastediyorsunuz?”* sorusuna, İ. Andenes şöyle cevap vermiştir: *“Ceza hukukunun ve uygulanmasının vatandaşların yasaya uymalarını sağlama yeteneğidir”*³¹¹. Bu nedenle, insanları yasaya tabi etmenin en basit yolu cezanın arttırılmasıdır. Yasa koyucularla mahkemeler suç artışını önlemeye gayret ettiklerinde, genellikle cezanın şiddetini arttırıyorlar³¹².

Belki de o sırada Petersburg Üniversitesi öğrencileri Profesör D. A. Şestakov’un aynı konudaki derslerini dinliyorlardı. Profesör şöyle diyordu: *“İnsan davranışının kitlesel düzenleme aracı olarak ceza kanunu müessesesi 20. yüzyılın sonlarına yakın eleştirel açıdan değerlendirilmeye başlamıştır. Bu nedenle 21. yüzyılın kriminolojisinin, suçları acı çektirmeden cezalandırmanın bireysel suç önleme kontekstine dâhil edilmesine dikkat çekmemesi gerekir”*³¹³.

Sonuç olarak cezanın geleceğinin, ceza hukuku ve kriminolojinin açısından iki yönü vardır: Birincisi, cezaların acı çektirmeden etkileme biçimine geçilmesi; ikincisi ise günümüz koşullarında uyarı aracı olarak cezanın kendisinin geliştirilmesidir.

Acı çektirmeme etkisi: Suçun az verimlilik olgusu suçla mücadelenin geleceği konusunu C. Lombroso’dan başlayarak sorgulanmıştır. C. Lombroso antropoloji, suç istatistikleri, ceza kanunu ve ceza evleri uzmanlığı alanlarına dayanarak faydasız araç olarak cezadan vazgeçmeyi ve onun yerine başka araçları kullanmayı önermiştir. Peki tehdidin, cezanın yerine ne öneriliyor?

310 Andenes İ. *Наказание и предупреждение преступлений*. с. 18.

311 Andenes İ. с. 29.

312 Andenes İ. с. 261.

313 Вкз: *Криминология XX век*. СПб., 2000. с. 5, 12.

Suçluluğun biyolojik özelliklerini kabul eden antropolojik okulun yaklaşımı ceza hukukunun “güvenlik kuralları”nı kullanmayı, suçun sosyolojik yönü ise, “sosyal koruma önlemleri” almayı önermişlerdir. Bu türden bir ikame suçluların bilincini sosyal etkileme ve tıbbi önleyici araçlarla, sosyal-psikolojik olay olarak suçun ortadan kaldırılmasında evrensel araçların aranması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. A. Prins teorik yönden suçun sosyal koruma önlemleri değişiminin önemini kanıtlamaya çalışmıştır. Onun kanaatine göre, bu konu büyük öneme sahiptir.

Bununla ilgili günümüzde ceza teorisinde daha da sıkça ve inatla sosyal güvenlik fikrinden bahsedilmektedir. Bu nedenle ceza müessesesi ile sosyal koruma önlemlerinin bir birinden ayrılması zorunluluktan ve pratik ihtiyattan doğmuştur. Bilindiği üzere, sosyal koruma önlemleri kavramının kökeni eskidir. Ancak bugüne kadar ne onların cezaya olan ilişkilerinin mahiyeti, ne de hacmi tam olarak tespit edilmiştir. Literatürde geçen sosyal koruma tedbirlerinin doğası ile ilgili görüşleri iki yere ayırmak mümkündür: Ceza ile sosyal koruma önlemleri arasında ilkesel farkın itiraf edilmesi veya bunun inkâr edilmesi. Bu müessesenin dış tezahürüne bakarsak ve onun içeriğine baktığımızda sosyal koruma önlemlerinin, suçluluğun diğer biçimleri arasında özel yere sahip bağımsız bir müessese olduğunu görebiliriz. Cezadan farklı olarak, sosyal koruma tedbirlerinin uygulanmasındaki amaç, işlenen suça kıymet vermek değil, o kişinin suç işlemesini önlemeye hizmet etmektir. Bundan çıkan sonuca göre bu müessese özellikle önleyici niteliktedir. Buna göre iddia edilebilir ki sosyal koruma önlemleri öne sürülmüş olan amaca ulaşmak için daha geniş imkânlarla sahip iken ceza kavramı daha dar anlam taşıyor.

S. K. Gogel, cezayı kökeni kısıstan gelen baskı ile aynı tutmuştur: *“Modern anlamda devletin oluşumu ve gelişimi boyunca kısas alınması, baskı şeklinde devlet hâkimiyetinin eline geçmiştir. Uygulanması devlete havale edilen baskı, suçla mücadelede tamamen etkisiz olmuş ve çok az kabul edilmiştir. Oysa suçla mücadelede işe yaramayan son araç değildir”*³¹⁴.

Baskı ve cezanın eşit olduğuna ilişkin tutum hem hukuki hem de sosyal ve siyasi açıdan yanlış olarak algılanıyor. Baskı devlet tarafından uygulanan istisnai siyasi tedbirdir ve yargılamayla hiçbir ilgisi yoktur. Aynı zamanda, suçla mücadelede, hatta en sert suç cezaları eğer siyasi amaç yoksa baskıcı olduğunu söyleyemeyiz.

314 Гогель С. К. *Курс уголовной политики в связи с уголовной социологией*. М., 2010. с. 142.

Böylece, Hegel cezayı inkâr ederek baskıdan önlemeye geçmektedir: “Şu algılar bu gibi bastırılmış önlemeye geçişin, hem de tam geçişin mümkünlüğü lehinedir. Birçok halde suç işlenmesi, herhangi insanın hayatında tesadüf sayılmaz. Bu ekonomik, fiziksel ve ahlaki zayıflığın yavaş ve sürekli devam eden sürecinin tamamlanması ve sonucudur”³¹⁵.

D. Dril de aynı görüşü paylaşmaktadır: “Gerçek olayların araştırma sonuçları, suçlularla mücadelede, geçmişin âdeti ile ağrı ve ıstırapların getirilmesine yönelik baskı önlemlerine karşı yüksek sesle itiraz ediyor”³¹⁶.

Görüldüğü üzere, sosyal güvenlik kavramıyla önleme arasında çok da büyük bir fark yoktur. Çünkü her iki halde suçluluğun önlenmesinde ceza ile değil, suçluluk nedenleri ve kaynağına cezasız etki yapmak söz konusudur. İtalyan hukukçu F. Grammar girişimi ile sosyal güvenlik kavramının takipçileri 1945 yılında Cenova şehrindeki Sosyal Güvenlik Merkezi, Fransız M. Ansel ise, “yeni sosyal koruma” akımını oluşturmuştur. F. Grammar’ın fikirleri R. Garofalo ve E. Ferri’nin eserlerinde geliştirilmiş İtalyan pozitif okulunun yeni ve modern seçeneğidir. F. Grammar devletin suçluyu cezalandırma hakkını inkâr ediyordu, M. Ansel ise suçluları ıslah edip yeniden terbiye amacıyla, onlara karşı hümanist etki tedbirleri uygulanmasının gerekli olduğunu söylemiştir.

Böylece, yeni sosyal koruma hareketinin taraftarları sosyologların sosyal güvenlik konseptini tanıırken onların “ceza – suç dolayısıyla öngörülen bir müeyyidedir” klasik anlayışından vazgeçmeyi kabulleniyorlar. Bu arada sosyolojik okulun taraftarlarından farklı olarak, yeni akımın taraftarları cezayı devlet tarafından verilen tek mümkün ve adil tepki hesap ettikleri için klasikleri ve neoklasikleri suçlayarak toplumla kişilik arasında dengeyi bulmaya gayret ediyorlardı. A. A. Piontkovski kesin olarak “yeni sosyal koruma” teorisini reddediyordu, o zaman ceza müessesesinin aşırı öznelleşmesini görüyordu.³¹⁷

Günümüzde bazı yazarlara göre “21. yüzyılın kriminolojisinin, suçun bireysel önlenmesi dâhil acı çektirmeyen müeyyidelere dikkat etmesi gerekir”³¹⁸. Son zamanlarda ceza hukuku ve kriminoloji biliminde “acı çektirmeyen” etki kavramına atıfta bulunmak bir moda haline gelmiştir.

315 Гогель С. К. с. 139.

316 Дриль Д. **Преступность и преступники**. Учение о преступности и мерах борьбы с нею. с. 158.

317 Пионтковский А.А. О теории «новой социальной защиты» в уголовном праве. **Советское государство и право**. 1968. № 4. с. 14.

318 **Криминология XX век**. с. 12.

Bazıları için bu yasayı çiğneyenin kimliğinin onarımı için ceza verici metotların yerine psikiyatri uzmanlarının, doktorların ve başka uzmanların sürece dâhil edilmesi gerekir. Başkaları ise bunun için ceza infaz sürecinde işlenen diğer yöntemleri de buraya dâhil etmek istemektedir. En radikal reformculara göre acı çektirmeden etkileme sistemi (eğer bu mümkün olacaksa) kimliğin onarılması ilkesine dayanmıştır. Aksi takdirde, tekrar suç işlememesi için kişiliği onarılan kadar onun tecrit edilmesi gerekir. Bu da şu demektir: Aynı eylemlerden dolayı suçlu bulunan kişileri, eylemi gerçekleştirme şartlarına göre değil, işlediği eyleme göre ve onların kişiliklerinin onarımı adına değişik etkileyici cezalarla cezalandırmak gerekir.

Yani fiile göre değil, suçun işlenme şartlarına göre ceza vermek, muhtemel suç işleyen kişinin tehlikeli özelliklerine uygun ceza araçlarının değişimi düşüncesi, sonunda acı çektirmeyen cezaların verilmesi teorisini ve pratiğini ortaya çıkarmıştır. Bu sistem sadece kişiyi, suçlunun ıslah edilmesi, eğer bu mümkün değilse toplumdan soyutlanması, böylece suçun önlenmesi ilkeleri üzerine kurulmuştur. Bunun için bu tezi savunanların bazıları suçlunun psikolojisinin onarılması amacıyla psikologları da bu sürecin içine çekmeyi öneriyorlar.

Aslında suçluya ceza vermeden etkilemek ve onun kimliğinin onarılması, uzun ve “karanlık” tarihe sahip olan ceza ile karşılaştırıldığında, öğretici, hümanist ve modern bir yaklaşım olarak görünüyor. İşte bu yüzden, bazı akademisyen ve uzmanlar, gelecekte cezanın ceza verme araçları olmayan önlemlerle değiştirilmesini öngörüyorlar.

Buna göre ceza verilmeden etkileme hümanist, asil adım olarak kabul edilmiştir. Bu da insanı sosyal açıdan sağlıklı yapıya kavuşturmak, suçluyu tedavi etmektir. Ancak tedavi için hastalığın nedenini bilmek gerekir.

Bilindiği üzere, bugüne kadar suçlu davranışının nedeni kesin belirlenmemiştir. Ayrıca eğer bu neden insanın kendisinde saklıysa, o zaman karmaşık biyolojik organizmada gizlenen somut kaynağı kesinleştirmek gerekir. Bu mümkün mü? Bugün bilim bu soruya olumlu yanıt veremiyor.

Ceza vermeden etkileme düşüncesinin başka bir avantajı da vardır. Suçtan dolayı ceza vererek suçun sadece teorik değil, hem de pratik yönden önlenmesi, verimliliğinin belirlenmesi açısından daha karmaşıktır. Bu bakımından geleneksel cezalandırma, ceza vermeden etki yapmaktan daha zor bir süreçtir. Çünkü bu durumda söz konusu olan kesin tanımlanmış nesnenin varlığıdır.

Cezasız etkilemenin taraftarları genellikle cezanın suçlu üzerinde ters etki yaptığının deneylerle sabit olduğunu savunuyorlar. Çünkü mahkûmun moral çöküşü onu sosyal hukuksuzlar sınıfına aktarıyor. Belki, ceza infaz süreci aslında mahkûm edilenlerin bir kısmını olumsuz etkiliyor. Bu da sabıkalıların ortaya çıkmasına yol açıyor. Ancak cezanın olumlu rolü uyarıcı ve korkutucu etki aracılığıyla suçun önlenmesinde ve başkalarının suç işlemede kendini gösteriyor.

Görüldüğü üzere cezanın acı çektirmeden etkileme araçlarıyla ikame edilmesiyle ilgili iyi niyet girişimleri belirsizlik ve keyfilik oluşturabilir. Aynı zamanda, hatırlamak gerekir ki etik açıdan da acı çektirmeden etkilemek bin yıllar boyu şekillenen adalet, hayır ve şer, suçluluk ve sorumluluğun dengesi vb. ile ilgili tasavvurları ortadan kaldırıyor³¹⁹.

Bu teorinin modern temsilcilerinden sayılan N. Christie'ye göre, *“Cezasız etkileme teorisi değer karakterli sorunu başarıyla ortalıktan kaldırmıştır. Somatik tıbbın temelinde analojisine dayalı ceza vermeden etkileme, kesin refah olarak kabul edilmiştir. Tedavinin, yani ceza vermeden etkilemenin ceza muhakemesindeki amacı alıcının sağlığının korunması idi. Bunun için “cezadan etkileme ıstırap verebilir mi?” sorusunu sormak doğru değildir”³²⁰.*

K. A. Sıç'a göre, *“Ceza vermeden etkileme kavramı, “tehlikeli durum” ve tedavi olunmalı” suçlu-hasta insan” (E. Ferri, R. Garofalo) kavramının “doğuştan suçlu tipi” (C. Lombroso) öğretisinin şahsında pozitif fikirlerin gelişiminin devam etmesidir”³²¹.*

Böylece, görüldüğü gibi sosyal koruma teorisinin, önleme konseptinin ve ceza vermeden etkileme fikrinin mahiyeti suçla mücadele aracı olarak cezaya itibar etmemekten veya onlardan vazgeçmekten ibarettir. Burada söz konusu olan cezanın başka araçlarla değiştirilmesi değil, onun etkinliğinin geliştirilmesi, farklı suçlarla mücadele biçimlerinin paralel varlığıdır. Kuşkusuz, teorik olarak şöyle bir yaklaşımı da dışlayamayız: *“Zaman gelecek, ceza kendi gücünü o kadar kaybedecek ki yeni terminolojinin uygulanması talep edilecektir”³²².*

319 Никифоров Б.С. Вступительная статья к книге И. Анденеса «Наказание и предупреждение преступлений». с. 9.

320 Кристи Н. *Пределы наказания*. М., 1985. с. 45.

321 Сыч К.А. с. 60.

322 *Криминология XX век*. с. 225.

Fakat tehdit ve ıstırap vermekten imtina ederken, mantıkla cezanın kendisinden de vazgeçilmelidir. Bu konu günümüzde onur konusu değil, kaçınılmaz ve belirli mesleğin zorunlu sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Ceza ile ilgili sık sık normal ve doğal argümanlar ileri sürülüyor: İnsanlık korkunç işkenceler ve idamın gelişmiş türleri, ağır işkenceler dahil, şiddetin bütün araçlarını bir daha test etmiştir. Fakat ne suçluluk, ne de geleneksel davranışa zıt davranışın biçimleri nedense yok olmamıştır. Çünkü biz cezadan suçlulukla mücadele önlemi olarak bahsederken, herhangi bir mucize değil, suçun kökünün kazılması değil, başlıca olarak gelecekteki yükselişinin durdurulması söz konusudur. Aynı zamanda, bazen hedefe ulaşmak sorunun doğru belirlenmesine bağlı değildir, birçok durumda elimizdeki araçların verimli kullanılmasına bağlıdır. Belki, aslında kendi imkânlarına göre ceza çok yararlı bir araçtır. Ama ondan yeteri kadar yararlanamıyoruz. Bizim burada S. K. Gogel'in görüşünü kabullenmemiz gerekecektir. Gogel'e göre: *“Yasa koyucu tarafından cezalar, ceza merdiveninden toplumun inançlarına ve ahlakına, bu ahlakın yumuşamasına ve artık işkenceyle şiddete ne kişisel, ne de sosyal anlamda yol vermediğine uymadığı takdirde ortadan kaldırılabilir”³²³.*

Şimdi ise böyle bir soru sormak istiyorum: Genel gelişmemiz ve ahlaki biçimlerimiz şiddete yol vermeden cezayı, ceza vermeden etkileme aracını kullanmamız konusunda bize izin veriyor mu? Bir zamanlar Sovyet döneminde ceza kanununda, cezanın kullanılmasının, sosyal etki ve terbiye yoluyla kapsamını küçültmeye çalışan akım olmuştur. İ. İ. Karpets şöyle yazıyordu: *“Sosyal ilişkilerin ve insan kavrayışının gelişimine uygun olarak, devlet tarafından gerçekleştirilen çeşitli ceza biçimlerine ihtiyaç kalmayacaktır. Cezanın ceza verici içeriğinin yerine terbiye ölçüleri kullanılacaktır”³²⁴.*

Bazı yazarlara göre cezanın sosyal etki araçlarıyla değiştirilmesi sürecinin gelişmesi, onların yumuşamasının ön koşulu olarak görülmektedir. Aynı zamanda, vatandaşların kültürel seviyelerinin yükselmesi sadece suçun azalmasına ve cezanın terbiye yöntemleri ile ikame edilmesinde değil, bu terbiye metotlarının kendilerinin yumuşamasına yol açıyor. Çünkü böyle durumlarda artık ciddi ceza önlemlerine gerek kalmayacaktır. N. A. Belyayev'e göre: *“Cezanın sosyal etki ve terbiye yöntemleri ile değişiminin temel yönü, suçun azalması ve cezaya maruz kalan davaların kapsamının azalmasıdır”³²⁵.*

323 Гогель С. К. с. 129.

324 Карпец И.И. Социальные и правовые аспекты учения о наказании. *Советское государство и право*. 1968. № 5. с. 68.

325 Беляев Н.А. *Избранные труды*. СПб., 2003. с. 76.

“Sosyal etki ve terbiye önlemleri” kavramı kendi mahiyetine göre “sosyal koruma tedbirleri”, “cezasız etki” kavramları ile aynıdır. Bilindiği üzere öncelikle, “sosyal koruma” ifadesi oluşmuş, sonra ise “cezasız etki” anlayışı kullanılmaya başlanılmıştır. Sosyal etki ve terbiye önlemleri ifadesi Sovyet döneminde bir kural olarak, ideolojik ve siyasi amaçlarla kullanılmıştır.

Cezanın yerine zamanla toplumsal etki ve terbiye önlemlerinin yerleştirilmesini savunanlar yanlış olarak, ceza unsurları olmayan ceza biçimlerini öngörüyorlardı. Fakat ilke olarak, bu da mümkün değildir. Çünkü ceza öncelikle kendi bünyesinde cezalandırma öğelerini taşıyor. Bu nedenle, cezanın fiziksel şiddet ve aşağılayıcı unsurlardan serbest olmasının mümkün olduğu düşüncesi yanlıştır. S. P. Mokriniski'ye göre: “*Duygu dolu hayatın gerçeği olarak şunu belirtmek gerekir: Ceza kanunu ıstıraba dayalı ceza yasasıdır. Devlet ıstırap dolu cezanın yerine getirilmesinin aracı olarak belirli olgulara o zaman tepki veriyor ki, o zaman bu tarihi teşekkül etmiş anlayış da yasal leksikolojiden çıkacaktır*”³²⁶. Cezaların içeriğinin bütün ceza verici mekanizmalarının giderek değişmesi pratik olarak imkânsız ve modern ortamda zararlı bir gelişme olurdu. Bu da suçun dinamiği, yapısı, aynı zamanda durumu ile belirleniyor. Burada suçun toplumsal etki ve terbiye araçları ile değişmesi değil, acı çekirtmeyen cezalandırmayı öngörmeyen tedbirlerin paralelliği söz konusudur. Bu da devletin tarihi gerçeğe ve hukuka, zorlamanın ve inandırmanın toplumda yeri ve rolüne ilişkin ilkesel görüşten kaynaklanıyor. Burada özel olarak belirtilmesi gereken konu, bugün ceza yerine toplumsal etki önlemlerinin geniş şekilde kullanılması konusudur. Bunun için önceden kapsamlı ve derin hazırlık görülmezse, istenmeyen sonuçlara yol açacaktır.

Bu yönde, bilimsel düşüncenin gelişiminde, uzun süre hapis cezasının gözden geçirilmesi, aynı zamanda ceza infazındaki köklü değişimi önemli rol oynayacaktır. Buna göre de “sosyal sistemler öyle kurulmalı ki, sosyal kontrol amacı ile suçun yerine getirilmesine duyulan ihtiyacı küçülsün”³²⁷.

Bu yaklaşım suçun önlenmesinde suçun genel önleyici etkisini reddetmektedir. Cezanın unsurları olan ıstırap, acı, mahrumiyet olmadan insan davranışını sosyal açıdan yararlı planda etkilemek zordur. Ancak yakın vadede suçun önlenmesinde, başka etki araçlarına ilginin artması ve öncelikle kişiliğin doğrudan değil, onun yaşadığı ve şekillendiği kültürel ve sosyo-ekonomik koşulların değişmesi sonucunda cezanın rolünün sınırlandırılacağını söylemek mümkün değildir.

326 Mokринский с. П. Наказание, его цели и предложения. с. 3.

327 Кристи Н. с. 12.

Böylece, “tehdit teorisinin etki alanının önüne geçilmesinin zamanı gelmiştir” görüşünü iddia edenlere hatırlatmak gerekir ki suçun işlenmesinde “ya her şey ya da hiçbir şey” uç yaklaşımı söz konusuysa “makul teori” tamamen geçerlidir. Suç ihlallerine karşı hiçbir önlem alınmazsa, o zaman bu, suç genel seviyesinin artmasına yol açacaktır.

Unutulmamalı ki, günümüzde suçlara karşı etkin direnmek artık kişisel sorun değildir, bütün toplumun yaşam konusudur. Suçun önlenmesinde olumlu sonuçları sadece rasyonel sosyal politikanın yardımı ile değil, suçlunun kimliğini etkilemekle de ulaşmak mümkündür.

Bu nedenle, suçluluk üzerindeki sosyal kontrol kendi bünyesinde ceza ile mücadele ve önlemleri de içerir. Bununla ilgili önemli bir ayırım yapmak gerekir. Biz tehditten bahsederken, sert önlemlerinin uygulanmasını öngörmüyoruz. Bahsettiğimiz husus, toplumda yaşam koşullarına uyum sağlamaya yardım etmek amacıyla ve isabetli ceza aracıyla halkın belli istikrarsız kısmının etkilenmesidir. Bununla birlikte, eğer cezasız tedbirlerin uygulanması ve cezanın iptal edilmesinden sonra suçun giderek azalmasında en azından herhangi bir güvence olsaydı, o zaman onu büyük sevinçle kabul edebilirdik. Eğer bu güven yoksa o zaman ceza hukuku müeyyidesi, yakın gelecekte suçların önlenmesinde güvenli araç olarak önemini koruyacaktır. Gerçekte suçla ilgili verilen cezanın önleyici etkisinin az verimli olmasından haber vermektedir. Fakat bununla birlikte, onlar bu tehdidin olmasına göre suçlardan çekinen insanların sayısı ile ilgili soruya cevap vermiyorlar.

Buna dayanarak yasa koyucu, cezanın uygulanması ile ilgili düşünüyor mu? Oysa o, ceza tehdidinin hiç de herkesi etkilemediğini bilmektedir. Bu nedenle insanın suçun işlenmesinden vazgeçmesi durumunda, ceza tehdidinin nedenler içindeki oranını bilmek mümkün değildir.

Cezanın etkisi miktar açısından tanımlanamıyor ve gizli kalmaktadır. Gerçek şu ki, günümüzde yasa koyucu için cezanın tayininde önleyici tedbirler önem arz ediyor. Demek ki belli kategori suçlar için cezanın tehditkâr - önleyici etkisi artıyor. Sovyetler Birliği'nde belli suçlara göre (holiganlık, rüşvet, devlet ve toplumsal mülkiyet dağıtılması vb.) cezaların sertleşmesi sonucu onların seviyesinin keskin düşüşü gözlenmiştir. Ancak hapislerin dinamiği ve baskının sertliğini dikkate alarak cezanın suçlara etkisiyle ilgili herhangi bir sonuç çıkartmak yasaktır. Uygulamada suç oranının, sadece cezanın sertliğinin etkisi altında değişmesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Somut koşullarda suçluluğu etkileyen geniş biçimli tahlil mutlaka gereklidir.

Böylece, cezanın geleceği ve onun yerine acı çektirmeden etkileme önlemlerinin ikame edilmesiyle ilgili mülhazalar konusunda İ Andersin'in şu yaklaşımını destekliyoruz: *"Ben açık bir şekilde kimliğin ıslah ve onarım retoriğinin arkasında saklanmaya gayret etmeyen cezalandırma karakterli suç hakkını seçiyorum. Yani, daha çok suçtan sakındırma ve adalet ilkeleri üzerine kurulmuş suç hakkının ve geleceğin de onunla bağlı olmasını önceden diyorum"*³²⁸.

Bu yüzden de "ceza krizi" ile ilgili konuşup tartışmamamız gerekir. Bu doğrultuda ceza tehdidinin insana etki mekanizmasını araştırmamız lazım. Öncelikle, adaletin veya bilinmeyen şeyi açmak ve onu yeni delillerle güçlendirmek mümkün mü?

Amerikan kriminologlarına göre, *"Sonuç olarak kullanımdan çıktığı için cezanın etkisi konusu, bir o kadar da önemli değildir"*³²⁹. Neden? Çünkü onlara göre, ceza hâkim ahlak prensipleri ile az uyum sağlar ve *"Suça göre verilen ceza gücünü o kadar kaybedecek ki, gelecekte buraya yeni terminoloji dahil etmek gerekecektir"*³³⁰.

Rusya'da cezanın bir zamanlar sosyal koruma tedbirleri olarak adlandırıldığı dönemler de vardı. Fakat devletin cinayete tepkisi değişmemiş, ceza bir kısas mahiyetinde kalmıştır. 1954 yılında Danimarka'nın Ceza Kanunu Grönland için "ceza" teriminden vazgeçerek, onu "tedbir" kelimesiyle değiştirdi. İkinci dünya savaşından sonra İsveç'te "ceza" teriminden vazgeçmek hususunda tartışmalar sürmüştür. Ama 1962 yılında yeni kabul edilen yasa bu sözü çıkarmadı. Batı'da ceza ile ilgili bu gibi fikirler ahlak değerlerinin ciddi şekilde değişikliklere maruz kalmasının habercisidir. Eski Sovyet ülkelerinde ise bu süreç demokratik değişikliklerle bağlantılıdır.

Şüphesiz, 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başlarında yapılan reformlar gibi suça karşı tepkiyi yansıtan milli mevzuatların, insanlığın idam cezasının özel türlerinden ve vücuda zarar veren cezalardan korunmasına yol açan derin reformlara ihtiyacı vardır³³¹.

Ancak "cezanın" yerine yeni terimin kullanılması girişimi hiçbir şeyi değiştirmeyecektir ve bu girişimler ciddi kabul edilemez. Bununla ilgili İ. Andenes şöyle demiştir: *"Ben böyle düşünmüyorum ki, ilerici fikirli yasama erki "ceza"*

328 Andenes İ. *Наказание и предупреждение преступлений*. с. 261.

329 Bittner & Platt. *The meaning of Punishment. Issues in Criminology*. 1966. Vol. 2. P. 79.

330 *Криминология XX век*. с. 225.

331 Шестаков Д.А. Введение. *Криминология XX век*. с. 12.

*teriminin yerine, örneğin "yaptırım" veya "sosyal tedbir" gibi daha da nötr seslenen başka terim kullanırsa, ne ise değişebilecektir"*³³².

Biz şimdi N. Christie'nin önerisini kabul ederek Ceza Kanunda "ceza" yerine "acı verme" yazarsak ne değişecektir? Tabii ki hiçbir şey değişmeyecektir. Çünkü suça ilgili toplumun tepkisi değişmez kalacaktır. Suçun faydalılığını derinden araştırırsak ve yeni ceza kavramını herhangi bir halkın milli, dini etik, sosyal-siyasi özelliklerinin temelinde kurmuş olmamız başka bir konudur. Bir şey açıktır ki, suçlulukla mücadelede suçun az verimli olduğu daha da belirginleşir.

Böylece, "ceza" teriminden vazgeçilmesi ve başka, daha da insancıl, demokratik, modern terimle değiştirilmesi, aslında hiçbir şeyi değiştirmez. Tarihi tecrübeler de bunun gereksiz olduğunu doğrulamaktadır. Buna göre cezanın geleceği onun adının değişmesi ile değil, nesnel ve öznel nitelikte birçok etkenle ilgilidir. Ona göre de cezanın geleceği suçun nedenlerinin çerçevesi dışında belirlenemez. İnsanın suçlu davranışının nedenleri ile ilgili soruya cevap vermediğimiz sürece cezanın cezalandırıcı mahiyetinde köklü değişikliklerle konusundan bahsetmek mümkün değildir.

Suçlulara karşı acı çektirmeyen etki, sadece insanın suçu kendi iradesiyle değil, ondan bağımsız nedenler yüzünden yaptığı ispatlanırsa ve bu sebepler sadece ceza tedbirleri alınmadan ortadan kalkabileceği takdirde etkili olacaktır. Cezanın geleceği, cezalandırma mahiyeti, dinamiği ve seviyesine bağlı olacaktır. Bu ise, şimdi bize belli olmayan suçların ortaya çıkması nedeni ile cezanın yeni alternatif türlerinin oluşmasına getirecektir. Suçun niteliği ve düzeyine dayanarak söylemek mümkündür ki hapis edilenlerin büyük çoğunluğu bugünün talepleri doğrultusunda ıslah edilmekteler.

Cezanın geleceği, yargı kararlarının genişlemesi ile ilişkilidir. Çünkü cezanın alt ve üst sınırları genişletilecek, aynı zamanda yeni alternatif cezalar ortaya çıkacaktır. Kısa süreli ceza türleri zamanla "moda" olmaktan çıkacak ve onların yerini büyük ceza yaptırımları alacaktır. Bazı ülkeler, ağır ve en ağır suçların artması nedeniyle yeniden idam cezasına geri dönecektir.

Cezanın geleceği doğrudan onun etkinliğinin belirlenmesiyle ilgilidir. Eğer cezanın toplumun beklediği pratik sonucu olmadığı ispatlanırsa, o zaman cezayı reddetmek ve suçlara karşı başka etkiler dâhil cezasız etkilerin aranması gerekecektir. Fakat cezanın herhangi bir faydası olduğuna inanırsak, o

332 Andenes İ. с. 260.

zaman cezanın geliştirilmesi yollarını da aramak gerekecektir. Prinsip olarak cezanın geleceği belli kategori suçlar ve suçlular için cezanın verilmesi ile birlikte cezasız etkileme yöntemlerinin kullanılmasını da istisna etmez.

II. İdam cezasının geleceği: Bugün neredeyse tüm ülkelerde, gerek idam cezasını kendi mevzuatında korumuş ve gerekse ondan vazgeçmiş ülkelerde zaman zaman keskin tartışmalar yaşanmaktadır. Bu, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri, eski Sovyetler Birliği ülkelerine aittir. 1969 yılında idam cezası iptal edildikten sonra İngiliz parlamentosuna yeniden yürürlüğe koyma önerileri verilmiştir. Zamanında A. Berner şöyle yazmıştır: *“Son on yıl içinde idam cezasının ertelendiği ülkelerde onun bütünüyle kaldırılması zamanının geleceği ile ilgili açıklamalar verilmiştir”*³³³.

Dünyada idam cezası karşıtlarının çok ve onların yeteri kadar güçlü argümanlarının olmasına rağmen, bu ceza tedbiri günümüzde de mevcuttur ve halen birçok ülkede uygulanmaktadır. Özellikle, idam cezasına karşı konuşan Beccaria gibi birçok bilim adamı, kendi görüşlerini doğrulamak için hayattan, bu veya diğer ulusların tarihinden örnekler vermişlerdir. Onlara göre idam cezasının uygulanmasına rağmen suçta bir azalma gözlemlenmemektedir. Ayrıca bu cezanın varlığı insanları hiç de ıslah etmemekte ve korkutmamaktadır. A. Berner’in yazdığı gibi: *“Özel idamların kanlı sahneleri halkın maneviyatını tahrip ve psikolojisinde olumsuz değişikliklere neden olmakta, insana karşı merhamet hissini önlemekte, ona zulüm ve kana susama hisleri aşılamaktadır”*³³⁴. Hatta insan gaddarlığının asıl şekillenmesi olan Neron, bir suçlunun idam cezasını onaylayan belgeyi imzalamak üzere: *“Ben cahil olmak, yazının ne olduğunu bilmemek istiyorum”* diyerek bağırıştır. O insanı ölüme mahkûm etme fikrinden sıkılmıştır. Bazen idam cezasının aleyhine olanlar T. More’un *“İnsan hayatı dünyanın bütün nimetleri ile kıyaslanamaz”* deyimine dayanıyorlar. Ancak T. More ekonomik suçlar alanında idam cezasına karşıydı. O yazıyordu: *“Bence paranın alınmasına göre insanı hayatından mahrum etmek doğru değildir. Ben düşünüyorum ki, insan hayatı kendi değerine göre dünyanın bütün nimetleri ile eş tutulamaz. Eğer, bana diyorlarsa, bu ceza paraya göre değil, adaletin ihlaline göre verilir, o zaman bütün temellere dayanarak ne için bu yüksek hukuku yüksek adaletsizlik olarak adlandırmayalım? Tanrı insanı öldürmeyi yasakladı, biz ise bir miktar paraya göre, nasıl da kolayca insanları öldürmekteyiz”*³³⁵.

333 Berner A. О смертной казни. с. 90–91.

334 Berner A. с. 30.

335 Мор Т. Утопия. М.; Л., 1958. с. 68.

İdam cezasının iptalinin taraftarları, onun kan davasından doğduğu tezini ileri sürmektedirler. S. V. Jiltsov’a göre, *“İdam cezasının öznel temeli, öldürüle-ne göre kisasın alınmasıdır, talion prensibidir. Objektif olarak hiçbir diğer suçlara göre, idam cezası verilemez”*³³⁶.

Bu yaklaşımın yanlış olmasına rağmen, ilimde idam cezasının kan davasıyla genetik bağlantısı vardır. Fakat o idam cezasına özgü özelliklerle karakterize edilemez. Kan davası böyle bir ahlaki vazife olarak düşünülüyordu: Onun uygulanmaması ayıp ve şeref meselesidir. Buna göre idam cezasından farklı olarak, kan davası aşiretin, cinsin, ailenin şerefini korumayı amaçlamıştır.

V. V. Yesipov’a göre, *“İdam cezasını kan davasından ayırmak mümkün değildir. Çünkü “kan davası” idam cezasının uygulanmasına kadar uzun süre mevcut olmuş bir sistem kompozisyonu şeklinde oluşmuştur”*³³⁷.

Kisasın idam cezasından farkı sadece, ondan ibaret değil ki biri kişinin iradesi, diğeri ise devletin iradesi ile gerçekleştirilmektedir. Kan davasında öç alan kişi yaptığı fiilden haz alır ve ayrıca bunu kendisinin, akrabalarının, aşiretinin, cinsinin vb. haz ve adalet hislerinin karşılanması için yapıyor. İdam cezası zamanı bu bileşenler ortada yoktur. Fakat burada sadece toplum mensuplarının, ayrıca mağdurun yakınlarının adalet hislerinin tatmin edilmesidir.

Ayrıca kan davası zararlar kefaret arasında dengeyi öngörmüştür. Zarar veren kefaretin ödenmesi ile canını kurtarabilirdi. Eğer, suçlunun kendisi idam cezasının nesnesi olarak hareket ederse, o zaman öç nesnesi, sadece zarar yapan değil, ayrıca bu ailenin, topluluğun vb. her bir üyesi olabilirdi. Böylece kan kisasının kaynağı bu veya diğer halkın gelenekleri, idam cezasının kaynağı ise toplumsal ve şahsi çıkarlardır.

İdam cezasının kaldırılması taraftarlarının temel argümanı bu cezanın, suçun önlenmesinde hiçbir önem taşımadığıdır. Bu cezaya karşı en iyi kanıt, G. D. Tarde’a göre, onun toplum için faydasız olması değil, onun doğurduğu ahlaki ve estetik ikrahtır. *“Ben uzun süre idam cezası karşısında kendimde vahşet hissini öldürmek istemiştim, ancak bunu yapamadım”*³³⁸.

336 Жильцов С. В. с. 7.

337 Есипов В. В. Преступление и наказание в древнем праве. Варшава, 1903. с. 42.

338 Тард Г. Д.

İnsanların ölümden korkmadıklarını iddia etmek, doğaya karşı gelmektir ve anlamsızdır. A. F. Kistyakovski tamamen doğru olarak yazmıştır: “İdam cezası korkusu kadar daha aşikar, basit ve somut bir şey yok. İnsan bu cezanın akılda tasavvur edilmesinden bile dehşet duymaktadır”³³⁹.

Ölüm korkusu suçlu için ciddi engeldir. Hatta sıradan sağlıklı düşünceden hareket eden insanlar ölümden ve başka işkence türlerinden daha çok korkuyorlardı. Demek, idam cezası suçlular üzerinde diğer cezalardan daha çok caydırıcı etki yapar. V. A. Jukovski yazıyordu: “İdam gerçeklerden başka bir şey değildir. O, şer’î takip ediyor ve Tanrı tarafından konulan sosyal kuralları korur. İdam cezası uzakta kendi kılıcı ile tehdit eden Nemezida gibidir. O, suçluyu izleyen kâbustur, kendi görünmez varlığı ile vahimdir ve onun ile ilgili fikir kimseyi şer fiil etmekten alıkoyar”³⁴⁰.

İdam cezasının korkutucu olmadığına dair fikirler vardır. Zira herkesin kaderinde idam cezası vardır. Aynı zamanda, birçok bilgiler onu teselli olarak değerlendirmekteydi. Onun ağrısız olması, hatta ondan darağacında veya giyotinde belli haz alınmanın olasılığını söyleyenler de olmuştur. Bu fikirler bilimsel yönden doğru olarak düşünülse bile, genel ruh haline aykırı düşüncelerdir³⁴¹.

İdam cezasının kaldırılmasının başka bir delili de idam cezasının gerçeğe ve hümanizme değil, güce dayanması olgusudur. Kuşkusuz, hümanizme karşı gelmek yapmak saçmalaktır. Bu nedenle, iki önemli nokta olmasaydı, bu iki önemli hükmü destek verebilirdik.

Birincisi, eğer biz infazı hümanizme aykırı ceza olarak algılayıp, suçlulara karşı hümanist yaklaşım istiyorsak, o zaman mağdurları da düşünmemiz lazım. Canilerin öldürdüğü insanın iki ve daha fazla çocuğu ile kalan karısına ilgisiz tutum hoşgörü mü? Nedense, o anda biz sadece canıye karşı hoşgörüyü düşünüyoruz. Hoşgörü ve adalet sadece bir halde galip gelecektir: Devlet, öldürülenin ailesinin tüm geçimini kendi üzerine alacaktır.

İkincisi, eğer idam cezası hümanizme aykırı olarsa, o zaman onun yerine müebbet hapis cezasının seçilmesi hümanistliği şüphe altında bırakır. Buna göre, idam cezası sadece aşırı derecede hümanizm karşıtı karakterinden

339 Кистяковский А.Ф. с. 55.

340 Жуковский В.А. О смертной казни. Соч. Т. XI. СПб., 1857. с. 186.

341 Кистяковский А.Ф. с. 57.

emin olduğumuz takdirde geçersiz oluyor. Ama hiç de onun alternatifinin ondan iyi bir önleyici etkiye sahip olduğunu söyleyemeyiz. Maalesef, bugün biz bundan emin değiliz. Şüphesiz, idam cezası ile karşılaştırıldığında müebbet hapis cezası daha hümanist cezadır.

Fakat itiraf etmek gerekiyor ki, idam cezasından korkmak, müebbet hapis cezasından korkmaktan daha güçlüdür. Bazıları bunu kabullenmeler bile, bu bir gerçektir. İdam cezasına mahkûm edilen suçlu, onun yerine en sert ve uzun vadeli cezanın çekilmesine, ağır işlere ve diğer ceza koşullarına razı olur. Bu nedenle, müebbet hapis cezası, idam cezası gibi suçların önlenmesi gücüne sahip değildir.

İdam cezasının adil olması o zaman kabul edilebilir ki, onun zorunluluğu ve kaçınılmazlığını istisnasız bir şekilde doğrulasın. Hümanizm açısından idam cezasını inkâr etmemize rağmen, bu suçtan dolayı verilen cezanın en yüksek tehditkâr niteliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

İdam cezasının geleceği nasıl olacak? Bu cezadan vazgeçmiş toplumlar onun yeniden uygulayacaklar mı? İdam cezasının uygulandığı toplumlar bu uygulamanın açılarının doğruluğundan daha fazla emin olacaklar mı? Böyle sonucun çıkarılması için kanuni, felsefi ve dini esaslar vardır.

1. İdam cezasının dini temelleri: Hukuku, özellikle ceza hukuku konularını dini kitaplar ve akımlarla çözmek mümkün değildir. Buna rağmen, idam cezasının öngörülmesi veya kaldırılması sorununa, hem cezanın, hem de suçun karakterine baktığımızda, önemine kayıtsız kalmak mümkün değildir. İlahiyat zaviyesinden baktığımızda sivil ve eğitilmiş bir insanın idam cezasını “kan dökmenin kanı dökülmelidir” şeklindeki eskimiş prensip üzerinden savunduğu anlaşılır gibi değildir.

Bilindiği üzere, “kana kan” isteyen halkın talebini görmezden gelmek mümkün değildir. Peki, bu halkın sesi nereden geliyor? Tabii ki ses, dini kaynaktır. “Kana kan, dişe diş” ilkesi, Tanrıdan gelen adalet ve adaletin sembolü olarak halk düşüncesinde yaşıyor. Birçok tarihi gerçekler şöyle bir tespiti doğrulamaktadır: “İnsanlar patolojik olarak kendilerine benzer insanların idamını izlemeyi seviyorlar”³⁴². Gündüz birilerinin idam edileceği ilan edildiğinde insanlar erken saatlerde orada toparlanmaya başlayacaklar. Peki, neden?

342 Голік Ю.В. Філософские проблемы наказания... с. 37.

Kutsal Kitaplardan hareket ederek, kefarete teorisinin insanın anladığı gibi, idam cezasının şartsız çıkarılması gerekliliği muhtemelen yanlış ve uygulama açısından yararsızdır. Ama o mevcuttur ve onun, sadece dini değil, aynı zamanda felsefi ve yasal dayanağı vardır. Aynı zamanda, idam cezasının aleyhine nüfuzlu seslerin her zaman Hıristiyan dünyasında seslendiğini de belirtmek gerekir. Yeri gelmişken, Âdem'i ölüme mahkûm ederken, Tanrı ona hemen idam cezası uygulamadı, ebedi hapse atarak, onu cennetten yere, yani sonsuz yaşamdan ölümlü hayata kovdu, yeryüzünü onun için cezaevine dönüştürdü. Sonuç olarak, ceza "canlı doğanı yok etmek için çabalayan doğa güçlerine bütün özgür faaliyetin verilmesidir"³⁴³. Aynı zamanda, Âdem günah işlediği andan başlayarak, Tanrı için fiziksel değil, ruhsal açıdan ölü idi. Çünkü insanın Tanrıyla ilişkisi kesilmiştir.

Kur'an insanı öldürmekten kaçınmaya çağırır: *"Allah'ın haram bildiği cana haksız yere kast etmeyin"* (17/33). Kuran'a göre en ağır ceza idam cezasıdır. Onun temelini "cana can" fikri oluşturuyor: *"Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kast etmeyin. (Onu sadece ve sadece büyük bir günah işlediğinde, örneğin, iman ettikten sonra küfre düşünce veya zina ettiğinde öldürmek olur). Haksız yere öldürülen mazlum bir kişinin sahibine (veya mirasçısına katil hususunda) bir yetki verdik (isterse, katilden öç alır, dilerse affeder veya diyet talep eder). Fakat o da katletmekte aşırı varmasından (öç almak olsada, sadece katili öldürmekle yetinsin)! Çünkü (şeriatın bu yetkisi ile) yardım edilmiştir"* (17/33).

Allah'ın kutsal kitabında sıkça "azaplı ceza" ifadesine rastlanmak mümkündür. Çok büyük olasılıkla, burada idam cezasından bahsediliyor. Kuran'da ölüm hükmü insanı kesin olarak hayattan mahrum etme, yani idam cezası olarak anlaşılır. Ayrıca, Kuran'a göre, "adam öldürme" bir cinayet ve "idam cezası" ise bir ceza gibi aynı değildir.

Cinayette her zaman keyfilik, bir kişinin iradesine hâkim, idam cezasında ise, Allah'ın iradesi, yüksek adaletin sağlanması öngörülmüştür. Öldürme suçunun kefareti olarak idam cezasını öngören Kur'an, aynı zamanda mağdur tarafa tercih hakkı veriyor: *"Eğer sizden birinin akrabasını öldürürlerse, o zaman iki haktan birini seçebilirsiniz: ya onun kefareti (karşılığı) olarak kan parası ödenir, ya da başka bir yerde onun kisasını alırsınız"* ("Sahih-i Buhari" (92) İman Kitabı). Müminlerin öldürülmesine göre verilecek ceza ile ilgili Kuran'da ayrıca hüküm yer almaktadır: *"Hiçbir mümine başka mümini öldürmesi yakışmaz. Bu*

343 Гольбити Э., Пьяцца А. Трудные страницы Библии (Ветхий завет). Христианская Россия. Милан; М., 1992. с. 97.

yanlışlıkla (hata yüzünden) ise müstesnadır... Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap ve lanet eder, (ahirette) onun için büyük bir azap hazırlamıştır" (4/92-93).

Sadece İslam değil, aynı zamanda başka dinler ilahi vahiylerle dayanarak, idam cezasını adil bir ceza olarak kabul etmişler.

2. İdam cezasının felsefi temeli: İdam cezası sadece dinin "kana kan" talebinden ileri gelmiyor, aynı zamanda Kant ve Hegel'in felsefesinin fikir ve ilkelerine dayanıyor. Sonunda, idam cezasının mevzuatta yer alması sadece dinin kefarete ilkesinin değil, aynı zamanda felsefenin talebidir. Kantla Hegel'i onların "eşitlik - eşit karşılığında", "hayatı - hayatın" karşılığında olarak ifade edilen felsefi hükümlerine göre, idam cezasının savunucuları olarak görebilir miyiz? Bilindiği üzere, bu teori birkaç binyıl boyunca, hala ilkel dönemlerden beri vardır. Kant cezanın boyutu olarak, işlenen suçun ceza ile denkliği ilkesini temel almıştır. Bundan da, öldürülene göre mutlaka idam cezası verilmesi gerektiği sonucu çıkıyor.

Hegel suçla ceza arasında denge kurulmasından yanadır. Fakat bu denge özel eşitlik olmayıp, tahmini değerlendirme ile saptanan suçun niteliği ile uzlaşan eşitlik olmalıdır.

B. N. Çiçerin'e göre: *"Adil ceza eşit değere sahip olmalıdır. İdam cezasının yerini bazen diğer cezalar alıyorsa, bu yargılamanın talepleriyle değil, başka faktörlerle ilgilidir"*³⁴⁴.

O da ilginçtir ki idam cezasının hem taraftarları, hem de karşıtları adalet ilkesine dayanıyorlar. Bununla ilgili A. F. Kistyakovski şöyle der: *"Bu iki zıt sonuca getiren adalet anlayışı nedir? Bazıları diyorlar ki idam cezası kutsal müesseseye ve o benim taleplerime uygundur. Diğerleri ise diyor ki idam cezası bende tiksinti hissi yaratır, çünkü o gerçeğe değil, güce dayanır"*³⁴⁵.

3. İdam cezasının yasaklanmamasının hukuki temelleri: Suç oranının artması ve suçların niteliği, yeni modern yöntemler ve suç araçları - bütün bunlar idam cezasının tehditkâr araç olarak korunmasının isabetli olup olmadığı konusunda hukukçuları düşünmeye zorlar.

344 Чичерин Б.Н. с. 156.

345 Кистяковский А.Ф. Исследования о смертной казни. Тула, 2000. с. 13.

B. N. Çiçerin şöyle der: *“Eğer toplumun savunması için suçluların korkutulması gerekirse, o zaman bu yönde en iyi araç idam cezasıdır. Bu müebbet hapis cezasına kayıtsız bakan en katı suçluların çekindiği tek cezadır. Toplum için hasta uzuvun kesilip atılması yararlıdır. Eğer ıslah olunmaz suçlular varsa, o zaman onlardan kurtulmak gerekir”*³⁴⁶.

Hatta C. Lombroso *“Suç: Nedenler ve Tedavi Araçları”* adlı kitabının son basısında (1907) idam cezası konusuna dikkat çekerek şöyle yazmıştır: *“İdam cezası Demokles’in kılıcı gibi en tehlikeli suçluların tepesine asılmalıdır. O canilerin ki, müebbet hapis cezasına mahkûm edilmelerine rağmen, birkaç kez başkalarının hayatına kastetmişlerdir”. Ona göre, bu durumlarda “bu ağır seçimi yapmanın dışında başka bir yol kalmıyor.” Bu durumlarda idam cezasının verilmesi “diğer cezalar gibi nispeten adildir”. C. Lombroso’ya göre, “İdam cezası doğa ve tarih kitaplarına parlak harflerle yazılmıştır ve hatta organik süreç tümüyle yaşam mücadelesi veriyor”.*

Peki, suçluların kendilerinin idam cezasıyla ilişkileri nasıldır? Onlar idam cezasının yerine müebbet hapis cezasını kabul ediyorlar mı?

Bu sorulara henüz kimse cevap vermemiştir ve cevap vermek de oldukça zordur. Çünkü burada çeşitli psikolojiye, karaktere ve iradeye sahip olan insanlar söz konusudur. Tarafımızdan yapılan araştırmalara göre, bazı durumlarda suçlular idam cezasını, müebbet hapis cezasından üstün tutuyorlar. Buna rağmen, idam cezası insan ruhunu güçlü şekilde etkiliyor. Ebediyete kavuşma hissi kendine kapanmaya ve kendi suçları karşısında üzülmeye hissiyatına zorlar. Fakat birçok suçlu ölüme ilgisizlik hissi ile gitmektedir. Biz ölümden korkuyoruz derken, her şeyden önce onun önünde duran acıyı idrak ediyoruz. Ölüm vardır veya olacaktır, o anki zamana ait değil ve aslında üzücü olan ölümün kendisi değil, onu beklemektir. M. de Montaigne’e göre: *“Ağaçlar yaralandıklarında sanki inliyorlar. Ölüme gelince, biz onu duymuyoruz, onu aklımızla idrak ediyoruz, çünkü ölümlü hayattan ayıran ancak bir andır”*³⁴⁷. F. de la Rochefoucauld da aynı görüştedir: *“Bazen gözlemediğimiz idam hükmü giyenlerin soğukkanlılığı ve ölüme nefret hissi, o demektir ki onlar ölümün gözüne doğrudan bakmaya korkuyorlar. Neredeyse, bu da onların aklı için göz sargısı gibi bir şeydir”*³⁴⁸.

346 Чичерин Б.Н. с. 156.

347 Вкз: О природе человека. Монтень. Ларошфуко. Паскаль. М., 2009. с. 32.

348 Вкз: О природе человека. Монтень. Ларошфуко. Паскаль. с. 201.

Entelektüel seviyeleri yüksek olan vatandaşlara verilen yumuşak ceza, eğitimsiz ve az eğitilmiş kişilere verilen ağır cezanın uygulanması kadar güçlü etki yapabilir. Buradan mantıksal olarak aşağıdaki hüküm ortaya çıkıyor: Eğer biz ceza sisteminin yumuşak olmasını istiyorsak, o zaman vatandaşların eğitim ve ahlak seviyesinin yükseltilmesiyle ilgili düşünmemiz gerekecektir. Nitekim idam cezasının iptal edilmesi veya saklanması bu hususa bağlıdır. Bu nedenle, idam cezasının olduğu ülkelerin tercihini anlayışla karşılamamız gerekir. Aslında entelektüel, ahlaki, hukuki seviyeleri yüksek olan insanlara idam cezasının verilmesi çok ağır etki sağlar. Eğitimsiz ve az eğitilmiş kitle ise, bu cezadan başka türlü etkilenir. Onlar için bu sıradan olay ve eğlence görüntüsünden başka bir şey değildir.

Bizce, kasten işlenen suçlara, şiddet uygulayarak küçük yaşlılara tecavüz edilmesine göre, yasa koyucuların iki tür ceza belirlemesi gerekir: İdam cezası ve müebbet hapis cezası. Yukarıda belirtilen idam cezası ve müebbet hapis gibi cezaların tercih hakkı suçu ispatlanmış suçlunun kendisine verilmelidir.

III. Hapis cezası ve geleceği: Dünyada, hapis cezasının öngörülmediği bir ceza kanunu yoktur. Aynı zamanda bu ceza türü diğerlerinden daha yaygın kullanılmaktadır.

Her bir ülkenin hapis cezasının sınırları farklıdır. Örneğin Belçika’da hapsin alt sınırı 5 yıl, üst sınırı ise 30 yıldır. Aynı zamanda orada müebbet hapis cezası da vardır. Hollanda’da ceza çekme süresi bir günden başlar ve en fazla 15 yıla kadar çıkar (özel durumlarda 20 yıl olabilir). İsviçre yasalarında suçlular 1 yıldan 20 yıla kadar devletin lehine ağır çalıştırılmakla birlikte hapis hane hayatına mahkûm edilebilirler. Ayrıca 3 günden 3 yıla kadar cezaevinde ceza çekme de vardır. Çin’de süreli (6 aydan 15 yıla kadar) ceza çekme dışında, süresiz, yani müebbet ceza çekme de öngörülmüştür. Aynı zamanda, Çin yasalarında idam cezası da mevcuttur. Gürcistan mevzuatında da müebbet hapis teriminin yerine “süresiz ceza çekme” terimi kullanılmıştır. San Marino cezaevinde minimum ceza çekme müddeti 3 ay, maksimum ise 35 yıldır.

Şunu da belirtmek gerekir ki bazı ülkelerde “hapis” kavramının yerine “hapis hane süresi” kavramı kullanılıyor. Aslında her iki kavram aynı anlama geliyor. 18. ve 19. yüzyılların kesişmesinde modern cezaevi sistemi bir biçimde yayılmıştır. Bilindiği üzere o zamana dek ölümle ilgili korkunç cezalar (darağacına asma, baş kesme, vücut azalarının parçalanması vb.) yapılmaktaydı. Çalışma kamplarında çeşitli suçlar işlemiş suçlular (haydutlar, hırsızlar, fahişeler, ser-seriler vb.) bulunduruluyordu. Bir başka bir deyişle, 18.yüzyılın ikinci yarısına kadar hapis hanelerde ağır koşullar söz konusuydu. Toplumun temel amacı

insanlar arasında korku hissini aşılacak ve onları tehdit etmekte. O dönemde uzun süre hapis ve zorunlu çalışma cezası henüz düşünülmemiştir.

İngiltere ve diğer ülkelerde ceza sistemini inceleyen ve o zamanki cezaevi koşullarını ve kurallarını eleştiren ilk kişi John Howard olmuştur. Paralel olarak birçok bilim adamı o gerçeği suçlunun aynı zamanda toplumun kurbanı olduğu, bu nedenle, onu yok etmek değil, kurtarmaya gayret etmek gerektiği kanaatine varmışlardı. Daha sonra Philadelphia'da tek hücreli hapisaneler kurulmuştur. Günümüzde olduğu gibi, o dönemin hapisanelerindeki tutukluların sayısı mevcut yerlere oranla daha fazla idi. Hapisanelerin oluşmasının nedeni suç oranındaki artış olmuştur. O dönemde, sadece, bedensel cezalar vererek suçlulukla mücadele etmek yetersiz kalıyordu. Aynı zamanda, pahalı olmayan işçilere ihtiyaç vardı. Bu nedenle, uzun yıllar boyunca zorunlu çalıştırmakla birlikte verilen ceza çekme süreci toplumun korunması yolunda yeni ceza aracı haline gelmiştir. Bu ceza türü 19. yüzyılda ceza verme sisteminde temel ceza haline gelmiş, toplumsal bilinçte derin kök salmıştı. O dönemde daha ziyade, hapis cezasının iyileştirilmesi sorunu tartışılıyordu. Bilim adamları, aynı zamanda alan uzmanları hapisanelerin verimliliği ve geliştirilmesi yollarının arayışına başlamışlardı. Bu arayış bugün de devam etmektedir ve mahkûmların ağrı ve ıstıraplarının azaltılması, ceza çekme sürecinin insanileştirilmesine yöneliktir. Ancak bütün bunlar hangi noktaya kadar sürdürülmelidir? Çünkü suçlulara ağrı ve acı getirilmediği bir ceza söz konusu olamaz ve bu tip modern kurumlar tutukluların ıslah edilmesi için değil, ıstırap verilmesi ve kısas zorunluluğu ilkeleri üzerine tesis edilmiştir. Bu nedenle, cezaevi ancak suçluların tecrit edilmesi amacını taşımalıdır.

Mahkûmlara ıstırap ve acı verilmesi hiç de, onların aşılanması anlamına gelmez. Aynı zamanda, özgürlükten yoksun bırakma sisteminin teşkilinde halkın genel yaşam seviyesini dikkat almak gerekir. Mahkûmlar bu farkı hissetmeli, yoksa ceza hem suçlu, hem de genel olarak topluma korkutucu etkide bulunmayacaktır.

Hapis cezasının, azap verme mahiyetini kaybetmemek kaydıyla, normal derecede ilk olarak çeşitli reformlar yoluyla ıslah, terbiye ve kurtarma sistemine dönüştürülmesi gerekir. Maalesef, bugünkü cezaevleriyle bu sorunu çözmek mümkün değildir. Onlar, sadece sabıkalıların sayısını artırmakla kalmıyor, aynı zamanda yeni suçlular üretiyorlar. Bugün cezaevleri toplumu yeni suçlardan korumazken korkutucu etkisini de kaybetmektedirler. Cezanın hümanistçe infaz edilmesiyle birlikte yapılan ıslah edici ceza sistemine ihtiyaç vardır. Çünkü bugünkü kurumlarda mahkûmlar çalıştırılma sürecine tam şekilde dâhil edilmemekten ceza evleri de yeterince iyileştirilmemiştir. Eğer, ceza

evlerinde normal ortam yoksa neden belli kategorili mahkûmlardan bazıları özel şirketlerde çalışmalara dâhil edilsinler? Bu durumda unutmamamız lazım: Mahkûmun kendisince tercih edilen iş sadece fayda getirebilecektir. Ceza evlerinde mahkûmlar için düzenlenmiş çalışmalar onların hoşuna gitmeli ve kendilerine fayda sağlamalıdır. Bugün bu sorunu çözecek gücümüz var mıdır? Bu konuda düşünmemiz lazım.

Sovyet döneminde Azerbaycan'daki cezaevlerinden farklı olarak, modern cezaevi tesislerinin dış görünüşü daha iyidir. Bu kurumların dâhili durumu da değişikliklere maruz kalmıştır. Ancak mahiyetine ve sosyal önemine göre hiç de olumlu değerlendirme yapamayız. Kısacası, ceza infaz ve ıslah süreci pratik olarak hedeflediği amaçlarına ulaşmıyor ulaşmamaktadır.

İstatistik veriler tutukluların sayısında yıl geçtikçe azalma olmadığını, bilakis artış olduğunu göstermektedir. 1960'larda hapis edilenlerin ortalama oranı %28-32 idi. 1970 yılından itibaren bu oran hızla artmış ve 1983 yılında %55 olmuştur. 1971-1977 yıllarında cezaya mahkûm olanların oranı yüzde %41-45 olmuştur. 1980-1997 yılları arasında bu rakam %50-54'e kadar artmıştır.

Bu ceza biçimini yaygınlaştırma girişimi, suçun azaltılmasıyla ilgili olmuştur. Ancak sonuçlar olumsuz yönde gelişmiş ve bu da suç seviyesinin artmasına neden olmuştur. Şöyle ki 1961-70 yılları arası sayısı 13.600 olan suç olayı, 1971-80 yıllarında 14650'e, 1981-90'larda ise 15850'e yükselmiştir.

1976 yılından başlayarak ağır, aynı zamanda başka şiddet içerikli suçlarda bir artış gözlemlenmiştir. 1980 yılında ağır suçlardan hüküm giymişlerin oranı %25'den fazlaydı. Sovyetler döneminde yapılan suç politikasının yetersizliği, sadece suçların önlenmesinde tutuklama ile ilgili yanlış algılardan ibaret değildir. Bu yetersizlik aynı zamanda, cezanın toplum için çok da tehlikeli olmayan, hafif suçlara göre de verilmesinde kendini gösteriyordu. Bu da tutuklanan insanların göstergelerinin yapay olarak çoğalmasına yol açmıştı.

Azerbaycan'da komünist rejiminin dağılmasına kadar bütün mahkûmların toplam faiz oranlarının yılda %6-10'u tarım ürünlerinin yasa dışı ticareti ve alıcıların kandırılmasına göre hüküm giyenlere ait idi. Özellikle 1982 yılında tutuklananların genel göstergelerinden %54,2'sini ağır suç işlemeyenler, %58,4'ünü ise sabıkasızlar oluşturmuştur.

Bağımsız Azerbaycan'ın suçlulara karşı tutuklama cezasının uygulanmasıyla ilgili suç politikası değişmez olarak kalmıştır. Şöyle ki son 13 yılda (2000-

2013) ticaret veya alıcıların kandırılması gibi suçların olmamasına rağmen, belli bir süre tutuklama %42-49 arası olmuştur.

Bu gibi istatistik sonuçlar hapis cezasının her zaman yaygın ve uygulanan ceza olduğunu gösterir. İşte bu yüzden de, ceza vermenin geleceği doğrudan hapis cezasıyla ilgilidir. Cezanın yerine cezasız etkileme araçlarının tercih edilmesi ise tutuklamanın zamanla azaltılması ve hatta ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Ancak bunu yapmak ne derecede gerçekçidir?

Maalesef, Azerbaycan'ın son 10 yılda ceza alanındaki istatistikleri bu soruya olumlu yanıt vermemizi imkânsız kılmaktadır. Çünkü artış ortadadır. Şöyle ki 2000 yılında ülkede 13.958 suç kayıta alınmışsa, 2010 yılında bu rakam 23.000'e, 2011 yılında ise 24.000'e yükselmiştir.

Gösterilen zaman içinde ağır ve en ağır suçların, kasten yapılan kasıtlı öldürmelerin, tecavüzlerin, yani kişiye karşı işlenen suçların sayısında bir azalma değil, aksine artış gözlenmektedir. Günümüzde işlenen suçların %50'sini kişiye karşı işlenen suçlar oluştururken, biz hapis cezasından vazgeçebilir miyiz?

Sabıkalılar ve şiddete dayalı ağır suç işleyenler için hapis, gelecekte de en temel ceza tedbiri olarak kalacaktır. Aynı zamanda, ekonomik alanda işlenen suçlar, taksirli suçlar, ayrıca narkotik madde kullanımıyla ilgili suçlardan dolayı ceza infaz kurumlarında tutulması gereksiniminin de ortadan kaldırılacağını söyleyebiliriz. Parasal ceza, zorunlu çalıştırma, özgürlüğün sınırlandırılması gibi cezalar sayesinde gelecekte tutuklananların oranının azalacağı tahmin edilebilir. Gelecekte kısa vadeli tutuklamalardan vazgeçilecektir. Çünkü bu ceza türü her hangi olumlu sonuç elde etmek kabiliyetine sahip değildir. Tutuklamanın bu türünün uygulanması yukarıda söylenenleri doğrulamaktadır.

Hapis cezası günümüzde insanın kendi kendine, kendi haklarına sahip olmasının kalıcı değil, geçici olarak elinden alınmasıdır. Bu ona ıstırap getiriyorsa söz konusu cezanın geleceği onun acı çektirici içeriğinin yeniden biçimlendirilmesine bağlı olacaktır. Fakat cezaevleri vergi verenlerin hesabına inşa edilmiş oteller, dinlenme tesislerine benzedikleri sürece bu ceza türünün mahiyetçe kaybolacağını, bu vesileyle başlıca ve neredeyse tek tehdit türü olarak ortadan kalkacağını söyleyebiliriz.

Sonunda, o mekânları hapis yerleri, ceza çekme yerleri, hapishaneler, cezaevi işletmeleri veya diğer isimlerle adlandırmanın hiçbir farkı yoktur. Bu mekânlar 1780 yılında Philadelphia'da suçluların tamamen tecrit edilmesi amacı ile kurulmuştur. Onlardan bugüne kadar hiçbir ülke vazgeçmemiştir. Buna rağmen, verimliliklerine herkes tarafından şüphe ile yaklaşılmaktadır.

SONUÇ

Suç ve ceza öğretisinin tarihi, insanlığın ceza hukuku alanındaki sorunların çözümünde büyük başarılar sağladığına tanıklık ediyor. Aralık 2012 yılında Pekin'de ceza sorunlarına ilişkin bilimsel konferansta N. Havronyuk'un seslendirdiği fikirler bir hayli ilginçtir: *"Sonunda yüzyıldan yüzyıla, binyıldan binyıla insanlığın en parlak zekaları ve hukukçu âlimleri ceza konusunda çok da ileri gidememişlerdir. Aslında onlar cezanın adil ve merhametli olması gerektiğini teyit etmişlerdir... Ama cezanın gerçekten de böyle olması için az çalışma yapılmamıştır. Biz halen şunu bilmiyoruz: Suçluya hangi cezayı vermek gerekir ki, hem ceza amacına ulaşsın, hem de suçlu ıslah edilsin ve gelecekte suç işlemesin"*³⁴⁹.

Kitapta belirtildiği gibi, cezanın belirlenmesi sırasında, mahiyet itibarıyla biz, gelecekte ortaya çıkacak sonuçları önceden tahmin edemiyoruz. Dolayısıyla, hem ceza türlerinin, hem de genel olarak, ceza sisteminin etkinliğini belirlemek imkânsız görünüyor.

Demek ki, hukukçular cezanın etkinliğini geliştirmek amacıyla diğer bilimlerin başarılarını tam olarak kullanmamaktadır. Bu konuda N. Havronyuk şöyle bir soru sorar: *"Neden Kriminalistik biliminin başarıları işe yaramıyor? Hukuk bilimlerinin, özellikle Ceza Hukukunun geride kalmasının sebebi nedir?"*. Buna kendisi de şöyle cevap verir: *"Ceza Hukuku, diğer hukuk bilimleri gibi, insan ve toplumun doğal gelişme kanunlarının dikkate alınması gerektiğini unuttur ve diğer bilimlerin, öncelikle sosyolojinin, kriminolojinin, psikolojinin, psikiyatrinin, tıbbın başarılarının kanun normlarına maksimum oranda yansımaya dikkat etmiyor"*³⁵⁰.

Bilindiği üzere, beşeri bilimlerin sonuçları ve önemi doğa bilimlerinden farklı olarak anında belirlenemez. Bunun için yeterince uzun süre gerekiyor. Çünkü onlar sosyal ve siyasi süreçlerle, tarihi koşullarla, insan bilinci ile ayrıca hukuk bilinciyle ilişkilidir.

Şüphesiz, N. Kopernik'in dünyanın Güneş Merkezli Sistemi Teorisi (1543), G. N. Mendel'in Kalıtım Yasaları (1865), R. Hook'un Bitkilerin Hücresel Yapısı (1665), K. E. von Baer'in e Embriyolojinin Temelleri (1828), kozmik buluşlar

349 Вкз: *Хавронюк Н.* Каким должно быть уголовное наказание, или почему юриспруденция отстает от физики? *Материалы Научно-практической конференции по проблемам наказания в Пекине*, 2012 г., 1–3 дек. с. 13.

350 *Хавронюк Н.* с. 2.

vb. bütün bunlar insanlığın en büyük başarısıdır. Onlar görünen ve duyulan başarılar, C. Beccaria'nın "Suçlar ve Cezalar" eserinde belirtilen düşünceler, insan toplumunun gelişimi için izafiyet teorisi veya C. Darwin'in öğretisi gibi önemli değil midir? Yoksa bugünkü ceza mevzuatı sistemi onun fikirleri ve prensipleri üzerinde kurulmamış mıdır?

Ceza hukukundaki klasik akım Rönesans döneminin doğal sonucu olarak ortaya çıkmış ve dünyaya Rousseau, Voltaire, Montesquie gibi düşünürler kazandırmıştır. Ceza hukukunun söz konusu özelliği bu esas taleplerden ileri gelmektedir: Birincisi, insanların davranışına etki boyutunu mümkün olduğunca aza indirmek. Yani, ceza adalet ilkesi taleplerinin dışına çıkmamalıdır. İkincisi, suç ve ceza önceden kesin olarak belirlenmelidir. Üçüncüsü, ceza suçun ağırlığına tam uygun olmalıdır. Bu açıdan insan uygarlığı ve kültürünün gelişmesi için bu fikirler yukarıda belirtilen bilimsel buluşlardan hiç de geri kalmıyor.

N. Havronyuk uygulamada sadece izafiyet teorisini kullanmakta haklıdır. Biz de bugüne dek sosyal tehlike derecesine göre suçların çeşitlendirilme kriterlerini bularak, bunun üzerinde cezanın suçun ağırlığına uyum kistasını ve sistemini kuramıyoruz.

Bugüne kadar hâkime "havadan" değil, bilimsel gerekçelerle hüküm çıkarmaya imkân veren, yeteri kadar etkin ve adil "araç"lar işleyip hazırlamış değiliz. Fakat cezanın belirlenmesi, uygulanması ve infazı sırasında hümanizme doğru önemli bir eğilimin olduğunu en iyi düşünürlerin ve hukukçu akademisyenlerin başarıları sırasına yazmamız gerekir. Bu açıdan bakıldığında, dünya ülkelerinin çoğunda idam cezasının kaldırıldığını vurgulamak yeterli olacaktır. Bu fizikçilerin, biyologların, doktorların, astronomların başarısı mı? Bugün cezanın geleceği konusunda düşünmemiz gerekir. Ayrıca toplumun gelişiminin aşamalarını dikkate alarak yeni ve daha etkili, ancak daha az acı çektiren ceza türlerinin bulunması üzerine kafa yormamız lazım.

EKLER

YASALARLA İLGİLİ ÖZDEYİŞLER

Yasalar - devletin şahıdır.

Alcidamas

Yasalar - ağ gibidir; küçük böcekler onda yok olur, büyükler ise ondan kurtulabilir.

Anacharsis

Hiçbir yasayı çiğnemededen aptal olmanın bin yöntemi vardır.

Anna Stal

Yasa serttir, ama o yasadır.

Antik bilgelerden

Yiğitlik öyle bir fazilet ki, insanlar yasanın yol göstericiliği ile ona tabi olarak, tehlike anında hayır ameller yaparlar.

Aristo

Zulüm ve korku kardeşlerdir.

H. Balzac

Kötü yasalar istibdadın en kötü türüdür.

E. Burke

İnsanlar karşısında korku - yasalara olan sevginin kaynağıdır.

L. Vauvenargues

Özgürlük sadece yasalara bağlı olmak anlamına gelir. Devlette yasaların çokluğu, çok sayıda ilacın yazılması gibi bir şeydir, bu da hastalığın ve güçsüzlüğün belirtisidir. Yasalar sadece vatandaşların tehdit edilmesi için değil, aynı zamanda onlara yardım etmek içindir.

Voltaire

Yasalar krallığı - mevcut dünyanın, olaylar âleminin hareketsiz kalmış görüntüsünün tersidir.

Hegel

Hiçbir yasaya uymamak - demek, en sağlam koruyucudan mahrum olmak demektir. Çünkü yasaların, bizi sadece başkalarından değil, aynı zamanda kendimizden koruması gerekir.

H. Heine

Yasa güçlüdür, ihtiyaç ise ondan daha güçlüdür.

Y. Goethe

Erkekler yasaları, kadınlar ise maneviyatı yaratıyorlar.

F. Guibert

Yasama zenginler tarafından harekete getirilen değirmen gibi yoksulları üretiyor.

Yasalar, tam olmaları için sadece cezalandırıcı değil, aynı zamanda, ödüllendirici olmalıdır.

O. Goldsmith

Ahlak olmadığı yerde yasaların ne faydası var?

Horace

Yasalar aptalca uydurmadan başka bir şey değildir.

Yasalar insanlar tarafından, atomlar ve boşluk ise doğa tarafından yaratılmıştır.

Yasalar hem iyi, hem de aptal insanlar için gereksizdir. Birincilerin yasalara ihtiyacı yoktur. İkinciler ise, onların varlığından hiç de iyi olmazlar.

Demokritos

Başkaları için yasa çıkaranlar önce onların kendileri yasalara uysunlar.

Jeffrey C.

Yasalar sıradan insanlar için yazılıyor, bu yüzden onlar sağlıklı fikrin sıradan kurallarına odaklanmalı.

T. Jefferson

Yasalar insan bilgeliğinin en yüksek uygulamasıdır. Orada toplumun refahı için insan deneyimi kullanılıyor.

S. Johnson

Kendin çıkardığın yasaya tahammül et!

Dumoulin

İyi kanunlar geleneklerden doğar.

J. Joubert

Yasasız halk, ilkesiz insana benzer.

Zekeriya

İçimizde yaşayan yasaya vicdan denir. Vicdan da bizim davranışımızın bu kanuna uygulanmasıdır.

I. Kant

Yasalar ve adalet Tanrı'nın onları birleştirdiği, insan'ın ise ayırdığı iki şeydir.

K. Coulton

İnsanlar yasayı hukukla karıştırıyorlar.

E. Lenz

Yasanın, heyecanlı kelimelerle söylenmesi gerekir.

Titus Livius

Yasaların sonraki çalışmasını kontrol etmek için az sayıda yasa yaratın

John Locke

Yasalar - hükümdarlar üzerinde egemendir.

Louis XII

Cahil insanların da unutmaması için yasaların kısa olması gerekir.
Yasaları savunmaya kudreti ve araçları olmayan insanlar gereksizdir.

T. Macaulay

Yasalar (yasal) - zayıf insanların dostudur.

Yasalar (yasal) - devlet ve hukuk arasındaki mutabakattır.

T. Mann

Hiçbir şeyi olmayan insanı, her şeyi olan diğer insana saygı göstermeye zorlayan yasa, adil olamaz.

Marquis de Sade

Gaddarlık korkaklıkla uygulanan yasalar içindir. Çünkü korkaklık ancak gaddarlık olunca enerjik olabilir.

K. Marx

Ancak akıl mutlak ve güçlü yasalar yaratabilir.

O. Mirabeau

Yasaların sertliği onların uygulanmasına engel olur.

Yasalar herkes için aynı anlam ifade etmelidir.

Sadece yasaların yardımıyla, zenginliğin yoksulluk kadar çekilmez olması sağlanabilir.

C. Montesquieu

Yasa yapmak uygulamaktan daha kolaydır.

Napolyon Bonapart

Güçle desteklenmeyen adalet zayıftır; adaletle desteklenmemiş güç ise istibdadıdır.

Adalet üzerine kurulmayan yasalar, adaletle desteklenmeyen güç, yani istibdat gibi güçsüzdür.

B. Pascal

Aptal için kanun yazılmamıştır.

Rus atasözü

Bilge yasa koyucu kanunların yazılmasıyla değil, onların topluma faydasını incelemekle işe başlar.

J. J. Rousseau

Yasalar örümcek ağı gibidir ki, onlara küçük böcekler düşüyor, oradan ise ancak iri yaban arıları ve eşekarıları kurtulabiliyorlar.

J. Swift

Bazı yazılmamış kanunlar, tüm yazılı kanunlardan daha sağlam olabilir.

Seneca (Genç)

Kanunun yasaklamadığını ayıplamak yasaklar.

Seneca

Zamanın iktidarı - dikkate alınması gereken kanundur. Zaman kendi kanunlarını dikte ediyor. Zamanın acımasız iktidarı.

P. Sir

Kim kanunu duymazdan gelirse, onun için duayı duymak da iğrençtir.

Süleyman

Devlet düşüşe yaklaştıkça kanunlar çoğalır.

İyi ahlak, iyi yasalardan daha fazla öneme sahiptir.

Tacitus

Kanun dev bir heykele benzer. Onun karşısında insanlar şapka çıkarır, ama ondan yan geçerler. Bu yüzden hukuk her yirmi yılda bir değişiyor.

H. Taine

Mevzuattaki boşlukları doldurmak için devlet yasaları ile birlikte, vicdan yasaları da vardır.

H. Fielding

Çok yumuşak yasalara nadiren uyulur, sert kanunlar ise nadiren uygulanır.

B. Franklin

Yasalara tabi ol.

Sparta'lı Khilon

Yasanın aşırı sert olması adaletsizliğin zirvesidir.
Özgür olmak için yasaların kölesi olmamız lazım.
Yasaların öğrenilmesi, çeşitli kelimelerin akılda tutulması değil, onların manalarının kavranılmasıdır.
Silahlar meydan okuyunca kanunlar susar.
Halkın refahı en yüce yasadur.
Yasa aklın gerçek hükmü, ilahi özün rızasıdır. O, doğru ameli destekler, kötü ameli ise yasaklamaktadır.

Cicero

Korku üzerine kurulmuş yasalar kanunsuzluktur.

N. Chamfort

Tanrı yasası - değişiklikler yasasıdır.

B. Shaw

Hata gizlenirse, demek halk yasa üzerinde kazandı; suçlar ciddi şekilde ceza alıyorsa, demek yasa halk üzerinde kazanmıştır.

Şan Tsun Şu

İnsanların hatta en saçma yasalara bile ihtiyaçları vardır. Çünkü onlar olmasa insanlar birbirlerini yerlerdi.

Epikür

SUÇLA İLGİLİ ÖZDEYİŞLER

Hukuk olmayan yerde, suç da yoktur.

Havari Pavlus

Suç işlemek için sadece bir bahane gerekir.

Aristo

Felakete bir uçuruma düşen gibi düşüyorlar, ama cinayete ise basamak basamak sürüklenirler.

İrade gerçekleşen düşünce değilse, o zaman nedir?

A. A. Bestujev - Marlinski

Toplum cinayeti hazırlar, suçlu ise onu işliyor.

H. Buckle

Çalmak imkânı hırsız doğurur.

F. Bacon

Kim suçu bağışlarsa ona ortak olur.

En batıl dönemler, hep en korkunç suçların işlendiği dönemler olmuştur.

Suçları zayıflar işler, güçlü ve mutlu insanların ise buna ihtiyacı yoktur.

Suç ve felaketlerin olması kaçınılmazdır, çünkü o zaman iyi insanların iyilikleri yüze çıkar.

Voltaire

Ceza, ruhun sınırlarını çiğnemiş bir şerdir.

V. Gavrilov

Her dini dogma - suçların ve insanlar arasındaki nifakın embriyosudur.

C. K. Helvetius

Korkunç cinayetler vahim sonuçlar ortaya çıkarır.

A. İ. Herzen

Tarih sadece insanlığın suçlarını, saçmalığını ve mutsuzluğunu fark eden bir dergidir.

E. Gibbon

İşlenen ameller fikirlerin ürünüdür. Akıllı fikirler olsa, o zaman iyi ameller olacaktır.

B. Gracian

Eğer hayır ve şer hakkında söylenenlerin hepsi doğruysa, o zaman benim tüm hayatım ardı kesintisiz bir suçtur.

H. Cibran

Bütün dünya halklarının tarihine bakın: din her yerde masumiyeti suça dönüştürür, suçu ise masum ilan eder.

D. Diderot

Modern insanın en ciddi sorunları Tanrının beşeriyetle ilgili niyeti konusunda onunla işbirliği yapmak hissini kaybetmiş olmasından ileri gelmektedir.

İnsanların suçu sevdiği anlar oluyor

F. M. Dostoyevski

Eğer, korku hissini geçirmek istemiyorsan, şer işler yapma.

Gabus

Her suçun ikili anlamı vardır: biri suçlunun kimliğine, diğeri ise topluma ilişkindir.

A. F. Koni

Allah haddini aşanları sevmez!

Kur'an 5/87

Eğer, yoksulluk - suçların anası, akıl kısırlığı babasıdır.

Jean de La Bruyere

Bir yandan dahilerle suçluların, diğer yandan ise akılsızlarla dahiler arasındaki benzerlikler, dahiler, suçlular ve normal sağlıklı insanlar arasındaki benzerliklerden daha fazladır.

C. Lombroso

Toplumun ekseriyetini ancak üç şey ilgilendiriyor: para, sevgi ve suç.

M. Larni

Büyük suç işlemeye muktedir olmayan insan, diğerlerinin ona kadir olduğuna güçlkle inanıyor.

F. de Rochefoucauld

Şer şerri doğur.

M. Y. Lermontov

Mutedillik olan yerde hata, ilgisizlik olan yerde ise suç ortaya çıkıyor.

G. Lichtenberg

İnsanlar şerre yatkındırlar.

N. Machiavelli

Ne zaman anatomi araştırmaları gelişirse, insan davranışlarını onun tutkuları ile ilişkilendirmek imkânı olacaktır.

Marquis de Sade

Kim ne derse desin, insanda olağanüstü bir şey vardır ki, onu alimler bir türlü izah edemiyorlar.

J. B. Moliere

Suç dışta olanı kullanarak içte olanı dağıtmaktır.

Suçluluk adaletsiz toplumun suçudur.

T. More

Bizi, caninin cinayeti değil, onun korkaklığı ve işlediği suçla ilgili kayıtsızlığı, ona nefret duygusu beslemeye mecbur ediyor.

İstatistiklere göre, kadınlar erkeklerden on kat daha az suç işliyorlar, işte onlar erkeklerden ahlaki açıdan on kat yüksektirler.

F. Nietzsche

Biz hep yasak olana yöneliyor ve müsaade edilmeyen şeyi istiyoruz.

Ovidius

Kısır ve kurak varoluşun tiksindirici boşluğundansa, suç daha iyidir.

P. Rollan

İşlenmemiş ama düşünülmüş suç da suçtur.

Ağır hatalar birçok durumlarda suç mahiyetlidir.

Bir suç diğerlerine yol açıyor.

Suçu önleme imkânına sahip olup önlemeyen kişi, onu desteklemiş oluyor.

Seneca

Genel karakter kazanan suç artık suç olmaktan çıkar ve hayat normuna dönüşür.

E. Sinegut

Suçların saçma komplikasyonu suçun kendisinden daha fazla yaşar.

Walter Scott

“İnsanlar arasında suçun kökünü nasıl kazımalı?” sorusuna Solon şöyle cevap vermiştir: “Mağdur ve mağdur olmayanların durumunun aynı derecede zor olması lazım”.

Atinalı Solon

İstekte insanın mahiyeti belirtiliyor.

Spinoza

İki kez suç işleyen kişi kendisine izin verilmiş gibi düşünüyor.

Talmûd

İnsanlığa leke getiren suçların onda dokuzu şarabın etkisiyle yapılır.

En sıradan ve en büyük felaketlere yol açan kandırmalardan en büyüğü

“Her kes böyle yapıyor” sözleriyle ifade olunan kandırmadır.

L. N. Tolstoy

Suç pahasına elde edilen hiçbir kazanç huzur kaybını karşılayamaz.

G. Fielding

Çok sayıda kişinin suça iştiraki beraat nedeni değildir.

T. Fuller

Suç işlemeyi arzulamak mutsuzluğun zirvesidir. Suç işleyerek elde etmek istediğin şeye elde edememek daha az üzücüdür.

Cicero

CEZA İLE İLGİLİ ÖZDEYİŞLER

Cezasız kalmak, en acılı cezadır.

R. Akutagava

Adalet - herkese amellerine göre karşılığının verilmesinin sürekli ve değişmez uygulamasıdır.

Antik Özdeyiş

Cezadan korkmam, cezayı hak etmekten korkarım.

L. Börne

Temiz kalple yapılan tövbe, herhangi iyilikten farklı değil, o da ödül getiriyor.

P. O. Beaumarchais

Kanunu bilmemek cezadan, onu bilmek ise keyfilikten kurtarmıyor.

Nikolay Borski (Rus şairi N. Pudyakov'un mahlası)

Bir haksız hüküm çeşitli insanların işlediği birçok suçlardan daha büyük mutsuzluk getirir. Sonuncular ancak küçük çayları, sadece suyun ayrı akıntılarını berbat ederken, adaletsiz hâkim suyun kaynağının berbat etmiş oluyor.

F. Bacon

Suçluların cezalandırılması fayda getirmelidir, çünkü insan darağacına asıldıkta, o, hiçbir şeye faydalı olmuyor.

Voltaire

Gaddarlık hep korku, zayıflık ve korkaklığın belirtisidir.

C. Helvetius

Acı çekme insanın kalbinde cinayeti işlediği anda yer alıyor.

Hesiod

Adil yargılama bütün sosyal faziletlerin temelidir.

Ahirette verilen ceza, insan aklının karışması için uydurulmuş kabustan başka bir şey değildir. Onun uydurulmasında amaç insanları şaşırtmak, devamlı rahat hayattan mahrum etmek ve ruhaniyete tabi olan köleye döndürmektir. Tanrı karşısında korku sadece, günah işlemeye gücü yetmeyen veya onu yapmak iktidarında olmayanları günahattan alıkoyar.

P. d'Holbach

Sadece kırbaça layık olanı acımasızca kamçılama.

Horace

Acele mahkûm edilmiş, çoğu zaman haksız olarak mahkûm edilendir.

F. Grillparzer

Eğer yasa sizi suçsuz olmanıza rağmen mahkûm ediyorsa, o zaman kendiniz yargılayın.

**Bulgar Piskoposu Aziz Feofilak'tın Tefsiriyle
Kutsal İncil'den (Kutsal - Uспен Poçay Lavrası, 2008)**

Suçta göre ceza vermektense, bunları önlemek daha iyidir.

Bir masumu suçlamaktansa, on suçluya beraat vermek daha iyidir.

II. Katerina

Ayıp olan ceza değil, suçtur.

G. Johann

Farklı tartılar farklı ölçüler - her ikisi Tanrı'da ikrah uyandırıyor.

Süleymanın Özdeyişler kitabı

Sadece suçuna göre değil, aynı zamanda niyetine göre cezalandır.

Korintli Periander

Evcilleştirme, baskı ve şiddetle elde edilen her şey sağlıksız, yanlış ve başarısızdır.

Janusz Korczak

Cezalandırılmış suçlu - tüm alçaklar için örnektir. Masum olduğu halde mahkûm edilen insan ise tüm namuslu insanların vicdan meselesidir.

J. La Bruyere

Salih insanlar hayrı sevdikleri için günah işlemek istemiyorlar. Kötü adamlar ise cezadan korktukları için günah işlemek istemiyorlar.

Mağdurun hareketine kızarak suçu işlemiş insan, daha hafif cezaya layıktır.

Sarhoş halde suç işlemiş insan ise ayılınca cezalandırılır.

Latin hukuk deyimleri

Seni nefretimden değil, sevdiğimden cezalandırıyorum.

Latin atasözü

Cezanın amacı - şeri önlemektir. O hiçbir zaman hayra teşvik etmez.

H. Mann

Cezayla dünyayı ne islah ne de tehdit etmek mümkün olmuştur.

Ceza amelden daha fazla nefret uyandırmamalıdır.

K. Marx

Suçları önlemek için bir araç cezadır; Ahlakı değiştirmek aracı ise hayırlı örneklerdir.

Adalet herkese hak ettiğini vermektir.

Suçlarla mücadele etmenin araçları cezalardır. Adetlerin değiştirilmesi araçları ise örneklerdir.

C. Montesquieu

Suç değil, saçmalık cezalandırılır.

Marguerite de Navarre

Herkesin gözü önünde verilen tüm cezaların eksikliği şudur: Onlar sadece dış sonuçları hatırına fiili tamamlamamayı öğretiyorlar.

Suçlunun cezasına beraat kazandırıcı motiflerle onun suçuna da beraat kazandırmak mümkündür.

F. Nietzsche

Çalışın ki, hatalara göre ceza, suçluların dışında değil, içinde olsun. Böylece siz ahlaki terbiyenin idealine ulaşmış olacaksınız.

N. M. Pirogov

Akıllı insan hatalı davranışa göre değil, o davranışın tekrar olunmamasından dolayı ceza verir.

Platon

Beraat verirken hata yapmak, cezalandırırken yanlış yapmaktan daha iyidir.

İ. Rahimov

Suçlu bazen cezadan kaçabilir, fakat ondan duyduğu korku hissinden kaçamaz.

Seneca

Yumuşak karakterli insanın verdiği ceza daha ağır ceza olsa gerek.

Sececa (Genç)

Baş hakkında düşünmeden gözün, tüm organizma hakkında düşünmeden başın tedavisine başlamamak gerekir. Aynı şekilde ruhu düşünmeden de vücudun tedavisine girişilmemelidir.

Sokrates

Bazen verilen ceza, suç doğurur.

S. Lem

Her türlü suçun bedeli onun doğurduğu ıstıraplarla verilir.

A. İ. Urusov

Şüpheli sebebiyle cezaları kaldırmam bana hayır yönünden onu uygulamaktan daha hoş geliyor.

Halife Ömer bin Hattab

İdam etmektense cezayı seç, çünkü ceza insanı bir kez, idam ise ebediyen üzüyor.

Khilon

Dokunulmazlık suça çok güçlü teşviktir.

Hükümün çıkarılması için rüşvet almak suçtur. Ancak beraat vermek amacıyla para aldığı insanı mahkûm etmek daha büyük suçtur.

Cicero

Ceza yönetimin temelidir.

Çjuan - Tzi

Fazla dozda verilen ilaç hastayı tedavi etmediği gibi, kınama ve eleştiri de adalet sınırlarını aştığı durumda amacına ulaşmaz.

A. Schopenhauer

Suçlunun ilk cezası vicdan mahkemesi önünde beraat kazanamamasıdır. Birisini suçundan dolayı çarمیha germişler, birisine ise krallık tacı vermişler.

Decimus Junius Juvenal

“Suç ve Ceza Felsefesi” Kitabı Üzerine

Prof. Dr. İ. M. Rahimov’un “Suç ve Ceza Felsefesi” kitabı insanlık tarihinin her döneminde ilgi çeken önemli bir sorunu - suç ve cezanın felsefesini ele almaktadır.

Kitap: Giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Kitabın 1. Bölümünde yazar tarafından suç kavramının felsefi ve hukuki mahiyeti açıklanmış, suçun işlenme nedenleri analiz edilmiş, ceza tayini sırasında suçlunun kimliğinin dikkate alınmasına önem verilmiştir.

Kitabın 2. Bölümünde ceza kavramının mahiyeti araştırılmaktadır. Yazar burada ceza kavramının içerik ve özelliklerini geniş şekilde analiz ederek bu alanda tanınmış âlimlerin görüşlerine atıfta bulunmuştur. Prof.Dr. İ.M.Rahimov kitapta suç ve ceza kavramlarını hukuki açıdan ele alırken, bu kavramların sosyolojik ve psikolojik yönlerini de tahlil etmiş, ileri sürdüğü bilimsel tespitleri tanınmış filozof ve sosyologların (örneğin; Hegel, Durkheim vb.) tezleriyle doğrulamıştır. Yazar kitapta suç ve ceza felsefesini incelerken hayır ve şer gibi etik kategorileri de yorumlamıştır.

Kitapta bilimsel olarak ilgi çeken birçok ilginç husus vardır. Bu hususlardan biri suçun nedenlerinin belirlenmesinde suç felsefesinin öğrenilmesi gerektiğinin vurgulanmasıdır. Bu açıdan İ. M. Rahimov suçun sebeplerini belirlerken insan davranışının mahiyetinin anlaşılmasının gerekli olduğunu düşünmektedir. İnsanın kendi hayat ve faaliyeti sürecinde davranış ve hareketlerinde kendisini idrak etmesinin önemli olduğunu vurgulayan yazar bununla birlikte Appolon Tapınağının girişinde yazılı olan ünlü; “Kendi kendini idrak et” ifadesini de kitapta okuyuculara hatırlatmaktadır.

Kitabın diğer ilgi çeken yönlerinden biri de suçun nedenleriyle ilgili dini yorumlara yer verilmesidir. Yazarın burada, suç ve ceza ile ilgili Kur’an-ı Kerim ve Kitab-ül Mukaddes’e defalarca başvurması dikkat çekmekte, ayrıca ilgi doğurmaktadır. Örneğin, eski dini inançlara dikkat çeken İ. M. Rahimov, kendi kitabında çeşitli mitolojik kaynaklara dayanarak eski dönemde insanın hayattaki sert, kaba hareketlerinin insanlar üzerinde “şer” güçlerin etkisi olarak algılandığı fikrine dikkat çekmektedir.

Kitapta suç ve cezanın şekillenmesinde adet ve geleneklerin önemine de dikkat edilmiştir. Bu açıdan monografide yazar tarafından tarihsel süreç içinde toplumda “yararlı” veya “zararlı” olarak kabul edilen ve uzun yıllar in-

sanların zihninde yer almış görenek ve gelenekler sosyal-felsefi ve hukuki açıdan analiz edilmiştir. Örneğin, bazı bölgelerde kız kaçırılması, kan davası vb. olayların suç olarak görülmemeyen, görenek ve gelenek, etnik özelliklerle ilgili olması yazar tarafından kitapta felsefi ve sosyal-psikolojik açıdan açıklanmıştır.

İ. M. Rahimov kitapta suç ve cezanın mekân ve zaman açısından farklı karakterler arz ettiğini vurgulayarak, çeşitli tarihsel dönemlerde suç ve cezanın değişik tür ve karakterlerinin olduğunu yazmaktadır. Bu fikri doğrulamak için yazarın tarihi olgulara başvurması dikkat çekmektedir. Örneğin, Eski Mısır'da Firavun'un gölgesini çiğnemek ağır suç olarak görülüyordu ve bu olay (Firavun'un gölgesini çiğnemek) en ağır ceza ile cezalandırılıyordu. Başka bir örnek: SSCB'de 20. yüzyılın 60'lı yıllarında yurtdışına giden Sovyet vatandaşı geriye, yani kendi ülkesine dönmekten vazgeçerse, bu durum vatan ihanesi olarak değerlendiriliyordu ve cezası çok ağırdı. Görüldüğü üzere, önceki dönemlerdeki suçlar ve uygulanan cezalar günümüzde yaşanan suç ve ceza türlerinin biçim ve ilkelerine uymuyor. Peki, bugün yasa koyucu suç ve cezayı belirlerken hangi sosyal kriterlere, hangi felsefi ilkeler ve manevi değerlere dayanmaktadır? Bu sorulara cevap bulmak için suç ve cezanın sosyal ve felsefi mahiyetini öğrenmek zorunludur. İşte kitap bu açıdan mevcut koşullarda önem taşımaktadır.

Genel olarak, tanınmış hukukçu, Profesör İlham Rahimov'un "Suç ve Ceza Felsefesi" adlı monografisi bu alanda Azerbaycan dilinde hazırlanmış ilk eser olarak düşünülebilir.

Bu bakımdan inanıyorum ki, İ. M. Rahimov'un kitabı sadece ceza hukuku, felsefe, sosyoloji ve insan psikolojisi alanında çalışan uzmanlar için değil aynı zamanda geniş okuyucu kitlesi tarafından da ilgiyle karşılanacaktır.

Sakit HÜSEYNOV

Azerbaycan Cumhuriyeti Milli İlimler Akademisi

Felsefe, Sosyoloji ve Hukuk Enstitüsü Şube Müdürü,

Rusya Federasyonu Yönetim Bilimleri Akademisinin Muhabir Üyesi, Felsefe Doktoru

İ. M. Rahimov'un "Suç ve Ceza Felsefesi" Kitabı Üzerine

Son yıllarda Ceza Hukukunun felsefi sorunlarının çeşitli alanlarına ilişkin çok sayıda değerli ve aynı zamanda kapsamlı çalışmalar yayınlanmıştır. Bu tür çalışmalar içinde önemli yere sahip eserlerden biri de ünlü akademisyen, hukuk doktoru, Profesör İlham Rahimov'un "Suç ve Ceza Felsefesi" monografisidir. Yazarın ele aldığı konu oldukça önemli, güncel, aynı zamanda karmaşık bir özelliğe sahiptir.

Okuyucular, yazarı Ceza Hukuku ve Kriminoloji alanlarında ünlü bir bilim adamı olarak tanıyorlar. Bu eser konuların değişik yönlerden ele alınışı, kapsamlılığı, kavramların işlenişi, ayrıca işlevselliği bir arada bulunduran değerli bir çalışmadır.

İ. M. Rahimov'un yeni kitabının yayınını önemli kılan birçok husus vardır.

Birincisi, çok gergin ve verimli çalışan bir araştırmacı olarak İ. Rahimov'un eserleri Ceza Hukuku bilimine sağladığı katkılar açısından önemlidir.

İkincisi, İ. Rahimov uzun süre Azerbaycan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı Mahkeme Uzmanlık, Kriminalistik ve Kriminoloji Bilimsel Araştırma Enstitüsünün Müdürü görevinde (1992-1996) bulunmuş, pratik faaliyet yapmış bir akademisyendir. Bu yüzden kitapta ele alınan konularda teori ve uygulama arasında başarılı bir bağlantı kurulduğunu görmekteyiz.

Üçüncüsü, İ. M. Rahimov'un eserlerini okuyanda şöyle bir kanaat oluşur: Çağdaş hukuk, aynı zamanda Ceza Hukuku doktrininin gelişmesi sadece felsefi çizgiyle mümkündür.

İ. Rahimov'un bu çalışmasını farklı kılan husus, yazarın; suçun ve cezanın felsefi mahiyetine varması, okuyucuya sadece derin felsefi hukuki malzeme değil, aynı zamanda pratik tavsiyeler verme çabasında bulunmasıdır.

Kitabı değerli kılan başka bir husus suç ve cezayla ilgili teorik ve pratik konuların yüksek akademik bakış açısıyla, aynı zamanda anlaşılır bir dille açıklanmasıdır.

Yazar, bu çalışmasıyla ilgili çok doğru olarak şu hususa dikkat çekmektedir: "Ceza sorununun mahiyetinin derinliklerine vardıkça, bu karmaşık fenome-

nin idrak edilmesinin sadece hukuki yaklaşımla sınırlandırıldığı sonucuna vardım. Bu nedenle, söz konusu sorunun incelenmesi sırasında Ceza Hukuku ve kriminolojik çerçevenin dışına çıkma gereksinimini hissettim. Bu ilkelere dayanarak, ceza kavramını suç ve nedenleri ile birlikte ele almaya çalıştım. Bu soruna sadece hukuki değil, aynı zamanda felsefi açıdan baktım”.

Kitabın ana çizgisi suçlu kimliğinin analizine yöneliktir. Bilindiği üzere, insan bu dünyaya eşit, özgür ve masum olarak gelir. Dış koşullar ve ortam insanı kahraman ya da suçlu yapar. Yazarın bu konuda teorik mülahazaları oldukça değerlidir. Yazarın belirttiği gibi, suçlu spesifik dış alametlere sahip bir tip değildir. O, fiziksel açıdan tam normal insandır. Suçlu, bütün insanlar gibi, kişisel özelliklere sahiptir. Bütün suçluları herhangi bir grupta birleştirebilecek ve özel “suçlu kimliği tipi” yaratabilecek nitelikler yoktur. Buna göre, yazar doğru olarak literatürde kullanılan “suçlu şahsiyet” kavramından vazgeçmek ve “suç işleyen kişi” kavramını kullanmak gerektiğini önerir.

Suç ve ceza gibi felsefi ve hukuki fenomenlere sistemli yaklaşım, bu esere önemli değer katan özelliklerdendir. Bilindiği üzere, sistem unsurlarının karşılıklı ilişkisi ve etkisinin, sistemin bütünlüğünün korunmasına yönelmesi gerekir. Eski Yunan filozofu Sokrates sistemin özünü insan vücudu şahsında göstermiştir. O şöyle der: “Baş hakkında düşünmeden gözün, tüm organizma hakkında düşünmeden başın tedavisine başlamamak gerekir. Aynı şekilde ruhu düşünmeden de vücudun tedavisine girilmemelidir”.

Yazarın Hegel, Kant, T. Hobbes gibi klasiklerin, C. A. Kerimov, G. V. Maltsev, Y. V. Golik, E. Pozdnyakov, V. N. Çiçerin ve başkalarının, özellikle yerli ve yabancı hukukçu bilim adamlarının çalışmalarına başvurması monografinin değerini artıran hususlardandır. Kitabın üstün özelliklerinden biri son elli yıl boyunca Azerbaycan Cumhuriyeti’nde suçluluğun istatistiksel veri ve göstergelerin kitaba dahil edilmesidir.

Yazarın kitapta ele aldığı konular zahmetli ve yaratıcı çalışmanın bir sonucu, ilimde yenilik arayışının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada eski Yunan filozofu Aristo’nun bir deyişi çok isabetlidir: “İyi kitap odur ki, yazarlar onun sayfalarında ancak gerekenleri yazar ve nasıl gerekirse yazar”. Belirtmek gerekir ki, bir kural olarak, tanınmış hukukçu akademisyenler faaliyetinin belirli döneminde kendi araştırma alanını felsefi yönden de incelemeye kalkışır. Bu doğal bir olgudur. Sovyetler Birliği KP MK’ya bağlı Yönetim Akademisinde doktora eğitimi aldım. Tezimi Rusya Bilimler Akademisi

muhabir üyesi C. A. Kerimov’un kürsüsünde savundum. C. A. Kerimov şöyle derdi: “Ben aynı anda iki alanla uğraşıyorum: birisi zor, diğeri basit. Zordan başlıyorum. Yorulunca daha basite geçiyorum. Felsefi konularla ilgilendikte fikrimi başka bir şeye yöneltmiyorum”.

C. A. Kerimov’ın yazdığı eserler arasında “Hukukun Felsefi Sorunları” (1972), “Siyasi- Hukuki Çalışmaların Felsefi Temelleri” (1986), “Hukuk Metodolojisi: Disiplin, Özellikler ve Hukuk Felsefesinin Sorunları” (2001). İ. Rahimov’un monografisinde C. A. Kerimov’un son kitabına (“Hukuk Metodolojisi: Disiplin, Özellikler ve Hukuk Felsefesinin Sorunları”) çok sayıda atıfta bulunulmuştur. Böyle bir dini kelam vardır: “Her canlı varlık kendi köklerine döner”. Bunu aynı zamanda cansız eşyalara ait edebiliriz. Hukuk bağımsız bilim dalı olana kadar felsefenin içinde olmuştur. Bu nedenle felsefeye dönüşte hukuk gerçek anlamını buluyor. Monografinin önemi aynı zamanda onun Kur’an ve Kitab-ül Mukaddes’ten kelimelerle başlaması, kutsal kitaplara atıflarda bulunulması, sonunda filozof ve düşünürlerin özdeyişleri ile bitmesidir. Böyle bir yapı kitabı okunaklı kılmaktadır.

İ. Rahimov monografide ele aldığı konuyu derinden incelemiştir. Kitap oldukça profesyonel bir üslup ve kolay anlaşılır bir dille yazılmıştır. Bu çalışmanın, suç ve cezanın çağdaş felsefi ve hukuki sorunlarıyla ilgilenen uzmanlar için yararlı olacağına ve hukuk literatürüne önemli katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Ali RZAYEV

*Azerbaycan Milli İlimler Akademisi,
Felsefe, Sosyoloji ve Hukuk Enstitüsü, Hukuk Doktoru*

KAYNAKÇA

- Abrahamsen D.* Who are Cuiety? Study of Education and Crime. Westport, Connecticut, 1972.
- Bahar J.* Une nouvelle definition du crime basse sur la Science biologique. **Revue pénitentiare.** 1895.
- Bentham.* **Introduction aux principes de moralie et de jurisprudence.** 1789.
- Bittner and Platt.* The meaning of Punishment. **Issues in Criminology.** Vol. 2. 1966.
- Carrara.* **Programma, parte generale.** 6-e ed., 1886.
- Cazetta de Tribunaux.** 1852.
- Die Cerechtigkeit imstrafrecht. **Cerichtesaee.** B. XXXIII.
- Dollard Y. et al.* **Frustration and Agression.** Yale Univ. Press, New Haven, 1939.
- Elle nouvelle,** oct. 1893.
- Garofalo R.* **Criminologia.** Torino, 1886.
- Grotius H.* **De jure belli ac pacis,** 1625.
- Krochue.* **Der gegenwärtige Stand der Geff ngnisswissen Schaft,** G Zeitschz f.d. ges. Strafrechtw. 1881.
- Lacassagne.* Marche de la criminalité en France. **Revue Scientifique.** No:22. 1881.
- Lombrozo.* **L'home criminal.** Paris, т. II. 1895.
- Manouvrier.* La genése normale du crime. **Bul. de la Société d'Anthropologie.** Paris, 1893.
- Manouvrier.* Les aptitudes et les actes. **Revue Scientifique.** 1891.
- Manovrier.* Les aptitudes et les acts. **Bull. de la soc. d'anthr.** Paris, 1890
- Menninger K.A.* **The Crime of Punishment.** New York, 1968.
- Quetelet A.* **Physique sociale. Essai sur le derveloppement des taculters de l'homme.** 2 ed. 1869.
- Romagnosi.* **Cenesi del dizitto penale.** Milano, 1841. P. 294.
- Simmel G.* **Sociologie.** Leipzig, 1908.
- The Design of Cultures. **Daedalus.** Cambridge, 1961.
- Абдель Кадер Ауда.* **Мусульманское уголовное право.** т. 1. Бейрут, 1987.
- Аванесов Г. А.* **Теория и методология криминологического прогнозирования.** М., 1972.
- Аванесов Г.А.* **Криминология, прогностика, управление.** Горький, 1975.
- Александров А.И.* **Философия зла и философия преступности.** СПб., 2013.
- Анденес И.* **Наказание и предупреждение преступлений.** М., 1979.
- Антонян Ю.М.* **Причины преступности.** М., 2006.
- Антонян Ю.М., Эминов В.Е.* **Личность преступника. Криминологическое психологическое исследование.** М., 2010.

- Афанасьев В.Г. Проблема целостности в философии и биологии.* М., 1964.
- Ашаффенберг Г. Преступление и борьба с ним.* М., 2010.
- Бабичев Д.С. Политико-правовое исследование философии преступности: Дис. ... канд. юрид. наук.* Уфа, 2004.
- Барак А. Судейское усмотрение.* М., 1999.
- Бахнаси Ахмад Фахти. Наказание по мусульманскому праву.* Каир, 1989.
- Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях.* М., 1939.
- Беляев Н.А. Избранные труды.* СПб., 2003.
- Беляев Р.К. Современная наука и проблема исследования человека.* №3. 1981.
- Бердяев Н.А. Мировоззрение Достоевского.* М., 2001.
- Беребешкина З.А. Справедливость как социально-философская категория.* М., 1983.
- Бернер А. О смертной казни.* СПб., 1865.
- Бехтерев Б.М. Объективно-психологический метод в применении к изучению преступности.* СПб., 1912.
- Блаженный Августин. О граде Божьем.* т. 3. М., 1994.
- Богдановский А.М. Развитие понятий о преступлении и наказании в русском праве до Петра Великого.* М., 1857.
- Бондесон У. Концепция справедливости в представлениях населения и судей. Криминология и уголовная политика.* М., 1985.
- Бэкон Ф. Сочинения,* т.2. М., 1978.
- Вебер А. История европейской философии.* Киев, 1882.
- Вермет М. Основные проблемы криминологии* (Пер. с венг.). Прогресс. М., 1978.
- Виндельбанд В. О свободе воли.* М., 2000.
- Волков Б.С. Детерминистическая природа преступного поведения.* Казань, 1975.
- Волков Б.С. Мотивы преступлений.* Казань, 1982.
- Вольф Л.О. Соотношение структуры и элементов. Вопросы философии.* № 5. 1963.
- Гегель Г. В. Ф. Философия права.* М., 1990.
- Гегель Г. В. Ф. Философия права.* М., 2007.
- Гегель Г.В.Ф. Наука логики.* СПб., 2002.
- Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет.* т. 2. М., 1971.
- Гегель Г.В.Ф. Сочинения.* Т. VII.
- Гегель Г.В.Ф. Философия права.* М., 1953.
- Гегель Г.В.Ф. Философия права.* М., 1977.
- Гегель Г.В.Ф. Философия права.* М., 1990.
- Гегель Г.В.Ф. Философия права.* М., 2007.

- Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук.* Т. 1. М., 1974.
- Гоббс Т. Левиафан. 4.2. О государстве.. Сочинения.* В 2 т. М., 1991. Т. 2.
- Гоббс Т. О свободе и необходимости. Избр. произв.: В 2 т. т. 1. М., 1964.*
- Гогель С.К. Курс уголовной политики в связи с уголовной социологией.* М., 2010.
- Голик Ю.В. Философия уголовного права.* СПб., 2004.
- Голик Ю.В. Философия уголовного права: современная постановка проблемы. Философия уголовного права.* СПб., 2004.
- Голик Ю.В. Философские проблемы наказания.*
- Гольбах П. Избранные антирелигиозные произведения.* т. 1. М., 1994.
- Гольбитти Э., Пьяцца А. Трудные страницы Библии (Ветхий завет). Христианская Россия.* Милан, М., 1992.
- Горелик А.С. Наказание по совокупности преступлений и приговоров.* Изд-во Красноярск. ун-та. Красноярск, 1991.
- Гумплович Л. Основы социологии.* СПб., 1899.
- Гюго В. Собр. соч.: В 15 т. т. 6. М., 1954.*
- Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка.* т. 2. СПб.-М., 1881.
- Дамаскин Иоанн. Точное изложение православной веры.* Ростов н/Д, 1992.
- Дорофеев Д. Под знаком философской антропологии.* М.; СПб., 2012.
- Достоевский Ф.М. Дневник писателя. Полн. собр. соч.: В 30 т. т. 21, Л., 1980.*
- Дриль Д.А. Преступность и преступники. Учение о преступности и мерах борьбы с нею.* М., 2010.
- Дубинин Н.П., Карпец И.И., Кудрявцев В.Н. Генетика. Поведение. Ответственность.* М., 1982.
- Дуюнов В. К. Наказание в уголовном праве России - принуждение или кара? Государство и право.* №11. 1997.
- Дхармашастра Наряды* (Пер. с комм. А.А. Вигасина, А.М. Самозванцева). М., 1998.
- Дюркгейм Э. Норма и патология. Социология преступности. Современные буржуазные теории.* М., 1966.
- Есипов В.В. Преступление и наказание в древнем праве.* Варшава, 1903.
- Ефимов М.А. Лишение свободы как вид уголовного наказания. Сборник ученых трудов.* Вып.1. Свердловск, 1964.
- Жуковский В.А. О смертной казни. Сочинения.* Т. XI. СПб., 1857.
- Законы Ману (VII. 18, 20). Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран: В 2 т (Отв. ред. Н.А.Крашенинникова).* т. 1. М., 1999.
- Зелинский А.Ф. Рецидив преступлений (структура, связи, прогнозирование).* Харьков, 1980.
- Казанцев А. Льды возвращаются.* М., 1981.
- Кайзер Г. Genetics and Crime. Proceedings of the II International Symposium on Criminology.* San Paulo, Brasile, 1975.

- Кант И. *Metaphysische Anfangsgrunde der Rechtslenze*, 1797.
- Кант И. *Из рукописного наследия*. Прогресс, М., 2000.
- Кант И. *Сочинения*. т. 2. Наука. М., 1964.
- Карпец И. *Проблемы преступности*. М., 1969.
- Карпец И.И. *Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы*. М., 1973.
- Карпец И.И. *Преступность: иллюзии и реальность*. М., 1992.
- Карпец И.И. *Современные проблемы уголовного права и криминологии*. М., 1976.
- Карпец И.И. *Социальные и правовые аспекты учения о наказании. Советское государство и право*, №5. 1968.
- Келина С.Г., Кудрявцев В.Н. *Принципы советского уголовного права*. М., 1988.
- Кеннон В. *Физиология эмоций: телесные изменения при боли, голоде, страхе и ярости*. Л., 1927.
- Кентерберийский Ансель. *Сочинения*. М., 1995.
- Керимов Д.А. *Методология права. Предмет, функции, проблемы философии права*. М., 2011.
- Кистяковский А.Ф. *Исследования о смертной казни*. Тула, 2000.
- Кистяковский А.Ф. *Элементарный учебник общего уголовного права*. Киев, 1890.
- Коган В.М. *Социальный механизм уголовно-правового воздействия*. М., 1983.
- Коробеев А.И., Усс А.В., Голик Ю.В. *Уголовно-правовая политика. Тенденции и перспективы*. Красноярск, 1991.
- Криминология** (Под ред. В.Г. Звирбуля, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского). М., 1979.
- Криминология** (Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова). М., 1997.
- Криминология** (Под ред. И.И. Карпеца, В.Н. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецовой, А.Б. Сахарова). М., 1976.
- Криминология XX век**. СПб., 2000.
- Криминология для юридических вузов** (Под ред. А.И. Долговой). М., 1997; Спиридонов Л.И. *Социология преступности*. М., 1978.
- Криминология: Учебник** (Под ред. А.А. Герцензона, И.И. Карпеца, В.Н. Кудрявцева). М., 1966.
- Кристи Н. *Пределы наказания*. М., 1985.
- Кристи Н. *Причиняя боль. Роль наказания в уголовной политике*. СПб., 2011.
- Крук Д. *The Nature and Function of Territorial Agression. Man and Agression*. Oxford, 1968.
- Крыленко Н.В. *Суд и право в СССР*. т. 3. М., 1930.
- Кудрявцев В. Н. *Стратегии борьбы с преступностью*. М., 2003.

- Курганов С.И. *Наказание: Уголовно-правовой, уголовно-исправительный и криминологический аспекты*. М., 2008.
- Кургузкина Е. Б. *Понимание преступного. Философские науки*. № 5. 2008.
- Лапаева В.В. *Социология права*. М., 2011.
- Лафарг П. *Сочинения*, т. III, М.-Л., 1931.
- Лебон Г. *Психология народов и масс*. М., 2012.
- Ленжен Ж. *Генетика и психическое здоровье. Генетика и благосостояние человечества*. № 7. 1980.
- Лепс А. *Философия Гегеля и преступность как явление сущности. Юридические науки и образование*. № 35. 2012.
- Леффлер. *Der Begriff der Vezantwortlichkeit*. Mitt. D.I.K. V.VI.
- Ломброзо Ч. *Новейшие успехи науки о преступнике*. 1892.
- Лоренц К. *Так называемое зло*, 1963.
- Малиновский Б. *Магия, наука и религия*. URL: <http://malinovskii-magia.ofilosofii.ru>
- Мальцев Г.В. *Месть и возмездие в древнем праве*. М., 2012.
- Мальцев Г.В. *Социальные основания права*. М., 2011.
- Мангейн Г. *Comparative Criminology*. London, 1965.
- Марат Ж.П. *Избр. произв.* т. 1. М., 1956.
- Маркс К., Энгельс Ф. *Соч.* 2-е изд. Т. 8.
- Маркс К., Энгельс Ф. *Соч.*, 2-е изд. Т. 20.
- Марцев И. *Общая превенция преступлений. Правоведение*. № 1. 1970.
- Материалы теоретической конференции по вопросам советского исправительно-трудового права**. М., 1957.
- Мёллер Г. *The Inideme of Human Evolution. Studiesin Geneties*, 1962.
- Мокринский С.П. *Наказание, его цели и предложения*. Ч. I–III. М., 1902.
- Монтень М. *О природе человека: Монтень, Ларошфуко, Паскаль*. М., 2009.
- Монтескье Ш. *Избр. произв.* М., 1955.
- Мор Т. *Утопия*. М.; Л., 1958.
- Набоков В.Д. *Сборник статей по уголовному праву*. СПб., 1904.
- Нажимов В.П. *Справедливость наказания - важнейшее условие его эффективности. Вопросы организации суда и осуществление правосудия в СССР*. т. 2. Калининград, 1973.
- Наташев А.Е., Стручков Н.А. *Основы теории исправительно-трудового права*.
- Наумов А.В. *Реализация уголовного права*. Волгоград, 1983.
- Неклюдов Н.А. *Уголовные статистические этюды*. М., 2010.
- Новое уголовное право России. Общая часть**. М., 1996.
- Ной И.С. *Методологические проблемы советской криминологии*. Саратов, 1976.

- Ной И.С. **Сущность и функции уголовного наказания. О природе человека.** Монтень. Ларошфуко. Паскаль. М., 2009.
- Ожегов С.И. **Словарь русского языка.** М., 1988.
- Ойзерман Т.И. **Философия Канта и современность.** М., 1974.
- Оппенгеймер Г. **Историческое исследование о происхождении наказания.** М., 2012.
- Осипов П.П. **Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций.** Л., 1976.
- Пастуший С.А. **Философия и современная биология.** М., 1973.
- Пионтковский А.А. О теории «новой социальной защиты» в уголовном праве. **Советское государство и право.** № 4. 1968.
- Пионтковский А.А. **Учение Гегеля о праве и государстве и его уголовно-правовая теория.** М., 1993.
- Платон *Архимандрит (Игумнов).* **Православное нравственное богословие.** Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994.
- Платон. **Законы.**
- Поздняков Э. **Философия преступления.** М., 2001.
- Поздняков Э.А. **Философия свободы.**
- Познышев С.В. **Криминальная психология. Преступные типы.** М., 2007.
- Познышев С.В. **Основные вопросы учения о наказании.** М., 1904.
- Полубинская С.В. К вопросу о целях наказания. **Проблемы усовершенствования уголовного закона.** М., 1984.
- Правовая мысль: Антология.** М., 2011.
- Преступность толпы** (Сост. и предисл. В.С. Овчинского). М., 2004.
- Проблемы. Философия уголовного права.** СПб., 2004.
- Пролетарская революция и право.** № 1. 1918.
- Рагимов И.М. **Преступность и наказание.** М., 2012.
- Рагимов И.М. **Теория судебного прогнозирования.** Баку, 1987.
- Рассел Дж. Б. **Князь тьмы** (Пер. с англ. И.Ю. Ларионова). Евразия, СПб., 2002.
- Романец Ю.В. **Этнические основы права и правоприменения.** М., 2012.
- Сальников В.П. **Социалистическая правовая культура.** Саратов, 1989.
- Саркисов Э.А. **Гуманизм в советском уголовном праве.** Минск, 1968.
- Свидерский В.И. **Некоторые особенности развития в объективном мире.** Л., 1964.
- Сергиевский Н.Д. **Русское уголовное право.** СПб., 1890.
- Сергиевский Н.Д. **Русское уголовное право. Философия уголовного права.** СПб., 2004.
- Сергиевский Н.Д. **Русское уголовное право.** Часть Общая. Пособия к лекциям. II изд., 1915.

- Сергиевский Н.Д. **Философские приемы и наука уголовного права. Избр. труды.** М., 2008.
- Ситковская О.Д. **Психология уголовной ответственности.** М., 1998.
- Сорокин П. **Преступление и кара. Подвиг и награда.** СПб., 1914.
- Сорокин П.А. **Преступление и кара. Подвиг и награда: социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали** (Сост., вступ. ст. и предисл. В.В. Сапова). М., 2006.
- Сорокина Ю.В. **Введение в философию права.** М., 2001.
- Спасович В.Д. **Учебник уголовного права.** Т. 1. Вып. 2. СПб., 1863.
- Спиноза Б. **Этика. Избр. произв.** В 2 т. Т. 1. М., 1957.
- Сыч К. А. **Уголовное наказание и его классификации: опыт теоретического моделирования.** СПб., 2002.
- Таганцев Н.С. **Русское уголовное право.** т. 1. СПб., 1902.
- Тард Г.Д. **Преступник и преступление. Сравнительная преступность.**
- Тард Г.Д. **Сравнительная преступность.** М., 1907.
- Тарханов И.А. **Замена наказания по советскому уголовному праву.** Казань, 1982.
- Творения Блаженного Августина.** Киев, 1901.
- Тимашиов Н.С. **Условное осуждение.** СПб., 1914.
- Трайнин А.Н. **Уголовное право. Общая часть.** М., 1929.
- Тугаринов В.П. **Законы объективного мира, их познание и применение.** Л., 1954.
- Утевский Б.С. **Вопросы теории исправительно-трудового права и практика ее применения. Материалы теоретической конференции по вопросам советского исправительно-трудового права.** М., 1957.
- Учение о наказании в уголовном праве России.** М., 2011.
- Федосеев П.Н. **Проблемы социального и биологического в философии и социологии. Биологическое и социальное в развитии человека. Вопросы философии.** № 3. 1976.
- Федосеев П.Н. **Проблемы социального и биологического в философии и социологии. Биологическое и социальное в развитии человека.** М., 1977.
- Ферри Э. **Sociol crimin.** 1893.
- Ферри Э. **Уголовная социология.** М., 2005.
- Ферри Э. **Уголовная социология.** М., 2005.
- Философия и юриспруденция. **Юридический вестник.** Кн. II. М., 13.
- Фишер К. **Гегель: его жизнь, сомнения и учения.** М.; Л., 1933.
- Фойницкий И.Я. **Учение о наказании в связи с тюремным содержанием.** СПб., 1889.
- Франк А. **Философия уголовного права.** СПб., 1868.
- Фрейд З. **Введение в психоанализ.** СПб., 2012.

- Фрейд З. Психология бес сознательности.* СПб., 2012.
- Фрейд З. Тотем и табу. Психология первобытной культуры.*
- Фрейд З. Я и Оно.* Тбилиси, 1991.
- Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности.* М., 1994.
- Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности.* М., 2004.
- Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности.* М., 2012.
- Хавронюк Н. Каким должно быть уголовное наказание, или Почему юриспруденция отстаёт от физики? Материалы Научно-практической конференции в Пекине.* 2012 г. 1–3 дек.
- Хольст Б. Криминология. Основные проблемы* (Пер. с польск.). М., 1980.
- Хулсман Л. Pines Perdue.* Paris, 1982.
- Чарыхов Х.М. Учение о факторах преступности. Социологическая школа в науке уголовного права.* М., 1910.
- Червоткин А.С. Цель специального предупреждения преступлений и средства ее достижения при применении уголовного наказания. Актуальные вопросы борьбы с преступностью.* Томск, 1984.
- Чичерин Б.Н. Философия права.* СПб.: Наука, 1998.
- Чубинский М.П. Курс уголовной политики.* 2-е изд. СПб., 1912.
- Чубинский М.П. Очерки уголовной политики.* М., 2010.
- Шапиев С. Преступность и общество (Криминологическое теорети ко-прикладное исследование): Дис. ... докт. юрид. наук.* СПб., 2000.
- Шестаков Д.А. Введение. Криминология XX век..*
- Шестаков Д.А. Криминология: преступность как свойство общества. Краткий курс.* СПб., 2001.
- Шопенгауэр А. Об основе морали. Свобода воли и нравственность.* М., 1992.
- Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность.* М., 1992.
- Шур Э. Наше преступное общество.* М., 1977.
- Шур Э. Наше преступное общество.* М., 1979.
- Эмесский Немезий. О природе человека.* М., 1998.

Kitabın çeviri, dağıtım ve tanıtım çalışmaları
Veto Grup Yayıncılık Ltd. Şti.'nin danışmanlığında yürütülmüştür.